ПЛАН
ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ
НА ОБЩИНА ЕЛЕНА
2021 – 2027 г.

2021 г.

Съдържание

Увод 14

Част I. Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Елена 18

1. Обща характеристика на община Елена 18

1.1. Местоположение 18

1.2. Релеф и климатични особености 19

1.3. Природни ресурси (почви, води, полезни изкопаеми, биоразнообразие, гори) 24

2. Развитие на социалната сфера и човешките ресурси 32

2.1. Административна структура 32

2.2. Население и демографски особености на община Елена 33

2.2.1. Брой на населението, разпределение по пол и възраст 34

2.2.2. Естествен и механичен прираст на населението в община Елена 41

2.2.3. Етническа структура на населението в община Елена 49

2.3. Трудоспособност на населението, заетост, равнище на безработица 50

2.3.1. Трудоспособност на населението 50

2.3.2. Наети лица и коефициент на заетост 53

2.3.3. Коефициент на заетост 54

2.3.4. Заплащане на труда 54

2.3.5. Безработица и коефициент на икономическа активност 59

2.3.6. Коефициент на икономическа активност 60

2.4. Здравна, социална, спортна, образователна и културна инфраструктура 62

2.4.1. Здравеопазване и здравна инфраструктура 62

2.4.2. Социални услуги, дейности и социално включване 69

2.4.3. Спорт, спортна инфраструктура и туризъм 82

2.4.4. Образование и образователна инфраструктура 87

2.4.5. Културни дейности 97

3. Анализ на културно-историческото наследство 104

3.1. Обща информация 104

3.2. Културни институции и културно-исторически ценности 107

4. Описание на елементите на градското културно наследство в град Елена 119

5. Състояние на местната икономика. Отраслова структура, инвестиции дейности и създаване на алтернативни форми за доход в местната икономика. 124

5.1. Отраслова структура 124
5.1.1. Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети 125
5.1.2. Селско, горско и рибно стопанство 125
5.1.3. Преработваща промишленост 134
5.1.4. Туризъм 137
5.2. Нетни приходи от продажби и производителност на икономиката 145
5.3. Инвестиции 151
5.4. Енергийна и ресурсна ефективност 152
6. Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност на територията 156
6.1. Транспортна инфраструктура 156
6.1.1. Пътна инфраструктура и улична мрежа. Градска мобилност. 157
6.1.2. Автобусен транспорт 174
6.2. Енергийна система - източници, инфраструктура, потребление 177
6.2.1. Електроснабдяване 177
6.2.2. Потребление на енергия на територията на общината 178
6.2.3. Възможности за „зелена енергия“ произведена от ВЕИ и биогорива 181
6.3. Зелена система 184
6.4. Хидромелиорации 187
6.5. Съобщителна мрежа, телекомуникации и ИКТ технологии 188
6.6. Водоснабдяване и канализация 190
6.6.1. Водоснабдяване 191
6.6.2. Структура на канализационната мрежа 202
7. Анализ на състоянието на селищната мрежа и жилищния сектор 206
7.1. Състояние на селищната мрежа 206
7.2. Жилищен сектор и сграден фонд 210
8. Екологично състояние и рискове 214
8.1. Състояние на водите на територията на община Елена 214
8.2. Биоразнообразие и защитени територии 220
8.2.1. Обща характеристика и защитени територии 220
8.2.2. Мерки по отношение на биоразнообразието 226
8.3. Състояние и качеството на въздуха 227
8.4. Управление на отпадъците 231
8.5. Акустична характеристика и радиационни показатели 236

8.6. Екологично състояние на почвите и наличие на свлачища 238

8.7. Рискове от природни бедствия и аварии 242

9. Анализ на административния капацитет на общинската администрация за реализация на ПИРО, както и необходимостта от укрепването му 248

9.1. Структура и организация на общинска администрация Елена. Човешки ресурси 248

9.2. Състояние на неправителствения сектор 253

9.3. Политики, програми, проекти и инициативи 254

10. Анализ на връзката на общината със съседните територии извън административните й граници, които имат потенциал да влияят върху развитието на населените места и териториите в рамките на общината 256

10.1. Влияние на общините Велико Търново и Сливен 257

10.2. Сътрудничество с община Златарица, област Велико Търново 257

10.3. Сътрудничество с община Сливен, област Сливен 258

11. Влияние на големи инфраструктурни проекти с регионално и национално значение, предвидени за реализация на територията на община Елена 258

12. Анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите (SWOT-анализ) 259

13. Описание на взаимовръзките на анализа с резултатите от проведения хоризонтален социално-икономически анализ на районите на национално ниво, изготвен от „Национален център за териториално развитие“ ЕАД 271

Част II. Цели и приоритети за развитие на община Елена за периода 2021-2027 г. 284

Част III. Описание на комуникационната стратегия, на партньорите и заинтересованите страни и формите на участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност 288

Част IV. Определяне на зони за прилагане на интегриран подход за удовлетворяване на идентифицираните нужди и за подкрепа на потенциалите за развитие и на възможностите за сътрудничество с други общини - приоритетни зони за въздействие 300

Част V. Програма за реализация на ПИРО и описание на интегрирания подход за развитие 308

Част VI. Мерки за ограничаване изменението на климата и мерки за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от бедствия 324

Част VII. Необходими действия и индикатори за наблюдение и оценка на ПИРО 331

Обяснителни бележки и дефиниции

Агломерационен ареал - активна част от територията на община или на група общини, в която се осъществяват интензивни функционални връзки между града-център и други населени места и обекти.

Агломерационно ядро – самостоятелен град–център или с пространствено приобщени към него съседни населени места и други обекти в обща непрекъсната пространствена система.

Адаптацията към изменението на климата е процес на адаптиране към действителните или очакваните неблагоприятни последици от изменението на климата и предприемане на подходящи действия за предотвратяване или свеждане до минимум на щетите, които те могат да причинят. В човешките системи адаптацията има за цел да намали или да избегне вредата или да използва полезните възможности. В някои природни системи човешката намеса може да улесни адаптирането към очаквания климат и неговите последици.

Брутен вътрешен продукт (БВП) - характеризира крайния резултат от икономическата дейност и се измерва с добавената стойност, създадена при производството на стоки и услуги от единиците, резиденти на икономическата територия на страната.

Глобалното затопляне се отнася до постепенното нарастване, наблюдавано или прогнозирано, на глобалната повърхностна температура, като една от последиците от засилването на радиацията, причинено от антропогенни емисии.

Екологично състояние на повърхностни води – състояние, определено от биологични, физико-химични и хидроморфологични елементи на качеството на водите.

Електронно управление (е-управление) - управление в електронна среда на нормативните взаимовръзки, административните процеси и обслужване и взаимодействието с потребителите с използване на информационни, статистически и математически модели и методи на обработка на данни, информация и знания, които осигуряват по-високо ниво на ефективност на управлението.

Изменението на климата се отнася до промяна в климата, дължаща се пряко или косвено на човешката дейност, която променя състава на глобалната атмосфера, която е в допълнение към естествената променливост на климата, наблюдавана в сравними периоди от време.

Културен коридор - традиционно териториално направление в даден регион, по чието протежение циркулират културни ценности, идеи и иновации в един постоянен континюитет на връзки, влияния и взаимодействия.

Местообитание - район със специфични абиотични и биотични фактори, в който определен растителен или животински вид се намира в някои от стадиите на своя жизнен цикъл.

Оси на урбанистично развитие – (полицентрични зони), пространства с линеен характер, формирани при интегрирането на полюсите на развитие с транспортно-комуникационната мрежа на страната.

Производителност на труда – съставен икономически показател, който съпоставя постигнатия резултат (новосъздаден продукт) с вложения трудов фактор при осъществяването на определена икономическа активност на определена икономическа територия за определен период.

Пространствено планиране - процесът на създаване на териториална основа за координиране на секторните политики на национално, регионално и местно ниво чрез система от йерархично обвързани документи, които в съответствие с териториалния

потенциал определят стратегията за интегрирано пространствено развитие.
Пространствено развитие – еволюцията на територията във всичките ѝ измерения (икономически, социални, екологични и физически).
Рискът е потенциалната възможност от последствия, при които в залог има нещо стойностно и резултатът е несигурен, като се отчита разнообразието на стойностите в залог. Рискът често се представя като вероятност за възникване на опасни събития или тенденции, умножени с въздействията, ако тези събития или тенденции се появят.
Смекчаване (на изменението на климата) е човешка намеса за намаляване на източниците или подобряване на поглъщането на парникови газове (ПГ).
Територии с особена териториално-устройствена защита - защитени територии за природозащита по Закона за защитените територии, за културно-историческа защита по Закона за културното наследство, други територии със специфична характеристика, чийто режим на устройство и контрол се уреждат в отделни закони (високопланинските и крайграничните територии, морското крайбрежие, територията на Столицата и други), свлачищните територии.
Трансевропейска транспортна мрежа (TEN-T) – обща транзитна транспортна система от автомобилни пътища, железопътни линии, водни пътища, пристанища и летища на ЕС.
Транспортен коридор – територия с линеен характер, която може да включва автомагистрала, железопътна линия, плавателен канал или варианти за съчетаването им.
Уязвимост към изменението на климата е степента, до която всяка система е възприемчива и не може да се справи с негативните въздействия, които изменението на климата ѝ налага. Уязвимостта е функция на естеството, величината и степента на изменение на климата, на които е изложена системата и нейната чувствителност и адаптивен капацитет.
Устойчивостта е противоположна на уязвимостта и се определя като способността на социалната или екологичната система да абсорбира смущенията, като при това запазва същата основна структура и начини на функциониране, способност за самоорганизация и способност да се адаптира към стреса и промяната.

Списък на използваните съкращения

АД	Акционерно дружество
АИС	Автоматизирана информационна система
АИК	Адаптация към изменението на климата

АМ	Автомагистрала
АНКПР	Актуализирана национална концепция за пространствено развитие
АПИ	Агенция пътна инфраструктура
БВП	Брутен вътрешен продукт
ВЕИ	Възобновяеми енергийни източници
ВЕЦ	Водно електрична централа
ВиК	Вода и канализация
ВН	Високо напрежение
ВОМР	Водено от общностите местно развитие
ГИС	Географска информационна система
ДБТ	Дирекция Бюро по труда
ДГ	Детска градина
ДМА	Дълготрайни материални активи
ЕЕ	Енергийна ефективност
ЕИО	Европейска икономическа общност
ЕС	Европейски съюз
ЗЗТ	Закон за защитените територии
ЗОС	Закон за общинската собственост
ЗРР	Закон за регионалното развитие
ЗТ	Закон за туризма
ЗУТ	Закон за устройство на територията
ИАОС	Изпълнителната агенция по околна среда
ИПГВР	Интегриран план за градско възстановяване и развитие
ИСУН	Информационна система за управление и наблюдение
ИТИ	Интегрирани териториални инвестиции
ИТСР	Интегрирана териториална стратегия за развитие
КАВ	Качество на атмосферния въздух
КВЗ	Коефициент на възрастова зависимост
КИП	Програма „Конкурентоспособност и иновации“
МИГ	Местна инициативна група
МОН	Министерство на образованието и науката
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МСП	Малки и средни предприятия
НЗОК	Национална здравноосигурителна каса
НКН	Недвижимо културно наследство
НКПР	Национална концепция за пространствено развитие
НКРПР	Национална концепция за регионално и пространствено развитие
НКЦ	Недвижима културна ценност
НИНКН	Национален институт за недвижимо културно наследство
НИРД	Научно изследователска и развойна дейност
НПО	Неправителствена организация
НПВУРБ	Национален план за възстановяване и устойчивост на Р. България
НПР	Национална програма за развитие

НСИ	Национален статистически институт
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
НСМОС	Национална система за мониторинг на околната среда
НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
НЧ	Народно читалище
ОД	Областна дирекция
ООН	Организация на обединените нации
ПОС	Програма „Околна среда“
ОПРЧР	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“
ОПУ	Областно пътно управление
ОУ	Основно училище
ОУП	Общ устройствен план
ОУПО	Общ устройствен план на общината
ПДК	Пределно допустима концентрация
ПИРО	План за интегрирано развитие на община
ПМДР	Програма за морско дело и рибарство
ППЗРР	Правилник за прилагане на Закона за регионалното развитие
ПРР	Програма за развитие на регионите
ПСОВ	Пречиствателна станция за отпадни води
ПСПВ	Пречиствателна станция за питейни води
ПЧП	Публично-частно партньорство
ПУДООС	Предприятие за управление на дейностите по опазване на околната среда
РЗИ	Регионална здравна инспекция
РИОСВ	Регионална инспекция по околната среда и водите
РОУКАВ	Района за оценка и управление на качеството на атмосферния въздух
РУО	Регионално управление на образованието
СЦР	Северен централен регион
СУ	Средно училище
ФПЧ	Фини прахови частици
ЦМСП	Център за спешна медицинска помощ
NUTS	Nomenclature des Unités territoriales statistiques (Номенклатура на териториалните единици за статистически цели)
SWOT	Strengths, weaknesses, opportunities and threats (Силни и слаби страни, възможности и заплахи)
SOAR	Strenghts, Opportunities, Aspirations and Results (Силни страни, Възможност, Стремежи и резултати
TEN-T	Trans-European Transport Network (Трансевропейска транспортна мрежа)

Списъци с използваните таблици и графики

Таблица 1:	Баланс на територията на община Елена
Таблица 2:	Списък на язовирите и водоемите на територията на Община Елена актуален към 15.04.2021 г.
Таблица 3:	Собственост на горските територии в ДГС „Елена“

Таблица 4:	Разпределение по начин на трайно ползване на територията на ДГС „Елена“
Таблица 5:	Разпределение по вид на ползваната дървесина в обхвата на ДГС „Елена“
Таблица 6:	Разпределение на горската територия по вид собственост в ДГС „Буйновци“
Таблица 7:	Разпределение по начин на трайно ползване на територията на ДГС „Буйновци“
Таблица 8:	Разпределение на Държавната горска територия по вид на горите на залесената площ в ДГС „Буйновци“
Таблица 9:	Средногодишно ползване на дървесината на територията на ДГС „Буйновци“
Таблица 10:	Списък на населените места в община Елена
Таблица 11:	Брой на населението по години и пол общо за община Елена
Таблица 12:	Население по пол и населени места за периода 2013-2020 г. в община Елена
Таблица 13:	Население по общини в област Велико Търново за периода 2013-2020 г.
Таблица 14:	Гъстота на населението в област Велико Търново – разпределение по общини
Таблица 15:	Разпределение на населението в община Елена към 31.12.2016 г. и 31.12.2020 г. по местоживеене и възраст
Таблица 16:	Естествен прираст – разпределение по пол в община Елена
Таблица 17:	Коефициент на естествен прираст за периода 2013-2020 год.
Таблица 18:	Механичен прираст – разпределение по пол и местоживеене в община Елена
Таблица 19:	Численост и дял на етническите групи в община Елена, според преброяването на населението през 2011 г.
Таблица 20:	Население, под във и над трудоспособна възраст към 31.12.2020 г. в община Елена по местоживеене
Таблица 21:	Население, в и над трудоспособна възраст за периода 2016-2020 г. в община Елена, област Велико Търново и България
Таблица 22:	Коефициент на възрастова зависимост за периода 2016-2020 г. в община Елена, област Велико Търново и страната
Таблица 23:	Средносписъчен брой на наетите лица по трудово и служебно правоотношение
Таблица 24:	Коефициент на заетост
Таблица 25:	Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение
Таблица 26:	Среден списъчен брой на наетите лица и средна годишна заплата по трудово и служебно правоотношение за община Елена
Таблица 27:	Равнище на безработицата
Таблица 28:	Безработица и коефициент на безработица на населението на възраст 15 – 64 г.
Таблица 29:	Коефициент на икономическа активност

Таблица 30:	Вид, брой и капацитет на лечебни здравни заведения към 31.12 в периода 2013-2020 г. в община Елена
Таблица 31:	Медицински персонал в община Елена за периода 2013-2020 год.
Таблица 32:	Население на един лекар за Северен централен район, област Велико Търново и община Елена
Таблица 33:	Население на един лекар по дентална медицина за Северен централен район, област Велико Търново и община Елена
Таблица 34:	Регистрирани заболявания в лечебните заведения в доболнична помощ в община Елена през 2020 год.
Таблица 35:	Видове социални услуги в община Елена
Таблица 36:	Идентифицирани уязвими групи в община Елена
Таблица 37:	Брой жители на социално подпомагане в община Елена по години
Таблица 38:	Списък на действащите спортни клубове на територията на община Елена към 2020 г.
Таблица 39:	Капацитет и брой деца в детските ясли на община Елена
Таблица 40:	Капацитет и брой деца в детските градини на община Елена
Таблица 41:	Брой на педагогическия персонал и детските учители в детските градини в община Елена
Таблица 42:	Брой учащи в общообразователните училища на територията на община Елена
Таблица 43:	Брой учители в община Елена
Таблица 44:	Регистър на читалищата в община Елена
Таблица 45:	Списък на недвижимите културни ценности /НКЦ/ /паметници на културата/ с категория "национално значение" на територията на област Велико Търново, съгласно Закона за културното наследство /ЗКН/, извадка за община Елена до април 2021г.
Таблица 46:	Брой и дял на нефинансовите предприятия по видове икономически дейности на територията на община Елена
Таблица 47:	Регистрирани земеделски производители на територията на община Елена
Таблица 48:	Баланс на земеделската земя на община Елена
Таблица 49:	Земеделски култури по видове, площ и среден добив от декар на територията на община Елена
Таблица 50:	Брой селскостопански животни по видове
Таблица 51:	Регистър на активните рибовъдни стопанства в община Елена към 30.06.2021 г.
Таблица 52:	Групи предприятия за територията на община Елена
Таблица 53:	Места за настаняване по населени места на територията на община Елена към 31.12.2020 г.
Таблица 54:	Туристи, посетили територията на община Елена
Таблица 55:	Туристи, посетили културно-исторически обекти на територията на община Елена
Таблица 56:	Реализирани нощувки на територията на община Елена

Таблица 57:	Питейни заведения и ресторанти по населени места на територията на община Елена към 31.12.2020 г.
Таблица 58:	Производителност на един нает за 2019 г.
Таблица 59:	Производителност на един нает
Таблица 60:	Нетни приходи на нефинансовите предприятия по икономически дейности
Таблица 61:	Нетни приходи и ДМА на нефинансовите предприятия
Таблица 62:	Състояние на пътищата от републиканската пътна мрежа в община Елена
Таблица 63:	Състояние на мостови съоръжения на републиканска пътна мрежа на територията на община Елена
Таблица 64:	Списък на общинските пътища
Таблица 65:	Състояние на мостови съоръжения на общинска пътна мрежа - община Елена
Таблица 66:	Средноденонощна годишна натовареност на автомобилното движение
Таблица 67:	Постигнати нива за качество на ВиК услугите от ВиК операторите в Северен централен регион
Таблица 68:	Характеристики на вододайните зони, захранващи община Елена
Таблица 69:	Количествени показатели на питейната вода на воизточниците в община Елена
Таблица 70:	Характеристика на водопроводната мрежа в община Елена
Таблица 71:	Водопроводна мрежа по населени места в община Елена
Таблица 72:	Преносни водопроводи на основната водоснабдителна система за гр.Елена
Таблица 73:	Водоснабдителни зони в община Елена, отговарящи на критериите за „Малки зони на водоснабдяване”
Таблица 74:	Брой жилищни сгради и жилищна площ в м2 на територията на община Елена
Таблица 75:	Разрез на сградите, въведени в експлоатация по области и общини, РЗП, както и брой живущи в обновените сгради в периода 1 януари - 31 декември 2018 г. за област Велико Търново
Таблица 76 :	Мониторинговите пунктове и повърхностни водни тела на територията на община Елена в териториалния обхват на РИОСВ - Велико Търново
Таблица 77:	Пунктове за мониторинг на химичното състояние на подземите води на територията на община Елена в териториалния обхват на РИОСВ - Велико Търново
Таблица 78:	Регистър на защитените територии в община Елена
Таблица 79:	Количество на отпадъците по вид за периода 2015 - 2020 г.
Таблица 80:	Количество битов отпадък на човек за периода 2016 - 2020 г.
Таблица 81:	Б-Б кубове и количествата ПРЗ (от РИОСВ до 2020 г.)
Таблица 82:	Нерегламентирани сметища на територията на община Елена за 2020 г.
Таблица 83:	Радиологичен мониторинг на необработваеми почви
Таблица 84:	Списък с регистрираните свлачища на територията на община Елена

Таблица 85:	Райони със значителен риск от наводнения, съгласно чл.146 от ЗВ в ЗБР на територията на община Елена
Таблица 86:	Реализирани проекти и инициативи на Община Елена
Таблица 87:	Интегрирана свързаност между устройствените зони в ОПУ и планираните мерки в ПИРО Елена

Фигура 1:	Средно месечни температури в Елена
Фигура 2:	Средно количество на валежите в Елена
Фигура 3:	Облачни и слънчеви дни в Елена
Фигура 4:	Скорост на вятъра в Елена
Фигура 5:	Баланс на територията на община Елена
Фигура 6:	Брой население по пол и по години
Фигура 7:	Разпределение по пол и възраст на жителите в община Елена: сравнителен анализ между 2016 – 2020 г.
Фигура 8:	Брой живородени и умирания в община Елена
Фигура 9:	Етсествен прираст за периода 2013-2020 г., коефициент
Фигура 10:	Механично движение на жителите, разпределено по пол в града и селата на община Елена за периода 2013-2020г
Фигура 11:	Население, под, в и над трудоспособна възраст към 31.12.2020 г. в община Елена по местоживеене
Фигура 12:	Средносписъчен брой на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в община Елена за периода 2015-2019 г.
Фигура 13:	Средногодишна заплата по трудово и служебно правоотношение в община Елена за периода 2015-2019 г.
Фигура 14:	Население на един лекар за Северен централен район, област Велико Търново и община Елена
Фигура 15:	Население на един лекар по дентална медицина за Северен централен район, област Велико Търново и община Елена
Фигура 16:	Брой жители на социално подпомагане в община Елена по години
Фигура 17:	Относителен дял на предприятията по икономически дейности на територията на община Елена за 2019 г.
Фигура 18:	Динамика на броя на предприятията по икономически дейности на територията на община Елена за периода 2015-2019 г.
Фигура 19:	Баланс на земеделските земи на територията на община Елена за 2020 г.
Фигура 20:	Динамика на средния добив от декар по видове култури за периода 2015-2020 г.
Фигура 21:	Динамика на засятата площ по видове култури за периода 2015-2020 г.
Фигура 22:	Динамика на броя селскостопански животни по видове на територията на община Елена за периода 2015-2020 г.
Фигура 23:	Относителен дял на обектите, помещенията и леглата за настаняване по населени места за територията на община Елена към 31.12.2020 г.
Фигура 24:	Динамика на туристите, реализираните нощувки и посещенията на територията на община Елена за периода 2015-2020 г.

Фигура 25:	Относителен дял на нетните приходи от продажби на нефинансовите предприятията по видове дейности на територията на община Елена за 2019 г.
Фигура 26:	Относителен дял на нефинансовите предприятия и техните приходи от продажби на територията на община Елена за 2019 г.
Фигура 27:	Производителност на един нает в хил. лева за периода 2015-2019 г.
Фигура 28:	Динамика на нетните приходи от продажби по видове дейности на територията на община Елена за периода 2015-2019 г.
Фигура 29:	Динамика на разходите за ДМА на нефинансовите предприятия за периода 2015-2019 г.
Фигура 30:	Структура на жилищните сгради в община Елена (по вид на материала, от който те са изградени)
Фигура 31:	Органограма на общинска администрация Елена
Фигура 32:	Орагнограма, отразяваща Стратегическата рамка на ПИРО Елена 2021-2027 г.
Фигура 33:	Заинтересовани страни, участвали във фокус групите за подготовка на ПИРО Елена
Фигура 34:	Структура на управление и наблюдение на ПИРО Елена 2021-2027 г.

Списък на приложенията, неразделна част от ПИРО Елена 2021-2027г.

Приложение 1:	Мерки в програмата за реализация на ПИРО, формат Excel
Приложение 1А:	Индикативен списък на важни за общината проекти, формат Excel
Приложение 2:	Индикативна финансова таблица, формат Excel
Приложение 3:	Матрица на индикаторите, формат Excel
Приложение 4:	Проучване на нагласите, очакванията и намеренията на заинтересованите страни, имащи отношение към развитието на община Елена, формат pdf.
Приложение 5:	Списък с местата за настаняване, питейни заведения и ресторанти на територията на община Елена към 31.12.2020 г., формат pdf.

Увод

Планът за интегрирано развитие на община Елена (ПИРО Елена) за периода 2021 - 2027 година е средносрочен стратегически документ и основен инструмент за управлението на общината през следващите седем години. Планът съвместява развитието на общината и спецификите на гр. Елена като град от 4-то йерархично ниво, съгласно Националната концепция за пространствено развитие (НКПР) 2013 - 2025 година и нейната актуализация (АНКПР).

ПИРО Елена е разработен в съответствие с нормативните изисквания в областта на регионалното развитие, а също така и с националните и регионалните цели и приоритети за развитието на България, като включва и разпоредбите, свързани с местното самоуправление, териториалното устройство, опазването на околната среда, кадастъра и имотния регистър за територията на общината. Освен това планът е в съответствие с целите на кохезионната политика на ЕС за същия период и особено в частта на политика 5 „Европа по-близо да гражданите чрез насърчаване на устойчивото и интегрирано развитие на градските, селските и крайбрежните райони и на местните инициативи“.

Цели и обхват на ПИРО Елена

ПИРО Елена е част от системата от стратегически документи. Той интегрира регионалното и пространственото развитие на общината. Вследствие направения анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциала за развитие на общината, природното и културно наследство, съществуващите проблеми и мястото на общината в областното, регионалното и националното пространство са дефинирани визията и приоритетите за нейното развитие и планирани мерките за постигането им. Планирането и изпълнението включва интегрирани подходи за териториално и градско развитие, както и на местни инициативи, с които ще се постигнат националните цели и приоритети за регионално и местно развитие.

ПИРО Елена е разработен за цялата територия на общината, но са определени зони за прилагане на интегриран подход за решаване на анализираните нужди и за подкрепа на потенциалите за развитие и съвместни действия със съседни общини.

Структура и съдържание на ПИРО Елена

Структурата на ПИРО Елена е в съответствие с разпоредбите на чл. 13 от ЗРР и Методическите указания за разработване и прилагане на ПИРО 2021-2027 години, публикувани от МРРБ. Документът е разработен съгласно следната структура:

1. Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Елена;
2. Цели и приоритети за развитие на общината за периода 2021-2027 г.;
3. Описание на комуникационната стратегия, на партньорите и заинтересованите страни и формите на участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност;

4. Определяне на зони за прилагане на интегриран подход - приоритетни зони за въздействие;
5. Програма за реализация на ПИРО и описание на интегрирания подход за развитие;
6. Мерки за ограничаване изменението на климата и мерки за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от бедствия;
7. Необходими действия и индикатори за наблюдение и оценка на ПИРО;
8. Предварителна оценка, съгласно условията на чл. 32 от ЗРР;
9. Приложения 1, 1А, 2, 3, 4 и 5.

Законодателна рамка

Закон за регионалното развитие – разработването на ПИРО е регламентирано в ЗРР, както и в Правилника за прилагане на ЗРР (ППЗРР), като планът е част от системата от документи за стратегическо планиране на регионалното и пространственото развитие. Йерархията на стратегическите документи е: АНКПР, Интегрирана териториална стратегия за развитие на СЦР и ПИРО. Те се изготвят за период от 7 години, като ПИРО определя за този период целите и приоритетите за развитието на общината в съответствие с тези, посочени в ОУПО и Интегрираната стратегия за развитието на СЦР.

Закон за туризма – съгласно чл.11 от Закона за туризма, Общинският съвет определя политиката за развитие на туризма на територията на общината, като включва в програмата за реализация на общинския план за развитие самостоятелен раздел, съдържащ общинска програма за развитие на туризма. **Към настоящия момент община Елена няма изготвена и приета програма за развитие на туризма, поради което в програмата за реализация на ПИРО се планират приоритети, мерки и дейности за подготовка на стратегия/програма за развитие на туризма, както и дейности, съгласно чл.11 от Закона на туризма, така че ПИРО да съответства на нормативните изисквания.**

Стратегически документи

Да преобразим света: програма до 2030 година за устойчиво развитие, приета от Организацията на обединените нации (ООН) през септември 2015 година (Програма 2030) представлява нова амбициозна рамка за постигане на устойчиво развитие и изкореняване на бедността. Тя включва 17 цели и 169 целеви показатели и ще послужи като план за действие на международната общност и националните правителства до 2030 година да сложат край на бедността и глада навсякъде; да се преодолеят неравенствата във и между страните; да се изградят мирни и справедливи общества, които да не изключват никого; да се защитават правата на човека и да се насърчава равенството на половете и овластяването на жените и момичетата; да се осигури достъп до образование, здравеопазване и прехрана; да се гарантира дълготрайното опазване на планетата и природните й ресурси; да се създадат условия за устойчив икономически растеж, споделен просперитет и достойна работа за всички, като се отчитат различните степени на национално развитие и възможности.

Документ за размисъл Към устойчива Европа до 2030 година – изтъква необходимостта от ускоряване на действията както в рамките на ЕС, така и в другите части на света с цел изпълнение на визията и целите на Програма 2030 на ООН. За целта ЕС поставя основите на политиката за устойчиво бъдеще:

- устойчивост от фермата до трапезата – селскостопанският сектор и селските райони са от решаващо значение за благосъстоянието на европейците и целта е постигането на устойчива продоволствена система, основана на принципите на кръговата икономика, и чрез превръщането на иновативно, здравословно, щадящо околната среда и съдържащо хуманно отношение към животните производство на безопасна и питателна храна;
- енергетика, сгради и мобилност, ориентирани към бъдещето – чиста енергия, енергийна ефективност, ВЕИ;
- гарантиране на социално справедлив преход – насърчаване на социалните права и благосъстоянието за всички; осигуряване на база за достойни работни места, образование, обучение, учене през целия живот; добро здраве в чиста околна среда.

Национална програма за развитие България 2030 – прилага приоритетите на ЕС към националните нужди и специфики и определя три стратегически цели:

- Технологична трансформация;
- Демографски подем;
- Намаляване на неравенствата.

и пет оси на развитие:

- Иновативна и интелигентна България с три национални приоритета: образование и умения; наука и научна инфраструктура; интелигентна индустрия;
- Зелена и устойчива България – с три национални приоритета: кръгова и нисковъглеродна икономика; чист въздух и биоразнообразие; устойчиво селско стопанство;
- Свързана и интегрирана България – с три национални приоритета: транспортна свързаност; цифрова свързаност; местно развитие;
- Отзивчива и справедлива България – с два национални приоритета: институционална рамка и социално включване;
- Духовна и жизнена България – с два национални приоритета: здраве и спорт; култура, наследство и туризъм.

Интегрирана териториална стратегия за развитие (ИТСР) на Северен централен регион 2021 – 2027 г. – средносрочен стратегически планов документ, определящ политическата, икономическата, пространствената и тематичната рамка на развитието на региона за периода 2021-2027 години, разработен в съответствие с НКПР и АНКПР и отчита секторните стратегии в областта на икономическото развитие, здравеопазването, образованието, науката, социалните услуги, транспорта, водния сектор, енергетиката, широколентовите комуникации, туризма и околната среда. В него са дефинирани следните стратегически приоритети за развитието на региона:

- Постигане на икономически подем и трансформация;
- Развитие на човешкия потенциал и постигане на социален растеж;
- Устойчиво териториално развитие и свързаност.

Отговорности на институциите и партньорите за разработването и приемането на ПИРО Елена

Съгласно чл. 19 от ППЗРР кметът на общината организира изработването, съгласуването и актуализирането на ПИРО и осъществява координация и контрол върху тези процеси. ПИРО се обсъжда и съгласува с широк кръг от заинтересовани страни – населението на общината, бизнеса, НПО, граждански сдружения и др. Техните становища и коментари се отразяват по преценка на вътрешната група за подготовка на ПИРО.

Кметът на общината предоставя на общинския съвет плана за интегрирано развитие за обсъждане и приемане. След одобряването на плана, той се представя от кмета пред областния съвет.

ПИРО и решението на общинския съвет за неговото приемане се публикуват на страницата на общината и на портала за обществени консултации на Министерски съвет.

Актуализация на ПИРО

ПИРО се актуализира при наличие на някое от следните обстоятелства:

- при съществени промени в икономическите и социалните условия в общината;
- в резултат на промени в свързаното с него национално законодателство или в правото на ЕС;
- при съществени промени в национални или секторни стратегии, концепции и програми, които влияят на изпълнението му;
- при приемане или изменение на бюджета на общината и утвърждаване на индикативните разчети за средства от ЕС се актуализира и програмата за изпълнение на плана.

Актуализираният ПИРО се приема при условията и реда за изработване и приемане на плана.

Наблюдение и оценка на ПИРО

Съгласно чл. 24 от ППЗРР изпълнението на ПИРО се отчита ежегодно с доклади за наблюдение, изготвени на базата на програмата за реализация. В средата на периода на действие на плана се извършва междинна оценка, включваща:

- оценка на първоначалните резултати;
- оценка на степента на постигане на съответните цели;
- оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси;
- изводи и препоръки.

След изтичане на периода на неговото действие се извършва последваща оценка не по-късно от една година, като тя трябва да включва:

- оценка на постигане на целите и устойчивостта на резултатите;
- оценка на общото въздействие;
- оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси;
- изводи и препоръки относно провеждането на политиката за регионално и местно развитие.

Част I. Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Елена

1. Обща характеристика на община Елена

1.1. Местоположение

Община Елена се намира в северна България и е една от 36-те общини в състава на Северен централен район на планиране (СЦР, NUTS 2). СЦР се намира в централната северна част на България и посредством р. Дунав граничи с Република Румъния. Състои от общо 5 области: Габрово, Велико Търново, Русе, Разград и Силистра, като Велико Търново и Габрово заемат неговата югозападна част.

Карта 1: Област Велико Търново и общините, от които е съставена

Община Елена попада в обхвата на област Велико Търново, която се състои от 10 общини. Областта заема 4,2% от територията на България като нейната обща площ е 4 662,6 км². Община Елена се намира в югоизточната част на областта и е разположена върху обща площ от 671,389 км² и. Общината заема 14,4% от площта на областта, което я нарежда на 2-ро място спрямо общините, съставляващи област Велико Търново.

Географското положение на община Елена е сравнително благоприятно от гледна точка на свързаността, тъй като през нейната територия преминават частично 4 пътя от Републиканската пътна мрежа с обща дължина 85,7 km.

Община Елена граничи с общини, които попадат в общо 4 различни области. Това са:

- на запад и северозапад – община Велико Търново, област Велико Търново;
- на север – община Златарица, област Велико Търново;
- на североизток – община Антово, област Търговище;
- на югоизток – община Сливен, област Сливен;
- на юг – община Твърдица, област Сливен;
- на югозапад – община Гурково, област Стара Загора.

Административният център на общината е гр. Елена. Град Елена се намира на 41 км от гр. Велико Търново, на 79 км гр. Сливен и на 20 км от гр. Златарица. Спрямо големите административни центрове на България е отдалечен на: 211км. от Варна, 196 км. от Пловдив и 261 км. от София. Общинския център е разположен в Еленския балкан по поречието на река Еленска. Съгласно Национална концепция за регионално и пространствено развитие (НКПР) и Национална стратегия за регионално развитие (НСРР) общинския център е определен от ниво 4.

1.2. Релеф и климатични особености

Релефът на територията на община Елена е с преобладаващо планинско-котловиден характер. Общината условно попада в две физикогеографски области на България – Средна Стара планина и Средния предбалкан.

На север са разположени Еленските височини, а на юг общината е обградена от Елено-Твърдишкия дял на Стара планина, като между двете планински части, от запад на изток се редуват няколко по-големи долинни разширения, обединени под общото название Еленска котловина.

Еленските височини представляват рид в Средния Предбалкан, който попада между реките Белица и Стара река и заемат цялата северна част на общината, по границата с общините Велико Търново, Златарица и Антоново. Издигат се на 700-800 m. надморска височина като най-високата точка е връх Кулата (901 m). Те са разделени на четири части от напречните проломи на реките: Златаришка, Веселина и Бебровска. Геоложкият им строеж е от седиментни скали, върху които са развити лесивирани почви.

На юг от Еленските височини в посока изток – запад, със средна н. в. от 550 m. е разположена Елеснката котловина. Тя е пресечена от гъста речна мрежа, а надморската височина в краищата й достига от 650 до 850 m.. Нейната геоложка основа е съставена от мергели, пясъчници и др.

Карта 2: Географска карта на община Елена

Елено-Твърдишката планина спада към Старопланинската физикогеографска област и заема южните части на община Елена като обхваща повече от половината от нейната територия. Характеризира се с широко и плоско било на височина 1000-1200 m, над което се издигат отделни върхове. Най-високата част е връх Чумерна (1536м), който се намира на границата между община Елена и община Твърдица. На територията на община Елена попадат северните склонове на Елено-Твърдишката планина, които са по-полегати от южните. Склоновете на планината се пресичат от реките Златаришка и Веселина. Геоложкият строеж на Елено-Твърдишката планина е от гранити, варовици, мергели, пясъчници.

Специфичният релеф обуславя стръмния наклон (над 20°) в преобладаващата част от територията на общината. Едва 2,7% от територията на общината е с относително равнинен терен (с наклон от 0 до 10°). Тези значителни наклони на терена се оказват решаващ фактор за определяне на различните типове земеползване в територията, местоположението на населените места, конфигурацията и състоянието на транспортната система и на другите инфраструктурни обекти.

Климатичните особености са обусловени от факта, че районът на община Елена попада в умерено-континенталната климатична подобласт на европейско-континенталната климатична област, в която попадат Западния и Средния Предбалкан, Западна и Средна Стара планина, съгласно климатичното райониране на България.

В климатично отношение територията на общината може да се раздели на две зони, които съгласно климатичното райониране имат следните характеристики:

- северна (обхваща територите на Предбалкана - Еленските височини). Районът на Предбалкана е с по-голямо овлажнение. По-големите стойности на относителната влажност, облачността и валежните суми се дължат на орографския ефект на Стара планина.
- южна (северните части на Стара планина - Елено-Твърдишкия дял). Характеризира се с планински вариант на умереноконтинеталния климат. Много по-студен и влажен, със силни ветрове. Валежите са по-големи в сравнение с всички останали планини, поради положението на Стара планина спрямо северните и северозападни нахлувания.

Анализът на данните показва, че в северните части на общината климатът е умерено – континентален, като в южната зона климатът е и с черти на планински. Поради големите разлики в надморската височина и изложението на склоновете в тези две зони, числовите стойности на климатичните елементи варират в твърде широки граници.

Температурният режим в района на общината е в тясна зависимост от надморската височина и характера на релефа, които се явяват основните азонални фактори при формиране на климата по тези места. Очаквано най-високите температури са през летния сезон, през който са и най-ниските нива на валежите.

Фиг. 1: Средно месечни температури в Елена

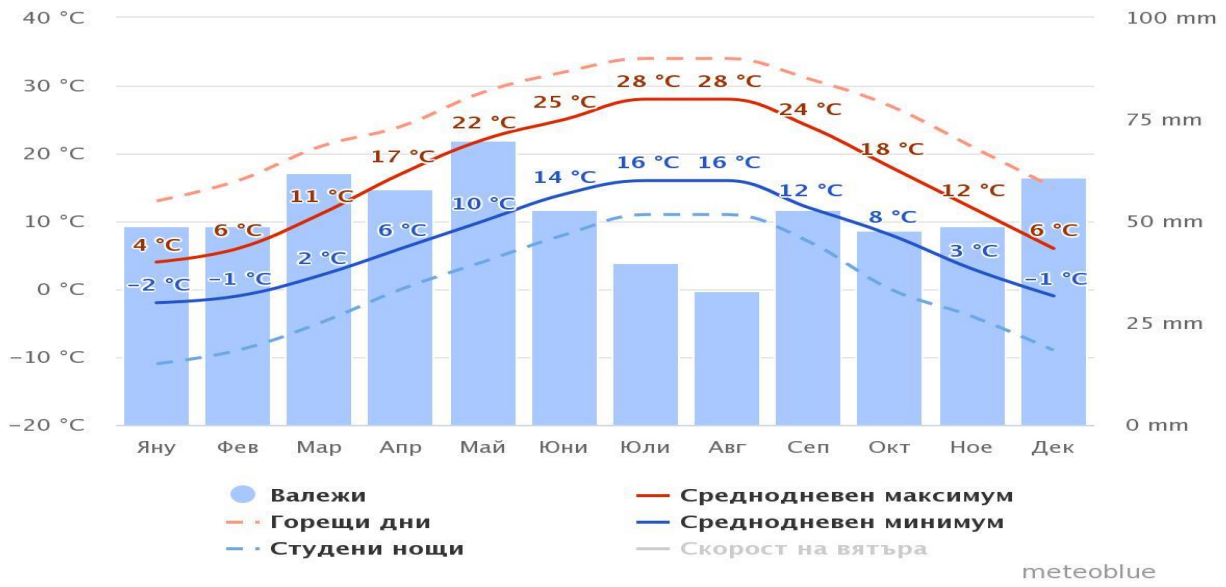

Източник: www.meteobiue.com/bg

В котловината преобладават летните валежи, които помагат да се запази свежестта и зеленината на растителността в околността до късна есен. Снежната покривка се появява обикновено в началото на декември и се губи около средата на март.

Фиг. 2: Средно количество на валежите в Елена

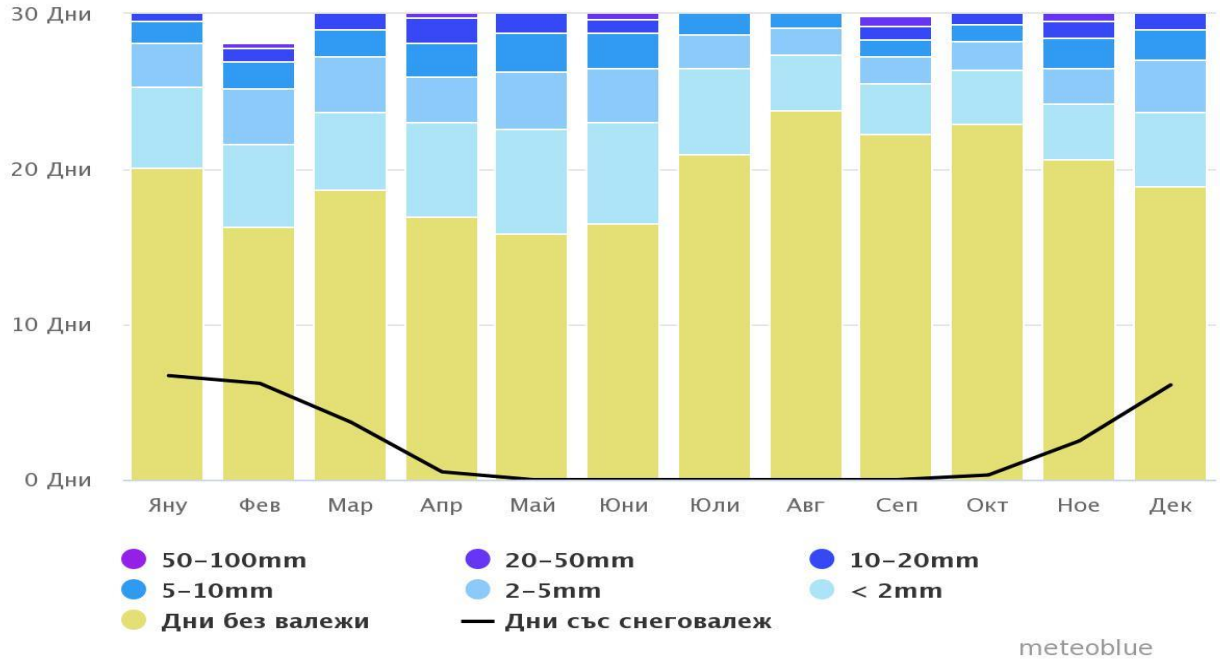

Източник: www.meteobiue.com/bg

Между двете условни климатични части съществува разлика и при валежите: в северните части на общината: средногодишното количество на валежите е между 490 и 620мм, а снежната покривка се задържа между 40 и 60 дни в годината, докато в южните планински части на общината: средногодишното количество на валежите е между 760 и 1150мм, а снежната покривка се задържа между 84 и 142 дни в годината.

И в двете зони валежният максимум е през март – май и месец декември, а валежният минимум е през месец август.

Климатичните параметри на южната зона се оценяват като добра природна предпоставка за развитие на зимни ски спортове в общината, главно в района на връх Чумерна.

Случаите на дни с мъгли за гр. Елена средногодишно са около 42, като 77% от тях се случват през студеното полугодие. Най-голям брой дни на дни с мъгли е м. декември /7.4д./, следван от м. ноември – 6.3 дни. С повишаване на надморската височина броят на дни с мъгли намалява. През по-голямата част от годината преобладава слънчево и време с незначителна облачност. Облачните дни са най-много на брой (половината от месеца) през зимния период декември-март.

Фиг. 3: Облачни и слънчеви дни в Елена

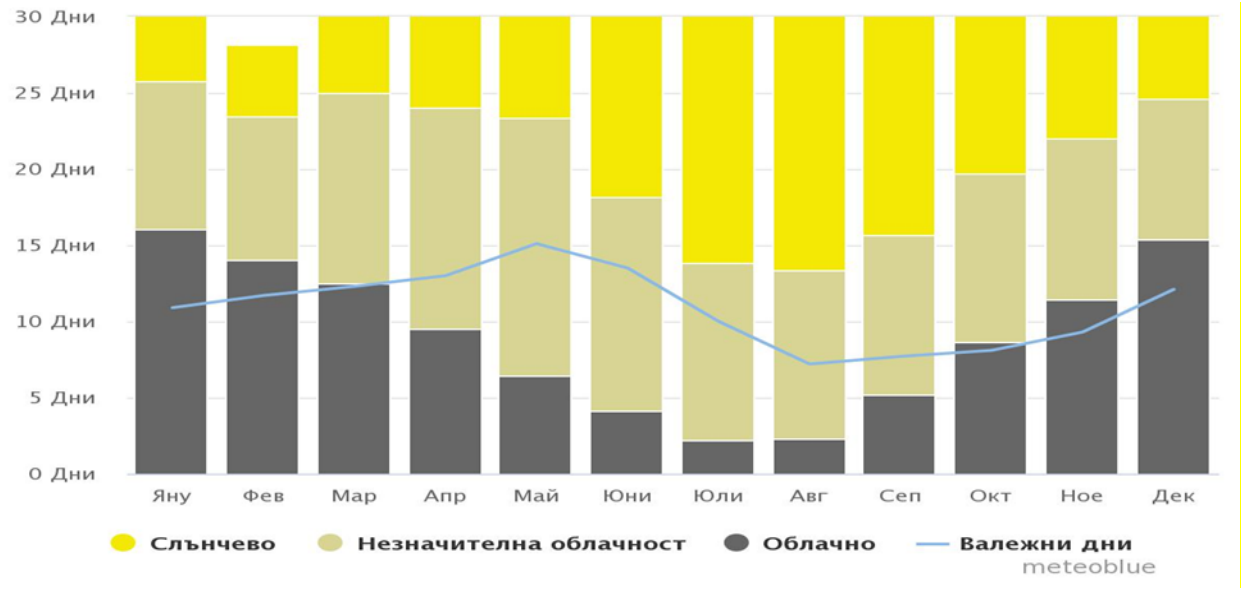

Източник: www.meteobiue.com/bg

При обилни снеговалежи, които не са рядкост в тази част на страната е възможно образуването на снегонавявания (преспи). Това създава затруднения при пътуване по някои пътища в общината. Това са: **по второкласен път II-53** – на завоя преди Разпоповци; на Дъбравата, на разклона за с. Давери на стария разклон за с. Беброво; на входа на с. Константин и с. Майско; **по третокласен път III-551** – на двойния завой след старата асфалтова база; на входа на с. Яковци; на старото отклонение за с. Средни колиби; **по третокласен път III-662** – от с. Шубеци до отклонението за с. Буйновци на всеки завой от пътя; на отклонението за с. Николовци и на почти всички завои до Предела.

Фиг. 4: Скорост на вятъра в Елена

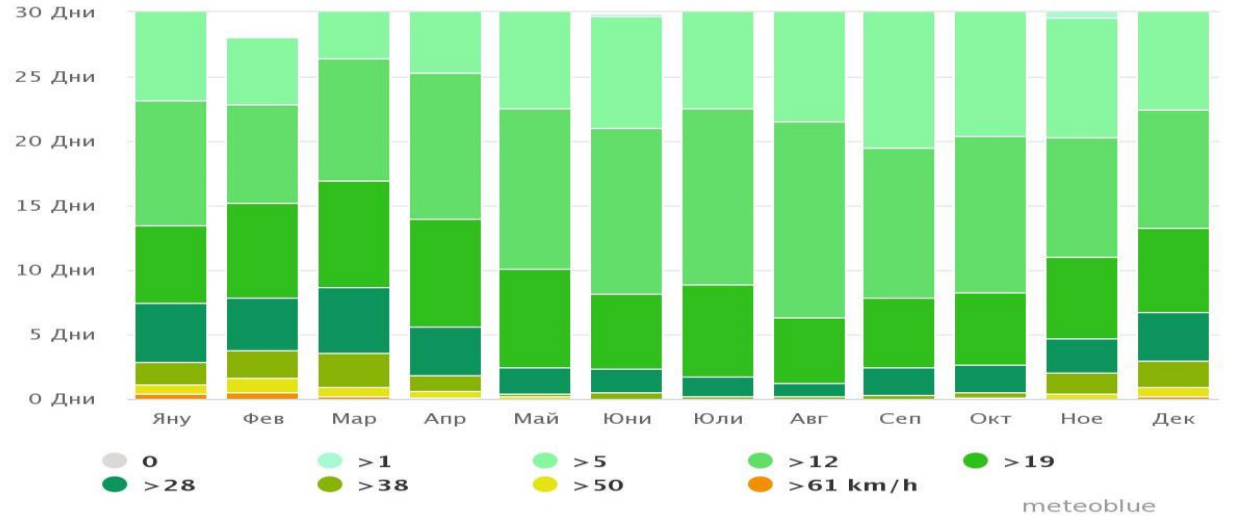

Източник: www.meteobiue.com/bg

Ветровият режим е подчертано разнообразен, което се отнася и за периодите с тихо време. В различните години, случаите на тихо време са 22% средногодишно. За станция Елена преобладаващите ветрове са с променлива посока, като с най-голяма честота са тези от северозапад, следвани от тези от запад. По отношение на скоростите, с най-висока средногодишна скорост са ветровете от юг и запад, следвани от тези от югоизток и югозапад.

Интензивността на сумарната слънчева радиация (образувана от пряката и разсеяната слънчева радиация) е в пряка зависимост от височината на слънцето над хоризонта и от прозрачността на атмосферата. Сумарната слънчева радиация има характерен дневен и годишен ход с максимум по обяд и през лятото при напълно ясно небе. Поради различието в надморската височина по-високи нива на слънчева радиация могат да бъдат измерени по планинските върхове.

Както е видно релефът и климатичните особености на общината благоприятстват развитието на селскостопанската дейност, като освен за земеделие в района на котловината и животновъдство по ниските планински склонове, дървопреработка при третиране на горите по щадящ за природата метод, територията има сериозен потенциал за развитие не туристически дейности.

В резултат обаче на многогодишното антропогенно влияние и корекции на релефа, част от компонентите на околната среда и структурата на ландшафтите в община Елена са променени, ограничени или унищожени. Особено място в релефа заемат свлачищата. Спецификата на геоложкия строеж на терена обуславят геоекологични проблеми, свързани със свлачища и регресивна ерозия. На територията на общината са официално регистрирани 20 свлачища. От тях 10 са на територията на гр. Елена и прилежащите му земи (две от които се намират на пътни участъци), 4 - в района на с. Костел, по едно в землищата на селата Дрента, Константин, Мийковци, Нешевци, Каменари и Дебели рът. По своя характер те са активни и консолидирани. Поради липсата на целенасочена и системна политика за извършване на укрепителни и дренажни дейности, е необходимо активно участие в управлението на процесите на антисвлачищните мероприятия.

1.3. Природни ресурси (почви, води, полезни изкопаеми, биоразнообразие, гори)

- **Земи, почви и баланс на територията**

На територията на община Елена се наблюдава голямо многообразие от почвени типове и подтипове, което е резултат от разнообразието в съчетанията на литографската основа, почвената покривка, хидроложкия режим и др. Най-широко разпространените почви са сивите горски почви. Те се срещат в три разновидности – типични сиви (45-48% от почвената покривка), светло сиви (15-18%) и тъмно сиви. Вторият почвен тип са кафявите горски почви. Характерното за тях е, че те са предимно леко песъчливо-глинести, с дълбочина на профила от 40см до 70см и са с малка мощност на хумусния хоризонт. От подтиповете на кафявите горски почви се срещат: светли, тъмни и вторично затревени. Пространствата, които те заемат имат важно стопанско значение, предвид екологичните им функции и свойства за формиране на водния баланс. В пояса на дъбовите и смесените

широколистни гори се срещат канелените горски почви. Те са представени от следните подтипове: слабо излужените, излужените и оподзолените канелени горски почви. По речните тераси се наблюдават алувиално-ливадните почви. Те са най-плодородните почви на територията на общината. В обезлесените участъци с по-големи наклони, поради интензивните ерозионни процеси, почвената покривка е представена във вид на изолирани почвени ареали, като на места тя напълно липсва и на повърхността се разкриват голи скали.

Таблица 1: Баланс на територията на община Елена

Видове територии	Площ	
	ха	%
Земеделска земя	25 325,90	37,72
Горски фонд	38 300,30	57,05
Територии заети от водни площи	744,00	1,11
Урбанизирана територия	1 934,00	2,88
Транспорт и техническа инфраструктура	272,50	0,41
Нарушени територии	562,20	0,84
Обща площ	67 138,90	100,00

Източник: Общинска администрация Елена

Видно от данните най-голям дял от територията на общината е заета от горския фонд (57,05%), което се обуславя от нейният релеф. Очевиден е и фактът, че повече от половината от общинската площ се използва за земеделие (37,72%).

Фиг. 5: Баланс на територията на община Елена

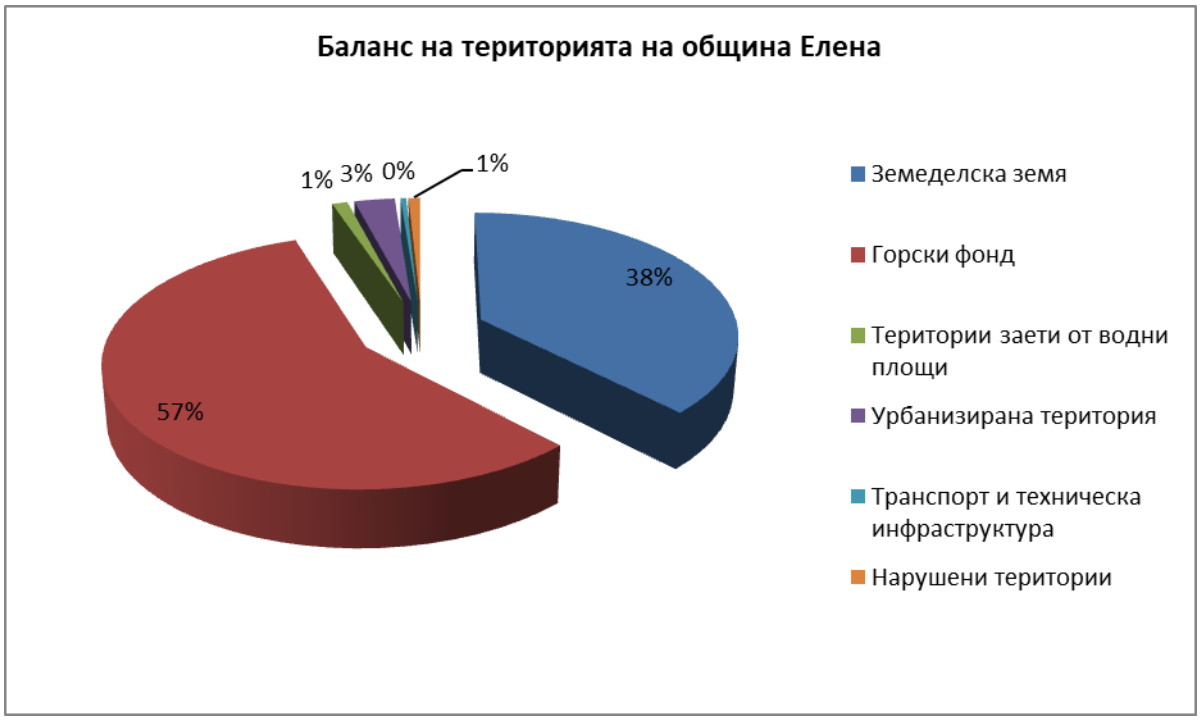

Територите заети от водни площи са много малко – едва 1,11%. Урбанизираната територия също заема малък дял, която заедно с територите заети от транспортна и техническа инфраструктура представляват едва общо 3,29% от площа на общината.

- **Водни ресурси (подземни и надземни)**

Съгласно актуални данни от баланса на видовете територии в община Елена, територите заети от водни площи представляват 744 ха или 1,11% от територията на общината.

В състава на **надземните водни ресурси** на територията на община Елена влизат реки, язовири и микроязовири.

Таблица 2: Списък на язовирите и водоемите на територията на Община Елена актуален към 15.04.2021 г.

№	Наименование	Населено място	Собственост	Площ (дка)	Ползвател; основание	Текущо състояние
1.	язовир "Беброво"	с. Беброво	общинска собственост	101.11	„ЕКО АКВА ВТ“ ЕООД; Договор № РД02.11-474/07.09.2015г	действащ
2.	язовир "Палици"	с. Палици	общинска собственост	52.296	"Ди Джи Трейд 93" ЕООД; Договор № РД.02.11-499/02.11.20015	действащ
3.	язовир "Червенковци"	с. Блъсковци	общинска собственост	12.606	"ТРАНСЛАЙН и КО" ЕООД; Договор № РД.02.11-260/23.062015г.	действащ
4.	язовир "Опитно поле"	гр. Елена	общинска собственост	9.810	"Костадинов 1976" ЕООД; Договор № РД.02.11-483/24.09.2015г	действащ
5.	язовир "Крумчевци" *	с. Константин	общинска собственост	10.834	без наемател	действащ
6.	язовир "Батаклика" *	с. Константин	общинска собственост	34.403	без наемател	действащ
7.	язовир "Константин" **	с. Константин	общинска собственост	40.453	без наемател	действащ
8.	язовир "Руховци" *	с. Руховци	общинска собственост	39.999	без наемател	източен

9.	язовир "Йовковци"	с.Яковци и с. Шилковци	държавна собственост	214.00	В и К "Йовковци"	действащ

*Източник: Община Елена, Общ устройствен план; * В момента тече процедура по безвъзмездно прехвърляне правото на собственост върху язовирите в полза на държавата; ** В момента тече процедура за отдаване на язовира под наем.*

Най-голям от язовирите е „Йовковци“, който е и един от най-големите по площ в цялата страна. Изграден е на река Веселина в близост до общинския център. Общият му обем е 92 179 000 m³. През 1981-1982 год. се осъществява пускът на хидровъзел „Йовковци“ на два етапа. Средногодишният отток при ХМС „Йовковци“ е 2,4 м³/сек. Водите на „Йовковци“ задоволяват нуждите от питейна вода на голяма част от населението в област Велико Търново и някои от населените места от съседните области. На територията на община Елена функционират още 8 микроязовира, ползвани предимно за напояване и развъждане на риба за любителски риболов.

Наличието на тези изкуствени водоеми е добра предпоставка за развитие на рибовъдството и производство на аквакултури. Проекти в това направление могат да бъдат подпомогнати от Програмата за морско дело и рибарство, както на стартиращи стопански субекти в сектор „Рибарство и аквакултури“, така и на вече регистрирани и функциониращи производители на риба и други водни организми за изграждане на нови, разширяване и модернизация на съществуващи аквакултурни стопанства. **Тази дейност може да бъде перспективна, съчетана с кътове за любителски и спортен риболов и отдих. Това е туристически потенциал, който към момента не е достатъчно добре използван.**

Речната мрежа на територията се определя от водосборите на реките Златаришка, Стара река, Бебровска, Веселина (Джулюница) и Костелска. Изворите, разположени в планинската част, дават началото на по-големите реки: Веселина, Костелска, Мийковска и Бебровска, които са притоци на река Златаришка. Водните течения имат посока юг-север. Речните русла са с големи наклони, вдълбани от ерозионни процеси. Реките са с дъждовно-снежно подхранване. Дебитът им е непостоянен, като пълноводието е през пролетния сезон. Освен тези реки, територията на общината е прорязана от множество малки и големи долове с непостоянни водни течения.

Дължината на **р. Златаришка** е 56,5 km.. Площта на нейния водосборен басейн е 187km^2, което представлява 21,2% от водосборния басейн на река Веселина. Тя е десен приток на р. Веселина. Реката приема различни имена в отделните си участъци. Златаришка река извира под името Зеленишка река на 300 m северно от хижа „Чумерна“ в Елено-Твърдишка планина на височина от 1315m. След приемането на левия приток р. Махнатка тя започва да се нарича Борущица, а след с. Мийковци – Мийковска река, до устието на притока си Костелска река. В този си участък до с. Руховци тече в дълбока, на места каньоновидна и залесена долина. След Руховци долината ѝ се разширява и вече под името Златаришка река преминава през източната част на Еленската котловина. Преди да се влее в р. Веселина преминава през гр. Златарица. Реката е с ясно изразено пролетно пълноводие от март до юни и лятно-есенно маловодие – юли-октомври.

Река Веселина извира от Елено-Твърдишката планина на 784 m н.в., югозападно от село Дрента. Дължината ѝ е 70 км. След като приеме отдясно притока си Бебровска река завива на север вече под името Джулюница и се влива отляво в Стара река, която е част от басейна на река Янтра. Площта на водосборния басейн на Веселина е 882 km^2, което представлява 35,9% от водосборния басейн на Стара река. Среден годишен отток при язовир „Йовковци“ е 2,4 m3/s, с ясно изразено пролетно пълноводие от март до юни и лятно-есенно маловодие – юли-октомври.

Бебровска река е с дължина 35 km. и е десен приток на река Веселина от басейна на р. Янтра. Бебровска река извира под името Кауклийско дере от южното подножие на Еленските височини, на 650 m н.в., на 2,5 km северно от с. Константин. В горното си течение протича на запад в широка долина под името Константинска река, а след с. Беброво завива на север и чрез дълбок пролом пресича Еленските височини. Площта на водосборния басейн на Бебровска река е 187 km2, което представлява 21,2% от водосборния басейн на река Веселина. Бебровска река е с ясно изразено пролетно пълноводие от март до юни и лятно-есенно маловодие – юли-октомври.

Костелска река е с дължина 20 km. и е десен приток на Златаришка река от басейна на р. Янтра. Костелска река извира под името Стручанска река от северното подножие на връх Чумерна, резервата „Бяла крава", на 1230 m н.в. Площта на водосборния басейн на Костелска река е 92 km2, което представлява 49,2% от водосборния басейн на Златаришка река. Костелска река е с ясно изразено пролетно пълноводие от март до юни и лятно-есенно маловодие – юли-октомври. В долното течение водите на реката се използват за напояване.

Съществуват и къси малки рекички и дерета. Те се пълнят с вода основно през пролетта, когато се топят снеговете и валят по-големи количества дъждове. В непосредствена близост до тях, в овразите и долищата има множество извори, които се използват от местното население.

Потенциалът на подпочвените води на територията на общината не се използва напълно, тъй като към момента липсва цялостно и задълбочено проучване. В дълбоките подпочвени слоеве има водни запаси, които при сондиране излизат на повърхността, като по-задълбоченото им изследване тепърва предстои да бъде извършено.

Подземните водни тела, съгласно Басейнова дирекция „Дунавски район“, в чийто обхват попада територията на община Елена са представени от ***Подземно водно тяло с код BG1G0000TJK045 и име „Карстови води в Централния Балкан”,*** чието химично състояние се наблюдава с 4 мониторингови пункта два, от които се намират на територията на община Елена при гр. Елена и с. Средни колиби.

На този етап на територията на община Елена не са открити подземни минерални извори.

- **Полезни изкопаеми**

В община Елена няма открити залежи на полезни изкопаеми. Запаси от инертни материали, главно пясък и баластра могат да се добиват от поречието на реките, които да се използват в сферата на строителството.

- **Биоразнообразие**

Планинският релеф на Община Елена е предпоставка за богата на горска растителност. Най-разпространени от широколистните дървесни видове са: бук, габър, дъб, явор, липа и др. Освен това се срещат и бряст, клен, ясен, череша, круша и др..

Животинският свят на територията е богат и разнообразен. От едрия дивеч са разпространени сърната, благородният елен и дивата свиня, от хищниците се срещат лисици, чакали и по – рядко вълци. Представители на дребния дивеч са зайци, яребица, горски бекас, гургулица, бекасина и др. Във високите планински части на общината се срещат ястреби, соколи и множество дребни птички.

В реките се срещат кефал, скобар, кротушка и в по – малки количества мряна. Изкуствено се развъжда американска дъгова пъстърва, а в по – горните течения балканска пъстърва. В язовир „Йовковци" се срещат шаран, каракуда, сом, бяла риба, щука, червеноперка, уклей, костур, морунаш и др., изкуствено се развъждат толстолоб и бял амур.

- **Горски фонд**

Преобладаващият планински релеф на територията определя и значителния горски фонд, с който разполага община Елена. Както е видно от баланса на територията на горския фонд от 38 300,3 ха обхваща повече от половината общинска площ (57,05%). Стопанисва се от две Държавни горски стопанства – ДГС „Елена" и ДГС „Буйновци" (към Северноцентрално държавно предприятие ДП Габрово).

ТП Държавно горско стопанство Елена (https://dgselena.scdp.bg/za-nas-branch) заема северните склонове на източния дял на Средна Стара планина – Елено-Твърдишкия дял и предпланинските склонове северно от него. Горските комплекси са разположени върху сравнително голяма територия, която в посока изток – запад е 40 км и север – юг – 36 км. Надморската височина варира от 80 м до 1450 м. Разнообразието на релефа определя богатия видов състав от високостъблени и издънкови широколистни гори и иглолистни култури, създадени за овладяване на ерозията. В района на стопанството са разпространени естествено растящи дървесни видове като: бук, габър, благун, зимен дъб, цер, келяв габър, липа и др. Освен тях се срещата и череша, бряст, явор, шестил, ясен, брекиня, трепетлика и др. В резултат на залесителната дейност в стопанството са създадени и се развиват успешно култури и от иглолистни дървесни видове, като бял бор, чер бор, смърч, ела и др. По изкуствен път на територията на стопанството са внесени и се развиват добре видове нетипични за района като веймутов бор, дугласка и червен дъб, които допринасят за видовото разнообразие в района.

Таблица 3: Собственост на горските територии в ДГС „Елена"

Вид собственост	Площ в ха	%
Държавна	14 660.9	61.9
Общинска	4 121.9	17.4
Физически лица	4 755.5	20.0
Юридически лица	157.7	0.7

Религиозни общности	4.5	0,02
общо	**23 701**	**100,0**

Източник: ТП ДГС Елена (писмо Изх. № РД 07109 / 12.04.2021 г.)

Видно от таблицата е, че по-голямата част от масивите на горското стопанство са държавна собственост, като общинските и частните горски масиви са почти равно разпределени. Важно е да се отбележи, че частните гори, които очевидно са собственост на физически лица не са малко и за природосъобразното им стопанисване е важен контрола, който се провежда. Както е видно горите собственост на юридически лица са под 1%.

Таблица 4: Разпределение по начин на трайно ползване на територията на ДГС „Елена“

Вид на земите	Площ /ха/	%
Залесена площ	23 037	97,2
Незалесена дървопроизводителна площ	210,4	0,89
Недървопроизводителна площ	453,4	1,91
общо:	23 701	100,0

Източник: ТП ДГС Елена (писмо Изх. № РД 07109 / 12.04.2021 г.)

Залесената площ на територията на горското стопанство е много голяма 97,2% от общата площ, като горите са 11 % от тази залесената площ. Голата незалесена площ е по-малка от 3%

Таблица 5: Разпределение по вид на ползваната дървесина в обхвата на ДГС „Елена“

Вид ползвана дървесина	Количество	%
Едра	3152	9,31
Средна	7256	21,42
Дребна	1650	4,87
Дърва за огрев	21152	62,45
Вършина	663	1,96
общо	**33873**	**100,00**

Източник: Източник: ТП ДГС Елена (писмо Изх. № РД 07109 / 12.04.2021 г.)

Фактът, че основната част (62,45%) от дървесината се използва за огрев показа, че населението на общината в голямата си част не само се отоплява на дърва, но може да се предположи и че дървопреработващата промишленост на територията е слабо развита.

Средногодишното ползване от горското стопанство е 38 600 м^3, като предвиденото средногодишно залесяване по лесоустройствения план (ЛУП) е 132 дка.

ТП Държавно горско стопанство Буйновци (https://dgsbuinovtsi.scdp.bg/za-nas-branch) стопанисва горските масиви в югоизточната част на Великотърновска област, която е част от северните склонове на Елено-Твърдишкия дял от Средна Стара планина. Обхваща землищата на селата Буйновци, Дрента, Илаков рът, Мийковци и Тодювци от територията

на община Елена. Горската растителност е представена от естествени чисти и смесени високостъблени насаждения, съставени предимно от бук, зимен дъб, габър, цер и благун, както и изкуствено създадени насаждения, главно от бял бор, черен бор и акация. Естествените издънкови насаждения са от бук, зимен дъб, габър, цер, благун, келяв габър и др. В района на стопанството се срещат храстовите видове: глог, дрян, обикновена леска, шипка, трънка, бъз, чашкодрян, птиче грозде, смрадлика, аморфа и др.

Таблица 6: Разпределение на горската територия по вид собственост в ДГС „Буйновци“

Вид собственост	%
Държавна	**73,6**
Общинска	**12,7**
Физически лица	13,5
Юридически лица	**0,2**
Религиозни организации	-

Източник: ТП ДГС Буйновци (писмо Изх. № РД 08046 / 29.03.2021 г.)

Разпределението на горската територията в ДГС „Буйновци“ е подобно на същото при ДГС „Елена“. Преобладават държавните гори, като общинските и частните са приблизително по равно разпределени, като частната собственост е предимно на физически лица.

Таблица 7: Разпределение по начин на трайно ползване на територията на ДГС „Буйновци

Начин на трайно ползване	***Разпределение на Държавната горска територия***		***Разпределение на общата площ на горските територии***	
	Площ /ха/	%	**Площ /ха/**	%
Залесена площ	11 948	95,6	16335	96,2
Незалесена дървопроизводителна площ	2	0,02	51,1	0,3
Недървопроизводителна площ (незалесена)	548	4,4	590,6	3,5
Всичко:	**12 498**	**100**	**16976,7**	**100,0**

Източник: по данни на ДГС „Буйновци“ - https://dgsbuinovtsi.scdp.bg/za-nas-branch и писмо Изх. № РД 08046 / 29.03.2021 г.

Богатството на залесена площ е видно, тъй като тя заема много голям процент 96,2 на сто от общата стопанисвана площ на територията на ДГС „Буйновци“. При сравнение е видно, че в държавната горска територия незалесената дървопроизводителна площ е изключително малка (2 ха), докато общата незалесена дървопроизводителна площ е многократно по-голяма 51,1 ха. Това говори много добре за начина по който ДГС „Буйновци“, стопанисва поверените му горски масиви.

Таблица 8: Разпределение на Държавната горска територия по вид на горите на залесената площ в ДГС „Буйновци“

Вид гори	Площ /ха/	%
Иглолистни	2 180	18,2
Широколистни високостъблени	7 911	66,2
За реконструкция	-	-
Издънкови за прерастване	-	-
Издънкови за превръщане	1 197	10,1
Нискистъблени	660	5,5
Всичко:	**11 948**	**100**

Източник: по данни на ДГС „Буйновци“ (писмо Изх. № РД 08046 / 29.03.2021 г.)

Данните от таблицата по-горе показва, че основните масиви са залесени с широколистни високостъблени (66,2%) и широколистни дървета (18,2%), който имат и най-висока дървопроизводителна стойност.

Таблица 9: Средногодишно ползване на дървесината на територията на ДГС „Буйновци“

Вид ползвана дървесина	Количество /пл.м^3/	%
Едра	3384	23,07
Средна	1085	7,40
Дребна	14	0,10
Дърва за огрев	10186	69,44
Общо	**14669**	**100,00**

Източник: по данни на ДГС „Буйновци“ (писмо Изх. № РД 08046 / 29.03.2021 г.)

Очаквано и тук на територията на ДГС „Буйновци“ по подобие на разпределението по вид на използваната дървесина в ДГС „Елена“ най-висок процент имат дървата за огрев. Основната разлика във вида на използваната дървесина между двете горски стопанства е, че използваната едра дървесина при ДГС „Буйновци“ е с много по-голям дял (23,7%) спрямо общата използвана дървесина на съответната територия на даденото горско стопанство. За това благоприятства и релефа на Елена-Твърдишката планина.

Данните показват, че и двете горски стопанства ДГС „Буйновци“ и ДГС „Елена“ разполагат с богат горски фонд, който е разнообразен и от към различни видове на горската растителност. Това е благоприятна предпоставка на територията на община Елена да бъдат развити различни форми на дървопреработващата промишленост, при спазването на всички законови норми за опазване на околната среда.

2. Развитие на социалната сфера и човешките ресурси

2.1. Административна структура

Община Елена е една от общините с най-много населени места - общо 124. От тях град Елена е общинския център, три от селата са центрове на кметства - Беброво, Константин, Майско, а в 16 от населените места са назначени кметски наместници (Блъсковци, Бойковци, Буйновци, Гърдевци, Дрента, Илаков рът, Каменари, Костел, Марян, Мийковци, Палици, Руховци, Средни колиби, Тодювци, Чакали, и Яковци).

Таблица 10: Списък на населените места в община Елена

с. Аплаци	с. Горска	с. Константин	с. Ралиновци
с. Багалевци	с. Граматици	с. Косевци	с. Раювци
с. Бадевци	с. Гърдевци	с. Костел	с. Ребревци
с. Баевци	с. Давери	с. Котуци	с. Руховци
с. Баждари	с. Дайновци	с. Крилювци	с. Светославци
с. Балуци	с. Дебели рът	с. Крумчевци	с. Средни колиби
с. Беброво	с. Добревци	с. Лазарци	с. Стойчевци
с. Бейковци	с. Долни Марян	с. Лесиче	с. Стояновци
с. Берковци	с. Долни Танчевци	с. Майско	с. Султани
с. Блъсковци	с. Донковци	с. Марафелци	с. Събковци
с. Богданско	с. Драгановци	с. Мариновци	с. Титевци
с. Бойковци	с. Драганосковци	с. Марян	с. Тодювци
с. Босевци	с. Драгийци	с. Махалници	с. Томбето
с. Брезово	с. Драгневци	с. Мийковци	с. Топузи
с. Бръчковци	с. Дрента	с. Миневци	с. Трънковци
с. Буйновци	с. Дуковци	с. Мирчовци	с. Тумбевци
с. Бялковци	с. Дърлевци	с. Мъртвината	с. Тънки рът
с. Валето	гр. Елена	с. Недялковци	с. Търкашени
с. Велковци	с. Зеленик	с. Нешевци	с. Угорялковци
с. Велювци	с. Иванивановци	с. Николовци	с. Харваловци
с. Веселина	с. Игнатовци	с. Николчовци	с. Христовци
с. Високовци	с. Илаков рът	с. Ничовци	с. Хъневци
с. Вълчовци	с. Илиювци	с. Нюшковци	с. Цвеклювци
с. Вълчовци	с. Каменари	с. Палици	с. Чавдарци
с. Вързилковци	с. Кантари	с. Папратлива	с. Чакали
с. Габрака	с. Караиванци	с. Пейковци	с. Червенковци
с. Ганев дол	с. Карандили	с. Петковци	с. Черни дял
с. Глоговец	с. Киревци	с. Попрусевци	с. Шиливери
с. Големани	с. Кожлювци	с. Попска	с. Шилковци
с. Горни край	с. Козя река	с. Радовци	с. Шубеци
с. Горни Танчевци	с. Колари	с. Райновци	с. Яковци

Източник: Общинска администарция

Голяма част от тези населени места са останали в днешно време само като име, тъй като за изследвания период не са регистрирани постоянно живеещи хора на техните територии (26 бр. от население места по данни от НСИ).

2.2. Население и демографски особености на община Елена

Демографската характеристика включва в себе си данни за: общия брой на населението, разпределението по пол, обща и трудоспособна възраст, стойности на естествения и механичния прираст. Проследяването на движението на тези данни във времето между най-малко пет последователни години дава представа за посоката на развитие на дадената територия. Това е показател за жизнеспособността на човешкия ресурс и тенденциите в

неговото движение. Демографската характеристика на дадена територия е от съществено значение, тъй като е показател за способността ѝ за развитие. В същото време може да бъде маркер за наличие на проблеми и съществуване на заплахи в дадена посока за тази територия.

2.2.1. Брой на населението, разпределение по пол и възраст

Данните от разпределението на населението по населени места и пол от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg) показват, че постоянната тенденция на намаляване на населението в малките общини в страната, наблюдавана през последните повече от 10 години се отчита и в община Елена.

Таблица 11: Брой на населението по години и пол общо за община Елена

	Брой население по пол и по години							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
мъже	4444	4374	4314	4271	4177	4119	4059	4052
жени	4672	4614	4564	4527	4438	4384	4330	4306
общо	9116	8988	8878	8798	8615	8503	8389	8358
ръст	**-128**		**-80**		**-112**		**-31**	
	-758							

Източник: Обработена информация, по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg)

В периода 2013-2020 год. местното население постепенно намалява като между отделните години отрицателния прираст е и с различни стойности. Общата загуба на жители за посочения 8-годишен период е 758 души, което показва намаление на населението средно на година с 94,75 души. Интересен е фактът, че между 2020 и 2019 год. са отчита значително намаление в пъти на загубата на жители (-31души). Тази бройка се дължи основно на жените, които за 2020г. спрямо 2019г. са намалели с 24, докато намалението при мъжете е едва 7. На този етап е трудно да се определят конкретните причини за тези може да се каже положителни за територията данни. Поради световната пандемия от COVID-19 и наложените по-строги ограничения в европейските държави, миграцията към тях бе силно затруднена. Освен това здравната криза и последвалите икономически проблеми намалиха и възможностите за търсене на работа в по-големите градове в страната. В голяма степен поради психологически стимули, породени от страх от населени места, в които има струпване на много хора, мотивираха една голяма част от хората да останат по своите родни места. Въпреки това все още не може да се каже със сигурност, че това именно това са основните причини през 2020 да се отчита много по-малко намаление на брой на жителите в общината.

Фиг. 6

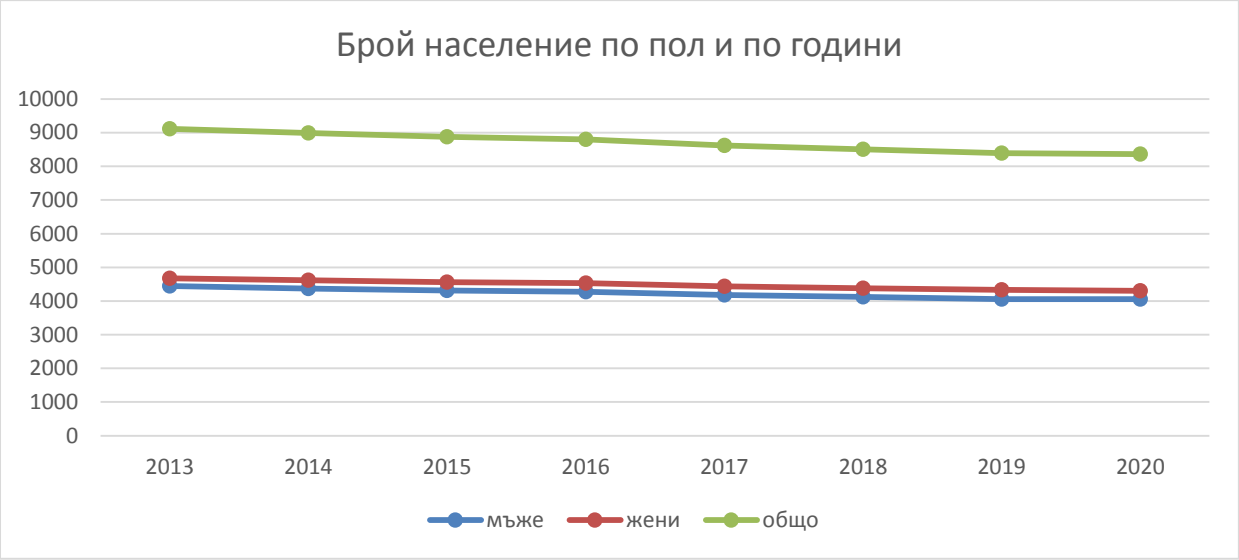

При направения разрез на данните по пол е видно, че населението е почти равномерно разпределено – мъжете представляват около 48,5%, а жените 51,5%. Това съотношение се запазва през годините с малки отклонения. Графиката ясно показва, че намалението на жители е почти равнопоставено и при двата пола, като разликата между мъжете и жените се запазва през годините в диапазона 230 - 270 души.

Съотношението между половете в една общност е белег за нейната жизнеспособност, тъй като установяването на тенденция за сериозен превес на единия спрямо другия пол може да доведе до ускоряване на отрицателните стойности, както на естествения прираст (поради намаляване на броя живородени), така и на механичния. От друга страна при условие, че бъде отчетено много по-бързо намаление на единия пол спрямо другия е сигнал за конкретни социално-икономически проблеми на тази територия.

Информацията за община Елена дава основание да се заключи, че на този етап за изследвания период половото съотношение е благоприятно, запазва се и е устойчиво, което налага заключението, че е налице сравнително запазена жизнеспособност на общността и липса на драстични социално-икономически проблеми, които биха могли да предизвикат сериозно намаление на представителите на единия от половете спрямо другия.

*Таблица 12: Население по пол и населени места за периода 2013-2020г. в община Елена**

Административен район/ Населени места	Население към 31.12.2013 г.			Население към 31.12.2020 г.			% изменение 2013/2020
	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени	
Северен Централен Район	**835813**	**407012**	**428801**	**764897**	**370714**	**394183**	**-8,48**
Област Велико Търново	**251126**	**121315**	**129811**	**229718**	**50874**	**54914**	**-8,52**
Елена	**9116**	**4444**	**4672**	**8358**	**4052**	**4306**	**-8,32**
с. Бадевци	23	12	11	28	16	12	**21,74**
с. Беброво	229	112	117	234	113	121	**2,18**
с. Блъсковци	14	7	7	21	14	7	**50,00**
с. Бойковци	47	25	22	43	26	17	**-8,51**
с. Буйновци	65	31	34	62	36	26	**-4,62**
с. Гърдевци	16	8	8	22	13	9	**37,50**
с. Дрента	59	31	28	64	33	31	**8,47**
гр. Елена	5304	2545	2759	4643	2212	2431	**-12,46**
с. Илаков рът	128	65	63	87	47	40	**-32,03**
с. Каменари	221	108	113	174	83	91	**-21,27**
с. Константин	1014	506	508	953	467	486	**-6,02**
с. Костел	65	23	42	51	17	34	**-21,54**
с. Майско	836	406	430	883	429	454	**5,62**
с. Марян	93	46	47	81	36	45	**-12,90**
с. Мийковци	24	9	15	39	16	23	**62,50**
с. Палици	154	70	84	138	59	79	**-10,39**
с. Попска	17	8	9	21	13	8	**23,53**
с. Раювци	15	7	8	29	15	14	**93,33**
с. Руховци	109	56	53	103	50	53	**-5,50**
с. Светославци	26	15	11	23	14	9	**-11,54**
с. Средни колиби	31	16	15	31	15	16	**0,00**
с. Тодювци	53	29	24	50	24	26	**-5,66**
с. Угорялковци	30	14	16	31	17	14	**3,33**
с. Чакали	80	36	44	66	31	35	**-17,50**
с. Яковци	34	18	16	21	12	9	**-38,24**

Източник: Обработена информация, по данни от НСИ– Инфостат (https://infostat.nsi.bg);
**Взетите данни са за населените места с население над 20 души към 31.12.2020год.*

Данните от таблицата по-горе показват, че за последният 8-годишен период процентното изменение на населението в община Елена (-8,32%) е с почти изравнена стойност с това в област Велико Търново (-8,52%) и Северен централен район (-8,48%), като в общината отрицателното изменение е по-малка стойност – т.е. населението в общината намалява с по-бавни темпове от по-големите административни райони, към които принадлежи.

Анализът на процентното изменение през изследвания период 2013-2020год. по населени места е извършено на база данните от НСИ като са отчетени тези населени места,

които за 2020 г. са **с население над 20 души** (*табл. 12*). Както е видно от всички 124 населени места общия брой с население над 20 души е 24бр. В останалите 100 бр. села или липсват постоянно живеещи и регистрирани жители или те са дори под 10 души, като много често местните жители са по един или двама в конкретното населено място.

Теренното проучване показа, че някои от тези много малки населени места не са замрели, тъй като в някои от тях има изградени и функциониращи къщи за гости, както и фактът, че броят на реално постоянно живеещите е по-голям от този в официалните регистри. Една не малка част от тези необхванати от статистиката жители са закупили имоти в тези красиви села като в последствие се установяват за постоянно живеене в тях. Както бе установено тези хора са най-често преселници от Варненския и Русенския край. Причината за тези разминавания между официално регистрираните и реално живеещите е нежеланието на голяма част от тези преселили се от други краища на страната жители да променят своето постоянно местожителство, а някои дори временно отказват да регистрират. На срещите с представителите на местната общност, които бяха проведени във връзка с изготвянето на ПИРО Елена бе установено, че тези хора не проявяват желание да участват в социално-икономическия живот на общината, като в същото време отправят искания и имат очаквания общинската администрация да разрешава техните потребности от гледна точка на качествено водо- и електроснабдяване, състояние и наличие на пътна инфраструктура, сметоизвозване, достъп до интернет и др. **Общинската администрация обаче е изправена пред невъзможност да подготви и реализира проекти с цел решаването на тези повдигнати проблеми, тъй като едно от важните условия за допустимост в донорските програми е броят на жителите на даденото населено място, където ще бъде извършена съответната инвестиция с цел доказване на ефективност и целесъобразност на изразходваните средства.** Броят на жителите се доказва със справки от официалните регистри, което на практика по нормативните разпоредби прави инвестиция за облагородяване на дадено населено място с постоянно официално живеещи жители под 20 души нецелесъобразно и недопустимо за финансиране. **От една страна на практика е налице възможност за възраждане на тези малки населени места благодарение на това, че има хора, които искат да се преселят и да останат да живеят в тях. От друга страна обаче, за да бъдат възобновени и подобрено качеството за живот е важно реално живеещите в тези села жители да бъдат истински ангажирани със социално-икономическия живот на местната общност, като първата стъпка е да заявят, че ще живеят в това населено място за постоянно като се регистрират официално. Необходимо е да се предприемат мерки и ясно да се разясни, че без сътрудничество между Общината и местните жители на практика не могат да бъдат предприети и изпълнени дейности с цел подобряване на качеството на живот в тези малки населени места.**

Прегледът на разпределението на жителите по пол по отделните населени места с официално регистрирано население над 20 души в общината показва, че с изключение на някои от селата като Майско, Костел, Палици и Чакали в броя на мъжете и жените не се наблюдават големи разлики.

Процентното изменение за целия период 2013-2020год. в отделните населени места от общината е различно. В една не малка част (10 бр.) от селата се отчитат положителни

стойности през изследвания период (Бадевци, Беброво, Блъсковци, Гърдевци, Дрента, Майско, Мийковци, Попска, Раювци и Угорялковци). Тези положителни стойности са именно причината като цяло в общината да се отчита сравнително малка загуба на жители за целия период. Докато обаче в тези сравнително малки села се отчита увеличение то в общинския център процентното изменение е отрицателно (-12,46%). Отрицателно изменение се наблюдава и в някои от сравнително по-големите села като Константин, Каменари и Илаков рът. Интересен е фактът, че с. Средни колиби за този 8-годишен период не отчита никаква промяна. На практика се оказва, че **по-малките населени места привличат жители за разлика от по-големите в т.ч. и общинския център Елена, които губят своите граждани**. Подобна тенденция се наблюдава и при разрез на населението на по-високо ниво при сравнение на движението на общинско ниво.

Анализът на населението в съставните общини на област Велико Търново показва, че %-то изменение на броя на жителите (с изключение на община Велико Търново) в по-малките общини като Елена, Златарица, Лясковец и Стражица има по-ниска отрицателна стойност спрямо някои от по-големите общини (Горна Оряховица, Свищов и Павликени).

Таблица 13: Население по общини в област Велико Търново за периода 2013-2020г.

Общини	**Брой на населението към 31.12.:**								**% изменение 2013/2020**
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	
Велико Търново	88278	87771	87259	87181	87111	86833	86516	85484	-3,17
Горна Оряховица	44946	44334	43679	43123	42549	41966	41334	40751	-9,33
Елена	**9116**	**8988**	**8878**	**8798**	**8615**	**8503**	**8389**	**8358**	**-8,32**
Златарица	3882	3851	3841	3799	3742	3683	3641	3606	-7,11
Лясковец	12890	12664	12636	12419	12189	11975	11810	11811	-8,37
Павликени	22810	22464	22099	21744	21334	20926	20605	20428	-10,44
Полски Тръмбеш	13724	13416	13295	13054	12787	12481	12200	12363	-9,92
Свищов	40602	39574	38701	37761	36635	35369	34312	33321	-17,93
Стражица	12444	12331	12174	12006	11854	11717	11561	11427	-8,17
Сухиндол	2434	2389	2444	2374	2316	2255	2200	2169	-10,89

Източник: Обработена информация, по данни от НСИ

Като цяло **община Елена се нарежда на 4-то място сред общините по процент на изменение на населението след Велико Търново, Златарица и Стражица.** Данните в таблицата по-долу показват, че отрицателната стойност на процентното изменение е относително висока – 8,32%, въпреки че за тези 8 години намалението като брой жители е сравнително малко - 758 души, спрямо по-големите общини.

Предвид голямата територия на община Елена и сравнително малкото население спрямо повечето от съставните общини в област Велико Търново не е изненада, че по гъстота на населението общината се нарежда на последно място в областта.

Таблица 14: Гъстота на населението в област Велико Търново – разпределение по общини

община	Гъстота на населението на кв. км.						
	2013г.	2014г.	2015г.	2016г.	2017г.	2018г.	2019г.
Велико Търново	99,7	99,1	98,6	98,5	98,4	98,1	97,7
Горна Оряховица	140,0	138,1	136,1	134,3	132,5	130,7	130,1
Елена	**13,6**	**13,4**	**13,2**	**13,1**	**12,8**	**12,7**	**12,5**
Златарица	16,6	16,5	16,5	16,3	16,0	15,8	15,6
Лясковец	72,7	71,4	71,3	70,0	68,7	67,5	66,6
Павликени	36,7	36,1	35,5	34,9	34,3	33,6	33,1
Полски Тръмбеш	29,6	28,9	28,7	28,2	27,6	26,9	26,3
Свищов	65,0	63,3	61,9	60,4	58,6	56,6	54,9
Стражица	24,5	24,2	23,9	23,6	23,3	23,0	22,7
Сухиндол	15,5	15,2	15,5	15,1	14,7	14,3	14,0

Източник: НСИ, регионална статистика_LAU1

Видно е, че през годините гъстотата на населението в общината почти не се променя, като в следствие на намаляване на броя на жителите отчита лек спад.

- **Разпределение на населението в община Елена по възрастови граници**

Друга важна демографска характеристика за населението на една територия е разпределението по възрастови граници. То ни дава информация за наличието и степента на застаряване. Това е важен фактор, тъй като има отношение и към трудоспособността на населението, а оттам и към потенциала за развитие на територията.

Таблица 15: Разпределение на населението в община Елена към 31.12.2016г. и 31.12.2020г. по местоживеене и възраст

възраст	община Елена, 2016г.			община Елена, 2020г.			% изменение 2016/2020
	в града	в селата	общо	в града	в селата	общо	
0-4	161	220	381	150	187	337	-11,55
5-9	166	212	378	131	210	341	-9,79
10-14	218	220	438	180	187	367	-16,21
15-19	201	189	390	193	214	407	4,36
20-24	222	219	441	164	182	346	-21,54
25-29	238	198	436	194	223	417	-4,36
30-34	281	171	452	233	206	439	-2,88
35-39	301	203	504	265	176	441	-12,50
40-44	382	227	609	321	232	553	-9,20
45-49	398	193	591	363	237	600	1,52
50-54	447	215	662	416	219	635	-4,08

55-59	400	253	653	405	239	644	-1,38
60-64	402	273	675	391	253	644	-4,59
65-69	385	293	678	364	285	649	-4,28
70-74	320	253	573	337	275	612	6,81
75-79	258	197	455	249	183	432	-5,05
80+	274	208	482	287	207	494	2,49

Източник: Обработена информация, по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg)

Това, което прави впечатление и буди сериозна тревога е фактът, че докато най-възрастното население в диапазона от 70г.-74 и над 80г. и нагоре се е увеличило за 2020г. спрямо 2016г., то най-младите, а именно групите от 0 до 14г. и от 20 до 29г. са намалели с общо – 63,45% (-266 души), което представлява 60,45% от общия брой (440 бр.) с който намалява населението за периода 2016г. – 2020г.

Най-голяма негативна промяна от – 25,90% (114 души) се отчита при групата в диапазона от 20 до 29 години. Предвид факта, че за периода 2016-2020г. общият брой, с който е намаляло населението на общината е 440 души, излиза, че една сравнително голяма част от това намаление се дължи на младите хора от 20 до 29г.. Друго по-сериозно намаление се наблюдава в групите между 35 и 44г., където отрицателното изменение е общо - 21,70% (- 119 души), което представлява 27,05% от общия брой жители (440 бр.), с които е намаляло населението на общината.

Изводът който се налага е, че **основната група, с която е намаляло населението в последния 5 годишен период: 2016-2020г. е сред най-младите до 29 год. и тези в трудоспособна възраст между 35 и 44г., като общата загуба на тези групи е общо 385 души или 87,5% от общия брой, с който е намаляло населението в община Елена за последните 5 години.**

Данните от таблицата по-горе показват, че населението в града е равномерно представено по различните възрасти. Най-голямата група е на жителите в трудоспособна възраст, като за разлика от други общински центрове обаче възрастните над 60 години превишават двойно повече младите до 25 години. Това дава основание да се заключи, че като цяло на този етап към края на 2020г. **демографската картина в общински център е балансирана, но са налице условия за последващо застаряване на населението.**

Фиг. 7 Разпределение по пол и възраст на жителите в община Елена: сравнителен анализ между 2016г – 2020г.

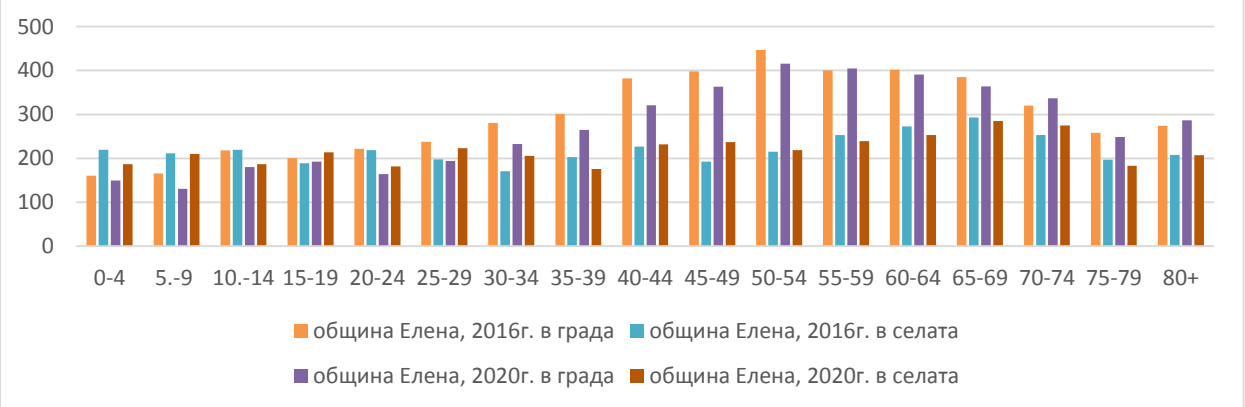

Може да се каже, че в селата се наблюдава благоприятна картина, като за разлика от повечето малки населени места в страната тук е видно, че броят на младите местни жители от 0г. до 29 г. в селата (1203 души) превишава този в града (1012 души) в края на 2020год.. Интересен е фактът, който се отчита и в групата в пенсионна възраст. В преобладаващата част от общините в страната населението над 60 години в по-голямата си част обитава именно селата. Данните в общината Елена в тази посока обаче опровергават посочената тенденция, тъй като броят на представителите на тази група над 60 години в общинския център (1628 души) е по-голям от този в селата (1203 души) към края на 2020год.

Предвид факта, че в селата обичайно има по-малко възможности за работа очаквано жителите между 30 и 60год. са по-малко. **Картината в селата показва, че съотношението между най-младите до 25 год. и жителите над 60-годишна възраст (младите са 81,46% спрямо броя на жителите над 60г.) е по-благоприятно спрямо същото в град Елена (младите са 50,25%% спрямо броя на жителите над 60г.).** Това добре е илюстрирано на графиката по-горе. Причината броят на децата да бъде много близък до този на най-възрастните жители в селата на община Елена може би се дължи на наблюдаваната тенденция напоследък, при която една голяма част от родителите заминават да работят в чужбина или в големите областни центрове като за определен период отглеждането на техните деца е поверено на техните баби и дядовци.

Данните за възрастовото разпределение в община Елена свидетелстват, че за последния 5 – годишен период не се отчитат драстични промени в отделните възрастови групи, нито в селата, нито в града. Като цяло не се наблюдава голямо струпване на местното население в общинския център. Най-сериозна разлика между броя жители в селата и града се отчита единствено в групата между 44 – 69 год., което най-вероятно се дължи на по-добрите възможности за намиране на работа в общинския център. Това дава основание да се заключи, че за разлика от тенденцията при голяма част от общините в страната (особено при по-големите) където се наблюдава поток на жителите от селата към общинския център, **в община Елена демографската структура е равномерно разпределена по населени места и по възраст.**

Въпреки това установилата се тенденция на намаляване на населението е тревожен факт, който води до постепенно обезлюдяване на територията и предполага взимането на сериозни мерки, чрез които да бъде спрян този процес. При добра политика в посока подобряване на условията на живот, както в икономически така и в социален план могат да бъдат възродени селата, както и да се спре постепенно обезлюдяване на общинския център.

2.2.2. Естествен и механичен прираст на населението в община Елена

През последните повече от две десетилетия в страната под влиянието на разнородни фактори от различен икономически, социален и психологически характер се наблюдава неблагоприятна тенденция както при естествения, така и при механичния прираст на населението. Това оказва решаващо влияние върху демографските процеси, тъй като от естественото и на механичното движение на населението зависи броят на населението на

дадена територията, а от там и жизнеспособността на общността, която населява тази територия.

- **Естествен прираст на населението в община Елена**

Естественият прираст на населението се характеризира със съотношението между раждаемостта и смъртността. **При направеното проучване на територията на община Елена се вижда, че естественият прираст е с постоянни отрицателни стойности през последните 8 години (2013 – 2020г.)**. Може да са заключи обаче, че условията за живот, които оказват сериозно влияние на смъртността, както и тези, които са определящи и влияят на раждаемостта не са се влошили, тъй като през изследвания времеви период стойността на естествения прираст, макар и отрицателна е в сравнително постоянни граници – не се наблюдават сериозни повишения.

Анализът показва, че броя на умиранията надвишава 2,48 пъти броя на живородените. При преглед на данните от разпределението по пол става ясно, че с изключение на 2018г. отрицателния прираст при мъжете е с по-висока стойност от тази при жените.

Таблица 16: Естествен прираст – разпределение по пол в община Елена

години	живородени, брой			умирания, брой			естествен прираст, брой		
	общо	момчета	момичета	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени
2013	76	41	35	195	100	95	-119	-59	-60
2014	68	31	37	172	90	82	-104	-59	-45
2015	84	44	40	174	90	84	-90	-46	-44
2016	89	48	41	167	88	79	-78	-40	-38
2017	78	41	37	197	116	81	-119	-75	-44
2018	49	22	27	166	77	89	-117	-55	-62
2019	65	36	29	173	91	82	-108	-55	-53
2020	65	32	33	178	90	88	-113	-58	-55
общо	**574**	**295**	**279**	**1422**	**742**	**680**	**-848**	**-447**	**-401**

Източник: Обработена информация, по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg)

От гледна точка на запазване на баланса между половете е важно да се отбележи, че разликите в отрицателните стойности на естествения прираст между представителите на двата пола са малки. Изключение правят данните от 2017год., когато високата смъртност при мъжете не се компенсира с повече живородени момчета. Това ясно личи от представената графика по-долу.

Фиг. 8

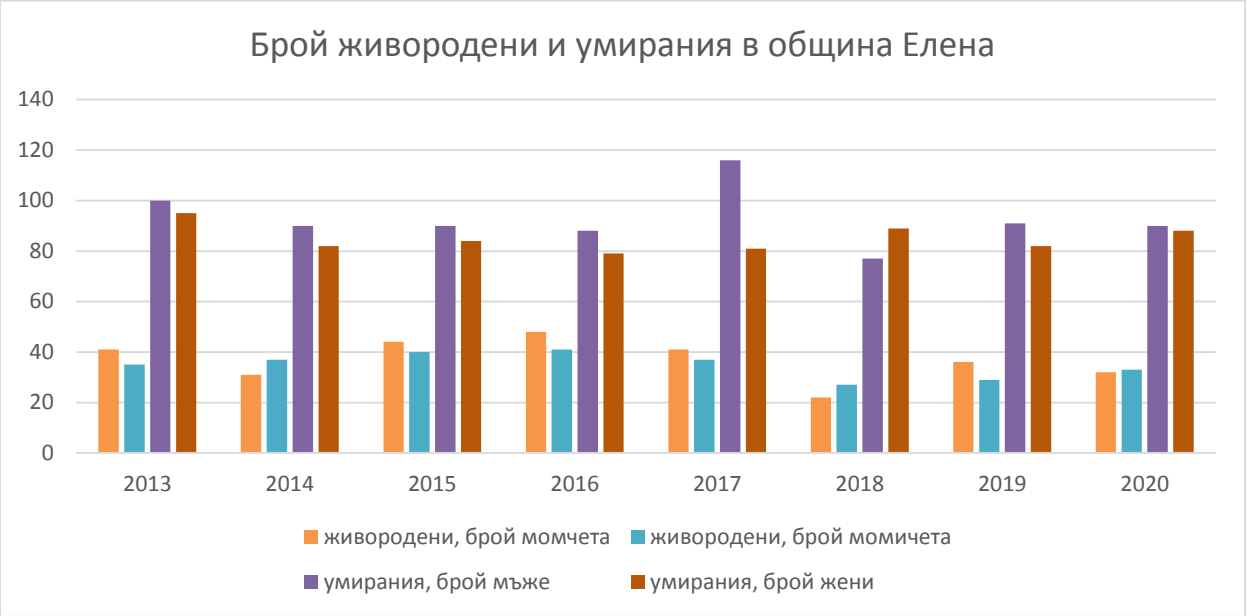

Върху ръста на смъртността въздействие оказват различни стресови фактори – социални, финансови, липса на работа, ниски доходи, състояние на здравната система на територията и др, които могат да доведат до влошаване на здравето. От друга страна раждаемостта се влияе от разнородни по своята природа причини – психологически (проява на нежелание от страна на младите да имат повече от едно дете или отказ да имат деца, страх от невъзможността да осигурят материално своите бъдещи деца и др.) или финансови, както и в търсене на възможности за развитие (младите хора в детеродна възраст напускат територията в търсене на по-големи възможности за себереализация в по-големите градове или в чужбина). **За да се подобрят показателите на естествения прираст следва да се подобрят условията за живот като цяло (в т.ч. грижата за здравето на населението – профилактика и лечение). Това ще повлияе положително от една страна върху удължаването на живота (намаляване на смъртността), а от друга ще се увеличи желанието на местните жители да имат едно или повече деца.**

Важна характеристика на населението е и коефициентът на естествен прираст, който се измерва в промили (‰). Този коефициент показва промяната на броя на населението (за всеки 1000 души) в следствие на разликата в броя на новородените и починалите на дадена територия лица.

Таблица 17: Коефициент на естествен прираст за периода 2013-2020год.

Административна единица	Естествен прираст, коефициент ‰							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Северен централен район	-7,7	-8,7	-9	-8,7	-9,8	-10,1	-10,2	-13,9
Област Велико Търново	-6,9	-8,2	-8,1	-8	-9,1	-9,4	-10,1	-12,3
Община Елена	-13,05	-11,57	-10,14	-8,87	-13,81	-13,76	-12,87	-13,52

Източник: Обработена информация, по данни от НСИ

В таблицата по-горе е направен сравнителен анализ между стойностите на коефициента на естествения прираст на ниво район, област, община.

Като цяло може да се каже, че коефициентът на естествения прираст на община Елена с изключение на 2016год. се запазва относително постоянна величина в рамките между 10 и 13‰. За същия период 2013-2020г. в област Велико Търново и СЦР се отчита почти двойно повишаване на отрицателните стойности на този коефициент, показващ промяната на броя на населението (за всеки 1000 души), като за последните две години 2019 и 2020год. тези стойности и в трите административни единици са почти изравнени. Графика представена по-долу ясно илюстрира тези факти.

Фиг. 9

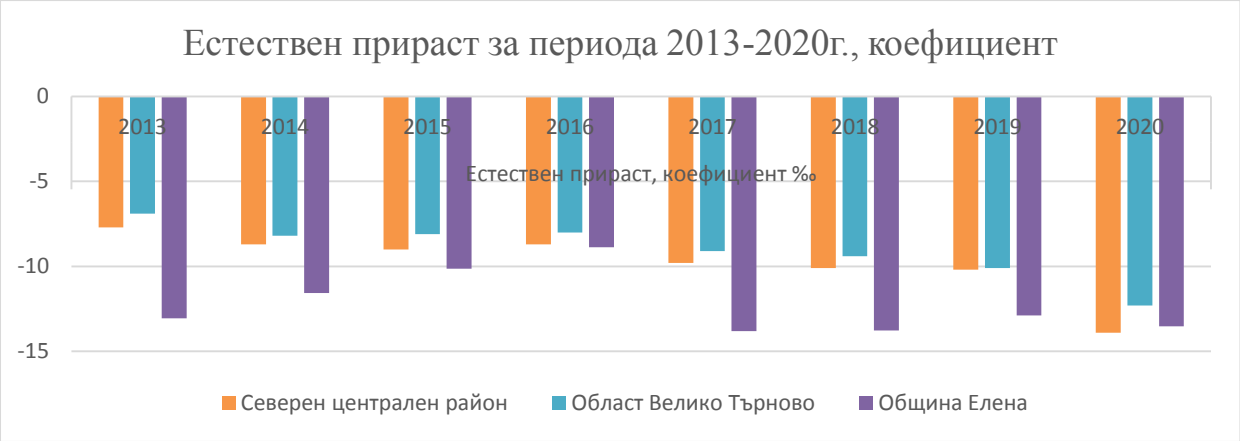

Очевидно за разлика от общината в по-големите административни райони, към които принадлежи община Елена се наблюдава двойно по-голяма негативна промяна на броя на населението на 1000 души следствие на разликата в броя на новородените и починалите.

Данните показват, че общината губи население по линията на отрицателния естествен прираст през по-голяма част от изследвания период почти двойно по-бързо спрямо по-големите административни райони, към които принадлежи.

Въпреки, че не се наблюдава увеличение, отрицателните стойности на коефициента отразяващ естествения прираст в общината са високи през годините, а фактът, че тези стойности са относително постоянни навежда на заключението, че в социално-икономическите и културно-образователни условия не са настъпили особени промени, които да повлияят по някакъв начин на естествения прираст на местното население.

- **Механичен прираст на населението в община Елена**

Механичният прираст е другият важен фактор, който оказва съществено влияние върху броя на населението на дадена територия. Той се формира от съотношението между броя на заселените и изселилите се лица. Видно е, че **механичният прираст общо за общината е с отрицателна стойност за периода 2013-2020год. (табл.18). В сравнение с други общини тази стойност не е голяма: за 8 години по линията на механичното движение на населението община Елена е загубила само 44 души или 5,5 човека на**

година. За разлика от естествения прираст обаче при разпределението на данните по пол се вижда, че жените намаляват по-бързо от мъжете. Комбинацията от по-висока отрицателна стойност на естествения прираст при мъжете и по-висока отрицателна стойност на механичния прираст при жените е обстоятелството, което води до отчитане на известен баланс между половете като цяло на изследваната територия. **След 2017 год., се наблюдава положителна тенденция, тъй като е видна сериозна промяна в механичното движение на населението на територията – броят на заселилите надвишава този на напусналите територията жители:** за 2018г. се отчита макар и малка положителна стойност (+5 души), за 2019год. отрицателната стойност е много малка (-6 души), а през 2020г. се наблюдава положителен скок спрямо предишните години в стойността на механичния прираст (+82 души).

Таблица 18: Механичен прираст – разпределение по пол и местоживеене в община Елена

	години	заселени			изселени			механичен прираст		
		общо	мъже	жени	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени
община Елена	2013	147	65	82	162	79	83	-15	-14	-1
	2014	142	69	73	166	80	86	-24	-11	-13
	2015	136	57	79	156	71	85	-20	-14	-6
	2016	172	83	89	174	86	88	-2	-3	1
	2017	172	89	83	236	108	128	-64	-19	-45
	2018	194	86	108	189	89	100	5	-3	8
	2019	231	115	116	237	120	117	-6	-5	-1
	2020	312	167	145	230	116	114	82	51	31
механична промяна на населението в общината общо в брой								***-44***	***-18***	***-26***
в град Елена	2013	33	16	17	87	43	44	-54	-27	-27
	2014	30	13	17	68	34	34	-38	-21	-17
	2015	36	15	21	74	36	38	-38	-21	-17
	2016	47	17	30	78	38	40	-31	-21	-10
	2017	69	31	38	117	54	63	-48	-23	-25
	2018	79	38	41	94	47	47	-15	-9	-6
	2019	62	28	34	114	54	60	-52	-26	-26
	2020	87	43	44	130	68	62	-43	-25	-18
механична промяна на населението в града общо в брой								***-319***	***-173***	***-146***
в селата от община Елена	2013	114	49	65	75	36	39	39	13	26
	2014	112	56	56	98	46	52	14	10	4
	2015	100	42	58	82	35	47	18	7	11
	2016	125	66	59	96	48	48	29	18	11
	2017	103	58	45	119	54	65	-16	4	-20
	2018	115	48	67	95	42	53	20	6	14
	2019	169	87	82	123	66	57	46	21	25
	2020	225	124	101	100	48	52	125	76	49
механична промяна на населението в селата общо в брой								***275***	***155***	***120***

Източник: Обработена информация, по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg) текуща демографска статистика

При направения разрез на механичното движение на жителите в общинския център Елена и селата от общината е видно, че ниската стойност на механичния прираст на общината за целия период се дължи основно на увеличение на желаещите да се установят за постоянно в селата.

Фиг. 10 Механично движение на жителите, разпределено по пол в града и селата на община Елена за периода 2013-2020г

Графиката по-горе ясно илюстрира големият дисбаланс между града и селата при **заселилите се** както мъже, така и жени. Докато в град Елена за целия изследван период се наблюдава много малък брой на заселилите се и при двата пола (общо 443 души), то в селата е видно, че броят на хората, установили се в селата надвишава този в града (1063 души) при това повече от два пъти. Това е особено силно изразено през последните две години (2019 и 2020год.). След 2016год се наблюдава и лека положителна тенденция в града, при която се отчита макар и слабо увеличение на броя на заселилите се жители. Тези данни в комбинация с данните за разпределението по възраст на населението в общината показват, че града губи жители и то предимно сред младите до 29 год. **Изглежда комбинацията от социално-икономически и културно-образователни условия за живот в общинския център не са на необходимото ниво като качество, количество и разнообразие, че да мотивират, и то предимно младите да останат да живеят и да се развиват в град Елена.**

Прави впечатление сравнително близките стойности на **изселилите** се жители от града (общо 762 души) и на тези от селата (общо 788 души). Приблизително еднакво количество местни жители в града и селата не успяват да намерят своето място и да останат на живеят по родните си места.

Данните от таблицата показват, че докато град Елена тенденциозно губи своите жители, то жителите на селата постепенно нарастват, при това достатъчно, за да компенсират отрицателния механичен прираст на общинския си център, особено видно през последните две години (2019 и 2020г.). Очевидно е необходимо да се вземат сериозни мерки, целящи задържането на младите хора особено в общинския център.

Известен оптимизъм относно намеренията за миграция на населението дава информацията, получена при проведеното анкетно проучване. По-голямата част (80%) от участвалите (общо 101 бр.) заявяват, че към датата на попълване на анкетната карта смятат

да останат в населеното място, в което живеят. Сериозно намерение за миграция към друга област на страната са заявили едва 1%, като 16% от анкетираните очевидно се колебаят, тъй като са посочили, че не могат да преценят на този етап от живота си. Това е положителен знак за град Елена, тъй като по-голямата част от респондентите са посочили, че са именно от града. Разбира се, тук трябва да се има предвид, че по-голямата част от участниците са определили своята възраст в групите: 26-45 г. (29%) и 46-65 г. (54%). Това са хора, които вече в голяма степен са се установили в социално-икономическия живот на общността: имат определена сфера на професионална дейност, семейства и деца, поради което по-трудно биха предприели стъпки към миграция извън пределите на общината (виж. Приложение 4).

От информацията за населението на община Елена за периода 2013-2020год. могат да бъдат направени **следните изводи и заключения**:

- Информацията за община Елена дава основание да се заключи, че на този етап за изследвания период половото съотношение на местните жители е благоприятно, запазва се и е устойчиво, което налага заключението, че е налице сравнително запазена жизнеспособност на общността и липса на драстични социално-икономически проблеми, които биха могли да предизвикат сериозно намаление на представителите на единия от половете спрямо другия.
- Теренното проучване показа, че някои от много малките населени места (под 20души) не са замрели, тъй като в някои от тях има изградени и функциониращи къщи за гости, както и фактът, че броят на реално постоянно живеещите е по-голям от този в официалните регистри. За да бъде използвана възможността за възраждане на тези малки населени места благодарение на това, че има хора, които искат да се преселят и да останат да живеят в тях е необходимо е да се предприемат мерки и ясно да се разясни, че без сътрудничество между Общината и местните жители на практика не могат да бъдат предприети и изпълнени дейности с цел подобряване на качеството на живот в тях;
- По-малките населени места привличат жители за разлика от по-големите в т.ч. и общинския център Елена, които губят своите граждани;
- Община Елена се нарежда на 4-то място сред общините по процент на изменение на населението след Велико Търново, Златарица и Стражица. За последният 8-годишен период процентното изменение на населението в община Елена е с почти изравнена стойност с това в област Велико Търново и СЦР, като в общината отрицателното изменение е по-малка стойност – т.е. населението в общината намалява с по-бавни темпове от по-големите административни райони, към които принадлежи.
- Основната група, с която е намаляло населението в последния 5 годишен период (2016-2020г.) е сред най-младите до 29 год. и тези в трудоспособна възраст между 35 и 44г., като общата загуба на тези групи е общо 385 души или 87,5% от общия брой, с който е намаляло населението в община Елена за последните 5 години;
- В община Елена демографската структура е относително равномерно разпределена по населени места и по възраст. Данните за възрастовото разпределение в община

Елена свидетелстват, че за последния 5 – годишен период не се отчитат драстични промени в отделните възрастови групи, нито в селата, нито в града. Като цяло не се наблюдава голямо струпване на местното население в общинския център. Най-сериозна разлика между броя жители в селата и града се отчита единствено в групата между 44 – 69 год., което най-вероятно се дължи на по-добрите възможности за намиране на работа в общинския център;

- Картината в селата показва, че съотношението между най-младите до 25 год. и жителите над 60-годишна възраст (младите са 81,46% спрямо броя на жителите над 60г.) **е по-благоприятно** спрямо същото в град Елена (младите са 50,25%% спрямо броя на жителите над 60г.).
- Естественият прираст в общината е с постоянни отрицателни стойности през последните 8 години (2013 – 2020г.). Броя на умиранията надвишава 2,48 пъти броя на живородените. Основната загуба на жители в общината е именно по линията на отрицателния естествен прираст. По линията на естествения прираст общината губи население през по-голяма част от изследвания период почти двойно по-бързо спрямо по-големите административни райони, към които принадлежи;
- От гледна точка на запазване на баланса между половете е важно да се отбележи, че разликите в отрицателните стойности на естествения прираст между представителите на двата пола са малки;
- Фактът, че отрицателните стойности на коефициента, отразяващ естествения прираст са относително постоянни предполага заключението, че в социално-икономическите и културно-образователни условия не са настъпили особени промени, които да повлияят сериозно по някакъв начин на естествения прираст на местното население;
- Механичният прираст общо за общината е с отрицателна стойност за периода 2013-2020год.. В сравнение с други общини тази стойност не е голяма: община Елена е загубила само 44 души или 5,5 човека на година. След 2017 год. се наблюдава обръщане на тенденцията, като се отчитат положителни стойности на механичния прираст. За разлика от естествения прираст обаче при разпределението на данните по пол се вижда, че жените намаляват по-бързо от мъжете;
- **В заключение община Елена губи жители основно поради отрицателен естествен прираст. Жените намаляват основно по линията на механичното движение, а мъжете предимно в следствие на отрицателен естествен прираст;**
- **Жителите на град Елена намаляват, както в следствие на естествения, така и на механичен прираст. Това е предпоставка за намаляване на антропогенния ресурс в общинския център. Изглежда комбинацията от социално-икономически и културно-образователни условия за живот в общинския център не са на необходимото ниво като качество, количество и разнообразие, че да мотивират, и то предимно младите да останат да живеят и да се развиват в град Елена. На лице е необходимост от реализиране на дейности, водещи до подобряване на условията за живот в града, особено такива целящи задържането на младите хора;**

- **В същото време в селата се отчита увеличение в следствие на механичния прираст. Това увеличение е достатъчно, за да компенсира в известен смисъл отрицателния механичен прираст на общинския център, което е особено видно през последните две години (2019 и 2020г.). При условие, че установената тенденция се запази това е ползотворна предпоставка за полицентрична структура за организиране на социално-икономическия живот в общината;**
- **Установилата се тенденция на намаляване на населението е тревожен факт, който води до макар и бавно, но постепенно обезлюдяване на територията и предполага взимането на сериозни мерки, чрез които да бъде спрян този процес. При добра политика в посока подобряване на условията на живот, както в икономически така и в социално-културен план могат да бъдат възродени селата, както и да се спре постепенно обезлюдяване на общинския център.**

2.2.3. Етническа структура на населението в община Елена

Новото преброяване на населението на България ще бъде извършено през септември и октомври 2021г., като конкретни резултати към момента на изготвянето на настоящия документ не са налични. Официални данни за етническата структура на общината могат да се вземат от преброяването, извършено през 2011 год.

Таблица 19: Численост и дял на етническите групи в община Елена, според преброяването на населението през 2011г.

	численост	дял в %
Общо	**9434**	**100**
Българи	6753	71,58
Турци	1339	14,19
Роми	574	6,08
Други	26	0,28
Не се самоопределят	78	0,83
Не отговирили	664	7,04

Източник: НСИ, съгласно данни от "Численост и дял на етническите групи според преброяването на населението през 2011 г."

От таблицата по-горе се вижда, че най-много представители има от българската етническа група – 71.58%, следвана от турската – 14,19%. Трета по численост е ромската етническа група, която е с дял от 6,08%. Местните жители, които са посочили - друга етническа общност са по-малко от 0,5%. За общо 7,87% от участвалите в преброяването няма информация към кой етнос принадлежат, тъй като те или не са се самоопределили, или не са отговорили.

По неофициални данни и наблюдаване на различни индикатори към отделни публични институции (ДБТ, Дирекция „Социално подпомагане", ДСП, училища, детски градини и др. на територията на общината) реалният брой на ромското население в общината е по-голям. Най-вероятно основаната част от жителите, които не са отговорили на въпроса за

етническа принадлежност са именно от ромски произход. По-компактно ромско население живее в град Елена и селата: Беброво, Каменари и Майско.

Движението на разпределението на населението по етническа принадлежност във времето ще може да се проследи след извършване на предвиденото национално преброяване през 2021год. и изнасяне на официалните данни след обработката им.

2.3. Трудоспособност на населението, заетост, равнище на безработица

2.3.1. Трудоспособност на населението

Другата важна характеристика, която определя способността на населението да подобри качеството на живот на територията, която населява е разпределението по брой на жителите в три групи според трудоспособността на възрастовите категории, определени в българското законодателство (табл. 20) за 2020 год.:

- под трудоспособна – от 0 до 15 год.;
- в трудоспособна възраст – от 16 до 61 год. за жените и до 64 год. за мъжете;
- над трудоспособна възраст – над 62 год. за жените и над 65 год. за мъжете.

Таблица 20: Население, под, във и над трудоспособна възраст към 31.12.2020г. в община Елена по местоживеене

Общини Възрастови категории	**Общо**			**в т.ч. в градовете**			**в т.ч. в селата**		
	всичко	**мъже**	**жени**	**общо**	**мъже**	**жени**	**общо**	**мъже**	**жени**
Община Елена	**8358**	**4052**	**4306**	**4643**	**2212**	**2431**	**3715**	**1840**	**1875**
Под трудоспособна възраст	1133	577	556	500	251	249	633	326	307
В трудоспособна възраст	4756	2524	2232	2730	1431	1299	2026	1093	933
Над трудоспособна възраст	2469	951	1518	1413	530	883	1056	421	635

Източник: Обработена информация, по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg)

Фиг. 11: Население, под, във и над трудоспособна възраст към 31.12.2020г. в община Елена по местоживеене

Данните показват, че към 31.12.2020г. трудоспособното население е 56,90% от общия брой. Най-малките жители под трудоспособна възраст са 13,56%, а възрастните пенсионери ги надвишават близо два пъти – 29,54%. Данните потвърждават, че е налице относително балансирана структура, която все още има запазена жизнеспособност.

Данните от таблицата по-горе, относно разпределението на населението по трудоспособност, което се илюстрира и от графиката дава основание да бъдат направени няколко извода:

- Жителите и при двата пола в трудоспособна възраст, както в града, така и в селата, очаквано са повече от тези в над трудоспособна възраст, като при мъжете това съотношение е много по-ясно изразено, отколкото при жените;
- По-голямата част от местните жители в пенсионна възраст живеят в общинския център за разлика от много други общини в страната. При разпределението по пол е видно, че както в града, така и в селата броя на представителите на женския пол надвишава сериозно този на мъжкия;
- Интерес представлява фактът, че броят на най-малките – под трудоспособна възраст местни жители в селата (633души) надвишава този в град Елена (500души). Причините за това са комплексни: финансови за родителите им, културни особености на местната общност на ниво село, създадени достатъчни възможности за образование в по-големите села и др.
- Съотношението обаче между най-младите и пенсионерите е в полза на последните, което води до постепенно застаряване на населението, каквато тенденция се наблюдава в почти цялата страна.

Населението на община Елена за последните 5 години (2016 – 2020 г.) е намаляло с 5%, като хората в трудоспособна възраст са намалели с 4,78%. Това показват обработената информация по данни от НСИ, представени в таблицата по-долу. **Скоростта, с която броят на трудоспособните намалява е почти равна на тази, с която намалява населението на община Елена като цяло. Едновременно с това е видно, че за същия период относителния дял на населението в трудоспособна възраст спрямо общия брой на населението през годините също остава относително постоянен.** Към края на 2020 г.

относителният дял е 56,90%, докато през 2016 г. трудоспособните са били 56,80% от цялото население на общината. Това се обуславя от относително слабото изменение във възрастовия диапазон между 40 и 64 год..

Таблица 21: Население, в и над трудоспособна възраст за периода 2016-2020г. в община Елена, област Велико Търново и България.

Показател	**Години**					**Изме не-ние в % 2016/ 2020**
	2016	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	
Население на община Елена, бр.	8798	8615	8503	8389	8358	-5%
Трудоспособно население за община Елена, бр.	4995	4887	4821	4786	4756	-4,78%
Дял на трудоспособното население на община Елена в %	*56,8*	*56,73*	*56,70*	*57,05*	*56,90*	
Трудоспособно население за област Велико Търново, бр.	144791	142207	139668	137422	135728	-6%
Дял на трудоспособното население на община Елена спрямо това в областта в %	*3,45*	*3,44*	*3,45*	*3,48*	*3,50*	
Брой трудоспособно население за България	4304436	4248503	4200909	4156198	4139056	-4%
Дял на трудоспособното население на община Елена спрямо това в страната в %	*0,12*	*0,12*	*0,11*	*0,12*	*0,11*	

*Източник: по данни от НСИ (*https://www.nsi.bg/ *)*

За изследвания период 2016-2020г. темпът на намаляване на трудоспособното население в община Елена е по-малък (-4,78%) в сравнение със същия в област Велико Търново (-6%), и почти равен на този в страната (-4%). Тъй като разликите в темповете на намаляване са малки очаквано относителния дял на трудоспособните жители на община Елена, както спрямо област Велико Търново (в рамките на 3%), така и спрямо България (в рамките на 0,1%) почти не се променя през посочените години. **От данните е видно, че трудоспособните жители в община Елена намаляват с по-ниска скорост спрямо тази в област Велико Търново и почти равна на скоростта в България.**

Таблица 22: Коефициент на възрастова зависимост за периода 2016-2020г. в община Елена, област Велико Търново и страната.

	Коефициент на възрастова зависимост %*				
	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.
За страната	64,99	65,94	66,63	66,63	67,1
Област Велико Търново	67,32	68,16	68,76	69	69,25
Община Елена	76,14	76,28	76,37	75,28	75,74

Източник: Обработена информация, по данни от НСИ (https://www.nsi.bg/);
**За целите на ПИРО КВЗ е изчислен на база данните от НСИ за разпределение на населението по трудоспособна възраст към 31.12 на съответната година.*

Повишаването на относителния дял на трудоспособното население има своето отражение в стойността на коефициентът на възрастова зависимост (КВЗ). КВЗ показва броя на лицата от населението в „зависимите“ възрасти (населението под 15 и на 65 и повече години) на 100 лица от населението в „независимите“ възрасти (от 15 до 64 години) в края на съответната година. Изчислява се в проценти - %.

Сравнителния анализ на данните за община Елена, област Велико Търново и България представени в таблицата показва, че:

- ✓ Коефициентът на възрастова зависимост в община Елена е по-голям от този в страната и областта;
- ✓ **Докато през годините за страната и област Велико Търново се наблюдава тенденция на увеличение на КВЗ, то в община Елена след 2018г. се отчита лек спад, което означава, че съотношението между „зависимите“ възрасти на 100 лица от населението и „независимите“ постепенно намалява.**

2.3.2. Наети лица и коефициент на заетост

От таблицата по-долу се вижда, че заедно с намаляването на трудоспособното население намалява и броят на наетите лица по трудово и служебно правоотношение. **За периода 2015 – 2019 год. броят на наетите за всички дейности като цяло намалява (-1%).** Това в някаква степен се дължи на намаляването на трудоспособното население, но освен това влияние може да оказва слабата икономическата активност, миграция и лошата конюнктура.

Таблица 23: Средносписъчен брой на наетите лица по трудово и служебно правоотношение

Статистически райони/Области/Общи на Елена	**Години (брой)**					**Отклонение 2015/2019**
	2015	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	
Северен централен район	**222 411**	**222 962**	**223 501**	**220 538**	**218 545**	-2%
Велико Търново	67 141	67 110	67 355	66 481	66 087	-2%
Община Елена	**1 717**	**1 680**	**1 664**	**1 632**	**1 705**	-1%

Дял на Елена от СЦР в %	***1%***	***1%***	***1%***	***1%***	***1%***	
Дял на Елена от областта (В.Т.) в %	***3%***	***3%***	***2%***	***2%***	***3%***	
Габрово	38 935	39 050	39 260	38 854	38 470	-1,19%
Разград	26 055	26 243	26 483	25 914	26 166	0,43%
Русе	69 089	69 406	69 277	68 303	66 908	-3,16%
Силистра	21 191	21 153	21 126	20 986	20 914	-1,31%

Източник: по данни от НСИ (https://www.nsi.bg/); „-“Няма предоставени данни

Прави впечатление обаче, че за същия период (2015 – 2019 г.) наетите лица на трудово и служебно правоотношение за община Елена намаляват 2 пъти по-бавно в сравнение с област Велико Търново и Северен централен район (СЦР). Това важи за останалите области в състава на СЦР, с изключение на област Разград, където заетите през 2019 г. се увеличават, което се отразява върху резултата за референтния период. Въпреки това относителния дял на средносписъчния брой на наетите лица в община Елена от този за СЦР и областта с малки отклонения е постоянен.

2.3.3. Коефициент на заетост

Коефициентът на заетост е аналитично изведен на база данни за наетите лица и населението на възраст 15-64 г. на община Елена. За периода 2016 – 2019 г. коефициента на заетост за община Елена е почти постоянен (31-33%). Така се придобива представа за степента на икономическата активност и включеност на населението в местната икономика. Освен това **намаляването на трудоспособното население на община Елена за периода 2016 – 2019 г. се дължи в голяма степен на намаляването на населението на възраст 15-64 г.**

Таблица 24: Коефициент на заетост

Показател	**Години**			
	2016	**2017**	**2018**	**2019**
община Елена				
Население на възраст 15 - 64 г. (брой)	5 413	5 292	5 235	5 157
Наети лица по трудово и служебно правоотношение (брой)	1 680	1 664	1 632	1 705
**Коефициент на заетост %*	***31%***	***31%***	***31%***	***33%***

*Източник: *Аналитично изведена база данни от НСИ*

2.3.4. Заплащане на труда

От таблицата по-долу се вижда, че **средната годишна заплата за община Елена в периода 2015 – 2019 г. се е увеличила с 48%, което е сравнително повече от това за област Велико Търново (41%) и СЦР (44%).** За сравнение увеличението на заплатите в областите Русе (44%), Разград (47%) и Габрово (46%) е по-малко от това за община Елена, а това за област Силистра е равно на резултата за област Велико Търново.

Таблица 25: Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение

Статистически райони/Области/Община Елена	Години (в лева)					Отклонение 2015/2019
	2015	2016	2017	2018	2019	
Северен централен район	**8 418**	**9 140**	**9 994**	**10 974**	**12 105**	44%
Велико Търново	8 213	8 934	9 665	10 529	11 619	41%
община Елена	**6 659**	**7 204**	**8 010**	**8 762**	**9 859**	48%
Дял на Елена от СЦР в %	***79%***	***79%***	***80%***	***80%***	***81%***	
Дял на Елена от областта (В.Т.) в %	***81%***	***81%***	***83%***	***83%***	***85%***	
Габрово	8 826	9 498	10 522	11 796	12 895	46%
Разград	8 702	9 694	10 453	11 569	12 814	47%
Русе	8 563	9 287	10 243	11 185	12 329	44%
Силистра	7 494	7 967	8 672	9 434	10 572	41%

*Източник: данни от НСИ (*https://www.nsi.bg/ *); „-“Няма предоставени данни*

Размерът на средната годишна заплата в община Елена за 2019 г. е 85% от този за област Велико Търново и 81% от размерът за СЦР.

От по-горе изложеното излиза, че броят на наетите за община Елена намалява (-1%), а в същото време средната годишна заплата се увеличава (48%). Това означава, че годишният доход за един нает нараства, в сравнение с областта и СЦР. Едновременно с това малко над 30% от население в трудоспособна възраст (15-64 г.) участва във формирането на доходите на територията на община Елена. Причините за това могат да бъдат структурата на местната икономика, пазарната конюнктура, управлението на предприятията, качеството на живот, държавната и местната политика.

От таблицата по-долу се вижда, че за 2019 г. 72% от наетите лица са заети в пет сектора на местната икономика: селско, горско и рибно стопанство (9%), преработваща промишленост (31%), търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (14%); Хотелиерство и ресторантьорство (9%) и образование (10%). Първите четири от тях са стопански дейности, а образованието е по-скоро „нестопански“ сектор, за който са характерни специфичната държавна регулация, субсидиите от държавния и общинския бюджет.

Таблица 26: Среден списъчен брой на наетите лица и средна годишна заплата по трудово и служебно правоотношение за община Елена

Икономически дейности	Средносписъчен брой на наетите лица и средна брутна заплата в лева по години										Отклонение 2015/2019	
	2015		2016		2017		2018		2019			
	Наети	Заплата*	Наети	Заплата	Наети	Заплата	Наети	Заплата	Наети	Заплата	Наети	Заплата
Селско, горско и рибно стопанство	143	8237	143	8700	152	9660	167	10678	151	10948	**6%**	**33%**
Дял на сектор А	***8%***	***124%***	***9%***	***121%***	***9%***	***121%***	***10%***	***122%***	***9%***	***111%***		
Преработваща промишленост	564	6386	540	6801	506	7825	382	9430	521	10539	**-8%**	**65%**
Дял на сектор С	**33%**	**96%**	**32%**	**94%**	**30%**	**98%**	**23%**	**108%**	**31%**	**107%**		
Доставяне на води; Канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..		
Строителство	36	4519	26	5365	37	5421	40	6209	37	6416	3%	42%
Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети	245	5203	219	5757	217	5996	263	6303	231	7373	**-6%**	**42%**
Дял на сектор G	***14%***	***78%***	***13%***	***80%***	***13%***	***75%***	***16%***	***72%***	***14%***	***75%***		
Транспорт, складиране и пощи	72	5669	80	6246	78	6352	65	6947	49	8121	**-32%**	**43%**
Дял на сектор Н	***4%***	***85%***	***5%***	***87%***	***5%***	***79%***	***4%***	***79%***	***3%***	***82%***		
Хотелиерство и ресторантьорство	100	5078	139	5313	151	5790	133	6033	156	6596	**56%**	**30%**
Дял на сектор I	***6%***	***76%***	***8%***	***74%***	***9%***	***72%***	***8%***	***69%***	***9%***	***67%***		
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; Далекосъобщения	8	6945	..	..	..	..	..	..	..	..		
Операции с недвижими имоти	7	4033	3	5000	2	7385	4	6370	5	8424	-29%	109%
Професионални дейности и научни изследвания	26	3773	12	5173	24	6074	21	6533	15	6536	-42%	73%
Административни и спомагателни дейности	..	..	..	..	..	..	58	5645	..	..		

*Източник: данни от НСИ, „ ..“ конфиденциални данни; „-“Няма предоставени данни; *Заплатата е в лева за човек на година*

Икономически дейности	Средносписъчен брой на наетите лица и средна брутна заплата в лева по години										Отклонение 2015/2019	
	2015		2016		2017		2018		2019			
	Наети	Заплата*	Наети	Заплата	Наети	Заплата	Наети	Заплата	Наети	Заплата	Наети	Заплата
Държавно управление	117	9846	126	11055	119	11411	112	13582	111	14956	**-5%**	**52%**
Дял на сектор О	***7%***	***148%***	***8%***	***153%***	***7%***	***142%***	***7%***	***155%***	***7%***	***152%***		
Образование	174	8566	172	9167	171	10857	177	11807	177	14020	**2%**	**64%**
Дял на сектор Р	**10%**	**129%**	**10%**	**127%**	**10%**	**136%**	**11%**	**135%**	**10%**	**142%**		
Хуманно здравеопазване и социална работа	129	6973	113	6849	110	7841	122	7564	130	7849	**1%**	**13%**
Дял на сектор Q	**8%**	**105%**	**7%**	**95%**	**7%**	**98%**	**7%**	**86%**	**8%**	**80%**		
Култура, спорт и развлечения	20	6519	24	6957	29	7486	30	9167	30	9649	50%	48%
Други дейности	17	3643	22	4187	23	4521	21	5141	28	6161	65%	69%
Общо наети	**1717**		**1680**		**1664**		**1632**		**1705**		**-1%**	
Общо средна брутна заплата		**6659**		**7204**		**8010**		**8762**		**9859**		**48%**

Източник: данни от НСИ (https://www.nsi.bg/), „ ..“ конфиденциални данни; „-“Няма предоставени данни;

**Заплатата е в лева за човек на година*

Фиг. 12

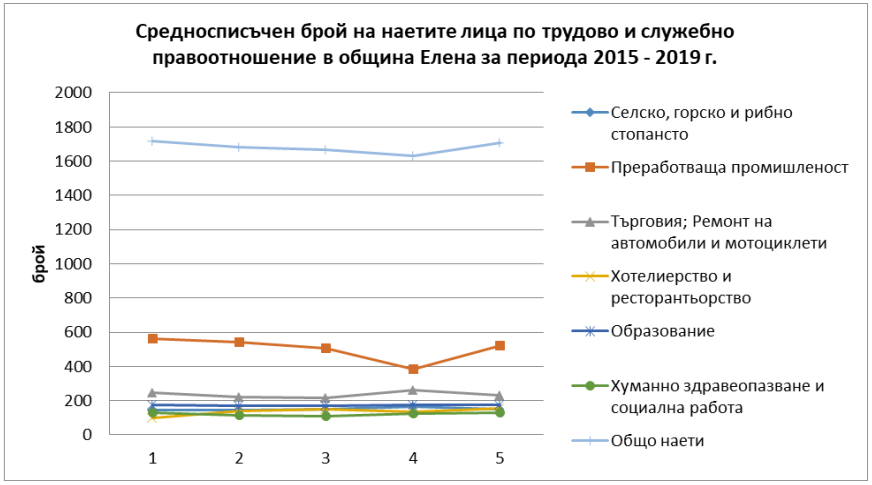

Фиг. 13

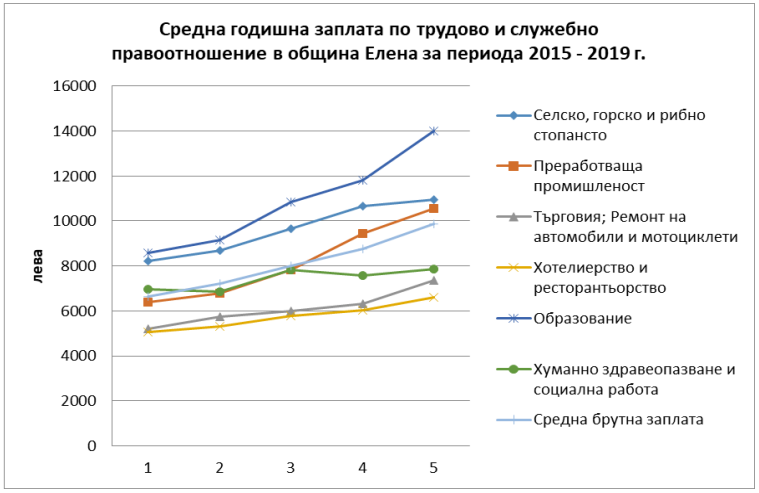

При преглед на данните за средната годишна заплата на един нает за периода 2015 – 2019 г. се вижда, че от финансова гледна точка е по-изгодно да работиш в областта на образованието, отколкото в селското, горското и рибното стопанство или преработващата промишленост. Образованието се финансира основно чрез субсидии, които осигуряват 10% от общия брой на наетите за 2019 г. За периода 2015 – 2019 г. броя на наетите в този сектор се е увеличил с 2%, а относителният им дял остава стабилен през годините. Заплатите в областта на образованието обаче за същия период бележи ръст с 64% (14 020 лв.). Подобна динамика се наблюдава и в други нестопански сектори като: държавното управление, културата, спорта и развлеченията, които в по-голямата си част директно или индиректно, се финансират от държавата, общината, европейски фондове и други донори. В същото време средната годишна работна заплата в хуманното здравеопазване и социалната работа остава значително по-ниска от тази в четири от основните сектора - A, C, G и P. Това се дължи основно на националната политиката по доходите в тези сектори през последните години.

На следващо място в класацията за най-голяма средна годишна заплата за 2019 г. е селското, горското и рибното стопанство (10 948 лв.). Този сектор осигурява 9% от всички наети на територията на община Елена за 2019 г. За периода 2015 – 2019 г. средната заплата се е повишила с 33%, а наетите в сектора са се увеличили с 6%. Можем да предположим, че този ръст се дължи основно на субсидиите от ДФЗ и Програмата за развитие на селските райони, които финансират селското стопанство пряко на декар, на глава добитък или целево, по дейности и във връзка с инвестициите в стопанствата.

Горското стопанство е една от най-важните за община Елена дейности. На територията на общината функционират две горски стопанства - ДГС „Буйновци“ и ДГС „Елена“, които са подразделения на „Северноцентрално държавно предприятие” ДП в гр. Габрово.

На територията на община Елена има добри условия за развитие на рибовъдни стопанства. Проучването установи, че при наличието на 9 язовира общинска собственост само 3 от тях се използват за рибовъдство. При справка в ИАРА се установи, че към 30.06.2021 г. има три разрешителни за упражняване на рибовъдна дейност на територията на община Елена. От тук можем да предположим, че в рибното стопанство са заети сравнително малък брой хора.

За периода 2015 – 2019 г. наетите лица в преработващата промишленост устойчиво намаляват (-8%), а средната годишна заплата се увеличава (65%). От динамиката на показателите по-горе се вижда, че през 2018 г. броя на наетите значително намалява, но въпреки това през 2019 г. възвръща голяма част от първоначалната си позиция (2015 г.). Най-вероятно това се дължи на **ниската предприемаческа активност и преструктуриране на дейността на големите работодатели.** Въпреки увеличението на доходите на работещите в преработващата промишленост те остават по-ниски от доходите на заетите в образованието, селското, горското и рибното стопанство. **Заплащането на труда в сектора, който може да даде най-голяма добавена стойност е сравнително по-ниско от сфери, които се дотират по един или друг начин от държавата и еврофондовете.** Това донякъде обяснява, защо малко над 30% от население в трудоспособна възраст участва във формирането на доходите на територията на община

Елена. Изглежда **държавната политика по доходите за общини като Елена може да оказва влияние върху нагласите на трудоспособното население, без да се подценява конюнктурата на пазара на труда и управлението в предприятията.**

Влияние върху миграционните нагласи на населението оказва и нивото на заплащане в търговията и услугите, тъй като 14% от всички наети на трудово и служебно правоотношение за 2019 г. са заети в тези дейности. Нивото на заплащане в търговията и услугите е на 9 място след държавното управление, образованието, селското стопанство, преработващата промишленост, транспорта, складирането и пощите и др.. За периода 2015 – 2019 г. наетите в сектор G – търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети намалява (-6%), а средната заплата е нараснала с 42%.

Ситуацията в хотелиерството и ресторантьорството не е по-различна. Населението на община Елена възприема туризма като един от най-важните сектори за развитието на местната икономика. Това потвърждават и данните за наетите лица и работната заплата в хотелиерството и ресторантьорството. За периода 2015 – 2019 г. наетите в сектора нарастват с 56%, а годишната работна заплата с 30%. Въпреки това цената на труда в областта на туризма е сравнително ниска.

Ниските заплати в туризма, търговията, ремонта на автомобили и мотоциклети може да доведе до икономическа миграция на трудоспособно население в търсене на по-висок доход.

От проучването на нагласите, очакванията и намеренията на заинтересованите страни (Приложение 4) се вижда, че по-голямата част участниците в изследването, оценяват доходите на домакинствата в последните 7 години по-скоро като добри и задоволителни, а икономическото развитие на територията като нито добро, нито лошо. Усещането за несигурност по отношение на икономическото развитие се потвърждава и от оценките за възможностите за намирането на работа – нито дроби, нито лоши (35%). Едновременно с това стана ясно, че **икономическото развитие на община Елена се свърза най-вече с намирането на работа, развитието на туризма, селското и горското стопанство.** В тази връзка е необходимо да се насърчи предприемачеството и да се подпомогне кариерното развитие на млади и образовани хора.

2.3.5. Безработица и коефициент на икономическа активност

Равнището на безработица за 2020 г. в община Елена е 11,6% по данни на Дирекция „Бюро по труда“- гр. Велико Търново.

Таблица 27: Равнище на безработицата

Равнище на безработица	Години (%)					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
За страната	11,1	8,7	7,2	6,2	5,6	7,4
За община Елена	21,4	18,4	13,3	10,1	9,1	11,6

Източник: Дирекция „Бюро по труда“- гр.Велико Търново

Броя на регистрираните безработни лица в Бюрото по труда са 413 души, което е с 23.65% повече за 2020 г., спрямо 2019 г. Причината за това най-вероятно е пандемията, причинена от вирусната инфекция COVID-19. Най-засегнатите стопански дейности са ресторантьорството и хотелиерството, които оказват влияние върху развитието на местната икономика.

При преглед на данните за **безработицата в община Елена за периода 2015 – 2019 г. се вижда, че броя на безработните лица през годините устойчиво намалява.** Подобна тенденция се наблюдава и в коефициента на безработица, който от 12,2% през 2016 г. спада до 6,48% за 2019 г. Данните за безработните лица в община Елена са сравнително по-лоши от тези за област Велико Търново, СЦР и страната. **Относителният дял на броя безработни лица за 2019 г. на община Елена, спрямо този за областта (В.Т.) е 13%, който е най-високия за разглеждания период. Този резултат показва, че местната икономика осигурява заетост на по-малко хора, спрямо тази в областта, което подсказва за необходимост от създаване на алтернативни форми на заетост и доход.**

Таблица 28: Безработица и коефициент на безработица на населението на възраст 15 – 64 г.

България, СЦР, област, община	2015		2016		2017		2018		2019	
	Безработни лица - хил.	Коеф. на безработица - %	Безработни лица - хил.	Коеф.на безработица - %	Безработни лица - хил.	Коеф.на безработица - %	Безработни лица - хил.	Коеф.на безработица - %	Безработни лица - хил.	Коеф.на безработица - %
Общо за страната	**302,5**	**9,2**	**245,3**	**7,7**	**204,1**	**6,2**	**170,8**	**5,3**	**140,1**	**4,3**
Северен централен	***38,6***	***10,7***	***33,3***	***9,4***	***24,6***	***7,0***	***23,5***	***6,8***	***18,7***	***5,2***
Велико Търново	7,7	6,8	8,4	7,6	5,0	4,6	5,8	5,4	2,5	2,1
община Елена*	*0,764*		*0,656*	*12,12*	*0,473*	*8,94*	*0,36*	*6,88*	*0,334*	*6,48*
Дял на броя безработни лица за община Елена от тези за областта (В.Т.) в %	***10%***		***8%***		***9%***		***6%***		***13%***	

*Източник: НСИ; * Данните за броя на безработните лица са предоставени от Дирекция „Бюро по труда“- гр.Велико Търново. Коефициентът на безработица на община Елена показва отношението между регистрираните безработни лица и населението на възраст между 15 – 64 г.*

2.3.6. Коефициент на икономическа активност

Коефициент на икономическа активност е аналитично изведен на база данни за наетите лица, безработните и населението на възраст 15-64 г. на община Елена и област Велико Търново.

Таблица 29: Коефициент на икономическа активност

Община Елена	Години			
	2016	2017	2018	2019
Население на възраст 15 - 64 г. (брой)	5413	5292	5235	5157

Наети лица по трудово и служебно правоотношение (брой)	1 680	1 664	1 632	1 705
Безработни лица (брой)	656	473	360	334
**** Коефициент на икономическа активност***	***43%***	***40%***	***38%***	***40%***

Източник: аналитично изведен на база данни от НСИ (https://www.nsi.bg/) и Дирекция „Бюро по труда“- гр.Велико Търново

Коефициентът на икономическа активност в периода 2015 – 2019 г леко намалява, което най-вероятно се дължи на намаляване на наетите на трудово и служебно правоотношение.

От представените данни за демографските особености на територията на община Елена могат да се изведат следните изводи:

- Намаляването на трудоспособното население (-4%) на община Елена за периода 2016 – 2019 г. се дължи в голяма степен на намаляването на населението на възраст 15-64 г. (-5%);
- За периода 2015 – 2019 г. броят на наетите лица на трудово и служебно правоотношение за община Елена намаляват 2 пъти по-бавно в сравнение с област Велико Търново и Северен централен район (СЦР);
- Броят на наетите на трудово и служебно правоотношение за община Елена намалява (-1%), а в същото време средната годишна заплата се увеличава (48%). Това означава, че годишният доход за един нает нараства, в сравнение с областта и СЦР. Едновременно с това малко над 30% от население в трудоспособна възраст (15-64 г.) участва във формирането на доходите на територията на община Елена. Причините за това могат да бъдат структурата на местната икономика, пазарната конюнктура, управлението на предприятията, качеството на живот, държавната и местната политика;
- Над 2/3 от наетите лица (72%) за 2019 г. са заети в пет сектора на местната икономика: селско, горско и рибно стопанство (9%), преработваща промишленост (31%), търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (14%); Хотелиерство и ресторантьорство (9%) и образование (10%);
- Заплащането на труда в преработващата промишленост, който може да даде най-голяма добавена стойност е сравнително по-ниско от сфери, които се дотират по един или друг начин от държавата и еврофондовете;
- Държавната политика по доходите за общини като Елена може да оказва влияние върху нагласите на трудоспособното население, без да се подценява конюнктурата на пазара на труда и управлението в предприятията;
- Местната икономика осигурява заетост на по-малко хора, спрямо тази в областта, което показва за необходимост от алтернативни форми на заетост и доход;
- Ниските заплати в туризма, търговията, ремонта на автомобили и мотоциклети може да доведе до икономическа миграция на трудоспособно население в търсене на по-висок доход;

- Икономическото развитие на община Елена се свърза най-вече с намирането на работа, развитието на туризма, селското и горското стопанство. В тази връзка е необходимо да се насърчи предприемачеството и да се подпомогне кариерното развитие на млади и образовани хора.

2.4. Здравна, социална, спортна, образователна и културна инфраструктура

2.4.1. Здравеопазване и здравна инфраструктура

Състоянието на здравната система и нейните проблеми продължават да са сред най-тежките за страната и това има своето отражение и на местна почва. Частичните реформи, извършени в системата на здравеопазването през последните години, се отразяват негативно върху качеството на здравното обслужване на населението и достъпът до него особено в малките населени места. Затрудненията са свързани основно с недостиг на финансови средства, осигуряване на кадрова обезпеченост с общопрактикуващи лекари по селата и специалисти в здравната система. Общините се затрудняват да решат тези проблеми, тъй като дори да бъде осигурена материалната база, чрез ремонти на общински сгради, помещения в т.ч. и закупуването на линейки, финансовата обезпеченост на здравната услуга (заплати за специалистите, месечните разходи за консумативи, медикаменти и др., режийни – ток, вода и др.) е проблем, който се решава на национално, а не на общинско ниво. Общините не разполагат с бюджет за обезпечаване на оперативната дейност на здравните заведения на територията си.

Това е валидно и за здравеопазването в Община Елена. Системата за здравно обслужване на населението от общината се осъществява чрез заведение за извънболнична помощ – "Медицински център I – Елена“ ЕООД, и друго лечебно заведение: "Хоспис - Елена" ООД. Двете лечебни заведения се намират в общински център Елена едно до друго на адрес ул. "Хаджи Юрдан Брадата" №69.

Таблица 30: Вид, брой и капацитет на лечебни здравни заведения към 31.12 в периода 2013-2020г. в община Елена

видове	Години								
	кацитет	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Лечебни заведения за извънболнична помощ - общо	заведения бр.	1	1	1	1	1	1	1	1
Медицински центрове	заведения бр.	1	1	1	1	1	1	1	1
Други лечебни и здравни заведения	заведения бр.	1	1	1	1	1	1	1	1
	легла	25	25	25	25	25	25	25	25

Източник: по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg)

Съгласно регистъра на РЗИ – Велико Търново в **„Медицински център I – Елена“ ЕООД** се предоставя специализирана медицинска помощ в следните направления: кожни и венерически болести, очни и нервни болести, вътрешни болести и нефрология, хирургия,

детски болести, физик. терапия и рехабилитация, ендокринология, психиатрия, акушерство и гинекология. **„Хоспис-Елена" ООД** е заведение за палиативни грижи на тежко болни хора. Той се намира в бившето хирургично отделение на общинската болница "Д-р Димитър Моллов- Елена" ЕООД". Заведението е създадено по проект на ЕС по програма ФАР. В него има обособени 12 стаи и предлага места за 25 болни. Персоналът на социалното заведение се състои от 10 души - сестри, санитари-болногледачи и персонал по поддръжката. Хосписът не работи с РЗОК-Велико Търново, а дневният престой на пациентите се заплаща.

Регистрираните кабинети за първична медицинска помощ по данни от РЗИ – Велико Търново към март 2021год. (https://www.rzi-vt.bg/rcz/PR_13_GO.htm) са общо 6, от които 4 бр. се намират в гр. Елена и 2 бр. в с. Константин, които обслужват и жителите на селата Беброво и Майско. Както е видно здравна помощ могат да получат в населеното си място само жителите на най-големите села. Комбинацията между малкото на брой население, отдалечеността на някои от тях от общинския център и големите градове и лошата транспортна свързаност, представена предимно от пътна мрежа, която не е в добро състояние са основните причини поради, които липсват лекари, желаещи да работят в тези малки населени места.

Спешната медицинска помощ на територията на общината се осъществява от спешен център, работещ в гр. Елена, който е филиал на Центъра по спешна медицинска помощ – Велико Търново, разположен в сградата на бившата болница, който разполага само с една линейка. **Предоставянето на спешна помощ е изключително затруднена, тъй като тази линейка не само се налага да покрива голямата територията на община Елена, но обслужва и жителите на съседната община Златарица.**

В общината са регистрирани общо 5 дентални кабинета, които са разположени в общинския център Елена (източник: РЗИ – Велико Търново https://www.rzi-vt.bg/rcz/PR_13_GO.htm).

Както се вижда от таблицата по-долу, съгласно данните от НСИ броят на денталните медици, регистрирани на територията през годините остава постоянен за целия изследван период. **В нито едно от селата на общината не се предоставят здравни услуги по дентална медицина.** Очевидно професията на лекар по дентална медицина, въпреки че е частна практика и дава възможност за самостоятелност не е сред привлекателните за местните жители и много малко от тях са положили усилия и време, за да я изучат и съответно да я практикуват на територията на общината. Видно е, че **в предоставянето на дентална здравна помощ за населението в общината е налице недостиг от специалисти, подобно на положението при лекарите.**

Другия тревожен факт, който показват данните от таблицата е постепенното намаляване на броя на лекарите и медицинските специлиасти по здравни грижи. За последния 8-годишен период лекарите са намалели почти наполовина. **На лице е сериозен проблем с намирането и задържането на качествен медицински персонал.** Както споделиха на работните срещи самите заети в сектора на здравеопазването кадровия недостиг е сериозен, като това се отнася не само за селата, но и за общинския център. Освен това теренното проучване показа и възрастов проблем при местните лекари, тъй като по-

голямата част от тях са в пред пенсионна възраст, като в същото време липсват млади специлисти, които биха продължили тяхната работа. (Приложение 4 към ПИРО).

Таблица 31: Медицински персонал в община Елена за периода 2013-2020год.

	Години							
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Лекари	10	9	7	7	7	6	6	6
Лекари по дентална медицина	5	5	5	5	5	5	5	5
Медицински специалисти по Здравни грижи	18	17	17	16	17	15	15	16

Източник: по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg) текуща демографска статистика

Важно е да се отбележи, че съгласно данните от РЗИ-Велико Търново към март 2020г. в гр. Елена практикуват медицина общо около 17 лекари. Разликата между броя на лекарите по данните от РЗИ и НСИ е поради факта, че една голяма част от тези специлаисти работят в няколко общини в определени приемни дни. Съгласно справките от НСИ „*Медицински персонал в индивидуални и групови практики, работещи по договор с НЗОК в повече от една община е включен в общото за областта, но не е разпределен по общини*“, поради, което не са отчетени в справката за община Елена от НСИ.

Таблица 32: Население на един лекар за Северен централен район, област Велико Търново и община Елена

	Години							
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Северен централен район	318	318	313	309	306	299	298	301
област Велико Търново	323	324	331	327	322	313	311	313
община Елена	912	999	1268	1257	1231	1417	1398	1393

Източник: по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg) текуща демографска статистика

Фиг. 14: Население на един лекар за Северен централен район, област Велико Търново и община Елена

От данните за натовареността на един лекар е видно (табл. 26), че натовареността на медиците на територията на общината е от 3 до 4 пъти по-голяма спрямо същата при лекарите в по-големите административни райони, към които принадлежи – област Велико Търново и СЦР. Както ясно се вижда от данните и тук, както и в повечето малки общини от ранга на Елена е очевиден недостига на здравни специалисти. Тази сериозна разлика е видна ясно в представената графика.

През изследвания период населението, обслужвано от един лекар в СЦР и област Велико Търново показва тенденция на слабо намаление: за СЦР - от 318 жители/на лекар през 2013г. до 301 жители/на лекар през 2020г., а за областта – от 323 (2013г.) на 313 (2020г.). Ситуацията обаче в община Елена е показва обратна тенденция, а именно към увеличение от 912 жители/лекар за 2013г. натовареността е нараснала на 1393 жители/лекар за 2020г. Предвид данните от табл. 25 това в голяма степен се дължи на намалението на броя на лекарите, въпреки намалението на общия брой жители на територията. Разбира се в тези данни не участват лекарите, които обслужват и други общини, но трябва да се има предвид, че тези лекари обикновено са специалисти в определени области и не са на разположение на местните жители всеки ден от седмицата.

Таблица 33: Население на един лекар по дентална медицина за Северен централен район, област Велико Търново и община Елена

	години							
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Северен централен район	1366	1367	1364	1291	1274	1294	1252	1279
област Велико Търново	1256	1233	1250	1165	1144	1155	1124	1110
община Елена	1823	1798	1776	1760	1723	1701	1678	1672

Източник: по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg)

Фиг. 15: Население на един лекар по дентална медицина за Северен централен район, област Велико Търново и община Елена

При сравнителен анализ на натовареността на лекарите по дентална медицина между трите административни територии (таблицата по-горе) е видно, че един дентален медик в

община Елена се налага да обслужва повече на брой пациенти от своите колеги в СРЦ и областта, като разликата не е толкова сериозна, каквото е положението при лекарите.

За разлика от лекарите тук при предоставянето на дентални услуги се наблюдава известно намаление на броя жители обслужвани от един дентален медик през изследвания период. Докато през 2013год**.** са се падали по 1823 жители на един стоматолог, то през 2020г. тази бройка намалява до 1672 души. Това се дължи само на намалението на общия брой на местните жители, тъй като броят на лекарите по дентална медицина в община Елена през периода 2013-2020год. остава непроменен.

На територията на община Елена функционират (*Източник: Регистър на РЗИ – Велико Търново* https://www.rzi-vt.bg/reg8.php) общо 4 бр. аптеки и 1 оптика. Нощна аптека липсва. Всички те са разположение и работят в административния център Елена. В нито едно от селата няма функционираща аптека. **От посочените данни е видно, че основна част от аптечната мрежа е съсредоточена в общинския център.**

Проведеното теренно изследване (интервюта и фокус групи) показва наличието на сериозен инфраструктурен проблем по отношение на предлагането на здравни услуги на територията на община Елена. Медицинският център в гр. Елена се намира в сградата на бившата многопрофилна болница, която в момента е в ликвидация и не предлага здравни услуги. На този етап собствеността на сградата е разпределена между частното здравно дружество „Медицински център I – Елена“ ЕООД и синдикът, който отговаря за ликвидационния процес на бившата вече болница. Към момента **сградата е в много лошо състояние**. Сградния фонд обаче на бившата болница и поликлиниката, където е медицинския център не е разделен, инсталациите са общи, което на практика води до огромни затруднения за извършването на сериозен ремонт поради невъзможност да се разпределят тези инсталации според собствеността. Частични ремонтни дейности и закупуване на оборудване е извършено, но те не са достатъчни, за да бъдат създадени всички нормални условия за работа (напр. имат проблем с отоплението, като има необходимост от ремонт и саниране на сградата и др.). Тази неуредеността със сградния фонд е и една от причините местните жители да се налага за много от здравните услуги да пътуват до областния център Велико Търново. По време когато болницата е функционирала е имало и рентгеново отделение. Това помещение, което е построено според необходимите нормативи сега е на разпореждане на синдика и не може на практика да бъде използвано, дори и да бъде закупен рентген и да бъде назначен съответния рентгенов специалист. Липсата на рентген изключително много затруднява и двете страни (лекари и пациенти) в предоставянето и получаването на необходимите здравни услуги. В много от случаите се налага по-няколко пъти пациентите да бъдат изпращани във Велико Търново, за необходимите снимки и изследвания, за да им бъде в последствие дадено съответното направление за специализирани здравни услуги. Лошите условия за работа са един от сериозните фактори, които предопределят и проблемите с трудностите и липсата на медицински специалисти. Създаденото временно решение с идването периодично на 7 – 8 специалисти от Велико Търново не решава проблема дълготрайно.

Таблица 34: Регистрирани заболявания в лечебните заведения в доболнична помощ в община Елена през 2020год.

Клас по МКБ	Класове болести	0 - 17 години			над 18 години			общо		
		Брой	На 1000 д. население	Отн. дял %	Брой	На 1000 д. население	Отн. дял %	Брой	На 1000 д. население	Отн. дял %
I.	Някои инфекциозни и паразитни болести	411	313,5	25,6	841	119,1	8,8	1252	149,5	11,2
	в т.ч. Чревни инфекции	11	*8,4*	*0,7*	14	*2,0*	*0,1*	25	*3,0*	*0,2*
II.	Новообразувания	5	3,8	0,3	187	26,5	2,0	192	22,9	1,7
	в т.ч. Злокачествени новообразувания		*0,0*	*0,0*	103	*14,6*	*1,1*	103	*12,3*	*0,9*
III.	Болести на кръвта и кръвотворните органи	4	3,1	0,2	50	7,1	0,5	54	6,4	0,5
IV.	Болести на ендокринната система, разстройства на храненето и на обмяната на веществата	10	7,6	0,6	1096	155,2	11,4	1106	132,1	9,9
	в т.ч. Захарен диабет	3	*2,3*	*0,2*	751	*106,3*	*7,8*	754	*90,0*	*6,7*
V.	Психични и поведенчески разстройства	16	12,2	1,0	210	29,7	2,2	226	27,0	2,0
VI.	Болести на нервната система	16	12,2	1,0	390	55,2	4,1	406	48,5	3,6
VII.	Болести на окото и придатъците му	65	49,6	4,1	396	56,1	4,1	461	55,1	4,1
VIII.	Болести на ухото и мастоидния израстък	20	15,3	1,2	181	25,6	1,9	201	24,0	1,8
IX.	Болести на органите на кръвообращението	4	3,1	0,2	1968	278,7	20,5	1972	235,5	17,6
	в т.ч. Хипертонични болести		*0,0*	*0,0*	1099	*155,6*	*11,5*	1099	*131,2*	*9,8*
	Исхемична болест на сърцето		*0,0*	*0,0*	247	*35,0*	*2,6*	247	*29,5*	*2,2*
	Мозъчносъдови болести		*0,0*	*0,0*	182	*25,8*	*1,9*	182	*21,7*	*1,6*
X.	Болести на дихателната система	552	421,1	34,4	700	99,1	7,3	1252	149,5	11,2
	в т.ч. Остри инфекции на горните дих. пътища	390	*297,5*	*24,3*	109	*15,4*	*1,1*	499	*59,6*	*4,5*
	Пневмонии (вирусни и бактериални)	10	*7,6*	*0,6*	127	*18,0*	*1,3*	137	*16,4*	*1,2*
	Остър бронхит и бронхиолит	63	*48,1*	*3,9*	81	*11,5*	*0,8*	144	*17,2*	*1,3*
XI.	Болести на храносмилателната система	48	36,6	3,0	412	58,3	4,3	460	54,9	4,1
XII.	Болести на кожата и подкожната тъкан	156	119,0	9,7	446	63,2	4,7	602	71,9	5,4
XIII.	Болести на костно-мускулната система и на съединителната тъкан	14	10,7	0,9	967	136,9	10,1	981	117,2	8,8
XIV.	Болести на пикочо-половата система	92	70,2	5,7	949	134,4	9,9	1041	124,3	9,3
	в т.ч. Болести на пикочната система	30	*22,9*	*1,9*	427	*60,5*	*4,5*	457	*54,6*	*4,1*
XV.	Бременност, раждане и послеродов период		0,0	0,0	37	5,2	0,4	37	4,4	0,3
XVI.	Някои състояния, възникващи през перинаталния период		0,0	0,0		0,0	0,0	0	0,0	0,0
XVII.	Вродени аномалии (пороци на развитието)	16	12,2	1,0	9	1,3	0,1	25	3,0	0,2
XVIII.	Симптоми, признаци и отклонения от нормата	92	70,2	5,7	181	25,6	1,9	273	32,6	2,4
XIX.	Травми и отравяния	82	62,5	5,1	543	76,9	5,7	625	74,6	5,6
XXII.	**Кодове за специални цели U00–U85**		0,0	0,0	14	2,0	0,1	14	1,7	0,1
	COVID-19, идентифициран вирус U07.1		*0,0*	*0,0*	*10*	*1,4*	*0,1*	*10*	*1,2*	*0,1*
	COVID-19, неидентифициран вирус U07.2		*0,0*	*0,0*	*4*	*0,6*	*0,0*	*4*	*0,5*	*0,0*
	ОБЩО	**1603**	*1222,7*	*100,0*	**9577**	*1356,0*	*100,0*	**11180**	*1335,2*	*100,0*

*Източник: РЗИ – Велико Търново, * коефицентите са изчислени на средно годишно население*

Данните на РЗИ – Велико Търново (https://www.rzi-vt.bg/zdp.htm) относно регистрираните заболявания на територията на община Елена показват, че местното население боледува най-много от: някои инфекциозни и паразитни болести, болести на дихателната система, а при жителите над 18г. сериозен проблем представлява болестите на ендокринната система, разстройства на храненето и обмяната на веществата и болести на органите на кръвообращението.

Данните от таблицата по-горе за 2020год. показват, че младите до 17 год. са засегнати предимно от болести на дихателната система и страдат от някои инфекциозни и паразитни болести. Освен тези болести местните жители над 18 год. са засегнати и предимно от болестите на ендокринната система, разстройства на храненето и обмяната на веществата и болести на органите на кръвообращението, както и болести на пикочополовата система и костно-мускулната система и съединителната тъкан. Предвид факта, че общия брой на населението за 2020год. е 8 358 души, а регистрираните заболявания за 2020год. са общо 11 180 броя, предполага заключението, че много от хората на територията боледуват от няколко вида заболявания. **Комбинацията от тази заболеваемост и затрудненията за получаване на навременно и адекватно лечение сред местното население е сериозна предпоставка за висока смъртност, която от своя страна води и до висока отрицателна стойност на естествения прираст на населението на община Елена**.

От представената информация на база данни от официални източници (РЗИ – Велико Търново, НСИ) и проведено теренно проучване могат да бъдат направени следните изводи за достъпа до здравни услуги и тяхното качество:

- **Предоставянето на спешна помощ е изключително затруднено, тъй като работи само една линейка, която не само се налага да покрива голямата територията на община Елена, но обслужва и жителите на съседната община Златарица;**
- **Здравната помощ (специализирана, на общопрактикуващи лекари и дентални специалисти, аптеки и оптика) е изцяло съсредоточена в общинския център Елена;**
- **Липсват каквито и да е здравни услуги на територията на селата на община Елена в т.ч. и по дентална медицина. В нито едно село не функционира аптека или дрогерия;**
- **На лице е сериозен проблем с намирането и задържането на медицински специалисти и здравни работници. През последните 8 години броят на лекарите, постоянно практикуващи в гр. Елена е намалял почти наполовина.**
- **Натовареността на един лекар е от 3 до 4 пъти по-голяма спрямо същата при лекарите в по-големите административни райони, към които принадлежи – област Велико Търново и СЦР.**
- **На лице е сериозен инфраструктурен проблем от гледна точка на материалната осигуреност и сградния фонд с цел предоставяне на качествени здравни услуги. Този проблем се отразява негативно и върху осигуряването на привлекателни условия на труд, което задълбочава проблема с намирането и привличането на млади специалисти в областта на здравеопазването;**

- **Заболеваемостта на местните жители, затруднения достъп до специализирани здравни услуги, високата натовареност на местните здравни специалисти, лошите условия на труд, при които те работят, кадровия проблем в сферата на здравеопазването на местна почва са сериозна предпоставка за висока смъртност, а от там и задълбочаване на загуба на население по линията на естествения прираст.**

Преобладаващото мнение за качеството и достъпа на здравни услуги, видно от резултатите от анкетното проучване (приложение 4 към ПИРО) е, че **е задоволително (39,61% – нито добро, нито лошо) към негативно (над 30% – лошо и много лошо).** Тази по-скоро негативна оценка се потвърди и от участниците във фокус групите. Освен това, поради пандемията от COVID-19 и проблемите с липсата на достатъчно линейки в спешната помощ и казусът със собствеността на бившата многопрофилна болница в Елена дават основание тези предизвикателства и проблеми да бъдат приоритизирани в ПИРО.

Не случайно в отговорите на въпроса „Кои според Вас са 7-те най-важни приоритета за развитие на община Елена?“ анкетираните на първо място са поставили здравеопазването, следвано от междуселищния и обществен транспорт, както и намирането на работа на територията. За местните жители **един от най-важните приоритети** за развитие на община Елена, посочени от анкетираните, е **подобряването на качеството (63,37% от анкетираните) и достъпа на здравни услуги (45,54% от анкетираните).**

Липсата на ясна визия за бъдещето на общинските болници в национален мащаб е една от основните причини за проблемите и в местната болница. Финансовата стабилност на медицинския център и кадровата политика са извън правомощията на общинската администрация. Доколкото финансирането на болничната дейност е изключително в ръцете на здравната каса, Общината може единствено да помага по различни начини, което да допринесе за по-ефективна и ефикасна здравна дейност. Въпреки това е налице свързаност, тъй като прилагането на мерки в тази посока било то през дейности, извършени от общинска администрация и изпълнение на заложените цели в тази сфера в ПИРО на Община Елена, било то чрез частни инициативи, вкл. по различни европейски програми ще окаже положително влияние върху здравето на жителите от територията. Може да се положат и усилия за разработване и финансиране на местна политика в подкрепа на здравеопазването на територията на община Елена предвид сериозната му социална значимост.

2.4.2. Социални услуги, дейности и социално включване

Като ключов фактор от управлението на обществото социалната политика е пряко свързана с развитието на територията и влияе на социалния статус и жизнените шансове на социалните групи. Икономическите и демографски фактори през последните години наложиха промени в политиките по отношение на уязвимите и рискови групи от населението, а именно деца в риск, хора с увреждания, самотно живеещи възрастни хора, безработни, малцинствени групи. В резултат на законодателни промени през 2010 г. се въведе задължителното изработване на стратегии за развитие на социалните услуги. Към датата на изготвяне на ПИРО Елена е разработена и приложена Общинска стратегия за

развитие на социалните услуги 2016-2020год. в община Елена. Това е средносрочен стратегически документ, съобразен съответно с Областната стратегия за развитие на социалните услуги на област Велико Търново и подпомага йерархическата организация на процесите на управление и планиране на областно, регионално и национално ниво. Стратегическото планиране на социалните услуги е разработено в съответствие с областните и националните приоритети в развитието на социалните услуги и обхваща социалните услуги и мерки, които са необходими за осъществяване на ефективна социална политика за подкрепа на индивидите и групите в риск в община Елена, в съответствие с техните реални потребности и съвременни стандарти.

За нивото на развитие на една общност се съди не само по икономическото развитие и условията за култура, образование, развлечение и отдих, но и по начина, по който тази общност полага грижи за тези свои членове, които по различни причини не могат да се включат пълноценно сами в нейния социално-икономически живот.

На територията на община Елена са разкрити и функционират различни социални услуги, насочени към деца и семейства, възрастни хора и лица с увреждания.

Таблица 35: Видове социални услуги в община Елена

Община	специализирани институц. за деца	специализирани институц. за възрастни	услуги за деца	услуги за възрастни
Елена	**0**	**0**	**3**	**1**

Източник: по данни от Агенция за социално подпомагане

Видно е, че на територията на община Елена не са изградени специализирани институции (СИ) за деца или възрастни. В областта на социалната сфера в общината се предоставят социални услуги в общността, съответно за деца – 3 вида, а за възрастни 1 вид. Това е съобразено с вида и броя на уязвимите групи на територията на общината показани в следващата таблица.

Таблица 36: Идентифицирани уязвими групи в община Елена

№	Целеви групи	2019г.		2020г.	
		вид	брой	вид	брой
1	Деца, младежи и възрастни, вкл. с увреждания настанени в СИ и техните семейства	до 18г.	0	до 18г.	0
		от 18 до 54г.	0	от 18 до 54г.	0
		над 54г.	1	над 54г.	0
2	Семейства с деца с увреждания	-	26	-	21
3	Хора с увреждания над 18 год.	-	1199	-	1184
4	Деца и възрастни в риск	до 18г.	45	до 18г.	41
		от 18 до 54г.	3	от 18 до 54г.	1
		над 54г.	27	над 54г.	23
Общо			**1301**	**-**	**1270**

Източник: по данни от Агенция за социално подпомагане

Най-многобройна е групата на хора с увреждания над 18 год. (93,2% от общия брой за 2020г.), която надвишава в пъти останалите уязвими групи.

Докато обаче, броя на уязвимите групи през 2020г. спрямо 2019г. отчита намаление (с общо 31 души), то броя на местните жители, които са на социално подпомагане в общината бележи увеличение след 2018г., както е видно от данните в следващата таблица.

Таблица 37: Брой жители на социално подпомагане в община Елена по години

година	2015	2016	2017	2018	2019	2020
община Елена, (брой)	606	694	672	618	726	791

Източник: по данни от Агенция за социално подпомагане

Очевидно, на територията след лек спад през 2018г. в последните 3 години се отчита нарастване на жителите, които имат нужда от социални помощи, за да покриват своите жизнени нужди (видно от графиката).

Фиг 16: Брой жители на социално подпомагане в община Елена по години

Характерът на проблемите на хората в риск изисква комплексна намеса, която се постига чрез връзки на взаимодействие между различните публични и социални сектори – социални услуги и подпомагане, образование, здравеопазване, заетост, инфраструктура и жилищна обезпеченост. В ромските общности са налице различни фактори, пораждащи се от бедността - ранно отпадане от училище, ниско образование и/или липсваща професионална квалификация на голяма част от жителите, трайна безработица и липса на трудови навици за част от тях, ограничена възможност за заетост, лоши битови условия. Освен това при децата на самотни родители също е налице висок социален риск. Някои от тях живеят при лоши битови условия, семействата им са с по-ниски доходи, което ограничава достъпа им до качествени здравни, социални и образователни услуги. Това ги поставя в неблагоприятна позиция и намалява шансовете им за успешна реализация в живота. При тях съществува голям риск от настаняване в социална услуга в общността.

Приоритетните целеви групи, към които са насочени социалните услуги и мерки за социално включване в община Елена, са:

- ✓ **Деца/лица с увреждания** - сложна целева група, която обединява деца с физически, умствени и множествени увреждания. Основните потребности на деца с увреждания са свързани с осигуряване на достъп до образователни, здравни и социални услуги (за деца от населените места, в които няма редовни транспортни връзки), придобиване на умения и навици за самостоятелен живот, осигуряване на възможности за професионална квалификация и реализация, подкрепяща среда за семейството и близките на деца с увреждания, интеграция в общността, осигуряване на достъпна архитектурна среда;
- ✓ **Деца в риск и техните семейства** - вкл. деца, които живеят в социално слаби семейства, както и деца на самотни родители. Специфичен проблем за децата от семейства в неравностойно положение е ниското качество на живот и влошения социално-психологически климат в семействата. Помощите за безработни не могат да компенсират цялостния проблем на семействата в риск. Невъзможността за справяне със ситуацията е предпоставка за явления като стрес, депресия, домашно насилие, разпадане на семействата, изоставяне на деца и др., които водят до редица други неблагоприятни последици;
- ✓ **Деца, жертва на насилие** – в т.ч. деца жертва на насилие в и извън семейството. Характерно за деца жертви на насилие в семейството е, че броят на жертвите вероятно е много по-голям, но оплакванията са малко, поради емоционални връзки и зависимостта на децата от родителите им. Все още специалистите работещи в училищата, детски градини и социалните услуги трудно разпознават белезите на насилие. Необходимо е повишаване на капацитета на всички институции, които работят с деца. Обобщените потребности на децата от тези групи са свързани с предоставянето на специализирана консултантска помощ за децата и техните родители, с цел преодоляване на травмите от преживяното насилие. Услугите, които се предлагат в момента са полицейска закрила на деца, които са загубени или са в безпомощно състояние, останали без надзор, обект на престъпление и деца, за които има опасност да бъдат въвлечени в извършване на престъпление. В община Елена е изградена партньорска мрежа между институциите, относно постъпващите сигнали и прилагане на адекватни мерки за закрила на децата. Създадена е организация за работа на мултидисциплинарен екип на местно ниво с център Дирекция „Социално подпомагане”/отдел „Закрила на детето”, който включва представители на местната власт, на органите за местно самоуправление и други за предприемане на бързи, адекватни и координирани действия за закрила на децата.;
- ✓ **Деца с проблемно поведение** – Обикновено извършените противообществени прояви на територията са кражби и са извършени предимно от малолетни и непълнолетни. Анализа относно причините за извършените асоциални прояви и престъпления от малолетни и непълнолетни показва, че влияние оказват следните фактори - нездрава или криминогенна семейна среда, липса на

пълноценен и ефективен родителски контрол, лоши хигиенно-битови условия в семейството, не посещаване на училище, вредно влияние от страна на приятелското обкръжение, липса на трайни интереси, лекомислие и увлечение, недостатъчна заинтересованост на обществеността по проблема;

- ✓ **Деца, настанени извън биологичното си семейство** - При тези деца е необходима подкрепа на хората, които са поели грижа за отглеждане на децата, вместо техните биологични родители. Проблемите се отнасят също до потребностите на децата да получават адекватни грижи и до потребностите на родните и близките да бъдат подкрепени при предоставяне на грижите за настанените при тях деца;
- ✓ **Възрастни хора с увреждания** – в тази група могат да се обособят няколко специфични групи, които имат нужда от специфична подкрепа - хора с повече от едно хронично заболяване, даващо степен на инвалидност, самотни възрастни хора с увреждания, хора с увреждания, които имат нужда от придружител и подкрепа. Основните потребности при тази група са: достъпна архитектурна среда; алтернативни форми за заетост, съобразени с хората с увреждания; осигуряване на доходи извън пенсията за инвалидност; необходимост от подкрепа при поддържане на жилището; нужда от помощ при поддържане на домакинството, плащане на сметки и др.; достъп до необходимото лечение; нужда от социализация, развлечения, общуване и контакти. В тази посока особено полезни са проектите свързани с предоставяне на услугата „Личен асистент“.
- ✓ **Възрастни хора, живеещи в домашна среда, в т.ч. самотно живеещите в невъзможност за самообслужване в селски райони** - Във всички села в общината този проблем е поставен на първо място. Броят на самотните стари хора в града и селата, които се нуждаят, но не са обхванати от социални услуги е значителен. Те се нуждаят от: улесняване на достъпа до здравни услуги; в селата няма аптеки и това изключително много ограничава достъпа до лекарства на възрастните хора от селата; необходимост от помощ в домакинството, пазаруване, приготвяне на храната, помощ при хранене, поддържане на лична и битова хигиена и др.; нужда от социализация, общуване и контакти.

Видно от данните на Агенцията за социално подпомагане услугите в общността на територията на община Елена са насочени към децата. Посочените социални услуги са позиционирани в гр. Елена, като фокусът име е основно децата до 18год. Това са:

Дневен център за деца и младежи с увреждания

Центъра е създаден по Програма ФАР през 2007г, като след края на проекта със Заповед № 5/08.01.2008г. на АСП, респективно МТСП е открит Дневен център за деца и младежи с увреждания, който продължава да функционира като делегирана държавна дейност. В Центъра се извършват следните дейности: дневна грижа за децата и младежите, логопедична дейност, психологична дейност, възпитателни и трудотерапевтични занимания, рехабилитационна дейност, подпомагане учащите потребители в

образователния процес, организация на свободното време и личните контакти, консултиране и подпомагане на родителите и техните родителски умения като ко-терапевти, хранене – обяд и следобедна закуска, организиран транспорт за превозване на потребителите от дома им до Дневния център и обратно. За децата и младежите до 20 год. услугите са безплатни. В Дневния център е кацитет от 36 места, като в него работи екип от 13 бр. специалисти и помощен персонал: ръководител, социален работник, психолог, 2 специални педагози, логопед, 2 възпитатели, 1 медицинска сестра, 1 счетоводител-касиер, 1 хигиенист, 1 шофьор-работник поддръжка и 1 огняр-детегледач. Сградата разполага с три зали за групови занимания, рехабилитационна и зала с уреди, подпомагащи психо-моторното и физическо развитие на децата и младежите, сух басейн специализирани кабинети (на психолога и на логопеда), компютри с интернет-достъп, трапезария и трудотерапия по готварство. Дневният център осигурява включваща, приемаща и стимулираща развитието среда за деца и младежи с интелектуални затруднения и физически увреждания. В заведението се насърчава и подкрепя социалното, емоционалното, образователното и културното развитие на всеки потребител в стремеж да развие потенциала си и да бъде ценен участник в общността. Специално внимание се отделя по организиране свободното време на децата с различни мероприятия – на река с. Мийковци, посещения на атракции, басейн, театър, концерти, екскурзии, барбекю в двора или на излети, празнуване на рождени дни, както и участия в различни културни мероприятия в т.ч. и конкурси.

При проучването на терен бе установено, че един от основните проблеми в центъра е състоянието на сградата, която се нуждае от ремонт (особено на третия етаж), който обаче на този етап е трудно осъществим, тъй като сградата се намира в същия имот, където е разположена и сградата на бившата многопрофилна болница, която е в процес на ликвидация е на разпореждане на синдик. Това е положение на „мъртва хватка“, тъй като се създава проблем с установяване на собствеността и прави ремонтите дейности на този етап невъзможни за изпълнение на практика. Освен този сериозен инфраструктурен проблем са налице и кадрови затруднения, поради липсата на специалисти, като напр. рехабилитатор, поради което при необходимост децата се налага да ходят при специалист до гр. Дебелец. Установени са и затруднения с придвижването на децата към центъра за социални услуги, тъй като те основно са от селата около града и е необходимо допълнително да бъде организиран транспорт.

Център за настаняване от семеен тип за деца без увреждания

Със Заповед № РД01-0953/14.05.2019 г. на изпълнителния директор на АСП е разкрит Център за настаняване от семеен тип за деца без увреждания с капацитет 10 места. Екипът се състои от ръководител/социален работник, домакин/поддръжка 1 бр. и детегледачи 6 бр. Това е социална услуга от резидентен тип, която предоставя жизнена среда за пълноценното израстване и развитие на деца, лишени от родителска грижа, за които към момента на настаняване в него са изчерпани възможностите за връщане в биологичното семейство, настаняване при близки и роднини или приемно семейство. В центъра се създава среда

близка до семейната, при която децата получават необходимата им индивидуализирана грижа и подкрепа за личностно съзряване и изграждане на умения за самостоятелен и независим живот. Организирането на живота и услугите в него са насочени към създаването на условия и нагласи на децата за равнопоставено участие в живота на местната общност.

Център за ранна интервенция на увреждания

От 23.06.2016 г. община Елена реализира проект „Услуги за ранно детско развитие в община Елена", финансиран по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси" 2014-2020 г., по схема BG05M9OP001-2.004 „Услуги за ранно детско развитие". В Центъра се предлагат следните услуги: индивидуална педагогическа подкрепа на деца с увреждания; подкрепа за осигуряване на здравна консултация и дейности по превенция на заболяванията; психологическа подкрепа и консултиране на бъдещи и настоящи родители за формиране и развитие на родителски умения, семейно консултиране и подкрепа, индивидуална и групова работа с деца и родители; ранна интервенция на увреждания; допълнителна педагогическа подготовка за повишаване на училищната готовност на децата за равен старт в училище. По проекта работят психолог, логопед, педиатър, акушер-гинеколог, акушерка, медицинска сестра, рехабилитатор, специален педагог, социални работници, шофьор, медиатори. Срокът за изпълнение на дейностите по проекта е до 31.12.2021 г. Центърът е място, където деца до 7-годишна възраст от уязвими групи, включително и такива с увреждания, техните семейства, както и бъдещи родители получават грижи, надежда и подкрепа. С тази дейност се цели развитие на родителския капацитет, комплексна подкрепа и консултиране на родителите от уязвимите групи за полагане на грижи за децата, подобряване благосъстоянието на децата от уязвими групи от общината, чрез предоставяне на комплекс от услуги. Целта е подкрепа на семействата в грижа за децата, справяне със семейните проблеми, създаване и развитие на родителски умения и ресурси за пълноценно социално включване и реализация. Увеличаване на възможностите за социална интеграция на рисковите групи чрез развитие на социални умения - общуване, изготвяне на семейния бюджет, търсене на работа, развиване на родителски умения; улесняване достъпа на уязвимите групи до различни услуги и институции; засилване на мотивацията сред общностите във висок риск в областта на семейното планиране. Средно над 100 потребители на година ползват предоставените от центъра услуги. Консултации се извършват, както в Центъра за ранна интервенция на увреждания, така и на място в дома на семействата. Над 60 потребители ползват услугата „Здравна детска консултация и превенция на заболяванията". Целта е не само в града, а и в селата Константин и Майско, където има по-ясно изразена ромска общност, новородените да бъдат под наблюдение с редовно консултиране на родителите за тяхното отглеждане. Специален педагог работи с осем 5 – 6-годишни деца, които имат затруднения в подготовката за масовото училище. Тази услуга помага за успешната им интеграция в първи клас. За всеки потребител от целевите групи се изготвя график за седмични или месечни консултации в центъра, а ежемесечно екип от специалисти извършва работа на терен в населеното място на потребителите.

Социални услуги за пълнолетни над 20 год. се предоставят в с. Илаков рът. Първоначално услугата е разкрита като Защитено жилище за лица с умствена изостаналост по програма ФАР 2005, като продължава до края на май 2009 г., след което преминава на държавна делегирана дейност.

Център за настаняване от семеен тип за пълнолетни с умствена изостаналост (ЦНСТПДУИ) с. Илаков рът

Центърът е създаден със Заповед № РД01-0999/10.08.2017 г. на изпълнителния директор на АСП, когато е направена промяна във вида на социалната услуга, която до този момент е от типа Защитено жилище. ЦНСТПЛУИ е форма на социална услуга, насочена към лица, които имат нужда от 24-часова грижа, която се предоставя в условия, близки до семейната среда, при която лицата получават необходимата им индивидуализирана подкрепа за водене на относително самостоятелен живот. Центърът е с капацитет 12 места, а услугата, която предлага предоставя на своите потребители консултиране, дневна грижа, социална рехабилитация, терапия, информиране и обучение, групова работа, индивидуална работа. Потребителите на ЦНСТПЛУИ участват редовно в изложби, благотворителни базари и други мероприятия. Ежегодно се организират екскурзии в различни точки на страната. Екипът, който се грижи за потребителите се състои от управител, двама социални работници, медицинска сестра, двама трудотерапевти и четирима санитари.

Основните проблеми в ЦНСТПЛУИ са кадрови и транспортни. На този етап не разполагат с медицинско лице, което е сериозен проблем, предвид факта, че потребителите са с умствена изостаналост. При възникване на необходимост от медицински грижи потребителите на центъра се извозват до гр. Елена с личните автомобили на служителите. Проблем има и с текучество на обслужващия персонал – готвачи, чистачи и др., поради ниското заплащане. По отношение на персонала са налице и затруднения с придвижването до с. Илаков рът, тъй като служителите не живеят в селото. Центъра се намира в с. Илаков рът на 10 км. от гр. Елена и за да могат служителите да дойдат на работа трябва да разполагат с личен автомобил, което изисква допълнително финансиране. Закупуването на служебен бус и разкриването на щатна бройка за шофьор за него, би дало възможност една част от тези проблеми да бъдат разрешени.

Домашния социален патронаж (ДСП)

Важна и съществена част от социалните услуги в община Елена е и **Домашния социален патронаж (ДСП).** Създаден е през 1985 год. и натрупвайки богат опит тази социална услуга се превръща в сериозен помощник, а понякога и единствен за много от възрастните хора особено самотноживеещите в по-отдалечените села. Към януари 2021 г. щатният персонал включва 13 лица, в това число: управител, социален работник, касиер-домакин, главен готвач, помощник-готвач, четирима разносвачи на храна, две санитарки, двама шофьори. Капацитетът на патронираните лица е 100 души. Храната се приготвя и развозва с два автомобила марка. Обслужват се два района: градски маршрут - град Елена

и съставните улици, и селски маршрут - селата Руховци, Марян, Долни Марян, Граматици, Костел, Палици, Чакали, Беброво и Константин. Обслужваните потребители към януари 2021 г. са 110 души. От 2015 г. до април 2021 г. ДСП изпълнява проекта „Топъл обяд“, финансиран по ОП „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020, по който са се възползвали приблизително 200 потребители. По проект „Модернизиране на кухненското оборудване и обзавеждане на Домашен социален патронаж“, финансиран от Фонд „Социална закрила“ към МТСП са закупени конвектомат, хладилник, фризер тип ракла, електрическа печка, шкаф маса-хладилна и кухненска посуда. Освен доставка на храна, ДСП предоставя социални услуги по домовете, поддържане на лична хигиена и хигиена на жилищните помещения, обитавани от потребителя, съдействие за снабдяване с технически средства на потребители с увреждания, съдействане за явяване на ТЕЛК, битови услуги и др.

На този етап служителите на ДСП се нуждаят е подновяване на автомобилния парк, тъй като двата автомобила са стари и амортизирани, изискващи скъпа поддръжка и ремонт. Някои от селата са труднодостъпни и закупуването на високопроходим бус, ще им позволява да стигнат до възрастните хора в селата, които живеят сами и питателната храна за тях е много важна. Местните социални работници смятат, че ДСП трябва да бъде дофинансирана допълнително от държавата, а не само от общината.

За подобряване на социалните дейности на територията Община Елена е разработила и реализирала редица проекти в социалната сфера през двата програмни периода: 2007-2013год. и 2014-2020год., както самостоятелно, така и в партньорство с Агенцията за социално подпомагане, както и със съседните общини.

Проектът „Грижа за общността - услуги „Социален асистент“ и „Домашен помощник“, стартира в община Елена още праз 2010год. с финансовата подкрепа на ОП “Развитие на човешките ресурси“ 2007-2013г. През годините основите услуги предоставяни този проект са надграждани и развивани под различни форми, като изпълнението на „Подкрепа за достоен живот“, в партньорство с АСП, самостоятелен проект „Община Елена с грижа и подкрепа за независим живот” и др., както и „Патронажна грижа“, в който проект основен бенефициент е община Стражица, а Община Елена е партньор наравно с Златарица и Лясковец.

През годините Общината осигурява подкрепа на нуждаещи се и по механизма „Лична помощ". В периода 2015-2016год. са назначени 71 лични асистента, които обслужват 71 потребителя. Тази услуга е продължена и в следващите години. През 2019год. са назначени 75 лични асистенти и един домашен помощник, които продължават да обслужват общо 84 потребители – лица с увреждания и лица на 65-годишна възраст в невъзможност за самообслужване. По този начин в общината се гарантира устойчивост на услугите в домашна среда, започнали още през 2016 г. по проект на община Елена „Независим живот“ по ОПРЧР. Предоставянето на социалните услуги е според индивидуалния план на потребителя, съобразен със здравословното му състояние и нуждите. Услугата „Личен асистент“ ползват потребители от града и от селата Майско, Беброво, Константин, Каменари, Руховци, Палици, Марян, Буйновци и Бойковци. За

2020год. потребителите на услугата са 60 души, като толкова са и асистентите, с които Общината е сключила договор. Това са най-често близки или роднини на хората, които имат нужда от помощ, или посочени от ползвателите лица. Лични асистенти могат да бъдат безработни лица, също и работещи пенсионери, стига да не са поставени под запрещение и да не са осъждани за умишлено престъпление от общ характер. Освен в града, социалната услуга се предоставя и в още осем населени места от общината. От началото на август 2020г. в механизма "Лична помощ" е включено и първото и единствено засега дете, което ползва услугата, като асистент е неговата майка.

С цел грижа за децата в неравностойно положение Община Елена в периода 2011-2015г. реализира дейности като партньор на АСП по **проект „И аз имам семейство“**, посредством, който са цели да се подкрепи процеса на деинституционализация на деца като създаде и реализира устойчив модел за развитие на заместваща семейна грижа за деца, настанени в специализирани институции и на деца, в риск от изоставяне.

В периода 2014-2020год. Общината е реализирала следните проекти в сферата на социалните дейности:

Осигуряване на топъл обяд в община Елена – през 2015г. по програма „Храни“ са изпълнени дейности с цел осигуряване на балансирано и качествено хранене, чрез доставка на основните типове храни: меса, млечни продукти, бобови, зеленчуци и плодове, които са придружени със сертификат за произход, качество, срок на годност. Дейностите по проекта са продължени в следващите години с нови проекти по програма Храни. Новия проект се изпълнява в периода 2016г. до април 2020год.

Топъл обяд в условия на пандемията от COVID-19 в община Елена – по програма „Храни“, стартирала в началото на 2021г, и чиито дейности са продължени до края на октомври 2021г. Тези дейности дават възможност на 60 потребители, представители на най-нуждаещите се местни жители в условията на епидемична ситуация и социална изолация, да получават топъл обяд, което в голяма степен е значима помощ. Чрез нея има реална възможност най-бедните и уязвими хора да продължават да получават храна в дома си, когато противоепидемичните мерки налагат това.

Община Елена с грижа и подкрепа за независим живот – чрез този проект в рамките на процедурата „Независим живот” в община Елена се надграждат постигнатите добри резултати по схема „Алтернативи“, ОПРЧР 2007-2013, чрез предоставяне на по-широк обхват и спектър на дейностите в посока предоставяне на интегрирани социално-здравни услуги. Дейностите по проекта се изпълняват в периода 2016 - 2017г.. Целевата група са деца, лица с увреждания и техните семейства, както и хора над 65 г. с ограничения или невъзможност за самообслужване. Създаден е Център за почасово предоставяне на социални и здравни услуги в домашна среда с назначени 53 лични асистенти, 7 домашни помощници, медицинска сестра и психолог, които обгрижват целевата група. Предоставят се интегрирани услуги включващи лична помощ, социална подкрепа и здравни грижи, според специфичните потребности на човека в неравностойно положение въз основа на индивидуална социална оценка. Целта е да се осигури на представителите на целевата група достъп до дългосрочна здравно-социална грижа.

Модерна социална инфраструктура – по-добри услуги за децата с увреждания и техните семейства в община Елена – проектът се изпълнява в периода 2017-2019год. с финансовата подкрепа на ОП „Региони в растеж“. Посредством проекта е осигурена подходяща и ефективна социална инфраструктура, допринасяща за повишаване на ефективността на предоставяните услуги в съществуващия дневен център за деца с увреждания, чрез неговото преструктуриране и прилагане на обособени програми за надграждане на съществуващите дейности с включване и на: ранна интервенция на увреждането; индивидуална педагогическа подкрепа; мобилна работа, профилирани дейности за подкрепа на деца с увреждания в семейна среда, посредничество, консултиране, почасова грижа, работа с деца с психични проблеми, извършване на оценка на потребностите, осигуряване на подкрепа за достъп до други услуги, и други. Дейностите по проекта се изпълняват в помещенията на I етаж от сградата на ученическото общежитие на СОУ „Иван Момчилов“ в гр. Елена, което е ремонтирано за целта. Вследствие на дейностите е изпълнено преустройство на две от наличните помещения и обособяването им в психосензорна стая и помещения за почивка на деца с увреждания и кът за трудотерапия; ремонт на дворното пространство с подходящи съоръжения за деца с увреждания, съгласно Картата на услугите за подкрепа в общността и в семейна среда; доставка и монтаж на оборудване и обзавеждане за обособените нови помещения и дворното пространство и като част от цялостното обновяване на оборудването; подобряване достъпа за хора с увреждания до тези помещения и двора.

Услуги за ранно детско развитие в община Елена – дейностите по проекта се изпълняват от юни 2016г и ще продължат до края на 2021год. Чрез проекта се цели да се предостави подкрепа на деца в най - ранна детска възраст и техните семейства за подобряване на достъпа до здравна грижа, формиране на родителски умения, подобряване на семейната среда, повишаване на училищната готовност на децата за включване в образователната система, както и предотвратяване на настаняването на деца в специализирани институции. Чрез подобряване на готовността на децата за включване в образователната система и подкрепата за формиране на родителски умения сред уязвимите групи родители, се цели да се ограничи и предаването на бедността между поколенията. Основните дейности най-общо могат да се заключат в: ранна интервенция на увреждането, пряка работа с децата с увреждания и техните семейства, вкл. рехабилитация и дейности по консултиране, обучение, мобилна работа с детето в неговия дом; индивидуална педагогическа подкрепа на деца с увреждания, която да подкрепя деца с увреждания за успешна интеграция в първи клас в масовото училище; предоставяне на психологическа подкрепа и консултиране на бъдещи и настоящи родители за формиране и развитие на родителски умения, семейно консултиране и подкрепа и индивидуална и групова работа с деца и родители; подкрепа за осигуряване на здравна детска консултация и дейности по превенция на заболяванията; допълнителна педагогическа подготовка за повишаване на училищната готовност на децата за равен старт в училище.

За да се развие и разшири социалната дейност, както и да се обезпечи материално, и финансово услугата „Домашен социален патронаж“ Общината реализира няколко проекта

в тази насока с финансовата подкрепа на ОП "Развитие на човешките ресурси", които взаимно се допълват и надграждат. Това са:

Патронажна грижа в общините Елена, Златарица, Лясковец и Стражица – целта е създаване на иновативна форма за предоставяне на интегрирани здравно-социални услуги в домашна среда и в четирите общини. Проекта е реализира в партньорство и е с финансовата подкрепа на ОП „Развитие на човешките ресурси". Изпълнява се в три последователни проекта в периода 2019 – 2020г., като последния към момента на изготвяне на ПИРО Елена е в процес на изпълнение. Целта на проекта е да подобри качеството на живот и възможностите за социално включване на хората с увреждания и възрастните хора в общината, чрез осигуряване на мрежа от услуги в домашна среда и изграждане на подходящ материален и кадрови капацитет за предоставянето им чрез въвеждане на модел за патронажни грижи за възрастни хора и лица с увреждания, вкл. с хронични заболявания и трайни увреждания за осигуряване на почасови мобилни интегрирани здравно-социални услуги в техните домове.

Патронажна грижа + в община Елена – по ОП "Развитие на човешките ресурси", който ще се изпълнява до април 2022г. Проектното предложение предвижда предоставяне на интегрирани социално-здравни услуги за лица с увреждания и лица в риск, във връзка с ограничаване разпространението и преодоляване на последиците от COVID-19.

Клубове на пенсионера и инвалида

Дейността на клубовете на пенсионера е в гр. Елена и по-големите селата. Тяхната цел е да съдействат за поддържане на социалните контакти и да поддържат активно дълголетие на пенсионери и инвалиди. Клубовете организират и провеждат дейности и мероприятия със социален, здравен, културен и т.н. характер. Клубовете на пенсионерите извършват културна, развлекателна и занимателна дейност. Разнообразяват ежедневието на хората от третата възраст.

Дейностите в социалната сфера на територията на община Елена са едни от най-добре развитите и предлагат на местните жители качествени социални услуги. Това се доказва и от субективното мнение на участниците в анкетното проучване, което бе извършено в процеса на изготвяне на ПИРО Елена. Изследването на усещанията и нагласите на местните жители показва, че по-голяма част от хората, участвали в анкетното проучване определят „Качеството и обхвата на предлаганите социални услуги" като добро (66.34%) и много добро (13,86%), като неутралната позиция „нито добро, нито лошо" заемат 16,83%. Това е и една от сферите от социално-икономическия живот на територията, която не е получила негативни оценки. Предвид тези мнения не е случаен факта, че за само за 17% от респондентите в анкетното проучване виждат необходимост подобряването на качеството и разширяване обхвата на предлаганите социални услуги да бъде посочено като едно от 7-те най-важни приоритета за развитие на община Елена. (*Приложение 4 към ПИРО*).

За нивото и качеството на социалните услуги предоставяни на територията на община Елена могат да се направят **следните изводи и заключенията**:

- Основните социални услуги са добре развити и се предлагат на високо качество. По отношение на услугите за деца има добре развита социална мрежа. Предоставянето на социални услуги за деца, особено от малцинствата е ключово за интеграцията на младите хора в общината.
- През годините Общината е натрупала богат опит в реализирането на проекти в социалната сфера, финансирани по различни донорски програми, като по-голямата част са финансирани от ОП „Развитие на човешките ресурси“. Посредством изпълнението на тези проекти социалните услуги са обезпечени, материално и финансово до изпълнението на проекта, като в последствие част от тях се превръщат в делегирана държавна дейност.
- При някои от социални дейности като ДСП периодично се реализират проекти с европейско финансиране, което от една страна осигурява непрекъснатост на тяхното предлагане за местните потребители на социалната услуга, а от друга страна дава възможност за надграждане и разширяване на предлаганата социална услуга за целевите групи;
- Реализираните проекти „Патронажна грижа“ в сътрудничество с общините Лясковец, Стражица и Златарица дава възможност в последните години една голяма част от възрастните хора да получават почасови мобилни интегрирани здравно-социални услуги в техните домове. Тази услуга особено за възрастните в селата където е налице затруднен достъп до здравни услуги и социален живот това е от съществено значение. Важно е тази **интегрирана мобилна услуга да не остане само в рамките на изпълнените проекти.** Предлагането на тази интегрирана услуга е добре да бъде развита и разширена. Това ще компенсира липсата на достъп до общопрактикуващ лекар, ще облекчи дейността на спешната здравна помощ, а в същото време ще улесни предоставянето на социални услуги като “Домашен помощник” и „Личен асистент“ и специализирана психологическа и социална помощ при възрастното население в малките и по отдалечени населени места в общината, както и при хората с увреждания. Един от възможните вариант е в селата да се предоставя интегрирана социална и здравна услуга, чрез закупуване на модерни линейки и екипи, съставени от лекар или парамедик и социален работник. По този начин възрастните хора по селата няма да страдат толкова от своята зависимост. Това може да бъде постигнато чрез обучения за парамедици и осигуряване на тяхното последващо заплащане, които да се включат, за да не бъде тази услуга временна т.е. само като част от проекта, а да стане постоянна. Тази интегрирана дейност за предлагане едновременно на социална и здравна услуги може да бъде извършена в сътрудничество между общинската администрация, социалните работници, здравните в т.ч. число и ЦСМП – Велико Търново, чрез своя филиал за спешна помощ на територията на гр. Елена.
- Поради сравнително ниското заплащане в някои от центровете за социални услуги изпитват недостиг на специалисти, а в някои случаи и обслужващ персонал. Това е особено видно в ЦНСТПЛУИ с. Илаков рът, където поради отдалечеността си имат необходимост от осигуряване на служебен транспорт, както за кадровия персонал,

така и за покриване на медицинските нужди на самите пациенти. Обезпечаване на мобилността, чрез обновяване на автомобилния парк има необходимост и при Домашния социален патронаж. За тази социална услуга е от особено голямо значение мобилността, а в някои случаи и високо проходимостта, за да могат да достигнат до всички потребители.

- На територията има **необходимост от разширяване на обхвата на социалните услуги насочени към възрастните хора. Проучванията показаха, че има необходимост от** дом за възрастни хора без увреждания. Местните специлисти в сферата на социалните услуги смятат, че за разкриването на такъв дом за поне 20-30 души е необходимо да бъде довършен започнат преди време ремонт на сградата на училището в с. Тодювци, която сграда е общинска собственост. Ремонтът е стартирал по проект за старчески дом в това село, което е на 10 -15 км. от града. Друга възможност е да се използва част от сградния фонд на бившето защитено жилище в с. Илаков рът, което не се използва от ЦНСТПЛУИ и то да бъде пригодено за център за настаняване от семеен тип (ЦНСТ) за възрастни и стари хора.

2.4.3. Спорт, спортна инфраструктура и туризъм

Важна част от местната политика е създаване на условия за развитие на масовия спорт чрез подобряване на съществуващата и изграждане на нова спортна материална база, подпомагане на дейността на спортни организация и сдружения, популяризиране на постигнати успехи и стимулиране на изявилите се спортисти и треньори.

Таблица 38: Списък на действащите спротни клубове на територията на община Елена към 2020 г

№	Име на клуб	Брой спортуващи деца и младежи	Брой персонал
1	Клуб по борба "Дан Колов"	25	1
2	Спортен клуб по джудо "ИПОН 87"	31	1
3	СК по ориентиране "Чумерна-83 Елена"	18	2
4	Сдружение "Футболен клуб "Рудановски-1922"	12	0
5	ФК "Чумерна"	55	2
6	ТД "Чумерна-1901"	84	3 щатни /8 на хонорар/
7	*Клуб по ски-туризъм*	12	
8	*Клуб по спортно катерене*	16	
9	*Клуб по туризъм*	38	
10	*Клуб по вело-туризъм*	18	
11	*Клуб на ветерани туристи*	0	

Източник: Община Елена

По данни на Общинска администрация на територията на община Елена за 2020г. активно функционират общо 11 спортни клуба. Повечето от спортните клубове са позиционирани в общинския център Елена, като Сдружение "Футболен клуб "Рудановски-1922" се намира в с. Константин. Всички развиват дейност и участват в състезания и шампионати на територията на цялата страна. Традиционно спортните клубове насочват своята дейност основно към младите хора. Общият брой на активно тренiращите младежи за 2019г. е между 200-250души (*по данни от Общински план за младежта 2020г*.). В спортно – туристическия календар на общината бяха заложени около 21 събития, в които активно участие взимат младежите от цялата община. Някои от тези събития за 2021г. са от национален характер като: Рали „Твърдица-Елена“, организиран съвместно с Община и Твърдица Автомобилна федерация на България; 68-ма Международна колоездачна обиколка на България /от 30 юни до 4 юли/, организиран съвместно с Българска федерация колоездене /БФК/; Открит турнир по тенис на корт, организиран съвместно с ТК „Славия-Бомел 9“ град София и др..

С цел повишаване физическата култура на младите и стремеж към по-здравословен начин на живот се организират разнообразни по характер игри и занимания, понякога във вид на състезания. През летните месеци с цел уплатняване свободното време на деца и младежи от селата Беброво, Майско, Константин и Каменари се организира Детската лятна академия.

Основната част от спортната инфраструктура е съсредоточена в общинския център – гр.Елена, като в някои от по-големите села има футболни игрища. В обхвата на спортната инфраструктура са и спортните бази на училищата в община Елена – физкултурни салони, спортни площадки и игрища, разположени в училищните дворове, които се използват най-вече от младежите.

Спортната база в община Елена е в относително добро състояние. Тя включва обектите:

- Градски стадион „Чумерна”, който дава възможност на младите хора и туристите да спортуват неорганизирано и спонтанно. Стадиона предлага прекрасни условия за любителите на футбола, тенис на корта, волейбола, леката атлетика, фитнеса;
- Комбинирано игрище за баскетбол, волейбол и футбол на малки вратички, с място за зрители, намиращ се в центъра на гр. Елена;
- Спортна зала за борба „Дан Колов” в гр. Елена, която към момента се нуждае изолация на покрива и обновяване на оборудването, спортните уреди и пособия;
- Плувен комплекс „Елена” в гр.Елена;
- Футболни игрища в селата: Константин, Майско, Руховци и Марян.

Към училището в гр. Елена - СУ „Иван Момчилов“ има изграден покрит плувен басейн (с размери 25/12м), но поради големите разходи за неговото поддържане, той не се използва за практикуване на плувни спортове. Една част от местните хора смятат, че този потенциал трябва да се използва, като от съществено значение е да се намери формула, по която този басейн със състезателни размери да започне да функционира по предназначение.

Младите хора в т.ч. и туристите имат възможност безвъзмездно да ползват стадионите в гр. Елена, селата Константин и Майско, както и площадката за фитнес на открито, която

се намира на територията на парк „Калето”. През 2020 год. отвори врати за безплатно ползване и скейтборд площадка, изградена с общински средства по предложение на младите жители от Елена. Тези две площадки за спортуване на открито обаче не са достатъчни според местните спортни специалисти. Те смятат, че има необходимост от изграждане на паркур площадки на повече места, за да бъдат стимулирани младежите да подобряват своята физическа култура.

Една голяма част от спортните клубове участват активно в предлагане на спортни занимания не само за местните жители, а и за туристите и гостите на територията. Туристическото дружество ТД "Чумерна-1901" е обществена организация с нестопанска цел. Това сдружение обединява различни клубове по интереси: туризъм, ски-туризъм, спортно катерене, спортно ориентиране и велотуризъм. **За територията на община Елена туризмът и голяма част от спортните дейности са тясно свързани.**

- ***Туризъм и спорт***

По данни от Общия устройствен план на община Елена в общински център, както и в някои от селата в общината, има изградени множество открити плувни басейни. Те обаче, не са пригодени за практикуване на плувни спортове, а са предвидени по-скоро за отдих и забавление. Повечето от тях се използват като допълнителна атракция за туристите в общината. В община Елена има и специфичен ресурс за развитие на **конен спорт и зимни ски спортове**. Те са насочени, както към местното население, така и към туристическия контингент в района. За практикуване на конен спорт са изградени три бази – в землищата на град Елена и селата Шилковци и Константин ((Комплекс за селски туризъм „Йовчевата къща“ и „Екопарк Елена“; Клуб по конна езда "Елена"). Предлагат се училище за езда за начинаещи, езда за напреднали - преходи с коне до природни забележителности и исторически места в региона, семейни конни ваканции, детски лагери с езда, конна терапия и др. Този вид спорт е сравнително добре обезпечен с необходимите обекти и съоръжения и през последните години привлича все по-голям туристическия интерес.

Въпреки наличието на много добри условия за развитието и практикуването на зимни ски спортове в община Елена, този вид спорт не е достатъчно добре развит. Независимо от сравнително малката височина на връх Чумерна (1536м), поради специфичните локални климатични особености снежната покривка се появява още в средата на месец декември и се задържа до началото на месец март. Това позволява реализацията на един нормален ски сезон в рамките на разглежданата територия. Изградената за тази цел инфраструктура обаче, е крайно недостатъчна като брой и капацитет. Към настоящия момент функционират само няколко къси любителски писти в района на връх Чумерна и около селата Мийковци и Усоето. Едната ски-писта е разположена в близост до хижа Чумерна. Тя има дължина 750м, оборудвана е със ски-влек (тип „Помагалски”) и ски-гардеробна към хижата (със 100 чифта ски). По изградената екопътека от връх Чумерна до село Мийковци се стига до другата функционираща ски-писта в района. Тя е подходяща както за начинаещи, така и за напреднали скиори и също е оборудвана със ски-влек и ски-гардеробна. Близо до хижа „Буковец” и в околностите на град Елена (в местността „Ушите”) са изградени малки ски-

писти. Съществуват добри условия за прокарването на нова ски писта по трасето хижа „Чумерна“ - местност „Боржийска поляна“ - с.Мийковци, с обща дължина около 3км. Подобна реализация би превърнала района на връх Чумерна в привлекателна ски зона за населението от Източна България, вместо да пътува до по-отдалечените дестинации като Боровец, Банско и Пампорово. За постигането на този резултат е необходимо да се построят няколко лифта от района на с.Мийковци до хижа „Чумерна“, което ще скъси с около 15км достъпа до високопланинските части на община Елена. Реализацията на подобна възможност ще увеличи в значителна степен туристическия потенциал на община Елена.

На територията на общината са маркирани и се поддържат няколко основни пешеходни маршрута, които с изключение на един (продължителност – 30 мин.) са продължителност между 3 и 4,30 часа:

- с. Усои – м."Марков камък” – м.”Раюв камък” – с. Усои
- с. Мийковци – х.Чумерна – вр.Чумерна
- с. Вълчевци – Капиновски манастир;
- гр. Елена – „Христовски водопад”;
- гр. Елена – с. Марян – Марянски манастир – с. Долни Марян.

Една голяма част от тези маршрути имат изградени места за отдих, обезопасени пътеки и са обозначени със съответните табели. Към момента обаче голяма част от тях са занемарени и са в лошо състояние, а има и такива които са унищожени от недоброжелателни туристи. Необходимо е да бъдат предприети възстановителни дейности с цел тези маршрути да бъдат привлекателни атрактивни за туристите. **Теренното проучване установи, че хижите, особено хижа „Чумерна“, която е известна на любителите на планината в цялата страна са в много лошо състояние. Общинската администрация обаче няма много възможности за подобряване на състоянието им, тъй като те са под опеката на Български туристически съюз (БТС). Налага се местното туристическо дружество да лобира пред БТС за ремонтирането на тези хижи и превръщането им в привлекателни места за любителите на планинския туризъм.**

За любителите на колоезденето община Елена предлага два различни типа вело маршрути: спускане и велотурове по асфалтови пътища и пътеки. Маршрутите са с различна степен на трудност и са с продължителност от 3 до 4 часа. Тези трасета комбинират активния отдих (колоезденето) с пасивния отдих (познавателния туризъм). Община Елена разполага с осем полигона за спортно ориентиране, което я превръща в първенец в страната по този показател. До х.„Буковец” има оборудвани маршрути за скално катерене за начинаещи и средно напреднали. Районът е подходящ и за организирането на въжен тролей.

Възможностите за риболов в община Елена са богати и разнообразни. Язовир Йовковци, на 5 км от град Елена е един от най-големите язовири в България. Зарибен е с над 10 вида риби (мряна, речен кефал, балканска пъстърва и др.), подходящ е за плаване с лодка, за къмпинг и отдих сред природата. На Язовир „Палици“ се провежда ежегодното общинско състезание по риболов. Язовирът е с площ около 55 дка и в него е изградено най-голямото садково стопанство в района – „Рибно стопанство – с. Палици“. Отглеждат се

есетра, европейски сом, американски сом и лин. Отделно от стопанството язовирът е зарибен с шаран, толстолоб, амур, каракуда, лин, сом и есетра. За любителите на спортния риболов са обособени специални кътчета, където всеки може да изпробва късмета си.

Данните от извършеното проучване дават основание да бъдат направени следните изводи и заключения:

- Добре развито е упражняването на спортове като футбол, борба свободен стил, джудо, конен спорт, спортно катерене, ски туризъм, вело туризъм и туризъм. Ежегодно се провеждат състезания, което позволява провеждане на политика за масовизиране на спортните дейности;
- Спортната инфраструктура е на добро ниво, като голяма част от нея е с осигурен свободен достъп за желаещите да се възползват;
- Основната част от спортната инфраструктура е съсредоточена в общинския център – гр. Елена, като в някои от по-големите села има футболни игрища, чието състояние не е особено добро;
- В гр. Елена има изградена една площадка за фитнес на открито и скейтборд съоръжение, но те не са достатъчни. Не са използвани достатъчно възможностите за т. нар. „Паркур площадки - фитнес съоръжения на открито“, които ще улеснят и мотивират повече млади хора да спортуват;
- Важно е да се подобри физическата култура у местните младежи, като чрез сътрудничество между спортните клубове, образователните, здравни и социални институции и общинската администрация се провеждат периодични кампании за развитие на масовия спорт и здравословния начин на живот. По този начин от една страна ще се увеличи желанието на младежите да спортуват, а от друга ще се повишат и познанията за здравословното хранене напр., както и ще се засилят социалните контакти между местните жители;
- За територията на община Елена туризмът и голяма част от спортните дейности са тясно свързани. Съществува необходимост от създаване и подобряване на условия за развитие на т. нар. специализирана туристическа инфраструктура, която има и тясно свързана с различни видове спортни и физически дейности. Това са всички обекти и съоръжения, които са изградени на територията на общината, с цел осигуряване на възможност за практикуване на определен вид туризъм: пешеходни пътеки, вело маршрути, ски писти и съоръжения, стени за скално катерене, полигони за спортно ориентиране и др. Без този тип инфраструктура на практика туристическата дейност може да остане само на ниво кулинарен туризъм.
- Освен това спортът, развлечения и другите съпътстващи туризма дейности са слабо популяризирани и почти не се предлагат масово на гостите на територията. Община Елена притежава специфичен набор от услуги, насочени към определен туристически сегмент – млади хора и семейства с деца. Една голяма част от спортните дейности, наред с богата история и култура, която притежава общината могат да бъдат включени в цялостен туристически пакет, който при добър маркетинг ще даде възможност за по-доброто позициониране на община Елена на българския и международния туристически пазар.

От извършеното теренно изследване (анкетно проучване) бе установено, за анкетираните местни жители наличието и достъпа до спортна инфраструктура е добро и много добро (67%). Тази положителна оценка се дължи най-вече на реновирания градски стадион и изградените наскоро спортни площадки. Независимо от това във фокус групата за младежта и спорта поискаха нова, закрита мултифункционална спортна зала и реконструкция на басейна в СУ „Иван Николов Момчилов“, гр. Елена, които ще им позволят да организират състезания по отделните спортове целогодишно, а не само през летните месеци.

2.4.4. Образование и образователна инфраструктура

Образованието си младите жители на община Елена получават от предучилищно обучение в яслите и детските градини, и основно и средно обучение в общообразователните училища.

✓ **Предучилищно обучение**

Първи стъпки, както в социализацията си, така и в образователните си навици извън семейната среда най-малките жители на територията извършват в детските ясли.

Таблица 39: Капацитет и брой деца в детските ясли на община Елена

		години							
		2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
детски ясли	заведения	1	1	1	1	1	1	1	1
	брой места, капацитет	38	38	38	38	38	38	38	38
деца в яслите (брой)	общо	17	16	19	21	23	28	30	10
	момчета	11	8	8	12	14	11	20	5
	момичета	6	8	11	9	9	17	10	5
обхват на децата в детски ясли	%*	7,6	7,5	8,9	9,1	9,6	13,2	15,8	5,6

Източник: по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg);

* *Показателят в % се изчислява като отношение на децата, посещаващи самостоятелни детски ясли и яслени групи към ДГ, на 100 деца от населението на възраст до 3 години*

Както е видно от данните в таблицата по-горе на територията на общината функционира само една детска ясла. Тя се намира в град Елена и е създадена през 1961 год., като първоначално се е помещавала в сградата на туристическата спалня. По-късно през 1967 год. е преместена в нова сграда, която е специално построена за целта. Капацитетът на заведението в момента е 38, като децата са разпределени в две групи. Видно е, че през годините този капацитет не е достиган напълно, като броят на малчуганите варира. Добър показател е нарастването на процента обхванати деца, посещаващи яслите, изчислен спрямо 100 деца от населението на възраст до 3 години, който през изследвания период до 2019год. се е увеличил почти двойно. По този показател по данни на НСИ за

2019г., община Елена е на 4-то място сред общините в област Велико Търново, като изостава спрямо общините: Сухиндол (24,1%), Велико Търново (23,0%) и Горна Оряховица (17,4%). Отчита се нарастване на броя родители, които водят децата си до 3-годишна възраст в детски ясли. Фактът, че капацитетът на яслите не се запълва през годините може би се дължи на факта, че по-голяма част от родителите предпочитат при възможност преди детската градина сами да отглеждат децата си или това да бъде извършено от възрастните баби и дядовци. Вероятно това са основните причини, поради които броят на децата, посещаващи ясли да е само 12,82% от броя на децата в детските градини за 2019г., представени в таблицата по-долу. Резкия спад, който се наблюдава през 2020год. (3 пъти е намалял броят на децата в яслите) най-вероятно се дължи на здравната криза породена от COVID – 19 и последвалите периодични затваряния на образователните заведения в страната.

За децата в детското заведение се грижи високо квалифициран персонал от 14 души. Условията за възпитание и образование в детската ясла са много добри. Жизнената среда отговаря на изискванията за безопасност, естетика и комфорт. Интериорът и подредбата на групите са съобразени с възрастовите и индивидуални потребности на децата. Дворът на детската ясла е с висока ограда, затворен и обезопасен и добре поддържан. Детската ясла разполага със собствена кухня и приготвя здравословна храна, съгласно изискванията за физиологичните норми на хранене до три годишна възраст. От 01.06.2012 година с Решение № 64/18.05.2012 г. е разкрита и Детска кухня за неорганизиран контингент деца от 10 месеца до 3 години. Услугата е за деца, които не са записани в детска ясла и не е обвързана с получаването на помощи и майчинство.

През периода между учебните 2013/2014г. и 2020/2021г. общия брой на детските градини на територията на община е 5 и той остава непроменен за целия период. Няма закрити детски образователни предучилищни заведения, какъвто процес се наблюдава при други общини в страната. Детски градини функционират, както в гр. Елена, така и в по-големите села. Това са:

- **Детска градина „Радост”, гр. Елена** – в заведението се обучават и възпитават деца на възраст 3–7 години, като по желание на родителите могат да се приемат и деца на 2 годишна възраст (съгласно Закона за предучилищно и училищно образование). Имат функциониращ собствен сайт (https://dg-radost-elena.com/) за улеснена връзка с родителите и профил в социалните мрежи за директен дистанционен контакт;
- **Детска градина „Вяра, Надежда и Любов”, с. Беброво** – в детското заведение в една смесена група се обучават и възпитават деца на възраст от 2 до 7 години. Имат свой сайт (https://dg-bebrovo.com/), както и профил в социалните мрежи.
- **Детска градина „Щастливо детство”, с. Константин, -** в детското заведение в една смесена група се обучават и възпитават деца на възраст от 2 до 7 години. Имат свой сайт (https://dg-konstantin.com/).
- **Детска градина "Приказен свят", с. Майско** - Имат свой сайт https://dgprikazensvyat-maysko.com/.

- **Детска градина "Мир", с. Каменари** – в детското заведение в една смесена група се обучават и възпитават деца на възраст от 2 до 7 години. https://www.daskalo.com/detskagradinamir.

Таблица 40: Капацитет и брой деца в детските градини на община Елена

		Учебни години							
		2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020	2020/ 2021
детски градини	заведения	5	5	5	5	5	5	5	5
	групи	12	13	13	11	11	11	10	10
	места	333	333	333	313	313	313	288	288
деца в градините (брой)	общо	277	297	277	253	235	233	234	236
	момчета	159	161	158	144	119	118	122	122
	момичета	118	136	119	109	116	115	112	114

Източник: по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg);

Както и при яслите и тук данните показват, че капацитета на детските градини не се използва в целия му размер. **Децата, които посещават предучилищните образователни заведения са по-малко на брой от общия им капацитет. Очевидно може да се заключи, че изградената мрежа от детски заведения на територията на общината е в състояние да удовлетвори напълно потребностите на населението от този тип обслужване. Положителен знак е, че след учебните 2015/2016г. и 2016/2017г., когато се отчита намаляване на децата, през последните 4-ри учебни години броя на малките възпитаници в детските гради показва тенденция за стабилност.**

В корелация с динамиката на броя на децата се наблюдава и леко намаление през годините на учителите и педагогическия персонал (видно от таблицата по-долу). При преглед на данните от двете таблици е видно, че за изследвания период средно един детски учител се грижи за 11-12 деца. Може да се заключи, че е броят на детските учители е напълно достатъчен за провеждането на един ползотворен образователен и възпитателен процес в предучилищното образование.

Таблица 41: Брой на педагогическия персонал и детските учители в детските градини в община Елена

персонал	учебни години						
	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020
детски учители	23	25	25	21	21	21	20
педагогически персонал	24	26	26	22	22	22	21

Източник: по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg);

Детските градини, както и училищата на територията са общински и разчитат основно на финансиране от държавния и общинския бюджети. През годините Община Елена в

сътрудничество с управата на съответното детско образователно заведение е изпълнила няколко проекта, най-често със собствени средства за подобряване на средата за учене на малките жители на територията, както и за обновяване на материалната база. Състоянието на отделните детски градини е както следва (съгласно публични данни и Стратегии за развитие на детските градини):

- **Детска градина „Радост" – гр. Елена** - През м.септември 2011г. с Решение на Об. Съвет гр. Елена детското заведение се мести в изцяло реновирана, санирана и обзаведена сграда. Отоплението е с екогориво /палети/ и 10 бр. слънчеви батерии. Състои се от 5 групи със самостоятелни занимални и спални. Те са в много добро състояние, осигуряващи материален и емоционален комфорт на децата. Има добре обзаведен физкултурен салон компютърен кабинет, медицински кабинет, методичен кабинет, канцелария и дирекция. Ползване на интернет в мрежова връзка в цялата сграда. Самостоятелен кухненски блок и перално помещение. Дворът е обширен с обособени площадки за всяка група. Наличие на футболно игрище, баскетболни кошове. Засадени са много храсти, дървета, цветни алеи. Уредите се поддържат в добро състояние. Наличие на голям пясъчник. Спазени са функционалните и хигиенно-педагогическите изисквания при оформяне на дворното пространство. Осигурено е здравно обслужване и здравна профилактика. Приемат се и деца със СОП, като за тях са осигурени грижи, съобразно потребностите, включително работа с ресурсен учител, логопед и психолог. Детската градина периодично разработва и прилага Стратегия за развитие на детското заведение. **Има необходимост от закупуване на лаптопи, проектори и интерактивни дъски за всяка група и обновяване на библиотечния фонд.**
- **Детска градина „Вяра, Надежда и Любов" – с. Беброво** – детската градина се намира в сграда, която преди 80-те години е представлявала мандра. Регистрирана е като публична собственост. Сградния фонд включва: кухненски блок, игрална с две помещения, самостоятелна спалня, сервизни помещения, склад за хранителни продукти и мазе, отговарящи на изискванията на РЗИ. Дворът е озеленен с добре поддържани уреди и съоръжения. Седмично по график е осигурено и здравно обслужване от медицинска сестра. Поради намаляване на раждаемостта и миграцията на младите хора към по-големите градове и чужбина, децата в детската градина в с. Беброво постепенно намаляват. В по-дългосрочен план при запазване на сегашната отрицателна демография детската градина е застрашена от затваряне. Детската градина периодично разработва и прилага Стратегия за развитие на детското заведение. **Като цяло материалната база е в добро състояние, а уредите на детските площадки имат нужда от осъвременяване и подмяна.**
- **Детска градина „Щастливо детство" – с. Константин** – материално-техническата база на детското заведение включва: една спалня и занималня, административен кабинет, дворна площадка, осигуряваща дейностите на открито, както и съоръжения, които обаче са морално остарели. През годините са извършвани периодични ремонтни дейности, в т.ч. газификация и хидроизолация,

смяна на дограмата, измазване и боядисване на помещенията. Осигурена е и здравна профилактика и здравно обслужване на малките възпитаници по определен график. Детската градина периодично разработва и прилага Стратегия за развитие на детското заведение. **С цел подобряване условията е необходимо да се извърши основен ремонт на покрива и саниране на сградата, както и обновяване на съоръженията на двора, които са стари и амортизирани**.

- **Детска градина "Приказен свят", с. Майско –** Състоянието на материалната база е задоволително. **Необходимо е извършване на дейности по енергийна ефективност на сградата на ДГ "Приказен свят".**
- **Детска градина "Мир", с. Каменари –** условията за образование и възпитание на децата са добри. Осигурено е необходимото медицинско обслужване за малките възпитаници. Обновена е една част от материалната база в сградата и на двора. **На този етап е необходим основен ремонт на покрива, саниране на сградата, обновяване на дворното пространство с нови уреди и съоръжения.**

Като цяло проблемите, които определят детските заведения на територията на община Елена в своите стратегически документи могат да бъдат обобщени като: намаляване на броя на децата, недостиг на материални и финансови средства, ниска и нередовна посещаемост на децата в детската градина, недостатъчно добра комуникация с родителите и неправителствените организации на територията, слаба донорска активност сред местния бизнес, ниски възможности за повишаване на квалификацията на педагогическия персонал, слаба подготвеност за работа с проекти финансирани по различни донорски програми, поради, което такива почти не са реализирани.

Върху броя на децата посещаващи детските градини оказват влияние редица фактори. Вероятните причини са: а) отрицателната демографска характеристика на територията, вследствие на намаляване на броя на раждaнията и емиграцията, каквато тенденция е характерна за по-голяма част от общините в страната; б) липсата на мотивация при голяма част от родителите да осигуряват посещението на малките си деца в тези предучилищни заведения, поради различни причини: финансови, културни, психологически и др..

- ✓ **Средно и основно образование**

На територията на Община Елена функционират общо 5 училища: едно начално, 3 бр. основни и едно средно училище. Основните училища се намират в селата, докато началното и среднообразователното функционират в общинския център, както следва:

- **СУ „Иван Николов Момчилов" – гр. Елена,** в училището учат деца не само от града, но и от селата в общината. Разпределени са в общо 23 паралелки от I – XII клас. Училището разполага със собствен сайт (https://www.momchilov.bg/) и профил в социалната мрежа Facebook;

- **НУ „Иларион Макариополски" – гр. Елена,** в училището учат ученици от град Елена и от още 9 населени места. Учениците са разпределени в 4 паралелки от I – IV клас. Училището разполага със собствен сайт (https://nu-elena.eu/index.php)и профил в социалната мрежа Facebook;
- **ОбУ „Отец Паисий" – с. Майско** – в училището учат деца от с. Майско, предимно от ромски произход. От учебната 2021/2022г. учениците са разпределени в 10 паралелки от I – X клас. За по-добра комуникация имат собствен сайт (http://www.ou-maysko.org/) и страница в социалната мрежа Facebook;
- **ОУ „Отец Паисий" – с. Константин**, в училището учат деца от различни етноси в т.ч. и от съседни села, сред които има изградени добри взаимоотношения. Учениците са разпределени в 7 паралелки от I – VII клас. За по-добра комуникация имат собствен сайт (http://ou-konstantin.free.bg/) и страница в социалната мрежа Facebook;
- **ОУ „Христо Ботев" – с. Беброво**, Учениците са разпределени в 7 паралелки от I – VII клас. За по-добра комуникация имат собствен сайт (https://ou-bebrovo.eu/) и страница в социалната мрежа Facebook.

Видно от данните в таблицата по-долу е, че броят на учениците през годините постепенно намалява, като от 920 през учебната 2013/2014г. този брой е стигнал до 615 през учебната 2019/2020г. Това от една страна се дължи на отрицателната демографска характеристика на община Елена, но от друга е налице системна непосещаемост на една част от децата и последващо отпадане от образователната система. Този проблем през последните години се задълбочава в цялата страна.

Таблица 42: Брой учащи в общообразователните и специални училища на територията на община Елена

видове класове	по пол	Учебни години						
		2013/ 2014	**2014/ 2015**	**2015/ 2016**	**2016/ 2017**	**2017/ 2018**	**2018/ 2019**	**2019/ 2020**
I - IV клас	мъже	189	166	162	162	165	157	152
	жени	208	175	162	144	132	127	129
V - VIII клас	мъже	181	167	176	182	X	X	X
	жени	177	165	161	159	X	X	X
V - VII клас	мъже	X	X	X	X	137	119	116
	жени	X	X	X	X	132	120	106
IX - XIII клас	мъже	75	69	67	47	X	X	X
	жени	90	90	60	80	X	X	X
VIII - XII клас	мъже	X	X	X	X	54	44	39
	жени	X	X	X	X	84	70	73
общо:		**920**	**832**	**788**	**774**	**704**	**637**	**615**

Източник: по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg); x - поради естеството на данните не може да има случай.

С цел подобряване и повишаване качеството на образованието в училищата на територията са реализирани дейности по програма ОПНОИР, както и по Националната програма, по различни проекти като: „Образование за утрешния ден“, „Твоят час“, „Равен достъп до училищно образование в условията на кризи“, „Подкрепа за приобщаващо образование“, „Отново заедно“. Въпреки това за поддържане на материалната си база училищата основно разчитат на общинския бюджет, а една част от тях от селата нямат опит в подготовката и реализирането на проекти по донорски програми.

Таблица 43: Брой учители в община Елена

по отделни групи	Учебни години						
	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020
I - IV клас	23	22	21	30	34	32	32
V - VIII клас	26	27	28	36	X	X	X
V - VII клас	X	X	X	X	32	33	40
IX - XIII клас	19	17	-	16	X	X	X
VIII - XII клас	X	X	X	X	16	18	-
общо	68	66	49	82	82	83	72

Източник: по данни от НСИ – Инфостат (https://infostat.nsi.bg); x - поради естеството на данните не може да има случай; без директори и заместник-директори с преподавателска заетост.

Всеки един колектив от училищата полага сериозни усилия, чрез работа и подобряване на комуникацията с родителите, за да върне тези деца обратно в училище и да се погрижи за тяхното образование. Именно в тази посока се реализират проекти, като: „Проект „Подкрепа за успех“ по ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“ (ОПНОИР).

Данните за броя на учителите, които работят в местните училища показва, че въпреки, намалението на учениците средно по 43,57 деца на година за посочения 7-годишен период не се наблюдава сериозно намаление при учителите. Най-вероятно първоначалните паралелки са били с много повече деца за разлика от последните години. Може да се предположи, че на този етап броят на децата в отделните класове е достатъчно голям (над определения минимум). Въпреки това, ако сегашната тенденция към намаляване на броя на децата продължи и през следващите години, това ще постави под въпрос по-нататъшното им съществуване.

Териториалното разположение на инфраструктурата на образованието в община Елена е в съответствие с наличния брой лица в училищна възраст. Обектите на общото образование са концентрирани в населените места с най-добри демографски показатели. Освен това в тези училища учат и децата от съседните села и дори от най-малките махалички. За осигуряване на обучението на учениците от селата, в които липсват действащи училища, са осигурени училищни автобуси, с които част от децата се превозват до съответните средищни училища. Ежедневно се осигурява безплатен транспорт по четири обходни маршрута към средищните училища на 167 пътуващи деца и ученици в

задължителна предучилищна и училищна възраст от 15 населени места в общината, а за пътуващите ученици е осигурено и хранене.

Основният приоритет е учениците да завършат основното си образование близо до родното си място, след което имат възможност да продължат в средното училище в гр. Елена. През последните години потокът от ученици от околните села на град Елена се увеличава и училището прави всичко възможно, за да полага оптимални грижи за своите възпитаници. Към СУ „Иван Момчилов" е изградено общежитие за 80 човека. Режимът в общежитието е съобразен с учебната програма и потребностите на учениците. Условията за живот са значително подобрени след основния ремонт на стаите, санитарните възли, баните, в които има течаща топла вода 24 часа в денонощието. Сградата на общежитието е външно санирана. Стаите за спане се отоплява с дърва.

Поради малкия брой на учениците липсват и профилирани училища. Част от учениците на възраст от 15 до 18 години учат в професионални и профилирани гимназии извън рамките на общината (най-вече в гр.Велико Търново). В СУ „Иван Н. Момчилов" и ОбУ „Отец Паисий" с. Майско се разкриват профилирани паралелки, които да отговарят на търсенето и професионалната ориентация. За 2019 г. в средното училище в града са разкрити две професионални паралелки - ГЛС „Техник-лесовъд" и „Ресторантьор". В училището в село Майско се разкри професионална паралелка „Работник в заведения за хранене и развлечения". Завършващите ще имат възможност да започнат работа по специалностите си, тъй като в общината има недостиг на работници с такъв профил.

Извънкласната работа на децата е разнообразна, като това е особено изразено в средното училище в гр. Елена. Организирани са различни форми за извънкласни занимания: клубове – „Балансирано хранене и здравословен живот", „Изобразително изкуство", „Млад велосипедист", „Млад огнеборец", Училищна дърворезбарска работилница, танцов състав, вокална и театрална група. На територията на общината функционират и Център за подкрепа за личностно развитие и Школа по изкуствата, където учащите имат възможност да се занимават с дейности по интереси и да развиват таланта си. Центърът се намира в нова сграда, но не е помислено за деца с увреждания, има проектиран асансьор в сградата, но той не работи. Отоплението недостатъчно, за да се постигне 18 градуса както е по изискванията.

Като цяло материалната база на училищата е в сравнително добро състояние, тъй като през годините Общината основно със свои средства е извършвала ремонтни дейности, в т.ч. и мерки за енергийна ефективност на някои от учебните сгради. На този етап състоянието на училищната инфраструктура по училища е:

- **ОбУ „Отец Паисий", с. Майско** – съгласно Стратегията за развитие 200-2024г. на училището е видно, че разполага с добра материална база, привлекателна учебна среда и добре оборудвани стаи, което обаче се оказва недостатъчни и има необходимост от изграждане на нови. Училището има спортна площадка, която не е в добро състояние. Тази площадка, както и оградата на училището се нуждаят от реконструкция и ремонт.
- **ОУ „Отец Паисий" , с. Константин** – съгласно Стратегията за развитие 200-2024г на училището материалната база е добра и постоянно се обновява. Обзавеждането

и оборудването на учебните стаи е остаряло и е важно тяхното осъвременяване. Необходимо е и подобряване на енергийната ефективност на училищната сграда, подобряване и разширяване на спортната площадка, както и облагородяване на дворното пространство на училището;

- **ОУ „Христо Ботев" – с. Беброво** – материалната база на училището е добра. Има необходимост от поставяне на соларни панели, ремонт на спортната площадка, облагородяване на дворното пространство и ремонт на стълбите;
- **НУ „Иларион Макариополски" – гр. Елена –** началното училище ползва корпус от сградата на СОУ. Сградния фонд и материалната база са в много добро състояние;
- **СУ „Иван Николов Момчилов" – гр. Елена -** Сградния фонд и материалната база са в много добро състояние. Има необходимост от реновиране околното пространство на училището, което е общо и за началното училище, с което са в една сграда.

Въпреки задоволителното общо образователно равнище, се наблюдава нарастване на неграмотността, причина за която е нередовното посещение на училище, липсата на мотивация за получаване на знания. Това явление е характерно най-вече за младежите от ромски произход, чиито родители живеят и работят в чужбина. Те финансово осигуряват децата си, но липсва ефективен контрол. Не са единични случаите, в които родителите вземат децата при себе си, където не посещават училище и когато се върнат, повтарят класа или са преминали възрастта за задължителното обучение.

Основните приоритети на общинската политика в областта на образованието, за постигането, на които работят всички участници в образователния процес и заинтересованите страни са: осигуряване на равен достъп до качествено образование за всяко дете; пълен обхват на децата и учениците в задължителна възраст за получаване на образование и намаляване на отпадащите от образователната система; повишаване на компетентностите на ученици и учители, релевантни на динамичните промени в актуалната ни реалност и с визия за бъдещето; гъвкавост и отвореност на образователната система и образователните институции; осъвременяване на материално - техническата база в детски градини и училища. През последните години Община Елена инвестира в общинската образователна инфраструктура, както се стреми да подпомогне образователния процес в рамките на законовите си правомощия. Проекти, финансирани от ОПНОИР 2014-2020год. са реализирани предимно с цел подпомагане на образователния процес в част от училищата, докато дейности за подобряване на материалната база се реализират предимно със собствените средства на Общината.

В заключение могат да бъдат направени следните изводи за образованието и образователната инфраструктура на територията на община Елена:

- Образователната инфраструктура на територията задоволява основните потребности на местното население.

- На този етап екипът от педагогически и непедагогически персонал отговаря на нуждите на образователния процес като брой и образователен ценз. В духът на принципа „Учене през целия живот“ е важно педагозите и възпитателите в училищата и детските градини постоянно да надграждат своите умения и знания относно новите съвременни методи и принципи за обучение на младите представители на обществото;
- Повечето от ръководствата на детските градини и училищата или нямат или опитът не е достатъчен в подготовката и реализирането на различни проекти. Необходимо е повишаване на компетенцията им чрез обучения, за да могат да бъдат оползотворени възможностите, които дават европейските програми с цел подобряване на образователния процес, повишаване на знанията и уменията на малките възпитаници, подобряване на условията за по-добра интеграция на децата от малцинствените групи и децата с особени потребности, в т.ч. и използването на европейските средства за подобряване на материалната база.
- Проблем пред училищата (видно от техните стратегии за развитие), особено изразен в селата е намаляването на броя на учениците. Сериозни проблеми са отчетени по отношение на намаляване на мотивацията за учене сред учениците, незаинтересованост на част от родителите към образованието на децата им, както и наличие на формални и недостатъчни практики за комуникация между педагози и родители, както и с местните неправителствени организации.
- Наблюдава се и нарастване на неграмотността, причина за която е нередовното посещение на училище, липсата на мотивация за получаване на знания, което е особено изразено сред младежите от ромски произход, чиито родители живеят и работят в чужбина. Те финансово осигуряват децата си, но липсва ефективен контрол.
- Като цяло материално-техническата база е в добро състояние, но са необходими различни допълнителни дейности по нейното подобряването, според нуждите на конкретното учебно заведение (детска градина или училище). На този етап през 2004г. е ремонтирано училището в с. Константин, а през 2011г. в с. Беброво.

Фактът, че местните жители получават необходимото основно ниво на образователни услуги е видно и от теренното изследване (анкетно проучване), от което бе установено, че за анкетираните качеството и обхвата на предлаганите образователни услуги на територията за общо 75,2 % е в рамките на „много добро“ (15,80%) и „добро“ (59,41%). Очевидно, че според участниците в анкетата, образованието на територията на общината не е сред най-важните приоритети на този етап, тъй като едва 23,76% от тях виждат необходимост от подобряване на качеството и разширяване обхвата на предлаганите образователни услуги. (Приложение 4). Проведените срещи и работни групи с различни специалисти в областта на образованието показаха необходимост от:

- Необходимо е подобряване на наличната материална база. Болшинството от детските градини имат общи проблеми, тъй като са в сгради които не са сторени за тази цел. Имат нужда от топла вода, обновяване на материалната база, мерки за

енергийната ефективност, обновяване на детските площадки. Училищата и детските градини особено в селата се отоплявaт основно на твърдо гориво, което създава много неудобства. На училищата в селата не са правени основни ремонти на сградите от тяхното първоначално построяване. Сградния фонд се поддържа с частични и козметични ремонти;

- Необходими са разширяване на дейностите по осъществяване на интеграцията (образователна и социална) на малцинствените общности особено в селата на територията.
- Подобряване на връзката между образователните институции, бизнеса с цел осигуряване на реализацията на завършилите средното си образование ученици, тъй като младежите или емигрират или изостават в социалното и кариерното си развитие;
- Взимане на мерки, с които да се задържат учениците на територията и тяхното внимание, посредством нови технологии и изучаване на чужд език. Средното училище напр. в гр Елена успешно си партнират с Майкрософт и Кеймбридж.

2.4.5. Културни дейности

Община Елена е място, където има благоприятна среда за развитието на разнообразни културни дейности, вплели в едно минало, настояще и бъдеще.

От Възраждането до сега, основният културен стълб в българския град или село си остава читалището. В община Елена има две градски читалища и седемнадесет в отделните села. Всички те са действащи и активно изпълняват функциите си. Библиотечният фонд в читалищните библиотеки е богат, добре съхранен и се обогатява периодично, посредством закупуване на нови книги, дарения и кандидатстване по проекти, с финансовата подкрепа на Министерство на културата. Към читалищата функционират разнообразни художествени колективи. Читалищата са основните организатори на местните културни събития, чествания на български национални и местни традиционни обичаи. Библиотечна дейност се развива основно в читалищата.

Таблица 44: Регистър на читалищата в община Елена

№	Име	Дейност	Материално-техническа база
1	„Напредък-Елена-1863”, гр. Елена	В момента към Читалището работят 8 самодейни състава, клубове и формации: Женски битов хор - 16 участника; Вокална група „Незабравими мелодии“ - 11 участника; Хор „Полифония“- 18 участника; Клуб за автентични народни хора „Самодиви” - 3 групи, - 60 участника; Театрален състав - 10 участника; Балетна формация „Виктори“ - 20 участника; Танцов състав „Балканджийче“ - 3 групи - участници - 40 деца; Кино клуб	Читалищната сграда е собствена в сравнително добро експлоатационно състояние. Основният корпус е обявен за недвижима културна ценност. Сградата разполага със салон - партер и балкон, репетиционни - 4 бр., голяма зала, канцеларии – 2 бр. складове, санитарни помещения. Помещава и градска библиотека, която се състои от читалня, библиотека и складове.

		„Георги Георгиев - ГЕЦ“, организиране на прожекции на актуални филми за страната.	
2	"Просвета-Разпоповци-1881", гр. Елена	Театрален състав за възрастни, Танцов състав "Еленика", Детско студио по рисуване "Арт", Инициативи на Детското студио по рисуване, Детско театрално студио	Добра материална база;
3	„Надежда-Беброво-1870”, с. Беброво	ГНП "Бебровски славеи" и ДГНП "Бебровски славейчета", Бабинден, ден на самодееца, Баба Марта в детската градина и училището, в селото, осми март- седянка.	Направен ремонт на покрива през 2019 г, но има нужда от подмяна на дъските в салона на читалището, пода на библиотеката има нужда от ремонт, външната мазилка на сградата пада, всички прозорци не могат да се затварят.
4	„Искра-1900”, с. Константин	Група за обработен фолклор, Детски танцов състав, Бабинден, ден на самодееца, баба Марта, осми март-седянка	Добра материална база. Има необходимост от подмяна на дограмата
5	„Наука-1899”, с. Костел	Певческа група "Балкански звуци", отпразнуване на Бабин ден, ден на самодееца, ден на жената. организиране на помен на загиналите във войните	Стара сграда от 250 кв.м. Необходим е ремонт и смяна на дограмата
6	„Надежда-1904”, с. Тодювци	Музейна експозиция, индивидуални певчески изпълнители	Сградата е строена през 50-те години на 20 век и се нуждае от ремонт на покрива и площадката, смяна на дограмата
7	„Просвета-1927”, с. Дрента	Женски клуб, Клуб по краезнание Дрента, Съорганизатор на Университет за деца, Полагане на доброволен труд за обновяване на православния храм в Дрента; Участие в инициативата Да изчистим България за един ден	Материалната база е в сравнително добро състояние, необходим е основен ремонт на сградата, ремонт на тавана на библиотеката и цялостно боядисване, подмяната на осветлението в салона на читалището
8	„Просвета-1897”, с. Палици	Група за народни песни "Народни искри", група за стари градски "Романтика“	Притежава сграда, със салон, сцена, балкон, съблекални, която е ремонтирана след пожар
9	„Развитие-1914”, с. Руховци	Фолклорна група "Златен славей"	Сградата на читалището има салон, сцена, две гримьорни, балкон, помещение за библиотека. Пощата и кметството са настанени в сградата на читалището. Има нужда от частични ремонти: смяна на - входната врата, улуците на покрива, подмяна на столовете в салона.

10	„Св. св. Кирил и Методий-1928”, с. Буйновци	Певческа група "Острец"	Сградата е в сравнително добро състояние, общинска собственост, която освен салон има и 3 бр. кабинети
11	„Иван Комитов-1976”, с. Каменари	Вокална група, Работа с различни възрастови групи, развитие на доброволчество	Състоянието на сградата е добро, ремонтирана и обновена
12	„Пробуда-1903”, с. Илаков рът	Група за народни песни "Росна китка", Самодейна театрална трупа	Сградата е в добро състояние: салон със 150 стола, балкон с 50 стола, сцена, съблекални 2 бр., библиотека , пенсионерски клуб, кино кабина.
13	„Надежда-1927”, с. Шилковци	Работа с деца - Дискусия на препоръчителната литература, Доброволческа работа с етнически малцинства	Сграда със салон, библиотека, читалня в много лошо състояние. Читалището се нуждае от финансови средства за ремонт
14	„Христо Смирненски-1890”, с. Чакали	Певческа група "Ручеи пенливи"	Сграда от 250 кв.м. в сравнително добро състояние
15	„Наука-1900”, с. Марян	Женска певческа група "Блкански славей" - 8 участника, "Балетна академия - Диляна Никифорова" - 60 участника, Курс по компютърни умения – 20 часа	Масивна постройка на два етажа с читалищен салон, клуб, библиотека, две стаи, в които се помещава кметското наместничество. Необходимост от текущи ремонти на покривната конструкция на читалищната сграда.
16	„Надежда-1942”, с. Бадевци	Организиране и съдействие за провеждането на родови срещи и събори	Сграда в задоволително състояние: телевизор, отоплителни печки, домакински инвентар
17	„Събуждане-1894”, с. Средни колиби	Организиране на храмов празник, събор в с. Раевци	Добро състояние на сградния фонд
18	"Съзнание-2012", с. Яковци	Певческа група	Материално-техническа база на читалището е в задоволително състояние
19	"Съгласие-2014", с. Блъсковци	Група за стари градски и народни песни "Гласовете на Зинзъра"	През 2020 е направен ремонт на читалищния салон, подменена е дограмата. Необходим е ремонт и саниране на сградата.

Източник: Министерство на културата читалищата- https://chitalishta.com/?act=regions

Градската библиотека съществува от 1863г. . Към момента се помещава в сградата на НЧ „Напредък“. Библиотеката разполага с приблизително 70 хил. библиотечни единици от всички отрасли на знанието. Има обособена част за справочен фонд и „Детски отдел“, който

е разположен в друга сграда. **Сградният фонд е в добро състояние, като по настоящем се нуждае от подмяна на електрическата инсталация и осветителните тела**.

Видно и от данните в таблицата по-горе е, че читалищата развиват различни културни дейности като: библиотечна, кръжочна, музикална дейност и художествена самодейност (любителско творчество).

Работата на народните читалища се финансира основно от държавни субсидии и дарения. В следствие на последните законови промени, се даде право на читалищните настоятелства да подготвят самостоятелни проекти с цел финансово подпомагане от различни Европейски програми. По този начин те ще могат самостоятелно да привличат средства за разнообразяване и подпомагане на дейността си. Поради факта, че до този момент подобен род проекти са били подготвяни и изпълнявани основно от самите Общини читалищните настоятелства нямат самостоятелно придобит опит. В тази посока те се нуждаят, както от експертна, така и от финансова подкрепа (изискването на програмите на ЕС – планираните дейности и разходите по конкретния проект да бъдат реално извършени, за да бъдат получено финансирането). Освен това дейностите, изискващи сериозен финансов ресурс, като напр. строително-ремонтните и свързаните с енергийната ефективност, читалищата биха могли да ги реализират единствено с подкрепата на Общината. Важно е да се отбележи, че за развитието и обогатяването на културата и съхранението на традициите и обичаите материалната база е от съществено значение. **С ремонта и обновяването на сградите на читалищата ще се даде възможност за разрастване и разширяване на дейностите и осигуряване на устойчивост на предлаганите продукти и услуги: адаптиране на читалището към културните и икономическите условия, работа с деца и младежи, запазване на народните традиции и фолклор, на музикалните и танцови изкуства, осъвременяване и поддържане работата на самодейните състави и приобщаването им към националния културен календар.**

Културен календар и културни събития

Културният календар на общината е наситен на фестивали, годишнини и честванията. Освен традиционните национални празници – светски и религиозни, се празнуват и местни фолклорни традиции и обичаи, което позволява и тяхното съхранение и предаването им на по-младото поколение. В многообразието от прояви се открояват няколко, които имат съществено значение, утвърдили са се като предпочитани и са разпознаваеми в национален и международен план. **Освен традиционните национални празници на територията на община Елена се провеждат и следните фестивали и събития**:

- **Отбелязване Деня на самодееца** – съорганизатори са местните читалища;
- **Седмица на детската книга и изкуствата за деца** - Общински училища, Градска библиотека;
- **Европейски дни на художествените занаяти** - съорганизатори са местните читалища;

- **Празник на изкуствата за деца „Сцена на талантите“** – съорганизатори ЦПЛР;
- **Национален фолклорен фестивал „Веселие в Елена“,** фестивал за надигравање и надпяване – съорганизатор НЧ „Напредък-Елена-1863“;
- **Неювски сбор**. Откриване на Майските културни празници - Този традиционен за община Елена събор се провежда на 1 май на Неювска поляна. Той е свързан с богата концертна програма;
- **Празник на мекицата в село Блъсковци** - Кметско наместничество село Блъсковци, НЧ „Съгласие-2014“
- **Ден на Светите равноапостоли Константин и Елена** – празник на гр. Елена, на 21 май 2021 г. - Празниците на града се провеждат ежегодно в периода 21-24 май. Те са свързани с организирането на изложби, концерти, футболни срещи между ветерани, детски празници и други културни прояви
- **Среща на потомците на видни еленски родове, участвали в борбите за Освобождението на България** – организатори потомци на видни еленски родове;
- **Моллови дни** - поднасяне на венец и цветя пред паметника на д-р Димитър Моллов в с. Беброво, сърганизатор Български лекарски съюз
- **„Балканът пее и разказва“**, Празник на балканските градове Елена, Котел, Дряново, Трявна, Твърдица и Гурково – целта на празника е „съкровеното културно богатство, което народът съхранява трябва да стане достояние на всички хора от тези градове”. С цел да се изяви това богатство и да се предава от поколение на поколение се организира празник на балканските градове с името „Балканът пее и разказва”. Първият празник е проведен на 20 и 21 юни 1974г. на Неювска поляна в община Елена;
- **Ежегоден събор на народните читалища в община Елена** - съорганизатори Общинските читалища. Този събор е своеобразен завършек на творческия сезон на самодейните състави към читалищата в община Елена. За целта се използват сцените в читалищата в общината. Прието е всяка година различно населено място да бъде домакин на мероприятието;
- **Годишен концерт на Школата по изкуствата** - Школа по изкуствата;
- **Празник на шарената черга в село Блъсковци** - Кметско наместничество село Блъсковци, НЧ „Съгласие-2014“;
- **Традиционно поклонение в Къпиновския манастир** с курбан за здраве на еленчани – съорганизатор ТД „Чумерна-1901“. Поклонението е свързано с манастирите „Свети Николай” и „Свети Илия”, чиято дейност е била подкрепяна от еленчаните през вековете. Поклонението се провежда ежегодно през юли. Отслужва се молебен и водосвет за здраве и благополучие на еленчани;
- **Ежегоден празник на меда и пчеларството „Медена седянка по еленски“** , Фолклорно надигравање „Да се хванем за ръце и да тропнем ний хорце“, съорганизатори Пчеларско дружество „Пчела“, НЧ „Напредък-Елена-1863“. Еленските пчелари предлагат сертифицирани пчелен мед, клей, восък, цветен прашец, козметични прополисови кремове. Част от празника са фолклорно надигравање, дефиле и представяне на автентични народни носии, дегустации на

мед, състезания по надяждане с меденки, работилнички за деца, научно-практически семинар за пчеларите, посещение на пчелин.

- **Празник на Еленския балкан** - Празникът се провежда през месец юли и трае два дни, в които се провежда традиционен туристически поход и колокрос по маршрута село Мийковци – хижа „Чумерна". Организират се и забавни игри и състезания. На втория ден се провежда събор на самодейните състави от клубовете на пенсионера „На юг и север от Балкана."
- **Гала балетен спектакъл** с участието на звезди от Национален балет София, съорганизатори НЧ „Наука-1899" с. Костел НЧ „Наука-1900" с. Марян НЧ „Развитие-Руховци-1914" с. Руховци, Доц. д-р Диляна Никифорова;
- **Празник на еленския бут** – съорганизатори Местен съвет по туризъм, Културни институции в града. На Димитровден жителите и гостите на Елена имат възможност да премерят сили в надпревара за „Най-голям бут", „Най-вкусен бут", „Най-майсторско рязане на еленски бут", „Най-весела касапска история", „Най-як балканджия", като в същото време наблюдават и пресъздадената еленската традиция „Пърлене на прасе над трап" и демонстрирано майсторско приготовление на еленския бут. Редица туристически и автобусни фирми предлагат еднодневни екскурзии за празника (отиване и връщане с автобус).
- **Дефиле на духови оркестри и мажоретни състави** – съорганизатор СУ „Иван Момчилов";
- **Ден на народните будители Денят на народните будители** (1 ноември) се чества всяка година с особена почит от еленчани. Това е свързано с факта, че в град Елена се намира първото класно училище в България – еленската „Даскалоливница".
- **Честване Деня на християнското семейство** - Школата по изкуствата, ЦПЛР, ККП „Възраждане";
- **„Бягането"** - На 5 декември всяка година населението на община Елена се покланя пред подвига и внушителните паметници на загиналите при село Марян и западния край на града. Това шествие е останало в историческата памет на еленчани като „Бягането".
- Към културния календар на Общината са включени и много празници, свързани с имената на възрожденските дейци: йеромонах Йосиф Брадати, Хаджи Юрдан Брадата, Иван Момчилов, Иларион Макариополски, Никифор Попконстантинов, Стоян Михайловски, братя Кършовски, Петко Юрданов Тодоров и други. Тези празници се организират по повод годишнини и се отбелязват с научни конференции, изложби, рецитали и други културни прояви.

Организирането и провеждането на културните събития през последните две години се оказаха в сериозно затруднение предвид здравната криза в световен и национален план, породена от COVID – 19. Това наложи някои от събитията, където това беше възможно да бъдат проведени във виртуалната среда на интернет пространството, а част от масовите фестивали и събирания бяха отложени и не се проведоха. Това обаче не отменя бъдещото им организиране и провеждане след овладяването на пандемията.

Музейна дейност

Развитието на музейната дейност в община Елена е функция от богатото историческо и културно минало в общинския център – гр. Елена и някои от селата в общината.

Музейните експозиции са организирани в отделни къщи или цели комплекси от сгради, които имат висока архитектурна и историческа стойност и които сами по себе си са част от недвижимите културни ценности в общината и са част от туристическите атракции на територията. Типични примери за подобна реализация на музейна дейност в гр. Елена са: Музеен комплекс „Даскалоливницата“, Къща-музей „Иларион Макариополски“, както и Музея по палеонтология.

Галерийна дейност

Галерийната дейност в общината се осъществява в **Художествената галерия в град Елена.** Тя е открита през 1965г., като първоначално е отдел към „Музея на Възраждането“. Галерията първоначално се е помещавала в къщата на Юрдан Хаджипетков. През 2019 г. стартира проект „Култура във вечността“, финансиран по Програма Interreg V-A Румъния-България 2014-2020 г. Бенефициенти и партньори при неговото изпълнението са община Елена, която е водеща, и румънската община Меджидия. С неговата реализация е възстановено в автентичен вид емблематичното за града старо класно училище, построено през 1874 г. и изгоряло преди повече от тридесет години. Благодарение на реализирането на този проект, гр. Елена се сдобива с нова модерна сграда, където понастоящем функционира художествената галерия, която е и място за организиране на събития от културния календар на общината. По този начин се създават условия за насърчаване на културния туризъм и популяризиране на културно-историческото наследство на възрожденския град.

Притежание на художествения фонд за Музей на Възраждането са творби от известни български художници: Илия Петров, Васил Стоилов, Стоян Венев, Ненко Балкански, Янаки Манасиев, Георги Павлов, Светлин Русев, Лиляна Русева, Димитър Казаков. По-голямата част от сбирката е от еленски художници: проф. Христо Берберов, Йордан Касъров, Никола Пиндиков, Стоян Минков, проф. Иван Петров, Йордан Попов, проф. Александър Терзиев, Иван Миланов, Стоян Минчев.

Към художествения фонд принадлежи и ценна иконографска сбирка, която е набрана от града и близките църковни храмове и манастири. Някои от иконите са дело на еленски зографи- Иванчо Попрайков, Йордан Михов Кметски и др. Повечето икони са на неизвестни автори, като голяма част от тях са от тревненската иконописна школа. Иконите датират от 17, 18 и 19 век и са изработени изцяло на дърво.

Освен художествена галерия в гр. Елена примеат посетители и още 3 по-малки изложбени зали: а) в родната къща на **Иларион Макариополски** са намира изложбена зала, която се използва за временни изложби.

Изводи и заключения:

- Видно е, че на територията на общината, културата се развива във всичките й форми имат съществена роля в социално-икономическия живот на територията на община Елена. В града, както и в голяма част от селата се развива читалищна дейност и разнообразен културен календар - празници, фестивали и събори.
- Читалищата са средища и пазител на местните традиции и обичаи. Читалищните сгради на някои от тях се нуждаят от ремонт и обновяване на сградите, което ще им даде възможност за разрастване и разширяване на дейността им и осигуряване на устойчивост.
- Част от самодейните колективи към тези читалища, танцови и певчески групи се нуждаят от обновяване на сценичния и музикален инвентар (носии, инструменти и др.);
- Като цяло субективното мнение на местните жители показва, че „Наличието и достъпа до културни и развлекателни дейности и събития“ се определя като много добро (18,81%) и добро (50,5%), като неутрално е мнението на 24,75% от анкетираните.
- Културните дейци на територията на общината смятат, че трябва да се реорганизира културния календар на община Елена. Има необходимост от свежи идеи, които да увлекат младите жители да ги припознаят и развиват. В тази връзка с необходимо да се подобри комуникацията и с училищата.
- Богатото културно-историческо наследство на територията на община Елена е сериозна предпоставка за развитие на туризъм с културен характер. В тази връзка е необходимо за една част от културните събития, като фестивали, конкурси, концерти и др. да бъдат създадени условия за увеличаване на достъпа до тях от голям брой посетители. Целта е някои от фестивалите и конкурсите да бъдат доразвити и популяризирани, за да излязат от обхвата на община Елена и да придобият регионален и национален характер. Един от начините е като се организират пленери по изобразително изкуство, скулптура и керамика. Освен това може да бъде създаден електронен регистър на недвижимите културни ценности, който позволява тяхното популяризиране в дигиталното пространство и по този начин да достигне до повече хора, в т.ч. и от чужбина.

3. Анализ на културно-историческото наследство

3.1. Обща информация

На територията на община Елена са разположени над 600 недвижими културни ценности, съгласно списъците, предоставени от НИНКН (Национален институт за недвижимо културно наследство). Една част от тях са с категория от „национално значение“ (10 бр. видно от следващата таблица), а друга са определени като ценностти от „местно значение“. Освен това с Разпореждане на МС № 1711 от 22.10.1962 г. всички селищни и надгробни могили и средновековни отбранителни валове са обявени за културни ценности,

и съгласно §10, ал.1 от ЗКН притежават статут на НКЦ с категория "национално значение", въпреки че те не са включени в официалните списъци на НИКН. От друга страна всички възпоменателни знаци, издигнати по повод участието на България във войните (между 1885г. и 1945г.) също притежават статут на исторически недвижими културни ценности, съгласно Писмо № 4349 на НИПК от 1992г.

След провеждане на процедурите по деклариране и обявяване на обектите на недвижимото културно наследство, извършени главно през 60-те, 70-те и началото на 80-те години на 20 век, на територията на община Елена са локализирани и други обекти на недвижимото културно наследство. Те са част от т.нар. „Списък с допълнително декларирани архитектурно-строителни паметници на културата в гр. Елена".

За всички тези обекти са в сила актуалните нормативни документи в областта на опазването на недвижимото културно наследство. При условие, че бъдат планирани дейности, както върху самите сгради, така и в защитените територии около тях (обявени съгласно ЗКН) с цел ремонт, то тяхното проектиране и последващо завършване трябва да бъде съобразено с всички забранителни условия, които са посочени за конкретния паметник.

По-голямата част от недвижимите културни ценности се намират в гр. Елена са къщи и религиозни обекти от епохата на Възраждането.

Културно-историческите паметници на територията на общината, които са популяризирани и към тях има интерес от туристите, се намират основно в общинския център гр. Елена. Усилията на общинските власти са насочени предимно към промотирането на богатото културно наследство на града.

Таблица 45: Списък на недвижимите културни ценности /НКЦ/ /паметници на културата/ с категория "национално значение" на територията на област Велико Търново, съгласно Закона за културното наследство /ЗКН/, извадка за община Елена до април 2021г.

№ по ред	Наименование на НКЦ	Локализация				Статут по смисъла на ЗКН		
		Населено място	Административни и други данни	Квартал №	УПИ/ п-л, пл.№	Документ за предоставяне на статут: /ДВ бр./год.; протокол на НСОПК/ СЕСОНКЦ, заповед № на МК/	Вид на НКЦ	
							Според научната и културната област, към която се отнасят, съгл.чл.47 от ЗКН	Според пространствената структура и териториалния обхват, съгл.чл.48 от ЗКН: единична/ групова
							в документа за предоставяне на статут	
114	Къща на Иван Миланов	гр.Елена		8	IX-592	ДВ бр.40/1970 г.	историческа	единична
115	Къща-музей “Иларион Макариополски”	гр.Елена	Ул.”Дойно Граматик” № 2	63	I-397	ДВ бр.69/1927 г. ДВ бр.51/1973 г.	Народна старина архитектурно-строителна	единична
116	Градската кула - часовник Часовникова кула	гр.Елена	Ул.”Ст.Михайловски”	41	803	ДВ бр.37/1939 г. ДВ бр.51/1973 г.	Народна старина архитектурно-строителна	единична
117	Къща на Елена Христова /Попниколовата къща/ с оградата и плевнята	гр.Елена	Ул.”Кършовски” № 6	40	I-793	ДВ бр.51/1973 г.	архитектурно-строителна	единична
118	Даскалоливницата	гр.Елена	Ул.”Кършевски”№ 10	40	794	ДВ бр.51/1973 г.	архитектурно-строителна	единична
119	Църква “Св.Николай” Църква “Св.Никола” и надгробния кръст Църква “Св.Николай”	гр.Елена	Ул.”Ст.Михайловски” № 34		V-861	ДВ бр.69/1927 г. ДВ бр.51/1973 г. ДВ бр.57/1969 г.	Народна старина архитектурно-строителна художествена /стенописите/	единична
120	Църква “Успение Пресвета Богородица” с камбанарията	гр.Елена	Ул.”Ст.Михайловски” № 34	40	V-861	ДВ бр.51/1973 г. 	архитектурно-строителна художествена	единична
121	Ансамбъл на петте Разсуканови къщи	гр.Елена	Ул.”Сава Катрафилов” № 36-44			ДВ бр.51/1973 г.	архитектурно-строителна	групова
122	Родна къща на Ив.Момчилов	гр.Елена		70	VI-367	ДВ бр.51/1973 г.	историческа	единична
135	Къща на Иван Миланов Стоянов	с.Марян		2	II-48	ДВ бр.52/1977 г.	архитектурно-строителна	единична

Източник: НИНКН, Регистър на НКЦ http://ninkn.bg/Documents/categoryPreview/13

Обектите на недвижимото културно наследство в селата на общината са слабо популяризирани, въпреки че някои от селата също притежават значим културно-исторически потенциал. Обезлюдяването и застаряването на населението в селата в община Елена е процес, който се отразява негативно и върху поддържането и опазването на тези обекти. Обитателите на селата са предимно възрастни хора, които нямат финансови възможности за качествено поддържане на собствените си сгради, особено когато това са недвижими културни ценности, изискващи специфични строителни дейности и по-големи инвестиции. Като цяло частната инвестиционна инициатива не отчита в достатъчна степен наличието на обекти на недвижимото културно наследство в населените места. Вместо да използват и адаптират тези обекти за нуждите на туристическата дейност, инвеститорите предпочитат строителството на нови сгради и обекти, които често не са съобразени с

традиционните характеристики на селищната структура и местна специфика на архитектурата.

3.2. Културни институции и културно-исторически ценности

Архитектурно - исторически комплекс „Даскалоливница”

Включва: Първо класно училище „Даскалоливница”, Камбуров хан и църквата „Свети Никола”, Гунева и Златева къща.

Даскалоливницата е една от емблематичните за община Елена сгради. Сградата е построена през 1844г. за нуждите на първото класно училище в България, основано от Иван Момчилов и наречено „Даскалоливница” от Петко Рачев Славейков – възпитаник на училището. Тя е първата българска гражданска постройка в град Елена. Сградата е двуетажна, изградена от камък и дърво. В приземния етаж са разположени три големи, добре осветени мази, всяка със самостоятелен вход, служили вероятно за дюкяни. Вторият етаж е бил предназначен за учебни цели. Тук се е намирала стаята за учителя, две класни стаи и отделна стая за учебни пособия. Учебният процес се издига на високо ниво и подготвя учители, духовни, революционни и политически дейци, взели активно участие за възстановяването и издигането на Българската държава. Еленската Даскалоливница изпраща като учители свои възпитаници в 61 града и 31 села в страната и извън границите ѝ.

Сградата е недвижима културна ценност от национално значение. Реставрирана е през 1963г. година като изцяло е запазен външният облик и са направени известни адаптации във вътрешната част с оглед уреждане на музейна експозиция на тема „Елена през епохата на Възраждането”. В нея, в документи и снимки, е представена историята на града от възникването му до Руско-турската война 1877-1878. Проследено е участието и приноса на селището в националното Възраждане на България. В приземния етаж е уредена експозиция „параклис Архангел Михаил”, където са изложени пренесени икони, църковна утвар и стенописи от едноименната църква в село Шилковци. **През последните години не са правени ремонтни дейности и сградата на Даскалоливницата се нуждае от укрепителни дейности. Освен това проучването показа, а това се споделя и от местните културни дейци, че експозиция на Даскалоливницата е морално остаряла, не е атрактивна и вече не притежава привлекателност според съвременните интереси на младежите и туристите. Необходимо е да бъдат предприети действия за нейното осъвременяване от гледна точка на методите на представяне, напр. да се използват различни интерактивни и мултимедийни методи, които привличат съвременните хора.**

Около нея има ансамбъл от сгради, който включва още: „Поп Николовата къща“, „Златевата къща“, „Гуневата къща“ и , Храм „Св. Никола“, Храм „Успение на Пресвета богородица“ и „Камбуров хан“.

Камбуровият хан е построен около средата на 19 век и носи името на своя собственик Стоян Камбура, който е участвал във въстанието на капитан дядо Никола (1856 година), в Хаджиставревата буна (1862 година) и е бил член на Еленския революционен комитет. Ханът преди се е намирал в село Йовковци, но поради изграждането на язовир „Йовковци", той е демонтиран и преместен на ново място в град Елена – архитектурно-историческия комплекс „Даскалоливница". Архитектурата на Камбуровия хан е пример за балканската възрожденска архитектура. Широки стрехи, каменна зидария, прорязана със сантрачи, патинираните дървени талпи във втория етаж и пестеливо използваната бяла мазилка. Архитектурата съответства и на предназначението и – хан от епохата на Възраждането, със загатнати функции на обществена сграда. Днес в хана е подредена етнографска експозиция, показваща материалния бит и култура на населението от Еленския край в края на 19 и началото на 20 век.

Попниколовата къща е една от най-характерните възрожденски жилищни сгради в Еленския край. Строена е около 1830 година. В първите години след Освобождението в нея е била настанена градската техническа служба, затова се нарича още „Старото инженерство". Сградата е триетажна, с приземие и два етажа. В приземието са изградени два дюкяна с каменни стени, а горните етажи са жилищни. Къщата е паметник на културата с национално значение. След нейната пълна реставрация Попниколовата къща е предоставена на Софийски университет „Свети Климент Охридски" за използване като научна и учебна база. В момента в къщата се помещава Музей по палеонтология към университета. В музея са представени материали от колекциите на акад. проф. д.г.н. Тодор Николов, ст.н.с. Стойчо Бресковски и ст.н.с. Кристалина Стойкова. Част от материалите от находищата около Елена са събрани от студенти от катедра Геология и Палеонтология към СУ „Свети Климент Охридски", по време на техните летни учебни практики провеждани в базата на СУ в град Елена.

В град Елена са разположени и много възрожденски къщи, които са родните домове на бележити българи.Някои от тях са обявени за НКЦ с категирия национално значение.

Къща музей „Иларион Макариополски"

От всички запазени стари къщи в Елена най-интересна е къщата музей „Иларион Макариополски", която се намира на улица „Дойно Граматик" №2. Тя е културна ценност от национално значение. В нея са се родили борецът за църковна независимост Иларион Макариополски, брат му Никола Михайловски – виден книжовен и просветен възрожденски деец и неговият син- поетът сатирик Стоян Михайловски. В една от стаите през 1863 година е основано еленското читалище „Напредък". Освен историческо значение тази къща има и висока архитектурна стойност. Тя е от типа на богатите еленски талпени жилища. Строена е около 1710-1715 година от камък и дърво на три последователни етапа на застрояване, които не нарушават единното въздействие на постройката. Градена е с комбинация от два материала – камък и дърво, като преобладава дървото. Сградата е двуетажна, с раздвижен обем и живописен външен изглед – големи стрехи, чардаци, решетъчни прозорци. Половината от чардака е заета от повдигнат одър. На него в летните дни е почивало голямото семейство.

В източната част от двора на тази къща се намира Хаджихристовата чешма. По-рано се е намирала на главната улица срещу родната къща на писателя Петко Юрданов Тодоров, но при регулацията на улицата се е наложило да бъде преместена. Строена е през 1754 година от Кара Йоан от Арбанаси, прачичо на Макариополски. Подновявана е през 1813 година от хаджи Стоян Михальов, баща на Макариополски. В сегашния и вид е поправяна през 1873 година от хаджи Христо, брат на Иларион Макариополски. От там носи името си Хаджихристова чешма. Близо до нея се намира бюст-паметник на Макариополски.

В рамките на гр. Елена се намират още:

Петте Разсуканови или Петте Хаджидимитрови къщи

Намират се на улица „Сава Катрафилов" и са НКЦ от национално значение. Те представляват един изключително интересен архитектурен ансамбъл от пет къщи под един покрив, строени от хаджи Димитър Разсуканов за петимата му сина. Сградите са разположени на лекото закривяване на улицата на малкото разширение, получено пред църквата „Рождество на Пресвета Богородица", която е срещу тях. Широките стрехи на всичките пет къщи, които участват в ансамбъла, образуват обща линия, която следва закривената улична линия. Към двора всяка от къщите е двуетажна, а само първата и втората къща имат междинен етаж и затова откъм улицата изглеждат триетажни. Къщите са строени в края на 18 и началото на 19 век. Фасадата на всяка от тях е хармонично свързана с тази на съседните сгради. Въпреки това всяка къща има свое характерно архитектурно решение, което я отличава от другите и ѝ придава особена красота.

Часовникова кула

Забележителен и оригинален паметник на културата с национално значение, който е един от символите на град Елена. Мястото и е сполучливо избрано, за да се вижда и чува от всяка част на града. Намира се в центъра на града. Изградена е през 1812 година от неизвестен еленски майстор. Самият часовников механизъм и камбаната са купени от Фейзи ага, търновски аянин, „за хаир". Камбаната е изливана в Габрово, за което свидетелства надписът върху нея. Кулата е била основно ремонтирана през 1857 или 1858 година от известния еленски майстор Цончо Устабаши, укрепвана през 1953 година и напълно реставрирана 1987 година. Състои се от три части, които са в хармонично съотношение. **Към настоящия момент сградата на кулата се нуждае от укрепителни ремонтни дейности, каквито не са правени от повече от 20 години.**

Къщата на Юрдан Хаджипетков

Къщата е паметник с местно значение, се намира на улица „Иларион Макариополски" №2 и се различава от повечето еленски къщи с характерната си фасада. Тя е построена върху каменните основи на изгоряла по време на Освободителната война стара къща. Сградата е двуетажна. Стените на приземния етаж са тухлени. Цялата външна стена към улицата е от хубаво обработени и с правилна форма камъни. Приземието се състои от голям дюкян с два

входа към улицата, три жилищни помещения, мазе и входен вестибюл, а горният етаж е жилищен. В двора е запазена старата къща на Юрдан Хаджипетков (наследена от дядо му хаджи Тодор), в която е роден писателят Петко Юрданов Тодоров. Тя е едноетажна към двора, а към реката – двуетажна. Към реката външната стена не е измазана и се включва много добре в общия силует край реката, един от най-характерните в Елена. Между къщите е издигнат паметник на видния български писател. В същата къща е родена е сестрата на Петко Юрданов Тодоров – Мина, известна от творчеството на Яворов.

Раювският кромлех и паметникът на Вълчан Войвода

Културен обект от по-ново време се намира в село Раювци. Раювският кромлех и паметникът на Вълчан Войвода се намират до бреговете на язовир Йовковци. През 2015 година в местността, известна като Вълча поляна, е издигнат първия в България паметник на **легендарния Вълчан Войвода**, живял 88 години (1775-1863). По тези земи все още се носят много легенди за подвизите му, затова как е защитавал населението по време на турското робство и колко е направил за освобождението на България. Издигнатият паметник е внушителен, а покрай и под него може да прочетете любопитна информация за живота му. **В близост до паметника се намира Раювския кромлех.** Кромлехите представляват големи каменни блокове, наредени в кръг, и са използвани за култови ритуали от древните траки (според проучванията датират от 8-6 в. пр. хр.). Раювския кромлех е изграден през 2017 година по подобие на кромлеха Стоунхендж, Англия. Всеки един камък е специално обработен и на него е записана някоя велика мисъл или цитат на различни известни българи, като идеята е думите им да предизвикат размисъл у четящите ги. Встрани от кромлеха се намира параклиса „Св. Петка Търновска“. Изграждането на този комплекс е дело на един родолюбив българин и е направен с помощта на дарители и създадената **Фондация „Звезди под звездите“.** Фондацията има за цел запазване обичаите и традициите на българския народ, възпитаване и утвърждаване на българското национално самосъзнание, както и събиране, съхраняване, разпространяване на знания за българската традиционна култура, история, етнография и фолклор; подпомагане опазването, поддържането и популяризирането на българското културно и историческо наследство. Всяка година на 27-и август в село Раювци се чества паметта на Вълчан Войвода и се организират тържества на територията в близост до Раювския кромлех, като привлича в селото много туристи от близо и далеч на организирания Раювски събор.

На територията на гр. Елена има още много обекти от категорията недвижима културна ценност с „местно значение“. Това са сгради от епохата на Възраждането, повечето от които са групирани и формират цялостни градоустройствени ансамбли, които създават специфичния характер на централната част на града. Запазени са цели улици с техните автентични настилки и характер на застрояването, по които могат да се проследят етапите в развитието на възрожденските къщи. Принос в изграждането на архитектурната среда в региона имат и майстори от Трявна и Дряново. Най-добре запазен и с най-голям брой обекти на недвижимото културно наследство е комплексът, който обхваща ул. „Стоян Михайловски“ и ул. „Кършовска“ и част от ул. “Й. Й. Брадати“. В близост до него се намира

още една забележителна група от сгради по ул.“Хаджи Сергей“, където е била най-старата част на града. Много характерен е и ансамбълът по ул. “С. Катрафилов“. Освен ансамбловите композиции има и не малко запазени единични обекти с висока културно-историческа стойност и обществена значимост.

В някои от селата има археологически, културни и исторически обекти част, от които не са добре проучени, като по-голямата част са и слабо популяризирани. Те имат сериозен туристически потенциал, който обаче не е оползотворен до момента.

В древността покрай с. Бадевци е минавал стар път, свързващ поречието на река Дунав с Егейско море. Според проучванията на доц. Димитър Василев този път идвал от античното селище Нове край Свищов, минавал през Никополис ад Иструм, край село Никюп Търновско и през Арбанаси, Харваловци, Бадевци продължавал на юг към село Дрента, продължавайки по течението на река Места водел до тракийския град Абдера. Останки от същия още личат в околностите на селото. Местното население нарича трасето на пътя с различни названия - „Друма”, „Стария път”, „Хазнарския път”, тъй като по него в турско време била пренасяна хазната за Цариград.

В землището на с. Беброво има останки от старо кале и римски път. Има следи от два манастира - „Св. Четиридесет мъченици” и „Св. Никола”, за които се предполага, че са от времето на царуването на Иван Асен II.

Село Костел се свързва с останките от средновековен дворец от Първото българско царство при местността Валето.

В село Марян се намират останките от базилика от 5 или 6 век, върху които е имало църква или манастир. Тези останки се намират в северния край на селото, където се сливат двете реки. Тук са открити мраморни колони и капители от 5 — 6 век, които се съхраняват в Софийския археологически музей. Името на селото се корени в легенда за сестрата на цар Иван Шишман, Кера Тамара, която на път за Цариград и обручването ѝ със султан Мурад I отсяда в манастира и го дарява щедро с жълтици.

В околностите на село Руховци са открити останки от стар манастир. В далечното минало за черкуване на жителите на селището се използвало светилището под големия дъб на местността "Горбанец". В Руховци има 8 недвижими културни ценности и природния феномен Христовски водопад, разположен на 400 метра надморска височина по поречието на река Мийковска. През 1974 година е обявен за природна забележителност.

В землищата на голяма част от селата на територията на община Елена (*източник:* https://www.bulgariancastles.com/category/obekti-v-balgariya/severoiztochna-b-ya/oblast-v-tarnovo/obsht-elena/) са открити **древни крепости (тракийски и късноантични),** като:

- ✓ ***Крепост „Кулата“, с. Стояновци***
- ✓ ***Преграда в местност „Иванов гроб“, с. Мийковци***
- ✓ ***Тракийска и късноантична крепост “Вардата”, с. Иваниновци;***
- ✓ ***Крепост при вр. „Бялата крава“, с. Зеленик***
- ✓ ***Крепост на вр. Харамията/Чуката, с. Мийковци;***
- ✓ ***Крепост „Градище“ при махала „Валето“, с. Костел;***

- ✓ ***Крепост Калето, с. Дрента;***
- ✓ ***Крепост на възвишение „Боров рът“, с. Дрента;***
- ✓ ***Крепост „Калето“, с. Дебели рът;***
- ✓ ***Обект на вр. „Хайдушки чукар“, с. Буйновци;***
- ✓ ***Крепост „Калето“ в Горния боаз***
- ✓ ***Вардата над Рогачева скала, с. Иваниновци;***
- ✓ ***„Градището” намира се на 1,64 км. северозападно от центъра на село Багалевци;***
- ✓ ***Крепост „Калето“ на 0,25 км. Южно от центъра на град Елена.***
- ✓ ***Крепост при с. Беброво;***
- ✓ ***Крепост при кв. Разпоповци*** - Тракийската крепост се намира северно от центъра на кв. Разпоповци на разстояние 0,93 км.
- ✓ ***„Харваловско кале”*** - „Харваловско кале” се намира на десния бряг на р. Куцаровска и е късноантична крепост в местността Калето.

Голяма част от тях не са добре проучени, намират се на труднодостъпни места и не са социализирани за посещения от туристи.

За да се определи съвременно състояние на тези недвижими културни ценности и перспективи за развитие е необходимо да се извърши анализ на съществуващото положение и да се изготви обоснована експертна оценка към настоящия момент.

- ✓ **Религиозни паметници**

Религиозните храмове на община Елена са от такъв характер, че освен като религиозни могат да бъдат причислени към културните паметници и следва да се възприемат като част от културно-историческото наследство на територията. Тези религиозни паметници са:

Църква „Свети Никола”, гр. Елена

В архитектурно-историческия комплекс „Даскалоливница“ се намира църквата "Свети Никола", която е най-старата в района. От една преписка върху псалтир, подарен през 1518 година на църквата от някой си Пера, научаваме, че тя вече е съществувала в началото на 16 век. По предания се знае, че църквата е притежавала много стари ръкописни книги, писани на пергамент. На 23 април 1800 година, Гергьовден, когато Елена е нападната от кърджалиите, храмът е опожарен. Обновен в сегашния си вид през 1804г със средствата и труда на местното население. Самата сграда е построена за краткия период от 40 денонощия, а според едно предание се смята, че това е станало тайно от турските власти. Външно архитектурата на църквата е скромна. Вътрешността е богато украсена, в пълно съгласие с ортодоксалните схващания за храма като огледало на човешката душа.

Църквата "Свети Никола" е изписана от зографите Давид и Яков, дошли в Елена от Хилендарския манастир по покана на еленската община. Работата си завършват през 1817-1818 година. Като помощници са взели участие и Йоан Попович и Йордан Михов Кметски. **Храмът е обявен за недвижима културна ценност с категория „национално значение“, а украсата вътре спада към едни от най-добрите достижения в църковното изкуство от периода на ранното Възраждане.**

Посетителите могат да разгледат галерията образи на светии, сред които: Методи Моравски, Георги Софийски Нови, Сава Сръбски и на Свети Климент Охридски, който е един от рядко изписваните в България. В дясната страна на предолтарното пространство е вградена каменна плоча с хубав надпис от Дойно Граматик, в който са посочени датата на съграждането и ктиторите. С голяма художествена стойност са дървеният иконостас и владишкият трон в тази църква. През 1966 година църквата е конструктивно укрепена. При провеждането на реставрацията по стенописите над северната врата е открита вградена каменна плоча с хубав релефен образ на патрона на църквата Свети Никола. **През есента на 1987 година църквата е окончателно реставрирана и експонирана за посещение. Към днешно време църквата се нуждае от укрепителни и ремонтни дейности.**

Църква „Успение на Пресвета Богородица”, град Елена

Това е една от безспорните забележителности на Елена – уникален паметник на архитектурата и изкуството от епохата на Възраждането. Намира се в един и същ двор с църквата „Свети Никола”. Построена е на мястото на стар параклис по инициатива на богати еленчани. Строежът и е започнат през 1836 година, а е завършен през 1838. Изградена е изцяло от камък, като е използван материал от разрушеното кале. С внушителните си размери (33 метра дължина, 21 метра ширина, 25 метра височина) и смелото си и сполучливо архитектурно решение, храмът е един от най-значителните представители на църковното строителство през Възраждането. Той е най-големият в цяла северна България до Освобождението и един от най-големите в страната до наши дни. Изграждането ѝ е дело на майстор Михо от махала Горни Болерци, близо до Елена. Цялата постройка е със солидно изграждане и обработка на материала. Художественото изпълнение на детайла и особено вътрешното пространствено решение са огледало не само на повишеното самочувствие на гражданите, но и на голямото строително майсторство и конструктивна мисъл на майстор Михо. Църквата е трикорабна, триабсидна с притвор и галерия над него. Трите кораба са разграничени с по два реда от по четири стройни кръгли колони. Сводовете се носят от арки, свързани с обща конструктивна система в двете посоки, усилени с дървени обтегачи. През 1861 година храмът е претърпял поправка, за което е оставен надпис на западната стена високо над корниза. Отделна постройка е кулата на камбанарията, изградена през 1912 година. През 1925 година църквата “Успение на Пресвета Богородица” изгубва много ценно художествено творение – имало е пожар, в който е изгорял иконостаса. Новият иконостас е резбован от Георги Киров, а иконите са от еленския художник Христо Берберов. През 2019год. е извършен цялостен ремонт, както и укрепителни дейности.

Църква “Рождество на Пресвета Богородица”, град Елена

Третата религиозна еленска светиня, а именно храмът “Рождество на Пресвета Богородица” има сродна съдба със старата църква “Свети Никола” и е свързана с историческия път на града. През 1812г. е построен е параклис под ръководството на хаджи

Юрдан Брадата, на място подарено от тримата братя хаджи Панайот, хаджи Юрдан Брадата и хаджи Димитър Разсуканов. И за него е донесено в Търново, че се строи тайно и без султански ферман. Подобно на хаджи Иван Кисьов и хаджи Юрдан Брадата маскирал строежа за проверката, като наредил да поставят в параклиса ясли и вързал коне, за да изглежда на конюшня. Параклисът с изградените до него килии е служил в началото за девически манастир, в който по предание след обесването на хаджи Юрдан Брадата неговата съпруга, постъпила като монахиня. На 20 юли 1859 год. избухнал пожар и плетените стени на параклиса "Рождество на Пресвета Богородица" не издържали на огнената стихия.

На негово място започнало строителство на нова църква, която завършена в 1865 год.. Градил я младият тревненски майстор Кольо Петков, ученик на Кольо Фичето. На другата година към храма, в построените две стаи се открива девическо училище, което работи до 1894 година. През 1866 година по молба на еленчани за църквата е нарисуваната икона от Станислав Доспевски на светите равноапостоли и славянобългарски учители Кирил и Методий, озаглавена "Просветители Български". Иконата е престояла в храма 15 година, след което е подарена на народното училище и сега се съхранява в Даскалоливницата. Тя има дълбоко символично съдържание. Светите братя са с чашата за причастие и с евангелския призив се обръщат: "пийте от нея, сия ест кров". Силата е в Словото- причастие за българите, а над главите им грее слънце с десет лъча- символ на науката. В момента храмът е действащ и може да бъде постен свободно. В него се извършват християнски обреди- сватби, кръщенета и др.

В селата от общината има построени много религиозни храмове. Това са:

- ✓ **Църквата "Свети Великомъченик Георги" в село Беброво** - През 1835 г. в с. Беброво е построена църква „Св. великомъченик Георги Победоносец", която е опожарена по време на Руско-турската освободителна война. Днешната църква в село Беброво е възстановена върху основите на стария храм през 1879 г. и осветена от митрополит Климент (Васил Друмев). Действащ само на големи религиозни празници. Сравнително добро състояние на храма;
- ✓ **Църквата "Свети Великомъченик Димитрий" в село Блъсковци –** Действащ само на големи религиозни празници. Сравнително добро състояние на храма;
- ✓ **Църква „Св. Архангел Михаил", с Мийковци** - Действащ само на големи религиозни празници. Сравнително добро състояние на храма;
- ✓ **Църквата "Успение на Пресвета Богородица" в село Босевци** - Действащ само на големи религиозни празници. Храмът се нуждае от укрепване.
- ✓ **Църквата "Св. Въведение на Пр. Богородица" в село Дрента** - Строежът на църквата започва през лятото на 1848 година. През 1849 в Дрента идват зографи от Тревненската иконописна школа и изографисват част от църквата. Тяхното дело продължава Захарий Зограф от Трявна, който изографисва образите на Исус Христос, Бог Отец и Св. Троица. На северната стена са изписани св. Георги Победоносец, Св. св. Кирил и Методий, а Св. Мина на южната стена. Иконостаса на дрентската църква пресъздава Сътворението на света и човека. Окачени са иконите

на Архангел Михаил, Св. Богородица и храмовата икона Въведение на Пресвета Богородица. През 1898 г. Първенците на селото правят висока кула – камбанария. В днешно време църквата се нуждае цялостна реставрация и укрепителни дейности;

- ✓ **Църквата "Свето Въведение Пресветия Богородици" в село Илаков рът** - Църквата е съградена първоначално през 1880 година, но поради недостатъци в строителството през 1907г е съборена и през 1908г е построена в сегашният ѝ вид. На входа на църквата на плочи са изписани имената на 41 души от селото загинали във войните. Състоянието в днешно време е добро;
- ✓ **Църквата "Св. Св. Кирил и Методий" в село Константин** - Построена в новооснованото след Руско-турската война селище, църквата е първата сграда, издигната в него. Средства за постройката са събрани чрез помощи от съседните селища и от Константин Рудановски - началник на Военното окръжие в Елена, на чието име е кръстено и селото. Основният камък е положен в 1879 г., а строежът завършва в 1890 г. Автор на църквата е първомайстор Генчо Кънев от Трявна. Към църквата е прибавена по-късно камбанария. Като цяло е в добро състояние, но има необходимост от частични ремонтни дейности;
- ✓ **Църквата "Свети Великомъченик Димитрий" в село Костел - Храмът** е построен през 1855 г., но по-късно е напълно опожарен. Възстановен е през 1879 година от родолюбеца Стефан Цонев, а през 1884 г. Стоян и Дона Трашлиеви възстановяват иконостаса. Имало е период през който, храмът е бил в плачевно състояние - течащ покрив, ронеща се мазилка. През 2009г. храмът “Свети Великомъченик Димитър” е възстановен изцяло с огромно дарение на инженер архитект Валентин Трашлиев. Изцяло нов е покривът и куполът на камбанарията. Храмът е измазан отвън и отвътре. Дървеният под е заменен с теракота и специална подова изолация, нова е дограмата и прозорците, пребоядисани са вътрешните помещения и е подновен иконостаса;
- ✓ **Църквата "Свети Василий Велики" в село Палици** – Храмът е построен през 1889, като на на 8 ноември 1889 г. църквата е осветена от Търновския митрополит Климент. Божият дом е издигнат в центъра на Палици. Иззидан е от бял дялан камък, солиден и красив, а отвътре е просторен и светъл. Голямата заслуга за съграждането на църквата е на свещеник Стоян Дюлгяров от Палици, който служи и в съседните села – Горно Палици, Тумбевци, Горска, Давери, Ковачи, Миневци, Брязово, Каменари. В днешно време има сериозна нужда от ремонт на пода на храма, както и оградата и дворното място.
- ✓ **Църквата "Свети Никола" в село Разпоповци** – в добро състояние;
- ✓ **Църквата "Успение на Пресвета Богородица" в село Руховци** - Църквата "Успение на Пресвета Богородица" е построена през 1859 година. Тя е една от забележителностите на селото, заедно с Христовския водопад. Църквата е леко вкопана в земята. До входа и има паметни плочи на загиналите Руховчани за свободата на родината и плоча на дарители за ремонт на църквата. Настоящото състояние на църквата не е добро. Нуждае се от цялостен ремонт;

- ✓ **Църквата "Св. Великомъченик Димитрий" в село Средни Колиби** - Действащ само на големи религиозни празници. Сравнително добро състояние на храма;
- ✓ **Църквата "Успение на Пресвета Богородица" в село Тодювци –** необходима е реставрация на стенописите и иконостаса в църквата;
- ✓ **Църквата "Свети Никола" в село Тънки рът** - недействащ храм;
- ✓ **Църквата "Света Троица" в село Яковци** – в добро състояние;
- ✓ **Марянски манастир "Св. Преображение Господне"** - Марянският манастир „Свето Преображение Господне" се намира в село Марян, разположено на 8 км. Източно от град Елена. Манастирът е построен през 1835г. Сравнително лесно бил взет фермана за строеж, но с условие църквата да бъде построена за шест месеца. На шести август 1835 г. храмът бил осветен от тогавашния търновски владика Иларион Критски. Почвайки строежа на църквата, строителите откриват основите на стария манастирски храм и строят върху същите основи. На мястото, където е бил олтарът на стария манастирски храм се натъкват на мраморен саркофаг, в който е имало скелет, в чиито ръце се намирало Евангелие, а до главата корона. Марянската легенда разказва, че нищо чудно това да е гробът на Св. Цар Борис Михаил Покръстител, за когото се знае, че приемайки монашеството, се установява в монастир, който се намирал на 3 дни от престолния град, сключен между две реки, в подножието на Стара планина. Правят впечатление Евангелието, короната (символите на светската и духовната власт), мраморният саркофаг, огромната по площ църква. В подкрепа на тезата, че на Светската градада е съществувал монастир от 8 - 9 век са и намерените шест капитела, на т. нар. "Теодосиеви колони" - стил, характерен за тогавашното строителство. Друга легенда разказва, че когато са омъжвали Княгиня Кера Тамара, за султан Мурат, керванът е минал през манастира. Тя дарила накитите си и заръчала селото да носи нейното име - Марян. През 1868 г. храмът пламва, вероятно от забравена свещ, защото няма спомен за злонамереност. Благодарение на уникалния начин на градеж, изгаря само иконостасът, а самата сграда остава непокътната. Сегашният иконостас датира от 1870 г.. Направен е от липа, иконите от царския ред са зографисани от тревненски майстори. Уникалността в градежа на църквата се състои в това, че цялата конструкция е от камък и тухли, без дъски и греди на свода. Църквата не е стенописвана, освен централната част от свода. Дълги години църквата в с. Марян е енорийски храм на селото. На втори май 1993 г. с решение на Светия Синод на БПЦ отново е даден статут на монастир. ПО настоящем състоянието на манастира не е добро, като е необходимо да се извършат ремонтни дейности.
- ✓ **Манастир "Св. Пророк Илия", с. Буйновци** - Истински сведения за съществуването на манастир има от XVII век, когато землищата на Елена, Беброво, Златарица и Къпиново станали вакъфски земи – собственост на член от султанското семейство. През 1800 г. даалии в навечерието на Гергьовден нападнали, ограбили и изгорили Буйново и манастира. Местното население и монахините се скрили из горските усои. След опожаряването на манастира монахините продължили да палят кандило и свещи при руините, а екът на клепалото отеквал до ново време. След 1836

г. на мястото на стария манастир благочестивото население на село Буйновци решило да построи енорийска черква. Като завършек на строежа през 1897 г. е издигната камбанария. (През 1949 г. и последните останки от зида на стария манастир били съборени). Черквата е много голяма едноабсидна сграда със скатен покрив и прозорец на абсидата с красива решетка от ковано желязо. Камбанарията е над дворната врата с много интересно каменно херувимче. Вътре са вградени две плочи с надписи за обновяването на черквата, има остатъци от стари стенописи и малко икони. Черквата е била ограбвана няколко пъти и сега има и алармена инсталация. Най-важното е, че след 2000 г. в памет на годишнината от Рождество Христово е взето решение да се възстанови девическият манастир „Св. пророк Илия" в Буйновци.

Карта 3: Карта на храмовете в Еленския балкан

Част от църквите обаче в момента са разрушени или не функционират, като църквата "Архангел Михаил" в село Шилковци и църквата "Свети Николай" в село Велковци.

В община Елена живеят и групи, които изповядват различна от най-разпространената в страната източноправославна религия. Техните молитвени храмове са общо 4 броя, като сградите са без архитектурно-историческа стойност:

- ✓ **Евангелистка Петдесятна църква**, гр. Елена, която е редовно действаща със средно състояние на сградния фонд;
- ✓ **Мюсюлмански молитвен дом** от края на 19 в., с. Каменари, който е редовно действащ и се намира в добро състояние;
- ✓ **Мюсюлмански молитвен дом**, с. Константин, който е редовно действащ със средно състояние на сградния фонд;

- ✓ **Мюсюлмански молитвен дом**, с. Майско, който е редовно действащ със средно състояние на сградния фонд;

На територията на града и селата са издигнати и знакови паметници в памет на загиналите във войните през 19 - 20 век български войници и доброволци, които са родом от населените места в община Елена. В община Елена са изградени 28 военни паметника и паметни плочи. Тяхното разпределение по вид се разпределя на: паметници – 14 бр., паметни плочи – 10 бр., паметни знаци „по пътя на българското опълчение“ – 4бр., един от които липсва в с. Яковци. От всички военни паметници 3 са в лошо състояние, 1 е изчезнал, за 1 няма информация, 2 са в отлично състояние и 21 в добро. Най-старият военен паметник в общината е изграден през 1914г. и се намира в с. Чакали, а най-скоро изграден е в с. Беброво, през 1987г.

Изводи и заключения

- ✓ Територията на община Елена притежава богато културно-историческо наследство - исторически обекти, паметници и развити традиции и обичаи.
- ✓ Част от културно-историческите паметници са добре запазени. Други обаче са застрашени от физическа разруха причинена от природни и антропогенни фактори. Част от историческите обекти не са достатъчно добре проучени. Популяризацията на голяма част от обектите в национален и международен мащаб е слаба.
- ✓ Археологически дейности не се извършват. На практика една част от археологическите ценности на общинска територия не са добре проучени.
- ✓ За да се определи съвременно състояние на археологически недвижими културни ценности и перспективи за развитие е необходимо да се извърши анализ на съществуващото положение и да се изготви обоснована експертна оценка към настоящия момент.
- ✓ Предвид голямото разнообразие от история и култура е важно да бъде създадена Стратегия за развитие на туризма на община Елена. В периода 2007-2013год. е подготвена и приложена Стратегия за развитие на регионална политика за управление на културното наследство на община Елена. Тази опитност е важно да бъде продължена и надградена.
- ✓ Освен това развитието на културния туризъм може да бъде подпомогнат и чрез създаване на комплексен пакет от туристически услуги. Това може да бъде реализирано чрез създаването на интернет портал, дигитално експониране, маркетинг и реклама, участия в специализирани туристически борси и изложения. В тази област са налице възможности и за тясно сътрудничество със съседните на Елена общини;
- ✓ В съвременния свят туризмът е сфера, която не може да се развива пълноценно без сериозното широко популяризиране на факторите, на които се основава. Конкретно за територията на община Елена това са богата история (археологически и исторически паметници), културните и творчески събития,

местните традиции и обичаи, както и прекрасната природа и възможностите за отдих и спортни дейности, които предоставя. За целта от съществено значение е дигитализацията на културно-историческото наследство, като напр. дигитализация на музейния и библиотечен фонд и др. По този начин информацията може да достигне до максимален брой хора, както в страната, така и по целия свят, като предизвика интерес към посещение на място.

- ✓ Функциониращия сайт https://visit.elena.bg/ е много полезен, както за местните жители, така и за туристите и гостите на общината. За съжаление в днешния бързо променящ се дигитален свят, особено за младите, представена информация само в текст не е интригуваща. Необходимо е информацията да бъде поднесена по подходящ начин, напр. да се използват различни интерактивни и мултимедийни методи, които привличат съвременните хора. Това се отнася и за голяма част от експозициите, като напр. за експозицията в Даскалоливницата;
- ✓ Община Елена има много археологически, архитектурни и исторически паметници. Препоръчително е създаването на електронен регистър на недвижимите културни ценности в общината.

Значимостта на местното културно богатство се разбира от местните културните дейци, които заедно с представителите на образователните институции (общо 23,8% от участвалите, подробна информация в Приложение 4 към ПИРО), взеха най-активно участие при проведените работни срещи и фокус групи, на които се обсъждаха проблемите в тези сфери и възможностите за тяхното решаване. Като цяло за местните жители, участвали в проучването, състоянието на културно-историческото наследство на общината – паметници, народни традиции и обичаи е много добро (29,7%) към добро (57,43%).

При проведеното анкетно проучване бе установено, че сред 7-те най-важни приоритета за развитие на Община Елена (*Приложение 4 към ПИРО*) н**а трето и четвърто място са поставени: съхранение и развитие на културно-историческото наследство и опазване на околната среда**. Тези два приоритета потвърждават отношението на местните жители, фокусът на внимание и причините за високата оценка за състоянието на природата, историята и културата на община Елена. **За 57,43% от анкетираните съхранението и развитието на културно-историческото наследство е един от най-важните приоритети.**

4. Описание на елементите на градското културно наследство в град Елена

Освен археологическите и исторически недвижими културни ценности в общинския център Елена има множество елементи на културното наследство, които разказват за богатата историята на възрожденския град. В допълнение към тях в съвременни времена са създадени и значими за местните жители в т.ч. и туристите места, които имат роля и в културния календар на град Елена, като в същото време са своеобразен „сборен пункт“, за местните жители, използвани за ежедневни срещи и почивка. Тези елементи са неизменима част от градския пейзаж, като имат и изразена сантиментална стойност за голяма част от еленчаните. **Повечето от тези културни градски елементи на този етап са в добро състояние, но за някои от тях, като училището – паметник „Иларион Макариополски“**

са необходими сериозни инвестиции, за да бъдат възстановени, а в случая с училището-паметник и спасени.

Училище-паметник „Иларион Макариополски“

Елена е единственият град в България с две стари училища, които и до днес остават паметници на образователното дело с национална значимост. Няма човек, посетил Елена, който да не се впечатли от издигнатата в центъра на града внушителна сграда, известна като училището - паметник „Иларион Макариополски“. Издигането на сградата става в края на 20-те и началото на 30-те години на миналия век. Строежът на училището започва на 4 август 1928 г. по инициатива на създадения за целта комитет „Иларион Макариополски“. Работите вървят бавно съпроводени с редица трудности и финансов недостиг. През месец май на 1934 г. благодарение на нареждането на Министъра на Народното просвещение (отговор на молба на кмета на Елена) събирането на средства за завършване на сградата на училището се превръща в национална кампания. Новото училище е открито с подходящо тържество на 22 септември 1937 г., на което произнасят речи директорът на гимназиалния клон Стефан Кръстев и представителят на комитета „Иларион Макариополски“ Христо Николов. Обзавеждането се извършва през следващите две години 1937 - 1938 и 1938 - 1939. Училището „Иларион Макариополски“ в Елена е достоен паметник и за още един бележит еленчанин – **архитект Юрдан Миланов**, който изработва плана на сградата.

Училището паметник „Иларион Макариополски“ е достоен приемник на традициите на Еленската даскалоливница. Повече от 50 негови възпитаници поемат по пътя на науката, сред които двама академици – писателят Емилиян Станев и известният уролог проф. д-р Николай Минков, и още 12 професори и 12 доценти, генерали, полковници, инженери, около 400 учители, над 77 лекари и зъболекари. От учителската катедра в това училище преминават на научна и културна дейност известни наши професори, ректори и преподаватели в университети, в него са учили писателите Никола Фурнаджиев, Димитър Начев, Константин Терзиев и др. През 1963 година училището е наградено с орден „Кирил и Методий“ - първа степен

Към днешна дата училището не функционира, а сградата е в много лошо състояние. След затварянето му, в продължение на години, то остава без редовна поддръжка, без основен и текущ ремонт, покривът е повреден, мазилката и фасадата се рушат. Загрижени за училището-паметник неколцина бивши ученици и учители създават инициативен комитет, за да бият тревога и да търсят начини за спасяването му. Конструктивното укрепване на сградата е извършено преди 1994г. с ремонта на градските хали, за който са вложени над 900 000 лв. Неотложен е ремонтът на покрива на училището на стойност около 80 000 лв. Парите са осигурени и разпореждането е общинската фирма „Елбекс“ да започне ремонта на покрива от 7 юни. В кратки срокове сградата е препокрита и поне спасена от течове. Разработва се план за неговата цялостна реконструкция и преустройство. На 28 декември 1994 г. в общината се провежда среща на проектанти, общинари и специалисти за обсъждане на проекта. Ремонтът и реконструкцията се правят така, че сградата да се използва многофункционално. За огромно съжаление, добрите намерения не намират реализация. Шанс за училището паметник се открива по проект

„Красива България“ и през 2001 година то е включено сред 20-те обекта в общината. Извършен е основен ремонт на покрива и фасаден ремонт, каквито по това време са условията на този проект. За дълго време сградата е закрепена външно, но пари за вътрешен ремонт и реконструкция така и не се намират. **Съдбата на училището-паметник и до днес е на вниманието на общинското ръководство и на обществеността в Елена, като от съществено значение е да се изясни нейното функционално предназначение и устойчивостта й напред във времето.**

Паметник на Джанюариъс Макгахан

Един от значимите обекти в градското наследство с културно-историческа стойност е паметника на Джанюариъс Макгахан - Джанюариъс Алойшиъс Макгахан е американски журналист от 19 век. Известен в България като специален военен кореспондент на лондонския вестник "Дейли Нюз" след Априлското въстание (1876г.) и по време на Руско-турската война (1877 – 1878г.). Ярък застъпник на българската национална кауза Джан Макгахан е роден на 12 юни 1844 г. в щата Охайо, САЩ. През 1868 г. Макгахан пристига в Европа и се установява в Брюксел. След потушаването на Априлското въстание (1876г.) извършва неоценима работа в защита на българския народ. Като кореспондент на вестник "Дейли Нюз" Джанюариъс Макгахан заедно със секретаря на делегацията на САЩ и генерален консул в Цариград Юджин Скайлър посещава въстаналите български селища. Установява точния брой на избитите българи, както и на опожарените селища, църкви и манастири. Резултатите от това проучване публикува в дописки и репортажи за зверствата на турците. Една година по-късно, по време на Руско-турската война е специален военен кореспондент на вестник "Дейли Нюз" в щаба на действащата руска армия на Балканския полуостров. Изминава с армията целия път на войната. Близо до Цариград, оказвайки помощ на свой приятел, се разболява от тиф и умира на 9 юни 1878г., 3 дни преди да навърши 34 години. В град Елена в подножието на Часовниковата кула се намира паметник-бюст на именития журналист, наречен в някои среди „Освободителя на България“, който напомня за неговите дела в полза на българското общество през тежките години след Априлското въстание.

Паметник на Стоян Михайловски

Стоян Николов Михайловски е роден в град Елена на 7 януари 1856г. Той е виден български писател, общественик и публицист. Автор е на стихотворението "Кирил и Методий", което се превръща в химн, след като Панайот Пипков създава музиката за него.

Бюст-паметник на Сава Катрафилов

Сава Георгиев Катрафилов или Сава Киров Катрафилов е деец на българското национално-освободително движение, свещеник, член на щаба на Ботевата чета. Сава Катрафилов е роден през 1836г. в град Елена. Възпитаник на първото класно училище в България, Еленската Даскалоливница. Завършва духовна семинария в Болград, Русия. Работи като учител в с.Тодювци, Търновско, Търговище, Разград, Шумен, Бургас, Малко

Търново, Асеновград и други. Приема свещенически сан и става архиерейски наместник в Разград. Едновременно с това участва дейно в църковно-националната и революционна борба. Член е на Айтоския частен революционния комитет. През 1875 г. се отдава само на революционна дейност и преминава в Румъния. Събира малка чета, с която се присъединява към четата на Христо Ботев. При стъпването на родна земя, поп Сава Катрафилов, произнася клетвата на четата. Проявява голяма храброст в сраженията. Ранен е тежко в боя при рида Милин камък на 18 май 1876г. Вероятно е доубит от турците.

Паметник на възрожденците

В центъра на град Елена се намира паметника на възрожденците. Изписани са заветни слова от Христо Ботев - "Този, който падне в бой за свобода, той не умира", Стоян Михайловски - "Върви народе възродени, към светли бъднини върви", Иван Момчилов - "Обичай отечеството си и никога да не предпочиташ друго пред своето" и други, които са вдъхновявали нашите деди.

Паметник на Юрдан Брадата

Хаджи Йордан Иванов Разсуканов – познат повече като хаджи Юрдан Брадата е родом от град Елена и произхожда от известен и богат род. Най-важният момент в биографията му е участието във Велчовата завера. Паметника се намира до църквата "Рождество на пресвета Богородица" и надписа му гласи: "На разпаления родолюбец и мъченик хаджи Юрдан Брадата, вдъхновител и водач на съзаклятниците от Еленския край".

Бюст-паметник на Иван Миланов

Иван Миланов е пилот-командир на жандармерийското въздухоплавателно отделение, член на БЗНС, единофронтовец. Той става една от първите жертви на правителствения терор по време на кървавите априлски нощи през 1925 година. Негов екзекутор е Тома Прендов, който е колоритен и сложен – тежко сирашко детство, храненик на Военното училище, член на ВМРО, най-добрият в Трета секция, тайно организирана още в 1922 година, ловец на чужди шпиони.

Паметник на Петко Ю. Тодоров

Петко Ю. Тодоров е български писател, драматург, обществен и културен деец, роден в град Елена през 1879 година, известен най-вече като автор на идилии и драми. Пише още и поезия. Автор е на драмите "Зидари", "Първите" и "Змейова сватба". Петко Юрданов Тодоров умира в Швейцария на 14 февруари 1916 година от туберкулоза.

Паметник на ЗАХАРИ ЗОГРАФ/ колелото на живота/

Захари Зограф е един от най-големите български художници и първият от изкуството на новото време, типичен представител на националното Възраждане. Роден е в Самоков. Захарий Зограф е български живописец от Самоковската художествена школа.

Син е на зографа Христо Димитров. Учи рисуване и при своя брат Димитър Зограф, с когото сътрудничи до към 1832 г., след което започва да работи самостоятелно.

Паметник на Йеромонах Йосиф Брадати

Йеромонах Йосиф Брадати е роден около 1682-1683 година в град Елена. Произхожда от рода на Разсуканови. Един от най-видните книжовници на 18 век. Представител е на групата на дамаскинарите.

Мемориален паметник на загиналите руски воини за освобождението на Елена

Паметникът е построен през 1878г.в западната част на града от местното население. С ежегодни поклонения на 5-ти декември еленчани поддържат в народната памет жив спомена за храбрите синове на Русия, принесли живота си в жертва за свободата на България.

Градския старинен мост

През град Елена протича Еленска река. На нея е изграден каменен мост с два свода. Има впечатляваща архитектура. Между сводовете има отвор за оттичане на водата. По калдъръмената си настилка моста отвежда до църквата "Рождество на Пресвета Богородица".

Площад „Христо Ботев“

Площад "Христо Ботев" се намира в централната част на града. Това е мястото, на което се честват празници и тържества, организирани от Община Елена: отбелязване на Деня на победата, детски празник по повод 1 юни, международен ден на детето, юбилеен празничен концерт на изпълнители и състави от Общински детски комплекс – гр. Елена, празник на меда "Медена седянка по еленски", празнични концерти и други.

Фонтан на площад „Христо Ботев“

Фонтанът се намира на централния площад "Христо Ботев". Благодарение на фонтана и неговата прохлада, мястото е притегателно за еленчани и за гостите на града.

Изводи и заключения:

- ✓ Град Елена е богат на движими и недвижими кулутрни ценности;
- ✓ Проучването показа, че по-голяма част от тях се намират в добро състояние;
- ✓ Някои от недвижимите кулутрни ценности обаче като Бакалова къща, Часовникова кула, къща на д-р Момчилов, Златева къща, училището-паметник „Иларион Макриополски“ и др. обекти отдадени на Музея на Възраждането имат нужда от реставрация и ремонтни дейности;

5. Състояние на местната икономика. Отраслова структура, инвестиции дейности и създаване на алтернативни форми за доход в местната икономика.

5.1.Отраслова структура

Отрасловата структура, според броя на предприятията по икономически дейности е относително равномерна през годините, без резки отклонения в стойностите.

Фиг. 17

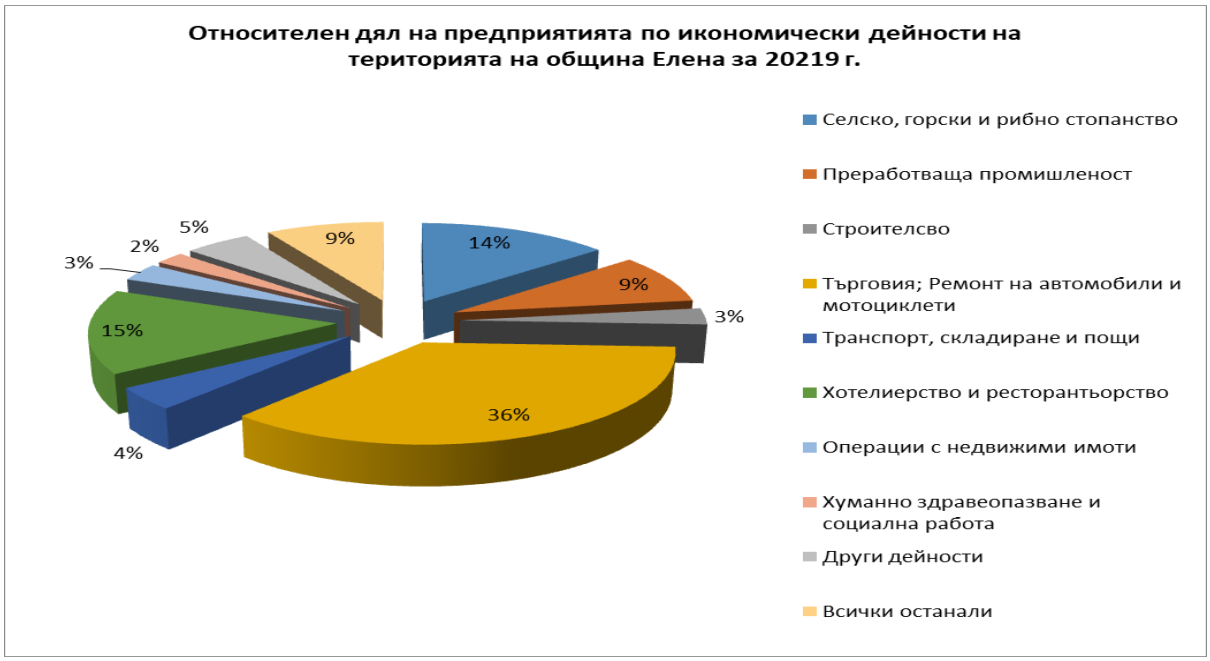

При по детайлен преглед на данните предоставени от НСИ за 2019 г. се вижда, че голямо значение за местната икономика имат: търговията, ремонта на автомобили и мотоциклети (36%); селското, горското и рибното стопанство (14%); преработващата промишленост (9%); хотелиерството и ресторантьорството (15%).

Движението в броя на предприятията от своя страна, дава представа за икономическата активност в отрасъла, където е регистрирано. Това илюстрира диаграмата по-долу.

Фиг. 18

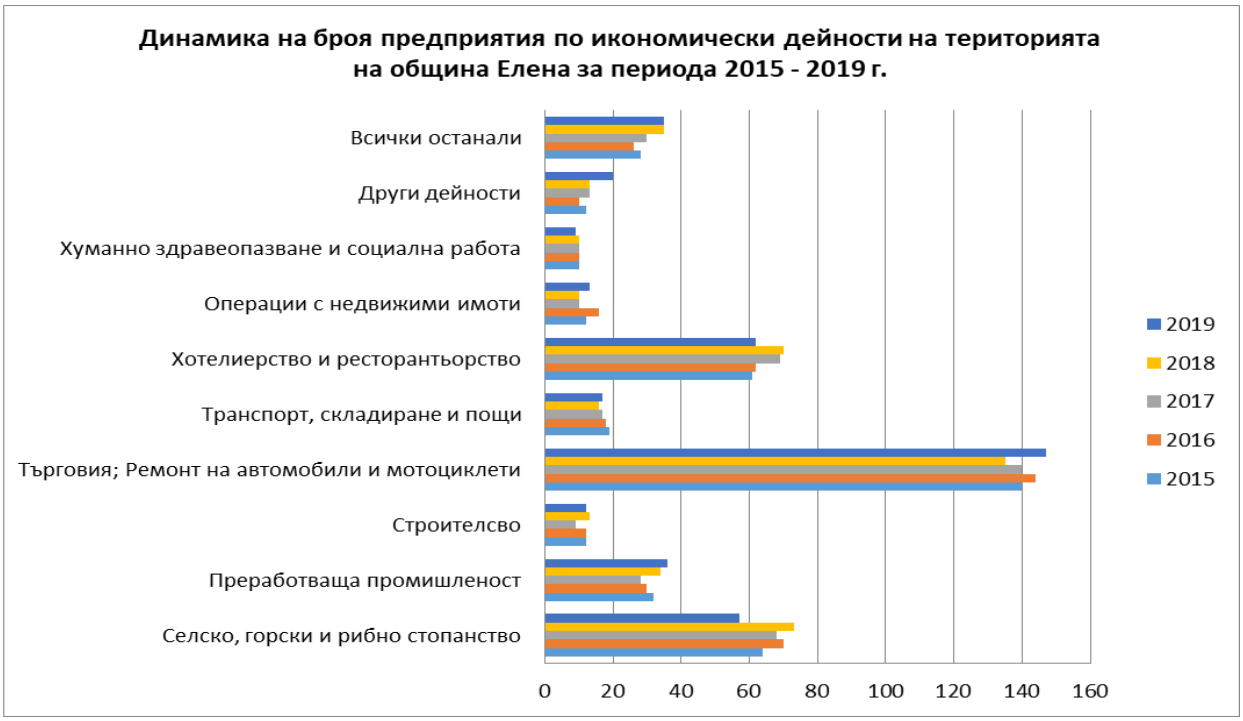

5.1.1. Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети

Най-икономически активни са агентите в областта на *търговията, ремонта на автомобили и мотоциклети (сектор G).* От диаграмата по-горе се вижда, че за периода 2015 – 2019 г. в сектора оперират над между 135 - 147 икономически агенти. Не случайно **относителният дял на броя предприятия в сектор G през последната година е 36% от всички предприятия, работещи на територията на община Елена.**

Търговията, ремонтът на автомобили и мотоциклети се характеризират с висока ликвидност, гъвкавост и динамика, несигурност и слаба устойчивост на бизнеса. Икономическите агенти са физически лица и микро фирми (до 9 човека персонал), в повечето случаи семейни. Това обяснява, защо през последните 3 години между 13 - 16% от наетите лица по трудови и служебни правоотношения се занимават с *търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети.* Една голяма част от доходите на населението от заплати и други източници се реализира през вътрешно териториално потребление на стоки и услуги. Така обаче, не може да се реализира висока добавена стойност. Може би това е причината средната годишна заплата в сектор G да е значително по-ниска в сравнение с тази в други дейности (виж по-горе „доходи“).

5.1.2. Селско, горско и рибно стопанство

В областта на селското, горското и рибното стопанство предприемаческата активност през годините се запазва с лек спад през 2019 г. По данни на НСИ от 64 регистрирани в сектора предприятия през 2015 г., броят им към края на 2019 година е

намалял на 57, което е с 11% по-малко (виж таблицата по-долу). Едновременно с това намалява и относителният дял на сектор А - от 16% през 2015 на 14 % през 2019 г. **Това се дължи основно на селското стопанство, което е много чувствително към проблеми с фондовете и програмите, които финансират предприятията в сектора. Държавата и ЕС чрез ДФЗ и Програмата за развитие на селските райони водят целенасочена политика за повишаване на конкурентоспособността на предприятията, заетостта и доходите в бранша.**

Таблица 46: Брой и дял на нефинансовите предприятия по видове икономически дейности на територията на община Елена

Код	Икономически дийности	Предприятия по години									
		2015		2016		2017		2018		2019	
		брой	дял	брой	дял	брой	дял	брой	дял	брой	дял
A	Селско, горски и рибно стопанство	64	16%	70	18%	68	17%	73	18%	57	**14%**
B	Добивна промишленост	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C	Преработваща промишленост	32	8%	30	8%	28	7%	34	8%	36	**9%**
D	Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	..	..	..	..	..	..	..	..	..	**..**
E	Доставяне на води; Канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
F	Строителсво	12	3%	12	3%	9	2%	13	3%	12	**3%**
G	Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети	140	36%	144	36%	140	36%	135	33%	147	**36%**
H	Транспорт, складиране и пощи	19	5%	18	5%	17	4%	16	4%	17	**4%**
I	Хотелиерство и ресторантьорство	61	16%	62	16%	69	18%	70	17%	62	**15%**
J	Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; Далекосъобщения	4	1%	..	..	3	1%	..	..	3	**1%**
L	Операции с недвижими имоти	12	3%	16	4%	10	3%	10	2%	13	**3%**
M	Професионални дейности и научни изследвания	15	4%	12	3%	17	4%	18	4%	18	**4%**
N	Административни и спомагателни дейности	3	1%	5	1%	5	1%	7	2%	6	**1%**
P	Образование	..	..	..	..	..	..	3	1%	3	**1%**
Q	Хуманно здравеопазване и социална работа	10	3%	10	3%	10	3%	10	2%	9	**2%**
R	Култура, спорт и развлечение	3	1%	4	1%	..	..	4	1%	4	**1%**
S	Други дейности	12	3%	10	3%	13	3%	13	3%	20	**5%**
	Общо за всички сектори	**390**		**398**		**394**		**409**		**408**	

Източник: НСИ; „ ..“ Конфиденциални данни; „ – “ Няма случай

- **Селско стопанство**

По данни на Общинска служба „Земеделие“ към 31.12.2020 г. на територията на община Елена са регистрирани 273 земеделски стопани, от които 107 животновъди

Таблица 47: Регистрирани земеделски производители на територията на община Елена

община Елена	Години (брой)						Отклонение 2015/2020
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Земеделски производители	320	323	335	290	282	273	-15%
в тази част животновъди	157	164	146	144	121	107	-32%

Източник: Общинска служба „Земеделие“

От таблицата по-горе се вижда, че за периода 2015 – 2020 г. броят на земеделските производители намалява с 15%, а броя на животновъдите с 32%. Това противоречи на данните, подадени от НСИ по-горе за сектор А на местната икономика. Една от причините за това разминаване е, че повечето земеделци са физически лица, които не съставят годишни финансови отчети и не се водят в регистъра на НСИ. Освен това в сектор А по-горе участват, освен селското, така и горското и рибното стопанства. Характерно за земеделието е, че има отделни регистри и се води на отчет в областните и общинските служби по земеделие към Министерството на земеделието, храните и горите. Това прави данните предоставени от Общинска служба „Земеделие“ по-представителни за сектора.

- ✓ **Растениевъдството**

Земеделските земи на територията на община Елена са в размер на 26 059.3 ха.. От тях 69% са ниви, 17% са пасища и ливади, а върху 2% от земите са създадени трайни насаждения. Освен това се отглеждат 20,7 ха лозя и 30 86,3 ха. други култури, които представляват 12% от обработваемата земя.

Таблица 48: Баланс на земеделската земя на община Елена

Вид на зем.земя	Площ	
	ха	Дял в %
ниви	18 086,20	69
трайни насаждения	480,90	2
лозя	20,70	0
пасища и ливади	4 385,20	17
други	3 086,30	12
Общо	**26 059,30**	**100**

Източник: Годишен доклад за наблюдение изпълнението на ОПР 2014-2020 г. през 2021 г.

Преобладаващата част от земеделските производители са растениевъди, отглеждащи предимно зърнени култури – пшеница, ечемик, царевица и слънчоглед. Освен традиционните култури, се отглеждат: картофи и трайни насаждения – орехи, арония, сливи и ябълки. Производството на плодове и зеленчуци за продажба и преработка е незначително, поради условията, културата на местното население, необходимостта от инвестиции и пазарната конюнктура. Не случайно малко над 2% от обработваемите земеделски земи са засети с овощни градини и арония. Това са по-скоро семейни или микро стопанства, предимно за собствени нужди или на млади фермери, като една немалка част от тях не са регистрирани като земеделски производители.

Фиг. 19

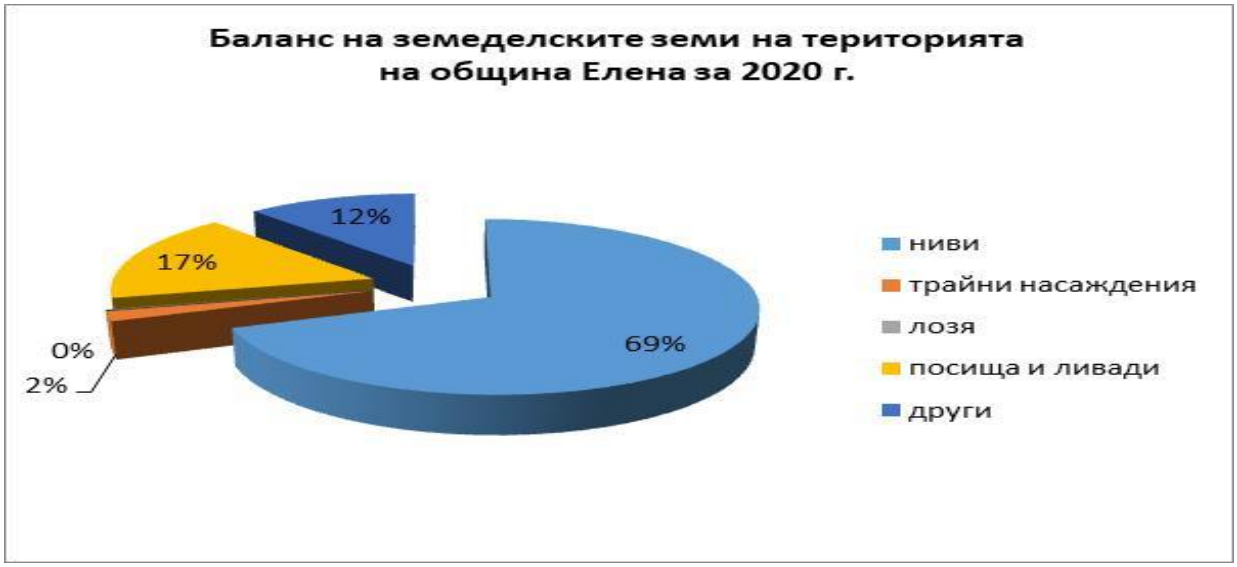

В таблицата по-долу са показани произведените земеделски култури по видове, използвана площ и среден добив от декар.

Таблица 49: Земеделски култури по видове, площ и среден добив от декар на територията на община Елена

Земеделски култури	2015		2016		2017		2018		2019		2020	
	дка	ср.добив в кг./дка	дка	ср.добив в кг./дка	дка	ср.добив в кг./дка	дка	ср.добив в кг./дка	дка	ср.добив в кг./дка	дка	ср.добив в кг./дка
Пшеница	2400	250	3700	290	2720	350	1840	200	1755	427	1440	293
Ечемик	300	300	650	250	270	270	560	126	370	200	450	294
Овес		0	240	350		0		0		0		0
Слънчоглед	2800	162	3440	158	2200	165	1550	110	1300	200	770	31
Царевица	500	210	1260	360	1750	380	1450	600	2300	600	2600	269
Орехови насаждения	195	0	195	0	195	0	210	0	100	0	100	0
Арония	165	500	165	395	166	264	166	251	154	270	146	240
Картофи	250	360	550	550	250	400	280	600	80	650	49	950
Тритикале	100	150	100	150	100	140		0		0		0
Бял трън		0	600	15		0		0		0		0
Лимец		0		0	10	100	10	100		0		0
Сорго		0		0		0		0		0	41,5	пропаднало
Сливи	22	Млади	22	Млади	22	Млади	212	Млади	212	Млади	260	Млади
Малини		0		0		0		0		0	8,9	240
Ябълки	2	Млади	2	Млади	7	Млади	7	Млади	8,6	Млади	44,7	Млади
Круши		0		0		0		0		0	11,7	Млади
Ягоди		0		0		0		0		0	1,5	200
череши		0		0		0		0	18	Млади		0

Източник: Общинска служба „Земеделие“

От представените в нея данни се вижда, че средният добив от декар на зърнени култури за периода 2015 – 2020 г. е много динамичен и по-скоро намалява.

Най-голям ръст в добива от декар за периода 2015 – 2020 г. се наблюдава при ечемика и царевицата. При царевицата за зърно се забелязва значителен пик през 2018 г., задържане през 2019 г. и рязък спад през следващата година. Въпреки това средния добив от декар при

царевицата за зърно нараства с 28% за 2020 г., спрямо базисната 2015 г. Същевременно засятата площ с царевица постоянно нараства.

Фиг. 20

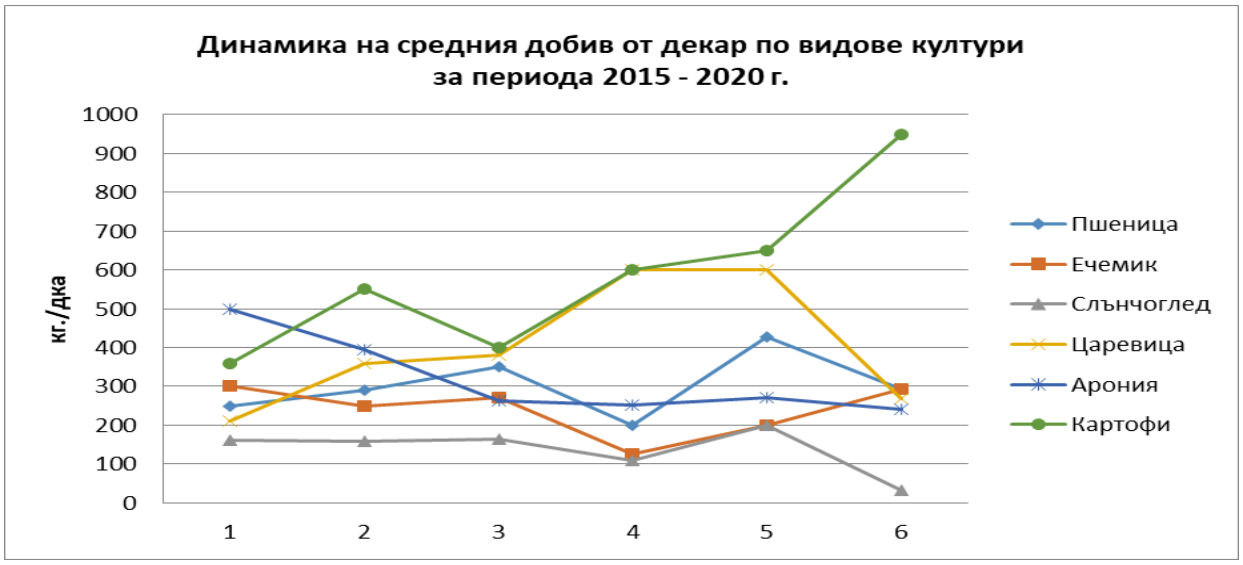

За разлика от царевицата, при ечемика, за същия период добивите през 2018 г. значително намаляват, но в следващите 2 години се възстановяват. Докато 2018 г. не е никак добра за пшеницата, то през 2019 г. добивът от декар е най-голям. Очевидно 2019 г. е била добра година и за слънчогледа, но през следващата 2020 г. добива от декар е в най-ниската си стойност за референтния период.

Фиг. 21

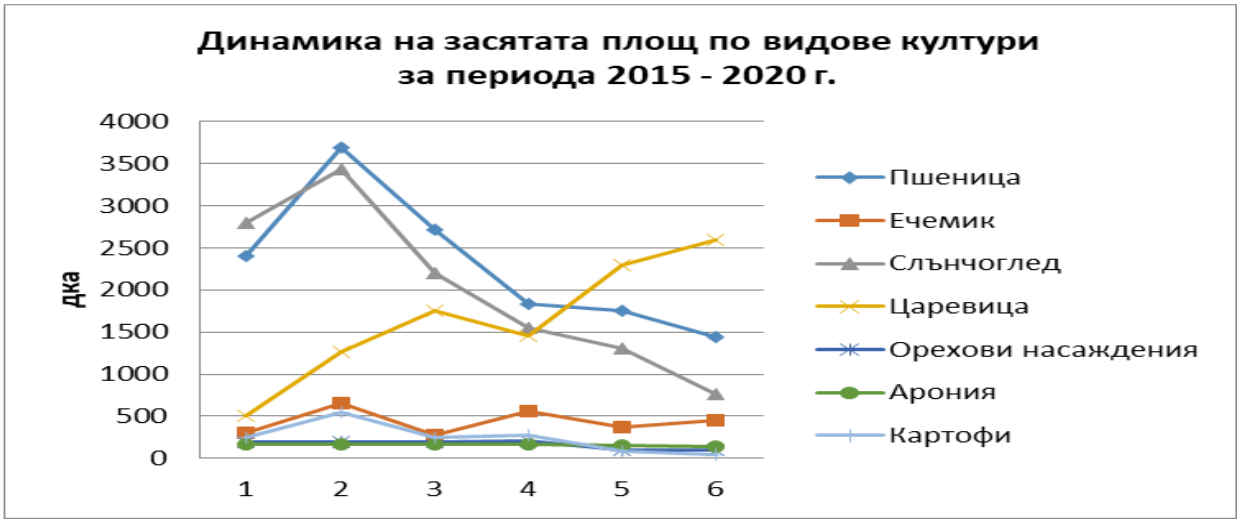

От диаграмата по-горе се вижда, че за периода 2016 – 2020 г. има трайна и ускорена тенденция за намаляване на засетите площи с пшеница (-61%) и слънчоглед (-78%). Това най-вероятно е свързано с намаляване на търсеното и реализация на готовата продукция. Голяма част от произведените зърнени култури се използват за изхранване и отглеждане, предимно на говеда, овце и кози, които за периода 2015 – 2016 г. намаляват. Друга причина

за намаляване на засетите площи и зърнопроизводството е планинския терен и разпокъсаността на имотите, което прави комасацията трудна. Рентабилността в производството на зърнени култури идва от наличието на големи площи на едно място и използването на земеделска техника, която свежда до минимум необходимостта от работна ръка. Комасацията и работната ръка в земеделието бяха едни от най-важните теми във фокус групите за подготовка на ПИРО.

Участниците във фокус групата по земеделие споделиха, че липсата на работна ръка възпрепятства отглеждането на трайни насаждения, които са подходящи за територията на община Елена, тъй като земята е ниска категория и почвите са кисели. Най-вероятно, заради това овощните градини са малко на площ, повече от които са млади във вегетационен период. От таблицата по-горе се вижда, че през последните години има сериозно увеличение на насажденията от сливи и ябълки, които тепърва ще плодоотдават. Това са 5 проекта на млади земеделци по ПРСР 2014 – 2020 г. за създаване на трайни насаждения в гр. Елена, селата Чакали, Майско, Костел и Граматици (ИСУН 2020 (eufunds.bg)).

Зеленчукопроизводството не е добре развито на територията на община Елена. Причините за това най-вероятно са специфичния климат и почви. Единственият зеленчук представен в таблицата по-горе, който бележи сериозен и устойчив ръст в добива от декар са картофите. При тази култура се наблюдават две противоположни тенденции – значителното увеличаване на ср. добив от декар (164%) се съпътства от сериозно намаляване на засятите площи (-90%). Изглежда, **че към момента отглеждането на зеленчуци на територията на община Елена е неатрактивно за земеделските производители.** От Приложение 4 – Проучване на нагласите, очакванията и намеренията на заинтересованите страни, имащи отношение към развитието на община Елена се вижда, че няма нито един предложен проект за създаване на трайни насаждения и преработка на плодове и зеленчуци.

✓ Животновъдство

Над 40% от земеделските производители на територията на община Елена са животновъди, от които преобладаващата част са микро стопанства. За да може да направим анализ и хипотези в сектора е необходимо да се проследи броя на отглежданите животни, представен в таблицата по-долу.

Таблица 50: Брой селскостопански животни по видове

Видове животни	Години (брой)					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Говеда	2 000	2 130	2 449	2 160	2 196	1 816
в т.ч. крави	-	-	-	-	-	-
Овце и Кози	11 432	10 712	10 525	8 621	8 763	8 356
в т.ч. овце-майки	-	-	-	-	-	-
Кози брой	-	-	-	-	-	-
в т.ч. кози-майки	-	-	-	-	-	-
Свине	36	-	-	-	1	

в т.ч. свине майки	-	-	-	-	-	-
Птици	-	-	-	-	-	-
в т.ч. кокошки носачки	-	-	-	-	-	-
в т.ч. други птици	-	-	-	-	-	-
Пчелни семейства	4 990	3 288	3 589	3 846	3 591	3 450
Зайци	-	-	-	-	-	-
Коне	31	71	79	76	67	69
Магарета	-	-	-	-	-	-
Рибовъдни обекти	-	1	2	3	3	3
Калифорнийски червеи	2	2	2	2	1	-

Източник: БАБХ, „ – “няма предоставени данни

Фиг. 22

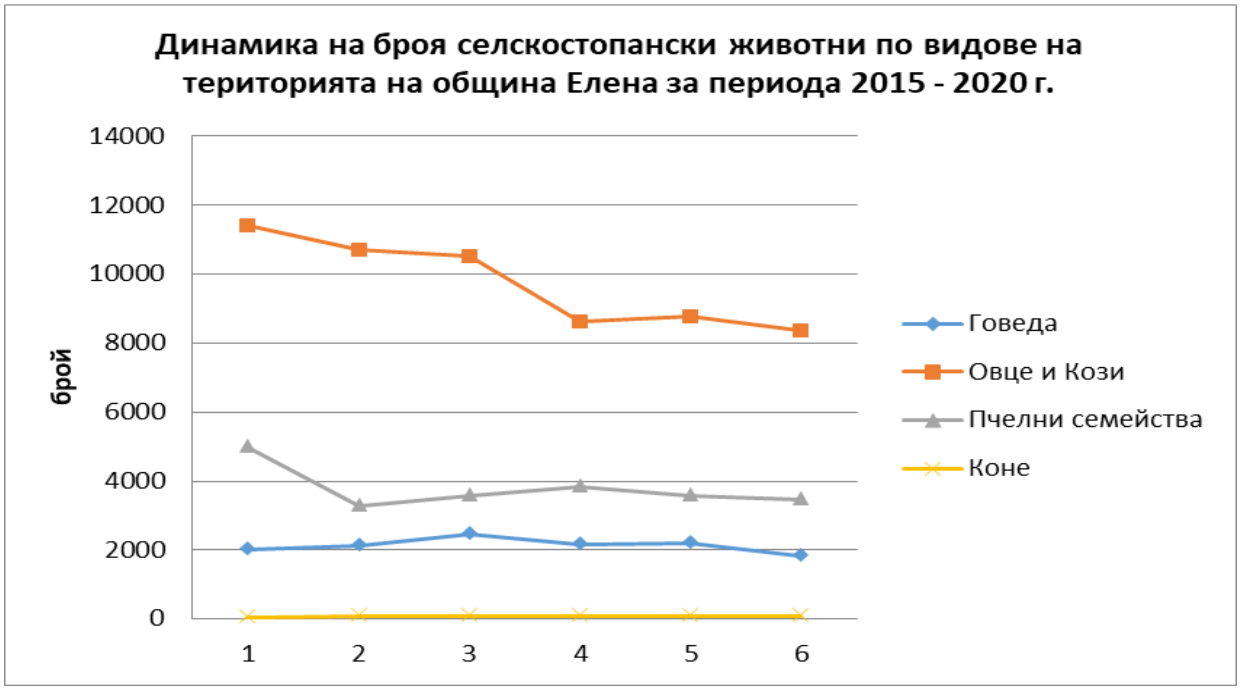

Диаграмата по-горе илюстрира устойчиво намаляване на броя животни при овцете и козите, както и колебание, задържане и леко намаляване при говедата и пчелните семейства. Единствено при конете се наблюдава първоначален скок и после задържане през последните 5 години.

Проучването на нагласите, очакванията и намеренията на заинтересованите страни, имащи отношение към развитието на община Елена успя да идентифицира животновъд в с.Палици, който има намерение да инвестира в създаване на единно частно стопанство за пасищно отглеждане на ЕРД (порода Блек Ангус). Проектът е с висока степен на готовност и прогнозен бюджет от 10 млн.лева. В рамките на фокус групата за земеделие инвеститорът сподели, че **пасищното животновъдство на територията на община Елена има много добра перспектива и възможности за развитие**. За тази цел обаче има нужда от съдействие за комасиране на земя с цел изхранване на животните. Освен това е необходимо

да се създадат правила за преминаване през земеделски земи на превозни средства и хора на местна ниво, за да се намалят щетите върху пасищата, мерите и нивите на земеделските стопани (Приложение 4).

От таблицата по-горе става ясно, че отглеждането на свине не е атрактивно за местните животновъди, въпреки че община Елена стана популярна със своя свинския бут и филе, които са част от местните кулинарни традиции. През последните години се провежда фестивал на „свинския бут“, който е част от културния календар на Елена и привлича много туристи и гости на града. Проучването за подготовка на ПИРО успя да идентифицира няколко преработватели на свинско месо в Елена: „БИЛТРАНС - ВЛАДИСЛАВ ВЕЛЕВ“, „Еленските балканджии“ ЕООД, „Извор-63 Трухчеви“ ЕООД и „ЕЛЕНА МЕС“ ООД, които най-вероятно ползват вносна суровина за производството на свински продукти. Един от тези преработватели изпълнява инвестиционен проект, финансиран от МИГ „Елена, Златарица“ (Месопреработвателна фабрика в Елена смело стъпва на пазарите в България и Европа (ИНТЕРВЮ) - АгроКлуб.БГ | Агробизнес новини и анализи (agroclub.bg)), а другият има планове за мащабни инвестиции през следващите 3 години ("Билтранс-Велев" ще инвестира 6 млн. лева в ново предприятие за еленски бут (capital.bg)).

- **Рибно стопанство**

Данни за сектор **„Рибно стопанство”** няма. Причината за това е, че от една страна НСИ не разполага с данни за подсектор **„Сладководен риболов”**, а от друга данните за подсектор **„Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в сладководни басейни”** са конфиденциални.

За да се придобие представа за състоянието на подсектор **„Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в сладководни басейни”** се събраха допълнително данни за язовирите/водоемите и техните ползватели, както и броя на регистрираните рибовъдни стопанства.

От регистъра на язовирите общинска собственост на територията на община Елена се вижда, че те са 9 на брой, изградени през миналия век (виж описание на водните ресурси). Осем от язовирите са действащи, 1 от тях е източен, а 4-ри са без наемател. От тези 4-ри язовира 3 са в процедура за промяна на собствеността от общинска в държавна и 1 в процедура на отдаване под наем.

Прави впечатление, че от останалите 4-ри язовира, за 3 от тях има издадени права за водоползване. Това се потвърждава от Регистъра на активните рибовъдни стопанства към 30.06.2021 г. на Изпълнителната агенция за рибарство и аквакултури (ИАРА). Според този регистър на територията на община Елена функционират 3 рибовъдни стопанства, които имат валиден (не прекратен) лиценз от ИАРА:

Таблица 51: Регистър на активните рибовъдни стопанства в община Елена към 30.06.2021 г.

№	Номер на УРОР	Изходящ номер	Дата на издаване	Име	Наименование	Местонахождение	Прекратено / Непрекратено
1	04 4 00101	1 122	02.08.2016 г.	Ди Джи Трейд 93 ЕООД	РС "Джи Джи Трейд"	язовир "Палици", находящ се в землището на с.Палици, общ.Елена, ЕКАТТЕ 55261	Непрекратено
2	04 4 00103	1 181	10.04.2017 г.	"ЕКОАКВА ВТ" ЕООД	РС "ЕКОАКВА ВТ-Беброво"	язовир "Беброво", находящ се в землището на с.Беброво, община Елена, , област Велико Търново с площ 101,111 дка, ЕКАТТЕ 03054	Непрекратено
3	04 4 00113	1 274	10.05.2018 г.	"Костадинов 1976" ЕООД	РС "Опитно поле"	язовир "Опитно поле" имот с № 001565, в землището на гр. Елена, общ. Елена, област Велико Търново, ЕКАТТЕ 27190	Непрекратено

Източник: ИАРА (http://iara.government.bg/?page_id=8 *)*

От справка в ИСУН към 11.10.2021 г. за осъществени и финансирани проекти в областта на рибарството и аквакултурите се вижда, че има само един проект на „ЕКО АКВА ВТ“ ЕООД за „Изграждане на ново рибовъдно стопанство за отглеждане на риба за консумация в плаващи мрежени клетки в свободната зона на язовир „Бербово“, землище на с.Бербово, общ.Елена“. Инвестицията е на стойност 394 240 лева, от които 50% са безвъзмездна помощ от Програма за морско дело и рибарство 2014 – 2020 г.

От изложеното по-горе се вижда, че **икономическата активност в рибното стопанство е по-скоро добра, имайки предвид ресурсите, които територията предлага и очакваните инвестиции в сектора.**

- **Горско стопанство**

Територията на община Елена попада в обхвата на териториално поделение на „Северноцентрално Държавно Предприятие“ със седалище гр. Габрово. Горската територия е разпределена и се стопанисва от две териториални подразделения - ДГС „Елена” и ДГС „Буйновци“, които са подробно представени в описание на територията по-горе.

ТП Държавно горско стопанство Елена носи името на гр. Елена, където е седалището и административният му център (ДГС Елена | СЦДП - "Северноцентрално Държавно Предприятие" ДП (scdp.bg)). ДГС е устроено изцяло в границите на Община Златарица и върху част от Община Елена. Общата площ на горските територии е 34 842 ха. (виж описание на територията). Средногодишното ползване от ДГТ е 38 600 м3, разпределени както следва: едра – 4 179 м3; средна – 5 670 м3; дребна – 1 100 м3; дърва за огрев – 2 7660 м3. Предвиденото средногодишно залесяване в ДГТ по ЛУП е 132 дка.

ТП Държавно горско стопанство Буйновци носи името на село Буйновци, община Елена, Великотърновска област, където е седалището на стопанството (ДГС Буйновци | СЦДП - "Северноцентрално Държавно Предприятие" ДП (scdp.bg)). Горите на стопанството се намират в югоизточната част на Великотърновска област върху част от северните склонове на Елено - Твърдишкия дял от Средна Стара планина. Общата площ на горските територии възлиза на 16 976,7 ха. (виж описание на територията). Средногодишното

ползване на дървесина е 25 012 пл.м3, разпределени както следва: едра - 6 867 пл.м3; средна – 4 508 пл.м3; дребна – 294 пл.м3; дърва за огрев – 13 343 пл.м3;

Добивът се осъществява от частни фирми, които участват на търгове и по заявка обслужват местните физически и юридически лица. **Дървесината, добита от горския фонд се използва за промишлени цели и дърва за огрев.** Извозват се предимно сурови трупи, посредством стари камиони (Газ), които минават по пътната инфраструктура и в много случаи я разрушават. **На територията на община Елена работят няколко дърводобивни фирми, като част от тях осъществяват първична преработка на дървесина (производство на греди, талпи, дъски, палети и др.), което означава, че голяма част от дървесината се изнася без да се осъществява вторична преработка (производство на мебели, дограми и др.). Проучването за подготовка на ПИРО успя да идентифицира само един производител на мебели на територията на община Елена, посочен по-долу.** Така от една страна **дърводобивът допринася за разрушаване на пътната настилка и от друга на територията на община Елена не се реализира по-висока добавена стойност от дървопреработка.** Тези констатации се подкрепят от проучването на нагласите, очакванията и намеренията на заинтересованите страни (Приложение 4), от което става ясно, че старите машини, които дърводобивните фирми използват не само разрушават пътната настилка, но и нанасят щети върху земеделските площи, като преминават през тях нерегламентирано и в някои случаи извън закона. Тези проблеми се очертаха във фокус групата на земеделието и горите, къде всички заинтересовани и засегнати изложиха различни гледни точки. За да се решат тези проблеми е необходимо да се **инвестира в нова техника и оборудване, както и да се регулират отношенията между дърводобивните фирми, земеделците, горските стопанства и ловните дружинки. Според участниците в срещата инвестициите в нова техника изискват повече приходи и по-висока добавена стойност от дървопреработка.**

5.1.3. Преработваща промишленост

Преработващата промишленост на територията на община Елена е представена от няклото предприятия в областта на млекопреработката, производството метални изделия, ремаркета, възли и детайли за тях, месопреработката, производството на колбаси и местни деликатеси, производството на консерви от диворастящи гъби, плодове и зеленчуци, бутикови вина, преработка на дървесина и др.

Перспективите за развитие на промишлеността са свързани с модернизиране и разширяване на съществуващите производства и такива към по-висока добавена стойност, като например вторична преработка на дървесина.

Броят на предприятията в преработващата промишленост за периода 2015 – 2019 г. е относително стабилен през годините с леко увеличение в края на 2019 г. Този сектор е един от четирите отрасъла, които имат най-голям принос в нетните приходи от продажби и създаването на устойчива заетост. По-голямата част от предприятията в преработващата промишленост са регистрирани и работят в гр. Елена, което създава териториален дисбаланс на икономическите дейности между общинския център и селата.

Проучването успя да идентифицира една част от структороопределящите фирми, работещи в преработвателната индустрия на община Елена, както следва:

- **„Би Си Си Хандел" ООД** – млекопреработвателно предприятие, което наследява традициите на основаната през 1960 г. малка мандра в гр.Елена. Днес то е модерно предприятие с капацитет за преработка на 150 тона суровина дневно. От 1997 г. предприятието в ЕЛЕНА се специализира в производството на сирене и кашкавал, млека за директна консумация, кисели млека, млечно-кисели напитки, краве масло, топено сирене, извара и др. млечни продукти от краве и овче мляко. българско произодство. Във фирмата работят около 150 души, ръководени от високо квалифицирани специалисти (Натурални млечни продукти от Еленския Балкан | Би Си Си Хандел ООД Елена (bcc-handel.com));
- **„МЕТАЛСТРОЙ - СТОЯНОВ И ГЕОРГИЕВ" ООД** – производство на метални изделия и конструкции;
- **„РЕМЕЛ" АД** – дружеството е основано през 60-те години на миналия век. Произвежда въртящи кръгове, агро и авто ремаркета с максимално оползотворяване на товарния им потенциал (Ремаркета и Въртящи Кръгове - Производство и Продажба | РЕМЕЛ АД (remel.bg));
- **„РЕМБИ" АД** – производство и търговия със селскостопанска техника и други ремаркета, както и метални изделия като селскостопански и промишлени машини;
- **„Стеди-Ел" ООД** - производство на вълнообразен картон и опаковки от хартия и картон;
- **ЕТ „Виктория Къмпани ГД"** - произвежда лични предпазни средства: работни ръкавици, престилки, гамаши, ръкавели и други;
- **„ЕЛЕНА МЕС" ООД** - произвежда богата гама от сурово-сушени колбаси и деликатеси от нераздробено месо, а също така млени меса, малотрайни полуфабрикати и разфасовки. Продуктите са по традиционни и специфични за региона на Елена рецепти (Elenames.com – Елена мес ООД);
- **„БИЛТРАНС – ВЕЛЕВ" ЕООД** – преработва и произвежда деликатеси от месо – еленски бут и др.;
- **„Извор-63 Трухчеви" ЕООД** - производство на сурово-сушени деликатеси от месо (Мезета Трухчевата Къща (mezeta.bg));
- **„Диком" ЕООД** – разфасовка и преработка на мед;
- **„ЗЕХИР" ЕООД** – производство и продажба на хляб и хлебни изделия;
- **„Нейчърл Чойс" ЕООД** – преработка и консервиране на плодове,зеленчуци и билки от екологично чисти региони ((2) Natural Choice Ltd | Facebook);
- **Венарска изба Марян** - производство на малки серии бутикови бели и червени вина. Виното се произвежда от вносна суровина, ферментацията и бутилирането се осъществява в собствена база в село Марян (Maryan Winery – Винарска Изба Марян).
- **„Крис – транс Елена" ЕООД** – дърводобив и дървопреработка. Произвежда дърва за огрев и дървен материал за строителство – всички размери дъски, греди, летви и т.н. (Начало | Крис-транс Елена (kristrans-elena.com));

- **„ЕЛЕНА БОР“ ООД** - дърводобив и първична дървопреработка;
- **„ВАВОНА“ ЕООД** – дърводобив и преработка на дървесина;
- **„НКМ – ЕЛЕНА“ ЕООД** - добив и преработка на дървесина;
- **„МЕБЕЛИ КОЛАРОВ“ ЕООД** - Проектиране, производство и ремонт на мебели и заготовки за мебели от дърво и други материали (Мебели Коларов - изработка на мебели, врати, портали и прозорци от масив, град Елена - За нас (mebeli-kolarov.eu));
- **„СЪНИ СТРОЙ 2010“ ЕООД** - производство, монтаж и търговия на PVC и алуминиева дограма.

По-голямата част от посочените по-горе предприятия са потенциални бенефициенти по операции на ОПИК, ПРЧР и ПРСР 2014 – 2020 г., както и в бъдеще по КИП, ПРЧР и СПРЗСР за периода 2021 – 2027 г. При справка в ИСУН (ИСУН 2020 (eufunds.bg)) се вижда, че общо 25 предприятия от територията на община Елена имат сключени договори за финансиране, като 11 от тях са по операция за „Преодоляване недостига на средства и липсата на ликвидност, настъпили в резултат от епидемичния взрив от COVID-19“. Само 5 от останалите 14 предприятия имат договори за финансиране на инвестиционни проекти в неземеделски дейности, като 2 от тях са в сферата на преработката: „ЕЛЕНА МЕС“ ООД – проект „Инвестиции за подобряване дейността на Елена Мес ООД“ по СВОМР на МИГ „Елена и Златарица“ и „СЪНИ СТРОЙ 2010“ ЕООД - „Реконструкция и оборудване на цех за производство на мебели“ по мярка 6.4.1 от ПРСР 2014 – 2020 г.

Над 92% от предприятията на територията на община Елена са микропредприятия, според броя на заетите лица в тях, разпределени по години, както следва:

Таблица 52: Групи предприятия за територия на община Елена

Групи предприятия според заетите в тях лица	Брой предприятия по години				
	2015	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Микро до 9 заети	365	368	363	377	376
Малки от 10 до 49	22	27	27	29	28
Средни от 50 до 249	3	3	4	3	4
Големи 250+	-	-	-	-	-
Общо	**390**	**398**	**394**	**409**	**408**

Източник: НСИ, „-“ Няма данни

От таблицата по-горе се вижда, че броя на предприятията със статут малки и средни е относително стабилен. Няма данни за големи предприятия на територията на община Елена. Ето защо в рамките на настоящото проучване бяха идентифицирани част от онези 28 малки предприятия отчетени през 2019 г. По-големите и по-добре представените от тях в публичното пространство (интернет) са посочени и описани по-горе. **Проучването установи, че тези предприятия имат значително влияние върху пазара на труда, заетостта и доходите.**

От проведените анкети и фокус групи за подготовка на ПИРО (Приложение 4 към ПИРО) става ясно, че икономическото развитие на община Елена е нито добро, нито лошо. Така смятат над 53% от анкетираните, въпреки че близо 49% от тях оценяват доходите на домакинството като добри. Усещането за несигурност по отношение на икономическото развитие се потвърждава и от оценките за възможностите за намирането на работа – нито дроби, нито лоши (35%). Причината изследваните лица да са по-скоро доволни от икономическото развитие и доходите на домакинствата най-вероятно се обяснява с преобладаващата сред анкетираните възрастовата група от 46 до 65 г. (54%). Това са хора с утвърдени професии и кариери, устроени и работещи, които, както се вижда по-долу, смятат да останат в населеното място, където живеят, упражнявайки професията или дейността, която имат. **Има нужда от по-висока икономическа активност, подпомагане на предприемачеството, което да разкрива нови работни места и възможности за кариерно развитие на младите хора. Голям потенциал в това отношение има селското, горското и рибното стопанство чрез инвестиции в преработка с по-висока добавена стойност.**

5.1.4. Туризъм

Броят на икономическите агенти в сектор I – хотелиерство и ресторантьорство за периода 2015 – 2019 г. се променя в границите между 61 – 70 бр., а техният дял от местната икономика се движи между 15% и 18%. През 2019 г. броя на предприятията се връща на нивото отчетено за 2015 г., а техния относителен дял представлява 15% от всички нефинансови предприятия, работещи на територията на община Елена.

Хотелиерството и ресторантьорството (сектор I) са едни от най-засегнатите от пандемията икономически дейности, причинена от вирусната инфекция COVID-19. В резултат на което към края на 2020 г. в областта на туризма са отчетени най-много съкратени и регистрирани в „Бюрото по труда" лица.

Места за настаняване на туристи

Към края на 2020 г. на територията на община Елена са регистрирани и работят 188 обекта за настаняване на туристи – хотели, пансиони, стаи и къщи за гости, съгласно Приложение 5 към ПИРО. Всички те предлагат общо 1 027 помещения за настаняване с капацитет от 2 284 легла, което прави средно по 2 легла на стая.

Таблица 53: Места за настаняване по населени места на територията на община Елена към 31.12.2020 г.

№	Населено място	Места за настаняване (брой)		
		Обекти	Помещения	Легла
1	гр. Елена	56	392	844
2	с. Бадевци	9	38	85
3	с. Блъсковци	4	16	33
4	с. Бръчковци	5	20	40

5	с. Буйновци	6	26	58
6	с. Вълчовци	4	24	58
7	с. Игановци	4	10	21
8	с. Костел	6	37	74
9	с. Мийковци	10	65	182
10	с. Палици	6	29	61
11	с. Раювци	9	36	78
12	с. Руховци	5	20	43
13	с. Търкашени	4	13	26
14	с. Хъневци	4	30	63
15	с. Шилковци	4	17	34
16	с. Яковци	11	61	132
17	Всички останали	41	193	452
Общо за община Елена		**188**	**1027**	**2284**

Източник: Община Елена, съгласно Приложение 5 към ПИРО

В таблицата по-горе са посочени населените места на територията на община Елена (16 бр.), в които има регистрирани над 4 обекта за настаняване на туристи. В тези населени места се предлагат 78% от всички обекти за настаняване, 81% от помещенията и 80% от леглата за туристите и гостите на община Елена. По такъв начин се формират зони, в които се предоставят базисни за района туристически услуги – подслон, храна и др.

В диаграмата по-долу са представени онези населени места (5 бр.), които по низходящ ред формират над 50% от всички обекти за настаняване и 58% от помещенията и леглата, предлагани на територията на община Елена.

Селата Яковци, Раевци и Бадевци концентрират предлагането на туристически услуги в зона, около язовир „Йовковци“. В района на язовира се предлага комбинация от риболовен, еко и селски туризъм на база природните феномени и дадености на територията. Около бреговете на водното огледало са разположени и селата Бръчковци, Шилковци и Вълчовци, а североизточно от тях, на близо, в склоновете на балкана са Блъсковци и Търкашени. Така се обособява територия, която условно можем да наречем – **Туристическа зона „Йовковци“**.

Източно и югоизточно от гр.Елена се обособяват други две туристически зони, за които са характерни еко, планински и селски туризъм.

Първата се формира около селата Палици, Руховци и Марян. В тази зона попада язовир „Палици“ и условно можем да я определим като **„Туристическа зона изток“.**

Втората зона се формира около селата Мийковци, Буйновци и Хъневци. Към тази зона можем да добавим и района около х.Чумерна, който е подходящ за планински и опознавателен туризъм. Така очертана, тази територия можем условно да наречем **„Туристическа зона югоизток“.**

Фиг. 23

Най-много туристически услуги се предлагат на територията на гр.Елена. **В общинския център функционират 30% от обектите за настаняване и се предлага 38% от помещенията и леглата за гостите на града и общината.** Това го оформя като четвърта зона за туризъм, в която наред с базисните хотелски услуги се предлагат и допълнителни услуги – СПА и други релаксиращи и възстановителни. Освен това в гр.Елена, като административен център са съсредоточени по-голямата част от социализираните обекти на културно-историческото наследство, които са популярни в страната и чужбина. Община Елена има богат културен календар, който в по-голямата си част се реализира на територията на общинския център. Пример за това е фестивалът на „Еленския бут“, който от години по традиция привлича хиляди туристи и гости на града.

Доброто съчетание на природно и културно-историческо наследство, както и развитието на туристическите услуги и доброто ниво на предлагане през последните 10 години е допринесло за популяризиране на община Елена като атрактивно и привлекателно място за ловен, еко, планински, селски, културен и опознавателен туризъм.

Туристи, посещения и реализирани нощувки

Броя на туристите посетили територията на община Елена през последните години е нарастнал повече от 2,5 пъти. Това се дължи основно на българските туристи, предимно от големи областни градове като Варна, Бургас и София. Данните за чуждестранни туристи посетили Елена за периода 2015 – 2020 г. показват, че територията на общината е търсена и предпочитана дестинация по-скоро на национално ниво. През 2020 г. обаче посещенията намаляват с 14%, спрямо предходната 2019 г. Най-вероятно това се дължи на пандемията,

причинена от вирусната инфекция COVID-19, която засегна сериозно туристическия бранш.

Таблица 54: Туристи, посетили територията на община Елена

Националност на туристите	Години (брой)						Отклонение 2015/2019	Отклонение 2019/2020
	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
Българи	6 358	17 964	21 049	19 392	23 253	20 085	266%	-14%
Чужденци	125	110	94	190	118	52	-6%	-56%
Общо	**6 483**	**18 074**	**21 143**	**19 582**	**23 371**	**20 137**	**260%**	**-14%**

Източник: Община Елена

Нарастването на туристопотока е довело до увеличаването на броя посещения на културно-исторически обекти на територията на община Елена, представени в таблицата по-долу.

Таблица 55: Туристи посетили културно-исторически обекти на територията на община Елена

Обект	Години (брой)						Отклонение 2015/2019	Отклонение 2019/2020
	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
Къща музей „Иларион Макариополски“	2 048	1 996	2 146	2 191	6 470	3 983	216%	-38%
АИК „Даскалоливница“	19 572	19 419	20 213	23 096	22 984	15 992	17%	-30%
Общо	**21 620**	**21 415**	**22 359**	**25 287**	**29 454**	**19 975**	**36%**	**-32%**

Източник: Община Елена

Ясно се вижда, че посещенията на културно-исторически обекти като Къща музей „Иларион Макариополски“ и АИК „Даскалоливница“ за периода 2016 – 2020 г. са традиционно повече от посещенията на територията. Това означава, че не всички туристи посетили територията се интересуват от културата и историята на общината. Показателно за това са и отклоненията в посещенията за 2020 г., спрямо 2019 г., въпреки COVID-19 – регистрираното намаление при културните обекти (-32%) е два и повече пъти по-голямо в сравнение с това за територията (-14%).

Прави впечатление големия ръст на посещенията на Къща музей „Иларион Макариополски“ (216%), който е добре да бъде изследван и анализиран, за да се установи, кое е допринесло за увеличения интерес на туристите и гостите на града. По такъв начин ще се види, какво **е необходимо да се направи за по-добрата презентация и популяризиране на културно-историческото наследство, така че да се даде по-висока добавена стойност на туристическия продукт.**

Броя на реализираните нощувки на територията на община Елена за периода 2015 – 2019 г. е нарастнал с 87%.

Таблица 56: Реализирани нощувки територията на община Елена

Община Елена	Години (брой)						Откло-ние 2015/2019	Откло-ние 2019/2020
	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
Нощувки	35 555	39 923	49 225	57 101	66 659	56 715	87%	-15%

Източник: Община Елена

Диаграмата по-долу показва устойчиво и стръмно нарастване на нощувките до края на 2019 г. и по подобие на посещенията намаляване с 15% за 2020 г., спрямо предходната година. Графиката много ясно илюстрира влиянието на пандемията от COVID-19 върху посещенията на територията и реализация на нощувките, което се отразява на приходите в местната икономика.

Фиг.24

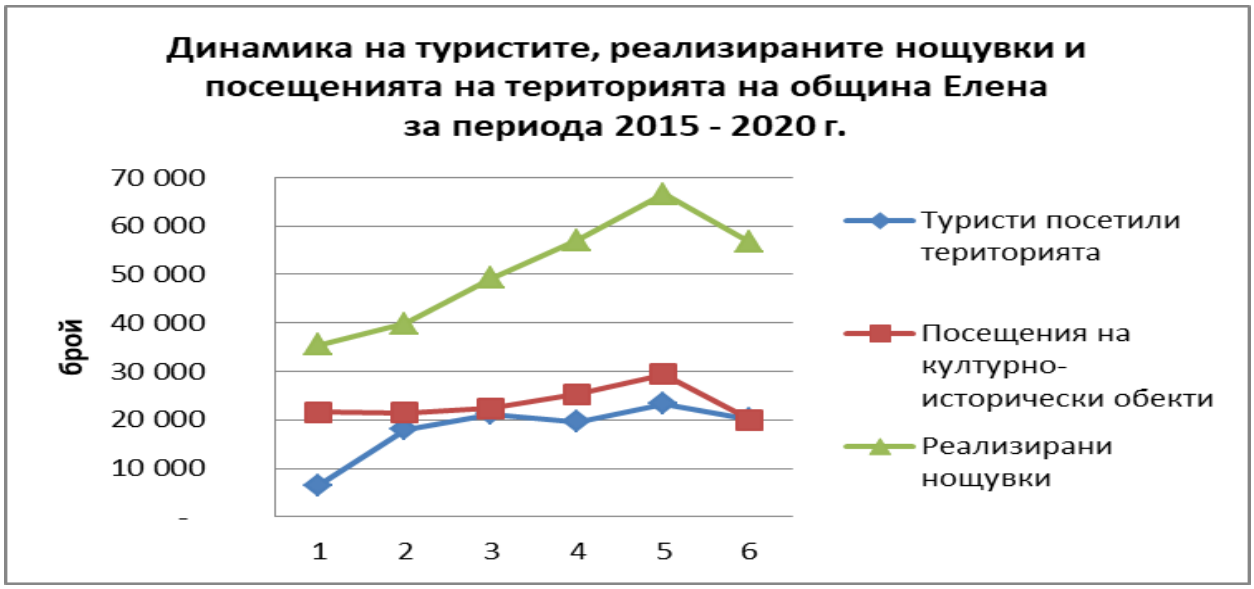

Източник: Община Елена

Туристите и гостите на града се посрещат и обслужват от 44 заведения, барове и ресторанти с капацитет от 2 546 места, като над 59% от тях работят на територията на гр.Елена. Поради тази причина се предлагат стандартни хотелиерски и ресторантьорски услуги, които съвсем не са достатъчни да привличат повече посетители с цел отдих.

Таблица 57: Питейни заведения и ресторанти по населени места на територията на община Елена към 31.12.2020 г.

№	Населено място	Заведения и ресторанти (брой)	
		Обекти	Места
1	гр. Елена	26	1681
2	с. Вълчовци	2	160

3	с. Костел	1	50
4	с. Мийковци	1	20
5	с. Палици	2	70
6	с. Раювци	1	128
7	с. Руховци	1	45
8	с. Хъневци	1	20
9	с. Шилковци	1	48
10	с. Яковци	1	49
11	Всички останали	7	275
	Общо за община Елена	**44**	**2546**

Източник: Община Елена, съгласно Приложение 5

Заетостта на туристическите обекти се осигурява най-вече от туристи през почивните дни, летните отпуски, преминаващи и хора в командировка. Посещенията на културните обекти и историческите места в града стават най-вече през лятото, предимно през почивните и празничните дни, когато има организирани културни мероприятия.

Развитие на туризма

Резултатите от анкетното проучване, както и идентифицирането на нагласите и анализа на субективното мнение на заинтересованите страни (Приложение 4) показват, че **над 80% от анкетираните са дали много добра и добра оценка за развитието и популяризирането на туризма в община Елена. Подобна оценка получава и състоянието на културно-историческото наследство на общината – паметници, народни традиции и обичаи, както и състоянието на природната среда.** Изглежда, че от една страна участниците в изследването са доволни от резултатите в тези направления, а от друга, от фокус групите за подготовка на ПИРО става ясно, че местните хора са **свръх фокусирани в туризма като възможност за икономическо развитие.** Причината за това е **бурното, макар и доста хаотично развитие на този бранш през последните години.** Освен това се забелязва, че една част от жителите на територията силно се идентифицират с възрожденското минало на Елена и виждат културното и природното наследство като основни ресурси за формиране на туристически продукт. Това предизвиква гордост, чувство за позитивна идентичност и принадлежност към родното място. **Има опасност обаче, всяка идея за развитие на нов туристически продукт да срещне съпротива, ако тя по един или друг начин не се свързва с историческото и културното наследство на Елена.** Същевременно **масовизацията на туризма води до известни напрежения между местното население и туристите.** Пример за това е липсата на места за паркиране през летния сезон и по време на големите празници и фестивали, когато градът се препълва с туристи. Поради недостига на паркоместа се стига до глоби за неправилно паркиране и дори до конфликти. В тази връзка се предлагат радикални идеи, като частично покриване на реката в центъра с цел обособяване на паркоместа или изграждане на голям паркинг в покрайнините на града.

Друг повод за напрежение между туристите и коренните жители на селата е недостигът на вода поради консумацията на къщите за гости и басейните на част от "виладжиите". **Казусът с водоснабдяването заслужава сериозно внимание, защото показва уязвимостта на местната икономика, разчитаща на стихийното развитие на туризма.** Най-сериозни проблеми с водоснабдяването имат селата, които са отдалечени от язовир „Йовковци" и разчитат на собствени водоизточници. В следствие на разместване на земни пластове и на изсичането на горите, тези водоизточници постепенно пресъхват и има опасност водата да изчезне. Това ще окаже негативно влияние и върху туризма, тъй като в част от тези села населението е малко на брой (в някои почти липсва), но вече има действащи хотели и къщи за гости, които приемат много туристи. **Липсата на вода или наличието на режим на водата би изгонило туристите и принудило собствениците на къщите и хотелите да прекратят своята дейност**. Водоснабдяването през времето на засилен туристически поток поставя на изпитание водоснабдителната система, която е изградена през 60-те години на 20-век и мрежата не може да издържи на увеличеното натоварване.

По отношение на инфраструктурата, която може да укаже съществено влияние върху развитието на туризма проучването установи:

- Водопровода на Бадевци, който захранва гр.Елена и още няколко населени места е с намалял дебит и с над 60% загуби на вода;
- Яковци получава вода от водопровода на Бадевци;
- В с. Блъсковци има три водоизточници, които са почти пресъхнали. Водата се доставя от други места и понякога има режим на водата. Местните хора при необходимост използват водоноски и цистерни за доставка вода;
- При водоснабдяването на с. Вълчовци няма увеличение на дебита на водата, но има над 50% загуби;
- Костел се захранва от собствен водоизточник;
- В с. Руховци е с увеличен дебит на водата, но загубите са над 60%;
- Жителите на с. Търкашени имат три водоизточници, които са почти пресъхнали. Водата се доставя от други места и понякога има режим на водата. При необходимост се използват водоноски и цистерни;
- В с. Шилковци се наблюдава почти 50% загуба на вода;
- Голяма част от пътищата са еднолентови и трудни за поддръжка. Еднолентовия път създава проблем при извозване на отпадъците, тъй като тежката машина трудно преминава през него;
- Пътят до с. Блъсковци е рехабилитиран;
- Пътят до с. Костел е първа категория общински път;
- Пътя до с.Мийковци е еднолентов и труден за поддръжка и има необходимост от рехабилитация. Освен това се говори за обособяване на ски зона, а в същото време има проблеми с качеството на телефонните и интернет услугите;
- Пътят Палици - Чакали е рехабилитиран;
- Пътят до с. Търкашени е в добро състояние, но в самото село има отсечка от 600 метра, която се нуждае от ремонт;

- Планинските населени места, които попадат на юг от гр.Елена са в дигитална сянка, което означава, че няма осигурена широколентова телефонна и интернет връзка.

По-голямата част от констатираните инфраструктурни проблеми попадат в зони с развит туризъм. Това означава, че в ПИРО трябва приоритетно да се заложат мерки за подобряване на инфраструктурата и облагородяване на населените места на територията на община Елена.

Стихийното развитие на туризма обаче има и „тъмна страна“, свързана с разрушаване на околната среда – например пътеката по билото към хижа Чумерна е унищожена от АТВ-та, които изравят пътя и в дъждовно време той става непроходим. **Напливът на туристи води до увеличаване на доходите, но и до повишаване на дискомфорта за местните хора, увреждане на инфраструктурата и екопътеките и замърсяване с отпадъци.** Въпросът е как се решават тези възникващи рискове и проблеми и как да се постигне баланс между развитието на туризма и спокойствието, което местното население цени.

Участниците във фокусната група за туризма изразиха мнение, че далеч **не всички туристи са подходящи за такава специфична дестинация, каквато е община Елена.** Това поставя въпрос, доколко е необходимо и възможно да се подбират туристите, които се канят в града и околните села. Подборът на туристите трябва да бъде предшестван от анализ какви са очакванията на гостите и от какво се интересуват – така ще се разбере към каква категория туристи да се насочи вниманието и какво да им се предлага. Освен места за настаняване с повече удобства и хубава храна туристите все повече търсят уникални преживявания и емоции. Най-важното е да се увеличи престоя на туристите, а за тази цел е **необходимо да се развие интегриран туристически продукт, таргетриран към специфичния клас посетители, които общината иска да привлече.** В тази връзка е добре да се помисли за **цялостно представяне на Елена като уникална дестинация с**със села и махалички, а не поредното модерно място, нападнато от масовия турист. Необходимо е да се рекламира и популяризира цялата община, а не всяка къща за гости поотделно, защото това е ниско ефективно и се пропускат много възможности. Програмата за развитието на туризма по закон се обсъжда и одобрява от консултативен съвет по въпросите на туризма, в който участват с равен брой представители на местната администрация и на национални, регионални или общински музеи, от една страна, и на туристическите сдружения, вписани в Националния туристически регистър, и други физически и юридически лица, които имат отношение към развитието на туризма.

Дискусията във фокусната група разкри, че този Местен съвет по туризим **не функционира задоволително поради липса на активност от страна на бизнеса**, което е странно, тъй като на територията на община Елена има категоризирани над 200 туристически обекта (места за настаняване, заведения за хранене и културни обекти). Изглежда, че и **в тази сфера сътрудничеството се случва трудно поради ниския социален капитал.** Това нерадостно откритие показва колко нереалистични са свръхочакванията и надеждите, които се възлагат на туризма като панацея за местното развитие.

В много от фокусните групи се засяга по един или друг начин темата за затрудненото и блокирано сътрудничество. Става ясно, че **ниският социален капитал е сред основните проблеми за развитието на Елена, подобно на повечето общности в България**. Това се проявява в липсата на грижа както за социалната, така и за природната среда. Околната среда е в очевиден и директен конфликт с идеята да се печели от природните дадености, като се развива еко- и селски туризъм. **Ето защо е важно развитието на туризма да става организирано и балансирано, което изисква стратегия и план за действие.**

Приоритетите и мерките за развитие на туризма трябва да планират дейности, съгласно чл.11 от Закона за туризма, така че ПИРО да съответства на нормативните изисквания.

При определянето на приоритетите и мерките за развитие на туризма е добре да се вземат предвид резултатите от извършено проучване през 2019 г. „Мерки за оползотворяване на туристическите ресурси и подобряване на туристическото предлагане на територията на МИГ „Общини Елена и Златарица“, финансирано от СВОМР на МИГ (Начало - Сдружение МИГ общини Елена и Златарица (elena.bg)**), където са изведени следните мерки:**

- Подобряване на качеството на човешките ресурси, свързани със сектора на туризма на територията на МИГ;
- Подобряване на туристическата инфраструктура и инфраструктурата за достъп до природни и културни забележителности;
- Създаване/развитие на атракции и забавления за посетителите на територията;
- Местна идентичност и храни. Насърчаване предлагането на местни храни и продукти;
- Активен маркетинг на дестинацията;
- Използване на новите дигиталните технологии в услуга на сектора;
- Подобряване на взаимодействие между институциите и бизнеса.

5.2. Нетни приходи от продажби и производителност на икономиката

Според нетните приходи от продажби отрасловата структура на икономиката на община Елена по подобие на тази, въз основа на броя предприятия се формира от 4 сектора: 1) селското, горското и рибното стопанство; 2) търговията, ремонта на автомобили и мотоциклети; 3) преработващата промишленост и 4) Хотелиерството и ресторантьорството. Илюстрация на тази структура е диаграмата по-долу.

Относителният дял на нетните приходи от продажби на четирите структуроопределящи сектора надхвърля 92% от всичките приходи на нефинансовите предприятия за 2019 г. При съпоставка на относителния дял на броя предприятия с този на нетните приходи от продажби за 2019 г. се вижда, че:

- Физическите и юридическите лица, работещи в сектор А: Селско, горско и рибно стопанство, представляващи 14% от всички предприятия, генерират 6% от всички нетни приходи;

- Икономическите агенти, работещи в сектор G: Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети, представляващи 36% от всички предприятия, генерират 27% от всички нетни приходи;
- Фирмите, работещи в сектор C: Преработваща промишленост, представляващи 9% от всички предприятия, генерират 53% от всички нетни приходи;
- Организациите, работещи в сектор I: Хотелиерство и ресторантьорство, представляващи 15% от всички предприятия, генерират 6% от всички нетни приходи.

Фиг. 25

Фиг. 26

Източник: Аналитична диаграма на база данни от НСИ

Очевидно най-голяма ефективност отчитат предприятията в преработващата промишленост (сектор С), където сравнително по-малко икономически агенти реализират повече нетни приходи от продажби. Тези предприятия осигуряват работа на 31% от наетите лица на трудови и служебни правоотношения за 2019 г. Производителността на един работник в сектора за 2019 г. е 99,26 хил. лева, съгласно аналитичната таблица по-долу. **Производителността показва каква част от нетните приходи от продажби носи един нает на трудови и служебни правоотношения.**

Таблица 58: Производителност на един нает за 2019 г.

Икономическа дейност	Показатели за 2019 г.		
	Нетни приходи, в хил. лева	Наети лица, в брой	Производителност на един нает, в хил. лева
1	2	3	4=2/3
Селско, горски и рибно стопанство	5 699	151	37,74
Преработваща промишленост	51 712	521	99,26
Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети	26 677	231	115,48
Хотелиерство и ресторантьорство	6 162	156	39,50
Всички останали	7 687	646	11,90
Общо за всички сектори	**97 937**	**1 705**	**57,44**

Източник: Аналитична таблица по данни от НСИ

За разлика от предприятията в преработващата промишленост тези в сектор G – Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети са по-малко ефективни, според съотношението брой предприятия и реализирани приходи. Производителността на един работник в този сектор обаче е най-голяма (115,48 хил. лева) в сравнение с другите сектори, в същото време заплатите на наетите лица, ангажирани в тези дейности са сравнително по-ниски.

Таблица 59: Производителност на един нает

Икономическа дейност	Производителност на един нает, в хил. лева за периода 2015 - 2019 г.				
	2015	2016	2017	2018	2019
Селско, горски и рибно стопанство	27,10	24,76	26,98	34,84	37,74
Преработваща промишленост	57,17	63,25	75,42	48,38	99,26
Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети	76,77	85,30	88,75	92,31	115,48
Хотелиерство и ресторантьорство	24,68	24,94	32,00	31,70	39,50
Всички останали	12,68	10,50	12,00	11,03	11,90
Общо за всички сектори	**38,34**	**39,61**	**44,48**	**36,99**	**57,44**

Източник: Аналитична таблица по данни от НСИ

На следващо място е производителността в сектор I – Хотелиерство и ресторантьорство (39,50 хил.лева), следвана от тази в сектор A - Селско, горско и рибно стопанство (37,74 хил. лева). Относителния дял на броя предприятия и нетните приходи за двата сектора през 2019 г. са почти равни.

Фиг. 27

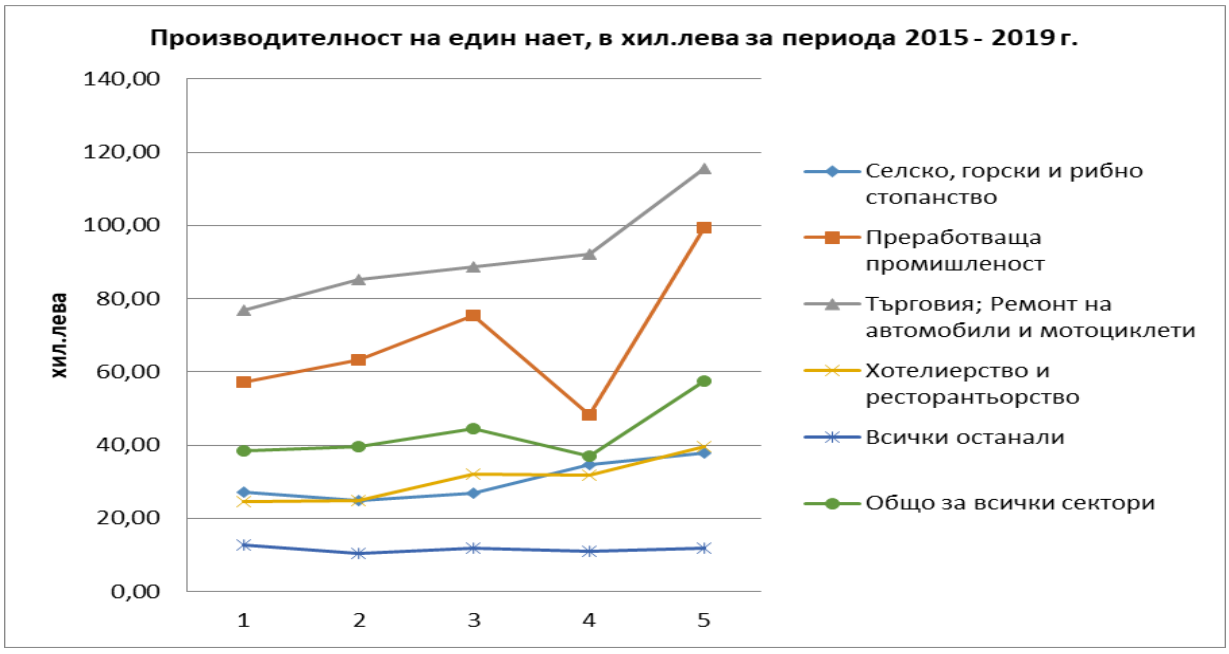

От данните за производителността на един нает за периода 2015 – 2019 г., се вижда че производителността на местната икономика нараства – от 38,34 хил. лв. за 2015 г. на 57,44 хил. лв. през 2019 г. Причините за това са увеличаване на нетните приходи (49%), намаляване на броя наети лица в преработващата промишленост (-8%), търговията и услугите (-6%) и като цяло в местната икономика (-1%).

При по-детайлен преглед на нетните приходи от продажби по сектори за периода 2015 – 2019 г., публикувани в таблицата по-долу се забелязва че:

- Нетните приходи от продажби в сектор А – селско, горско и рибно стопанство се увеличават с 47% за 2019 г., спрямо 2015 г. въпреки това техния относителен дял през годините е постоянен (6%) с пик през 2018 г. (10%). **Тези резултати най-вероятно се дължат на климатичните условия през годините и субсидиите в зърнопроизводството и животновъдството;**
- В сектор С – преработващата промишленост се наблюдава подобна динамика с почти постоянен дял на нетните приходи през годините (51-53%) с изключение на този през 2018 г. (31%) и тяхното нарастване с 60%. В резултат, на което се стига до устойчиво увеличаване на производителността на едно нает лице. **Може би това се дължи на вътрешната отраслова структура, в която преобладаващи са хранително вкусовата промишленост, производство на машини и съоръжения за селското стопанство и др. Резултатите в преработващата промишленост зависят от нивото на управление и технологичност.**
- Нетните приходи от продажби на предприятията в сектор G – търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети нарастват с 42% за 2019 г., спрямо 2015 г. **Сектор G дава най-висока производителност на едно заето лице с най-много работещи фирми (36%), генериращи по-малко нетни приходи от предприятията в сектор С. Това са най-вероятно микро фирми, работещи собственици и свободни професии, които са преобладаващи в сектора;**
- Хотелиерството и ресторантьорството (сектор I) са едни от най-засегнатите от пандемията икономически дейности през 2020 г., причинена от вирусната инфекция COVID-19. **Данните за сектор I показват, че за периода 2015 – 2019 г. секторът е с най-голям ръст в нетните приходи от продажби (150%), който формира между 4% и 7% дял от приходите в местната икономика.**

Таблица 60: Нетни приходи на нефинансовите предприятия по икономически дейности

Код	Икономически дийности	Нетни приходи от продажби в хил.лева					Отклонение
		2015	2016	2017	2018	2019	2015/2019
A	Селско, горски и рибно стопанство	3 875	3 541	4 101	5 819	5 699	47%
	Дял на приходите от сектор A	***6%***	***5%***	***6%***	***10%***	***6%***	
B	Добивна промишленост	-	-	-	-	-	
C	Преработваща промишленост	32 242	34 153	38 164	18 482	51 712	60%
	Дял на приходите от сектор C	***49%***	***51%***	***52%***	***31%***	***53%***	
D	Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	..	..	..	..	..	
E	Доставяне на води; Канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	-	-	-	-	-	
F	Строителсво	2 955	1 216	1 278	1 800	1 510	-49%
G	Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети	18 809	18 680	19 258	24 278	26 677	42%
	Дял на приходите от сектор G	***29%***	***28%***	***26%***	***40%***	***27%***	
H	Транспорт, складиране и пощи	3 844	4 126	4 774	4 186	4 164	8%
	Дял на приходите от сектор H	***6%***	***6%***	***6%***	***7%***	***4%***	
I	Хотелиерство и ресторантьорство	2 468	3 467	4 832	4 216	6 162	150%
	Дял на приходите от сектор I	***4%***	***5%***	***7%***	***7%***	***6%***	
J	Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; Далекосъобщения	226	..	122	..	..	
L	Операции с недвижими имоти	311	165	59	236	418	34%
M	Професионални дейности и научни изследвания	257	235	491	341	364	42%
N	Административни и спомагателни дейности	..	49	82	124	97	
P	Образование	..	..	..	136	168	
Q	Хуманно здравеопазване и социална работа	603	591	616	606	673	12%
R	Култура, спорт и развлечение	39	71	..	40	83	113%
S	Други дейности	77	69	75	88	189	145%
	Общо за всички сектори	**65 829**	**66 548**	**74 014**	**60 374**	**97 937**	**49%**

Фиг. 28

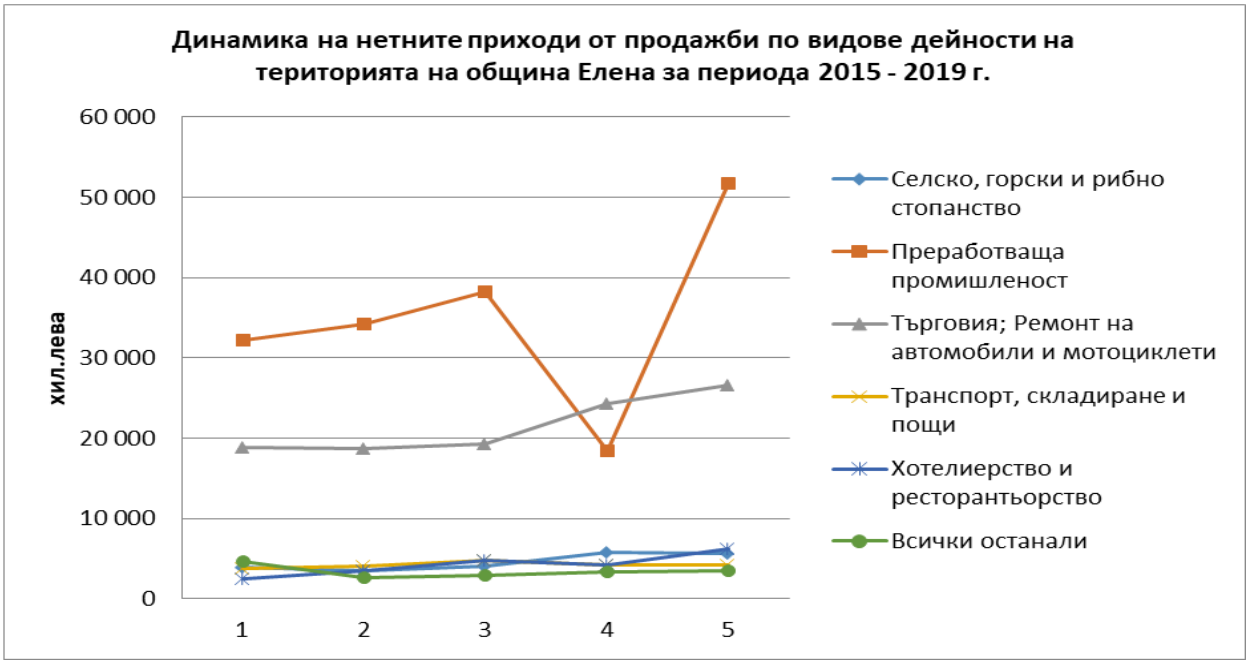

5.3.Инвестиции

Нарастването на нетните приходи от продажби на нефинансовите предприятия на територията на община Елена за периода 2015 – 2019 г. с 49% е довело до увеличаване на разходите за придобиване на ДМА (15%), но и до плавно намаляване на техния дял с пик през 2018 (63%) и сериозен спад за 2019 г. (44%)**. През този период предприятията са заделяли по-малко от приходите си за инвестиции в ДМА, което най-вероятно е довело до тяхното по-бързото изхабяване и технологично остаряване.**

Таблица 61: Нетни приходи и ДМА на нефинансовите предприятия

Показател	Години, в хил. лева					Отклонение 2015/2019
	2015	2016	2017	2018	2019	
Нетни приходи от продажби	65 829	66 548	74 014	60 374	97 937	49%
Разходи за ДМА	37 358	39 373	37 159	38 319	42 915	15%
Дял на разходите за ДМА от нетните приходи	*57%*	*59%*	*50%*	*63%*	*44%*	***-23%***

Източник: НСИ

С нарастване на нетните приходи от продажби (49%) за периода 2015 – 2019 г., се увеличават разходите за ДМА (15%), същевременно средносписъчния брой на наетите лица на трудово и служебно правоотношение леко намалява (-1%), а производителността се увеличава (50%)**. Това означава, че местната икономика увеличава своята конкурентоспособност и добавена стойност. Фокусът на внимание трябва да бъде насочен към средствата за производство и предоставяне на услуги (машини, съоръжения, оборудване, човешки ресурси и др.). Заделянето на по-малко средства за инвестиции в ново технологично оборудване и човешки ресурси може да доведе до понижаване конкурентоспособността на предприятията в местната икономика. В ПИРО могат да се планират мерки за насърчаване на предприемачеството, подкрепа за инвестиции в дейности, за които има потенциал за развитие и по-голяма добавена стойност.**

От диаграмата по-долу се вижда, че в периода 2015 – 2019 г. разходите за придобиване на ДМА в сектор А – селско, горско и рибно стопанство устойчиво се увеличават. От справката в ИСУН (ИСУН 2020 (eufunds.bg)) става ясно, че на територията на община Елена се реализират 9 проекта с финансовата подкрепа на ПРСР и Програма за морско дело и рибарство. Един от тях е за изграждане на ново рибовъдно стопанство в с.Беброво, а останалите 8 проекта са предимно на млади земеделци и собственици на малки стопанства за овощни градини, пчелини и животновъдство. Това означава, че традиционни за Елена дейности като зърнопроизводството се подпомагат само по линията на директните плащания от ПРСР за обезпечаване оперативни нужди на фирмите. **Инвестициите в тези дейности се реализират основно със собствени средства, кредити или други форми на финансиране.**

Фиг. 29

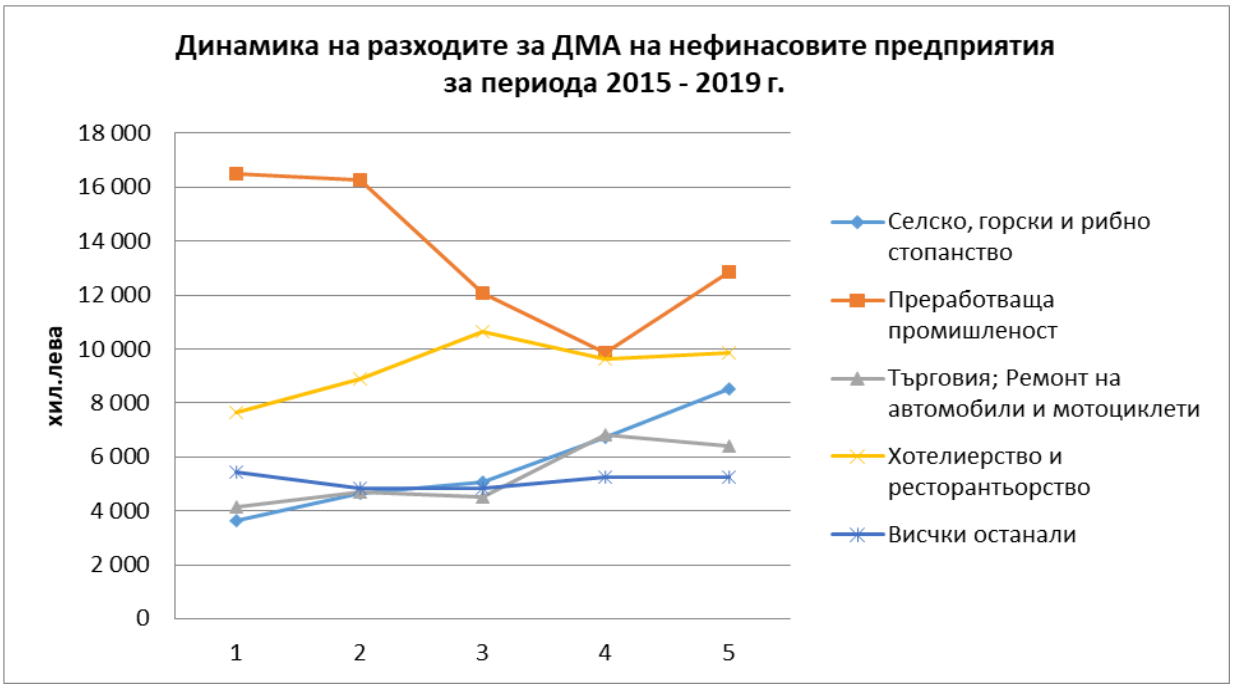

В сектор С – преработваща промишленост се забелязва сериозно намаляване на разходите за ДМА за периода 2015 – 2018 г. и леко възстановяване през 2019 г. Въпреки това разходите за ДМА са по-големи от тези във всички останали сектори на икономиката. Тези констатации изострят вниманието към преработващата промишленост, тъй като тя формира доход от над 50% в местната икономика за 2019 г. **Продължаващото намаляване на разходите за ДМА ще доведе до понижаване конкурентоспособността на предприятията в преработвателната промишленост.**

При хотелиерството и ресторантьорството се забелязва нарастване на разходите за ДМА през първите три години на референтния период, последващо задържане и леко колебание.

От гореизложеното става ясно, че тенденцията за намаляване на относителния дял на разходите за ДМА от нетните приходи от продажби за периода 2015 – 2019 г. се дължи основно в намалените инвестиции в преработващата промишленост.

В това отношение ПИРО може да насърчи и подпомогне инвестициите в местното икономическо развитие, като създаде повече условия за бизнес, облагороди населените места, повиши качеството на образователните, здравните и социалните услуги и създаде повече възможности за социален и културен живот. По този начин община Елена ще стане по-атрактивна за туристите и гостите, както и за инвеститорите и хората живеещи на територията.

5.4.Енергийна и ресурсна ефективност

Според наскоро приетия Зелен пакт (2019 г.) постигането на неутралност по отношение на климата и на кръгова икономика изисква пълна мобилизация на промишлеността, вкл. МСП. Преходът към кръгова икономика е възможност за въвеждане на устойчиви и

създаващи работни места дейности в МСП, които са в полза на обществото и околната среда. За тази цел е нужна информация, допълнителна подкрепа и насоки за модернизация по отношение на управлението на отпадъците.

Много малка част от предприемачите са информирани за възможностите и имат готовност за развиване на кръгови бизнес модели. Кръговото (вторично) използване на материали в България е било 4,3% през 2016 г., което е значително по-ниско от средното за ЕС-28 - 11,7% (Евростат). Ето защо е необходимо да се повиши информираността на предприемачите за възможностите и ползите от развиване на кръгови бизнес модели и подкрепа за стартиране на производство на зелени продукти и услуги.

Инвестиционните нужди в областта на енергетиката и климата остават значителни – България е все още най-енергоемката икономика в ЕС, а неефективното използване на енергията затруднява конкурентоспособността на българските МСП. Само 33,4% от МСП имат политика за енергийна ефективност (Анализ на състоянието на МСП, извършен за целите на НСМСП 2021-2027 г.). България остава икономиката с най-големи емисии на парникови газове в ЕС. (Анализ на състоянието на МСП, извършен за целите на НСМСП 2021-2027 г.). Налице е съществена потребност от продължаване на подкрепата на МСП с цел постигане на по-добра енергийна и ресурсна ефективност. В тази връзка са идентифицирани потребности и има необходимост от инвестиции в иновации от областта на чистите технологии и кръговата икономика, приспособяване на промишлените бази, кръговост и устойчивост при набавянето, използването и третирането на суровини, подкрепа за създаване на партньорства между предприятия за постигане на промишлена симбиоза, както и създаване на браншови платформи за обмяна на добри практики. Ето защо е добре в ПИРО да се предвидят дейности за предоставяне на информация, консултации и техническа помощ за изпълнение на мерки за енергийна ефективност и оползотворяване на отпадъците в предприятията на територията на община Елена за структуроопределящи икономически дейности като: производство, селско стопанство и преработка на земеделски продукти.

Изводи и заключения

Икономическото развитие на община Елена е нито добро, нито лошо. Така смятат над 53% от анкетираните, въпреки че близо 49% от тях оценяват доходите на домакинството като добри. Усещането за несигурност по отношение на икономическото развитие се потвърждава и от оценките за възможностите за намирането на работа – нито дроби, нито лоши (35%).

Този кратък анализ на икономическите показатели на нефинансовите предприятия по икономически дейности за територията на община Елена ни дава възможност, да обобщим и направим следните изводи:

- **В основата на икономическото развитие на община Елена са:**
  - Селско, горско и рибно стопанство - сектор A;
  - Преработващата промишленост – сектор C;
  - Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети - сектор G.

- Хотелиерството и ресторантьорството – сектор I

- **В сектор A, C, G, I функционират 74 % от всички предприятия, работят 62 % от всички наети лица на трудово и служебно правоотношение, генерират 92% от нетните приходи от продажби и формират над 88% от инвестициите в местната икономика за 2019 г.;**
- **В областта на селското, горското и рибното стопанство предприемаческата активност през годините се запазва с лек спад през 2019 г.** Това се дължи основно на селското стопанство, което е много чувствително към проблеми с фондовете и програмите, които финансират предприятията в сектора. За периода 2015 – 2020 г. броят на земеделците намалява с 15%, а броя на животновъдите с 32%.
- **Преобладаващата част от земеделските производители са растениевъди, отглеждащи предимно зърнени култури – пшеница, ечемик, царевица и слънчоглед.** Отглеждането на зърнени култури е сравнително по-атрактивно за земеделските стопани. Причините за това са подходящите климатични условия и почви, както и значително по-високата механизация на производството, което изисква все по-малко работна ръка. Голяма част от произведените зърнени култури се използват за изхранване и отглеждане на животни;
- **Зеленчукопроизводството не е добре развито на територията на община Елена. Причините за това най-вероятно са специфичния климат и почви, както и липсата на интерес на местното население към тази дейност;**
- **Пасищното животновъдство на територията на община Елена има много добра перспектива и възможности за развитие**. За тази цел обаче има нужда от съдействие за комасиране на земя с цел изхранване на животните. Освен това е необходимо да се създадат правила за преминаване през земеделски земи на превозни средства и хора на местна ниво, за да се намалят щетите върху пасищата, мерите и нивите на земеделските стопани;
- **Икономическата активност в рибното стопанство е по-скоро добра, имайки предвид ресурсите, които територията предлага и очакваните инвестиции;**
- **Горското стопанство по традиция се управлява от държавни структури и организации, които въвеждат регулации в сектора и упражняват контрол върху използването на горските ресурси;**
- **Дървесината, добита от горския фонд се използва за промишлени цели и дърва за огрев.** Дърводобивът разрушава пътната настилка на територията на община Елена. За да се предотврати това е необходимо да се инвестира в нова техника и оборудване, както и да се регулират отношенията между дърводобивните фирми, земеделците, горските стопанства и ловните дружинки. Инвестициите в нова техника изискват повече приходи и по-висока добавена стойност от дървопреработка;
- **На територията на община Елена е развита първичната, но не и вторичната преработка на дървесина (мебели и други изделия от дърво).** Проучването успя да идентифицира само един производител на мебели;

- **Преработващата промишленост на територията на община Елена е един от четирите отрасъла, които имат най-голям принос в нетните приходи от продажби (над 50%) и създаването на устойчива заетост (30-31%);**
- **Резултатите в сектор А - Селско, горско и рибно стопанство най-вероятно се дължат на климатичните условия през годините и субсидиите в зърнопроизводството и животновъдството.** Инвестициите в модернизация на земеделските стопанства и нови технологии ги прави по-производителни и по-нетрудоемки;
- **Резултатите в сектор С - Преработващата промишленост зависят от нивото на технологичност и доброто управление на предприятията** в подсектори: хранително-вкусовата промишленост, преработката на земеделски и горски продукти, производство на машини и съоръжения за селското стопанство и др.;
- **Сектор G - Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети дава една от най-високите производителности на едно заето лице с най-много работещи фирми, генериращи обаче по-малко нетни приходи от продажби.**
- **Хотелиерството и ресторантьорството (сектор I) са едни от най-засегнатите от пандемията икономически дейности през 2020 г., причинена от вирусната инфекция COVID-19**.
- **Броя на туристите посетили територията на община Елена през последните години е нарастнал повече от 2,5 пъти, а реализираните нощувки са се увеличили с 87%**. Доброто съчетание на природно и културно-историческо наследство, както и развитието на туристическите услуги и ниво на предлагане през последните 10 години е допринесло за популяризиране на община Елена като атрактивно и привлекателно място за ловен, еко, планински, селски, културен и опознавателен туризъм;
- **Бурно и хаотично развитие на туризма през последните години;**
- **Напливът на туристи води до увеличаване на доходите, но и до повишаване на дискомфорта за местните хора, увреждане на инфраструктурата и екопътеките, както и до замърсяване с отпадъци;**
- **По-голямата част от констатираните инфраструктурни проблеми попадат в зони с развит туризъм.** Това означава, че в ПИРО трябва приоритетно да се заложат мерки за подобряване на инфраструктурата и облагородяване на населените места на територията на община Елена;
- **За да се увеличи престоя на туристите е необходимо да се развие интегриран туристически продукт, таргетриран към специфична група посетители. Това изисква проучване и стратегия за развитие на туризма.**
- **Необходими са по-добра презентация, популяризиране и дигитализация на културно-историческото наследство, така че да се даде по-висока добавена стойност на туристическия продукт;**
- **Ниският социален капитал е сред основните проблеми за развитието на Елена и туризма на територията, подобно на повечето общности в България**;

- **При определянето на приоритетите и мерките за развитие на туризма е добре да се вземат предвид резултатите от извършено проучване през 2019 г. „Мерки за оползотворяване на туристическите ресурси и подобряване на туристическото предлагане на територията на МИГ „Общини Елена и Златарица“;**
- **Необходимост от стратегия/програма за развитие на туризма, съгласно чл.11 от ЗТ и развитие на социалния капитал, които да подобрят взаимоотношенията между заинтересованите страни. Реализиране на инвестиции в пътища, ВиК, облагородяване на населените места, поддръжка на туристическата инфраструктура и опазване на околната среда;**
- **Местната икономика увеличава своята конкурентоспособност и добавена стойност.** Фокусът на внимание трябва да бъде насочен към средствата за производство и предоставяне на услуги. Заделянето на по-малко средства за инвестиции в ново технологично оборудване и човешки ресурси може да доведе до понижаване конкурентоспособността на предприятията в местната икономика. В ПИРО могат да се планират мерки за насърчаване на предприемачеството, подкрепа за инвестиции в дейности, за които има потенциал за развитие и по-голяма добавена стойност;
- **Намалява относителния дял на разходите за ДМА от нетните приходи от продажби за периода 2015 – 2019 г.** Това се дължи основно в намалените инвестиции в преработващата промишленост. Продължаващото намаляване на разходите за ДМА в преработващата промишленост ще доведе до понижаване конкурентоспособността на предприятията в сектора и от там на местната икономика;
- **Необходимост от насърчаване към енергийна и ресурсна ефективност за структуроопределящи икономически дейности** като: производство, селско стопанство и преработка на земеделски продукти. Повишаване на информираността на предприемачите за възможностите и ползите от развиване на кръгови бизнес модели и подкрепа за стартиране на производство на зелени продукти и услуги.

6. Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност на територията

6.1. Транспортна инфраструктура

Важен показател за това какви са възможностите за нивото и качеството на живот в т.ч. и икономическото развитие е свързаността на дадената територия, както със съседните на нея територии, така и по отношение на вътрешната свързаност между населените места в общината. **Тази свързаност се определя от достъпа до различните видове транспорт, които функционират в конкретната територия**.

За община Елена това в най-голяма степен се определя от наличието и състоянието на пътната инфраструктура. Причина за това е, че в общината поради преобладаващия планински релеф **няма възможности за развитие на въздушен**

транспорт, а липсата на големи плавателни реки предопределя и **невъзможността за речен транспорт**.

Железопътна инфраструктура на територията на общината е изградена през 1974год, която като цяло е изпълнявала основно транспорт на товари с приоритет обслужването на завода за строително стъкло. Линията не е изпълнявала пътнически превози, поради отдалечеността на гара Елена (2,5 км.) спрямо центъра на града. Тази структура е обхващала: част от жп линията „Златарица - Елена“ с дължина 7,1 км, жп гара „Елена“ и заводското отклонение от жп гара „Елена” до Завода за строително стъкло - 300м. Закриването на завода е довело и до драстично намаляване на товарите, поради което през 2003год. с постановление на Министерски съвет железопътната линия Горна Оряховица - Елена е закрита като нерентабилна. Днес голяма част от железният път е нарязан и унищожен, а сградата на бившата гара е пред разруха, като това е валидно и за останалите съоръжения, обслужвали жп транспорта. На този етап на **територията на община Елена на практика няма железопътен транспорт**.

6.1.1. Пътна инфраструктура и улична мрежа. Градска мобилност.

Пътната мрежа на територията на община Елена се състои от републикански и общински пътища с обща дължина 354 км.. В община Елена най-голяма е дължината на пътищата от общинската мрежа (268,74 км), което представлява 75,75% от дължината на цялата пътна мрежа в общината. Тази структура показва изоставането на общината и респ. областта по отношение на развитие на пътната инфраструктура.

Средната гъстота на републиканската пътна мрежа в България е 17,6 км/100 кв. км. За община Елена този показател е 48,7 км/100кв.км., което е над средната за страната, но е с ниска категория на пътищата.

- **Републиканска пътна мрежа на територията на община Елена**

От републиканските пътища (РПМ) на Еленска територия са само пътища от втори и трети клас. Липсват автомагистрали и първокласни пътища. РПМ в общината е представена от второкласен път II-53 (от граница с община Златарица - община Елена - граница с община Сливен) и третокласните: III-662 (Елена - Твърдица); III-551 (граница с община Велико Търново до Елена) и III-408 (с.Константин – гр.Омуртаг).

Таблица 62: Състояние на пътищата от републиканската пътна мрежа в община Елена

№	*Републиканска пътна мрежа*	*Дължина (км)*	*Състояние*
1.	**II-53** (от граница с община Златарица до гр. Елена – (км 46+290) и от гр. Елена (км 46+290) до граница с община Сливен (км 72+200)	**34.6** *26,09*	***средно състояние*** ***много добро***
2.	III-662 (Елена - Твърдица)	**24.8.**	***добро състояние***

3.	**III-551** (от граница с община Велико Търново до Елена)	**17.6.**	***лошо състояние***
4.	**III-408** (с.Константин - гр.Омуртаг)	**9,031**	***средно състояние***
	Обща дължина	***86,031***	

Източник: Общ устройствен план на община Елена

Главната транспортна артерия, която минава край град Елена е второкласен републикански път II-53 Поликраище - Горна Оряховица – Лясковец – Елена – Стара река – Сливен – о.п.Ямбол – Калчево - Средец. Тя свързва общината на север с главния железопътен възел в Централна Северна България - Горна Оряховица и косвено чрез първокласен републикански път I-4 София - Варна - с областния център Велико Търново. На изток чрез път II-53 се осъществява връзката на община Елена с общините Сливен, Ямбол и се стига почти до Бургас.

Връзката на община Елена на североизток с общините Антоново и Омуртаг от област Търговище изпълнява третокласният път III – 408 Стеврек – Глоговец, който се включва във второкласния път II – 53 в участъка Елена – Стара река при с. Константин. Втората косвена връзка на общинския с областния център от северозапад е третокласен път III-551 „Дебелец-Плаково-Средни колиби-Елена", който през последните години е поизоставен, с обрасли с храстовидна растителност банкети, което създава затруднения при движението на масовия автомобилен транспорт.

Друга важна транспортна артерия е третокласен път III-662 Нова Загора – Баня – Твърдица – Елена. Освен, че осъществява връзка с хижите „Буковец" и „Чумерна", той е най-пряката връзка между селищата от двете страни на Стара планина. През 2012г. е завършена ремонтната дейност на проходът Елена-Твърдица. По широкия шест метра път са укрепени няколко свлачища и са изградени отводнителни системи. **Този планински път като цяло е в добро състояние, но поради релефа е труден за поддържане, тъй като има сериозни свлачищни процеси. Често се налага неговото временно затваряне след активиране на свлачищата по неговия участък.** Подобни свлачищни дейности затвориха пътя на няколко пъти през последните две години (2020 и 2021г.), поради паднали камъни върху пътното платно или пропадане на самия път. Например през пролетта на 2021г. в участъка от км 47+800 до км 48+000 движението се осъществява в една лента поради пропадане на пътното платно и образувалото се свлачище.

Важна част от пътната инфраструктура са мостовите съоръжения, които се намират по трасетата на посочените пътни артерии. На територията на общината се намират общо 13 мостови съоръжения над републиканските пътища, преминаващи през общината. Тяхното състояние е описано в доклад извършен от експертна комисия, която е посочила и съответните предложения за извършването на ремонтни дейности *(в таблица по-долу*).

Таблица 63: Състояние на мостови съоръжения на Републиканска пътна мрежа на територията на община Елена

№ по ред	клас на пътя	№ на пътя	Ново км положение	Премоствано препятствие, товароносимост, габарит	Констатации	Предложения
1	II	53	38+771	Мост над р. Златришка (след Златаришки кантон) Г=7,3 м, Н=130, НГ=600, Г (м/у парапети) = 8,80	Без СПО; Частично разрушен десен тротоар и корниза му; Нарушена връзка на метален парапет с връхната конструкция на моста - в дясно; Разрушено бетоново покритие и открита армировка под десен парапет; Подронена пета на десен откос на изход - мост.	Ремонт на десен тротоар; Ремонт на връзката на метален парапет с връхната мостова конструкция - 50м; Ремонт корниз на десен тротоар - 60м; Ремонт пета на десен конус - в дясно.
2	II	53	39+385	Мост над Кринковско дере (пред Хан Боаза) Н=130, НГ=600, Г=7,80	Без СПО; Масивни каменни парапети - десен в края - срутен с разместени камъни - 9м; По пътната настилка до парапетите - кал, пясък и растителност; Има пукнатини в каменната зидария на свода.	Ремонт на каменен парапет; Почистване на настилката от кал, пясък и растителност; Фугиране каменен свод - 60 кв. м.
3	II	53	44+430	Мост над Кринковско дере (ул. "Разпоповци" - гр. Елена) Н=130, НГ=600, Г=7,10, Г (с тротоари) = 10,20	Без СПО; Липсват отводнителни шахти; Затлачен втори отвор (не функционира); По пътната настилка в ляво - единични дупки; Има открити части на армировката на главните надлъжни греди.	Ремонт за отводняване; Почистване на втори отвор от наноси - 200 куб. м.; Ремонт бетоново покритие върху армировка греди.
4	II	53	45+307	Мост над р. Костелска (гр. Елена - до бетонов възел) Н=130, НГ=600, Г=6,20, Г (с тротоарна конзола) = 7,80	Без СПО, липсват елементи от предпазен парапет - ляво - 1 бр., дясно - 4 бр; Пътната настилка е с деформации и пукнатини; Повреди в уширената част на връхната бетонова конструкция; Открита и корозирала армировка; Липсват улеите за отводняване в началото и края на моста; В края на пътната настилка - кал и пясък.	Ремонт предпазен парапет - 5 елемента; Фрезоване и изкърпване асфалтова настилка - 200 кв. м.; Ремонт тротоарна конзола и бетоново покритие в/у армировката; Почистване пътна нстилка от кал и пясък.

5	II	53	52+793	Мост на р. Руховска (преди с. марян) Н=130, НГ=600, Г=9,60, Г (с тротоари) = 11,80	Без СПО; Предпазен парапет - корозирал; По пътната настилка се наблюдават мрежовидни пукнатини; Дясна част на моста - в много лошо състовния - пукнатини и разрушения по каменния свод и устоите, паднали камъни; Растителност и дървета по конструкцията.	Боядисване парапети; Изкърпване пътна настилка; За основен ремонт - дясна част - на свода и каменна зидария на устоите; Изсичане дървета по конструкция.
6	II	53	53+780	Мост над р. Костелска (след с. Марян) Н=300, Н=300,НК=800, Г=7,5, Г (с тротоари) = 9,20	Без СПО; Предпазни парапети - корозирали; напукана пътна настилка; Левия тротоар е разрушен, липсват плочи; По пътната настилка има кал и растителност; Напречните фуги са напукани, тече вода през конструкцията; Растителност и дървета при ВТОК и около устоите на моста.	Боядисване на предпазни парапети; Изкърпване на настилка и почистване от кал и пясък - 40 кв. м.; Ремонт на ляв тротоар - 50 кв. м.; Основен ремонт напречни фуги; Изсичане на дървета и растителност при ВТОК и около устоите.
7	II	53	57+712	Мост над р. Бебровска (до с. Беброво - обходен път) Н=300, НК=800, Г=7.80, Г (между парапети) = 9,40	Без СПО; Парапетите са корозирали; По пътната настилка има пукнатини и деформации (улягания) в начало и край на моста; Наноси от кал, пясък и растителност; По тротоарите липсват плочи; Има пукнатини по главната надлъжна греда (около лагера); Има наноси и растителност при ВТОК и ОТТОК на моста.	Боядисване на предпазни парапети; Изкърпване на настилка и ремонт на уляганията при вход и изход от моста; Почистване на настилка от кал - 60 кв.м. Ремонт тротоари - 30 кв. м.; Ремонт главна надлъжна греда в натисковата зона и гресиране на лагери; Изсичане дървета при ВТОК, ОТТОК и устои.
8	II	53	72+075	Мост над р. Капиновска (след с. Майско) Н=130, НГ=600, Г=8.70, Г (с 1 тротоар - ляв) = 9,80	Липсваща в ляво СПО и тротоарни плочи; Корозирал парапет; В дясно - масивен парапет - без тротоар; Пътната настилка е напукана с наноси от кал, пясък и трева; Мостът е с два отвора, но първия не функционира - затлачен от наноси с h=1м; Ерозирал бетон по главните греди; Зидарията на десния устой е с разрушен първи ред.	Да се възстанови СПО - 36 лин. м.; Боядисване на парапет; Ремонт ляв тротоар - 30 кв. м.; Почистване на пътна настилка от кал и растителност и изкърпване; Почистване на първия отвор на моста от наноси - 200 куб. м.; Ремонт по главните греди и стълба, вкл. зидарията по десния устой.

9	III	551	21+015	Мост над р. Илиевска (Дойнов мост) товароносимост: валяк, омнибус и тълпа, Г=5,4	Без СПО; С масивни каменни парапети, като в началото на левия липсва 1,10м от първия ред; По пътната настилка има кал, пясък и растителност; Забелязват се единични пукнатини по фугите на каменната зидария.	Ремонт на първи ред на ляв масивен парапет - 1,10м; Почистване на пътното платно от кал, пясък и растителност - 40 кв. м.; Фугиране каменна зидария.
10	III	551	27+869	Мост над яз. Йовковци (от р. Веселина) Н=300, НК=800, Г=7,50, Г (с тротоарите) = 9,10	Има СПО - корозирала, липсващи 14 бр. мостови стълбчета за СПО; Метален парапет - корозирал - липсват 20 бр. тротоарни плочи; Замърсена пътна настилка - кал, пясък и трева; Корозирали стоманени лагери на гредите; Подронена пета - начало мост - десен откос; Растителност и дървета в начало и край - до устоите.	Ремонт СПО - 14 бр. стълбчета; Пребоядисване на СПО и парапети; Ремонт тротоар - 20 бр. плочи; Почистване на пътна настилка от кал, пясък и трева - 200 кв. м.; Почистване и гресиране на 78 бр. ролкови и тангенциални лагери; Изсичане на дървета и храсти.
11	III	551	35+684	Мост над р. Балева (преди РПУ - гр. Елена) Н=130, НГ=600, Г=5, Г (с тротоари) = 7,70	Без СПО; Корозирали метални парапети; нарушена връзка между десен парапет и връхна конструкция на моста - начало и край; Края на ляв парапет - ударен при ПТП; Разрушена тротоарна настилка; Пътна настилка с мрежовидни пукнатини; Ерозирал каменен свод.	Боядисване метални парапети; Ремонт десен парапет към конструкцията; Подмяна на ляв парапет - в края; Фугиране на каменна зидария - на свода.
12	III	551	36+603	Мост над дере в гр. Елена (срещи РПС) Н=300, НК=800, Г=7,40, Г (с тротоари) = 10,40	Без СПО; Наличен само 1 парапет - десет, увреден в края от ПТП; При ВТОК и ОТТОК има наноси от кал и растителност.	Ремонт (подмяна) на десен парапет; Почистване на ВТОК и ОТТОК от наноси и растителност.
13	III	662	68+650	Мост над р. Иванкова (в гр. Елена - до II-53) Н=130, НГ=600, Г=8,10, Г (с тротоари) = 11,07 (реконструкция връхна конструкция 2005 г. - 2006 г.)	Има СПО - в дясно увредени при ПТП - 2 бр. шини и 3 бр. мостови стълбчета за СПО; В края - дясно - затлачени италиански отводнителни улеи и 3 бр. разместени; При ВТОК и ОТТОК - дървета и храсти.	Възстановяване на 2 бр. шини за СПО и 3 бр. мостови метални стълбчета; Почистване отводнителен италиански улей и фугиране (циментиране) 3 бр. елемента - дясно в края; Изсичане на дървета и храсти при ВТОК и ОТТОК.

Източник: Доклад за извършена проверка на мостови съоръжения на Републиканска пътна мрежа на територията на община Елена

Пътната мрежа от I-ви, II-ри и III-ти клас от РПМ се обслужва и ремонтира от държавна Агенция „Пътна инфраструктура“, посредством Областното пътно управление.

Общината има правомощия и законови възможности да извършва ремонт и рехабилитация единствено на общинските пътища.

- **Общинска пътна мрежа на територията на община Елена-състояние**

Общинската пътната мрежа е една от най-дългите сред общинските пътни мрежи в страната, което се дължи на голямата територия и многото населени места в община Елена.

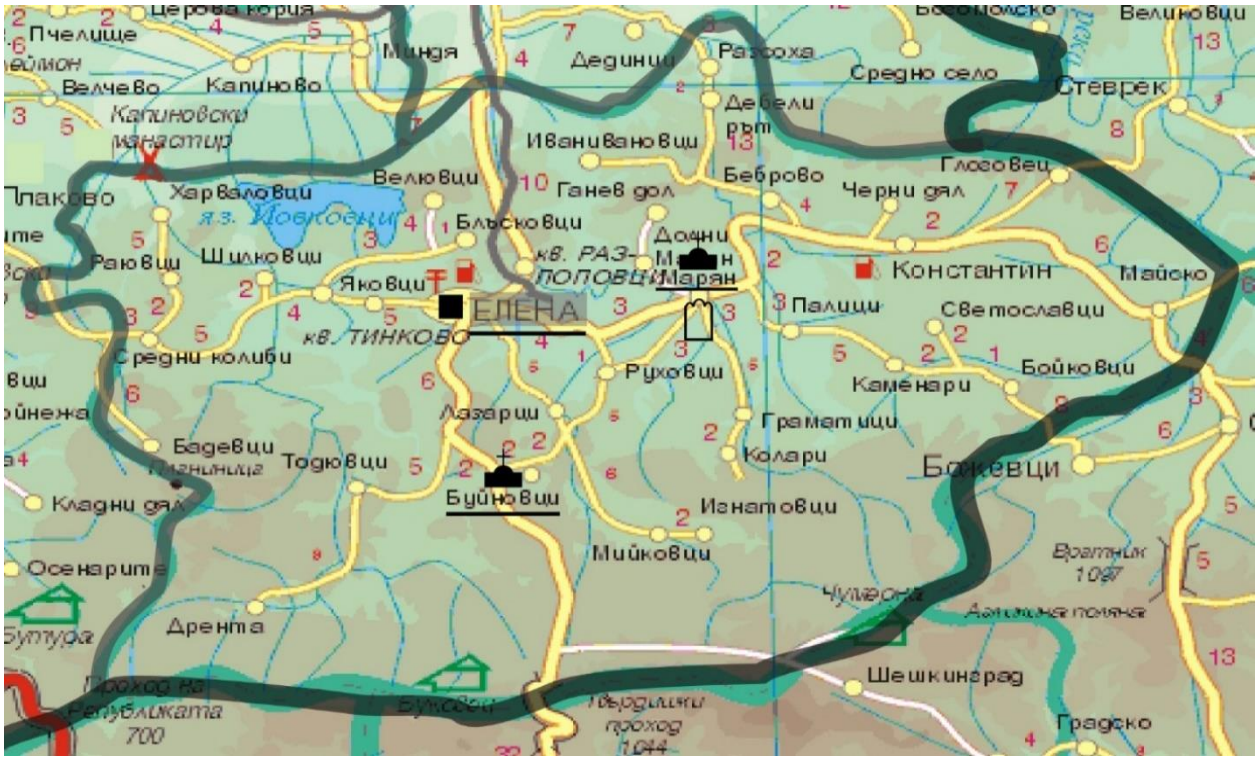

Карта 4: Пътна инфраструктура на община Елена

Общинската пътна мрежа включва всички бивши четвъртокласни пътища, както и местни, селскостопански, горски и други пътища.

Пътищата от общинската пътна мрежа са разпределени в 3 категории, съгласно **Решение № 236 от 13 април 2007 год. на Министерски съвет и последно изменение съгласно Решение № 155 от 14 март 2009 година на Министерски съвет за изменение и допълнение на Решение № 236 от 2007 г. за утвърждаване на списък на общинските пътища.**

На територията на общината има общо 77 броя общински пътища. От тях 81,045 км. са 1-ва категория, 3,2 км са 2-ра категория и 184,09 км са 3-та категория. **Видно е, че най-голям дял от общинската пътна мрежа заемат пътищата от 3-та категория (68,5%).**

Таблица 64: Списък на общинските пътища – Община Елена

№ по ред	Път №	Стар №	Наименование	от км до км	дължина, км
1	2	3	4	5	6
I-ва категория					
1	**VTR1072**	53016	/II-53, Елена - Беброво/ **Марян - Илаков рът - Лазарци** /VTR1079/	0+000÷8+900	8,900
2	**VTR1074**	53018	/II-53, Елена - Беброво/ **Марян - Костел - Зеленик**	0+000÷13+000	13,000
3	**VTR1075**	53022	/II-53, Елена - Стара река/ - **Давери - Каменари - Граница община** (Елена - Сливен) **- Божевци** /II-53/	0+000÷15+000	15,000
4	**VTR1078**	53027	/II-53, Елена - Стара река/ - **Граница община** (Елена - Сливен) - Граница община (Сливен - Котел) **- Боринци - Стрелци** /III-484/	0+000÷1+300	1,300
5	**VTR1079**	53405	/III-662, Твърдица - Елена/ **Елена - Лазарци - Мийковци**	0+000÷13+000	13,000
6	**VTR1080**	53406	/III-662, Твърдица - Елена/ - **Тодювци - Дрента - Горен край**	0+000÷17+500	17,500
7	**VTR1162**	53013	/III-4004/ **Златарица - Разсоха** - Граница община (Златарица - Елена) **- Беброво** /II-53/	11+100÷23+850	12,750
общо в км. I - ва категория общински пътища					**81,450**
II-ра категория					
8	**VTR2070**	53014	/II-53, Елена - Марян/ **Руховци** /VTR1072/	0+000÷1+400	1,400
9	**VTR2076**	53024	/VTR1075/ **Палици - Чакали** /VTR1074/	0+000÷1+800	1,800
общо в км. II - ра категория общински пътища					**3,200**
III- та категория					
10	**VTR3071**	53015	/VTR1162, Златарица - Беброво/ - **Дебели рът - Стояновци**	0+000÷4+350	4,350
11	**VTR3073**	53017	/VTR1162, Златарица - Беброво/ - **Тънки рът**	0+000÷2+750	2,750
12	**VTR3077**	53026	/II-53, Елена - Беброво/ **Марян - Долни Марян** /VTR3093/	0+000÷6+000	6,000
13	**VTR3081**	53407	/III-662, Твърдица - Елена/ **Буйновци - Нешевци** /VTR1079/	0+000÷3+600	3,600
14	**VTR3082**	55106	/III-551, Плаково - Средни колиби/ - **Бадевци**	0+000÷6+430	6,430
15	**VTR3083**	55106	/VTR1080/ **Дрента - Баждари**	0+000÷4+200	4,200
16	**VTR3084**	55107	/III-551, Средни колиби - Елена/ - **Шилковци**	0+000÷3+900	3,900

17	**VTR3085**	55109	/III-551, Средни колиби - Елена/ **Яковци - Искрова локва** /VTR3086/	0+000÷4+200	4,200
18	**VTR3086**	55111	/III-551/ **Елена - Блъсковци - Дърлевци**	0+000÷9+150	9,150
19	**VTR3087**	55115	/III-551/ **Елена - Горни Чукани**	0+000÷4+300	4,300
20	**VTR3088**	M3	/VTR2070/ **Руховци - Христовци**	0+000÷1+400	1,400
21	**VTR3089**	M5	/VTR1072/ **Илаков рът - Бръчковци - Витевци - Продановци - Илаков рът**	0+000÷3+630	3,630
22	**VTR3090**	M10	/VTR1072, Илаков рът - Лазарци/ - **Хъневци - Драгановци**	0+000÷2+850	2,850
23	**VTR3091**	M11	/VTR1162, Дедина - Беброво/ - **Дайновци**	0+000÷0+800	0,800
24	**VTR3092**	M12	/VTR1162, Дедина - Беброво/ - **Чавдарци** - /VTR1162, Дедина - Беброво/	0+000÷6+580	6,580
25	**VTR3093**	M13	/VTR1162, Дедина - Беброво/ - **Босевци**	0+000÷5+000	5,000
26	**VTR3094**	M14	/VTR1162, Дедина - Беброво/ - **Попска**	0+000÷2+000	2,000
27	**VTR3095**	M15	/VTR1162/ **Беброво - Черни дял**	0+000÷4+000	4,000
28	**VTR3096**	M13	VTR3093 - **Иван Ивановци**	0+000÷4+000	2,880
29	**VTR3097**	M17, M18	/VTR1074/ **Костел - Колари - Събковци** /VTR1074/	0+000÷4+000	2,000
30	**VTR3098**	M20	/VTR1075/ **Палици - Брезово**	0+000÷1+000	1+400
31	**VTR3099**	M21	/VTR3098, Палици - Брезово/ - **Миневци**	0+000÷0+600	0,600
32	**VTR3100**	M22	/VTR1075/ **Палици - Тумбевци - Горска**	0+000÷3+000	3,000
33	**VTR3101**	M23	/VTR1075, Каменари - Бойковци/ - **Светославци**	0+000÷3+150	3,150
34	**VTR3102**	M24	/VTR3077, Марян - Долни Марян/ - **Радовци**	0+000÷1+000	1,000
35	**VTR3103**		/VTR 3077, Марян - Долни Марян/ - Ганев дол / VTR 3093/	0+000÷1+500	1,500
36	**VTR3104**	M26	/II-53, Елена - Беброво/ - **Петковци - Попрусевци**	0+000÷1+800	1,800
37	**VTR3105**	M27	/II-53, Елена - Беброво/ - **Бялковци**	0+000÷1+00	1,000
38	**VTR3106**	M28	/II-53, Елена - Константин/ - **Козя река**	0+000÷2+000	2,000
39	**VTR3107**	M29	/II-53, Елена - Стара река/ **Константин - Треновци - Бойковци** /VTR1075, Каменари - Бойковци/	0+000÷10+670	10,670
40	**VTR3108**	M30, M31	**Крумчевци** - /II-53/ - **Томбето**	0+000÷3+000	3,000
41	**VTR3109**	M33	/II-53, Елена - Стара река/ **Майско - Вълчовци**	0+000÷4+000	4,000
42	**VTR3110**	M34	/VTR1079, Елена - Лазарци/ **Велковци - Долни Танчевци** - /VTR1079/	0+000÷2+000	2,000

43	**VTR3111**	M35	/VTR1079, Лазарци - Мийковци/ - **Горни Танчевци**	0+000÷2+450	2,450
44	**VTR3112**	M36	/VTR3111, Мийковци - Горни Танчевци/ - **Топузи**	0+000÷1+920	1,920
45	**VTR3113**	M37	/VTR1079, Лазарци - Мийковци/ - **Високовци - Игнатовци**	0+000÷4+000	4,000
46	**VTR3114**	M38	/VTR3113, Мийковци - Високовци/ - **Ралиновци** - /VTR3113/	0+000÷-0+800	0,800
47	**VTR3115**	M39, M40	/III-662/ - **кв. Усои** - /III-662/ - **кв. Пърчовци - кв. Новачкини** - /III-662/	0+000÷3+550	3+550
48	**VTR3116**	M41	/VTR1080/ **Тодювци - Бейковци**	0+000÷1+400	1,400
49	**VTR3117**	M42	/VTR1080, Тодювци - Дрента/ - **Киревци**	0+000÷1+450	1,450
50	**VTR3118**	M43	/VTR1080, Тодювци - Дрента/ - **Добревци - Косевци**	0+000÷3+000	3,000
51	**VTR3119**	M44	/VTR1080, Тодювци - Дрента/ - **Пейковци**	0+000÷0+950	0,950
52	**VTR3120**	M46	/VTR3081/ **Буйновци - Крилювци**	0+000÷1+500	1,500
53	**VTR3121**	M47	/VTR3081/ **Буйновци - Котуци**	0+000÷0+850	0,850
54	**VTR3122**	M48	/VTR3081/ **Буйновци - Кожлювци**	0+000÷1+250	1,250
55	**VTR3123**	M49	**Дараци** /VTR1079/	0+000÷2+400	2,400
56	**VTR3124**	M50	/III-662, Твърдица - Елена/ - **Райновци - Дуковци**	0+000÷4+000	4,000
57	**VTR3125**	M53	/III-662, Твърдица - Елена/ - **Папратлива**	0+000÷4+200	4,200
58	**VTR3126**	M52	/VTR3125, Папратлива/ - **Драгневци**	0+000÷0+800	0,800
59	**VTR3127**	M54	/VTR3082, Илиювци - Бадевци/ - **Берковци**	0+000÷1+100	1,100
60	**VTR3128**	M55	/III-551, Средни колиби - Елена/ - **Раювци - Харваловци**	0+000÷7+000	7,000
61	**VTR3129**	M56	/III-551, Средни колиби - Елена/ - **Баевци**	0+000÷1+000	1,000
62	**VTR3130**	M57, M71	/III-551, Средни колиби - Елена/ - **Донковци - Вързилковци** - /III-551/	0+000÷3+130	3,130
63	**VTR3131**	M58	/VTR3085, Яковци - Блъсковци/ - **Вълчовци**	0+000÷0+500	0,500
64	**VTR3132**	M59	/VTR3085, Яковци - Блъсковци/ - **Балуци**	0+000÷1+500	1,500
65	**VTR3133**	M60	/VTR3085, Яковци - Блъсковци/ - **Червенковци**	0+000÷0+300	0,300
66	**VTR3134**	M61	/VTR3085 Яковци - Блъсковци/ - **Титевци - Марафелци** /VTR3085/	0+000÷2+400	2,400
67	**VTR3135**	M62	/III-551, Средни колиби - Елена/ **Яковци - Махалници**	0+000÷0+500	0,500
68	**VTR3136**	M63	/III-551, Средни колиби - Елена/ - **Стойчевци**	0+000÷0+900	0,900
69	**VTR3137**	M66	/VTR3086, Елена - Блъсковци/ **Искрова локва - Велювци**	0+000÷3+100	3,100

70	**VTR3138**	M67	/VTR3087, Искрова локва - Велювци/ - **Големани**	0+000÷1+000	1,000
71	**VTR3139**	M69	/VTR3087, Искрова локва - Велювци/ - **Николовци**	0+000÷1+000	1,000
72	**VTR3140**	M70	/III-662/ **Елена - Багалевци - Тодювци** /VTR1080/	0+000÷13+700	13,700
73	**VTR3141**	M71	/III-551, Средни колиби - Елена/ - **Донковци** /VTR3130/	0+000÷0+250	0,250
74	**VTR3142**	M72	/III-551, Средни колиби - Елена/ - **Малешковци - Боевци - Казаци**	0+000÷1+500	1,500
75	**VTR3143**		/VTR3140/ - **Драганосковци**	0+000÷0+650	0,650
76			/II-53, Елена - Марян/ - **Килъжевци**	0+000÷0+850	0,850
77			/II-53, Елена - Марян/ - **Синджирци**	0+000÷0+500	0,500
общо в км. III - та категория общински пътища					**184,090**
Общо общински пътища					**268,740**

Източник: Община Елена

От тях рехабилитирани са VTR1075 Давери – Каменари – Бойковци – граница общини (Елена-Сливен), VTR1080 Тодювци – Дрента, VTR1079 Елена - Лазарци – Мийковци, VTR1074 Марян – Чакали – Костел. През декември 2015год. е приключен проект „Рехабилитация и реконструкция на участъци от общинската пътна мрежа в община Елена – път VTR3086 „Елена - Блъсковци“, път VTR2076 „Палици - Чакали“, път VTR3113 / VTR3113 Лазарци - Мийковци /- Високовци – Игнатовци“ с финансовата помощ от ПРСР 2014-2020год. Благодарение на изпълнения проект е подобрена пътната мрежа и осигурено лесно и безопасно движение на стоки, услуги и хора в региона.

По-голямата част от общинските пътища са изградени още в първата половина на 20 в. През 1970-1980г. на миналия век почти всички пътища са асфалтирани, без да им се променят напречните и надлъжните профили. Поради слабата интензивност на автомобилното движение те са издържали в относително добро състояние до края на века, но с увеличаване на натоварването една **голяма част от тях в момента са в лошо състояние.** За това оказва влияние и увеличения дърводобив, движението на тежкотоварните автомобили и засиленото строителството в малките населени места. **Друг проблем, който проучването установи, е че една голяма част от т.нар. селски пътища, които в много от случаите са и единствена връзка за някои от селата са еднолентови и пътуването по тях е затруднено, особено в зимния период.**

Наличието на множеството рекички и дерета, които се пресичат с общинските пътища е наложило изграждане на 39 броя мостови съоръжения. Тяхното състояние е описано в доклад извършен от експертна комисия, която е посочила и съответните предложения за извършването на ремонтни дейности *(в таблица по-долу*).

Таблица 65: Състояние на мостови съоръжения на на Общинска пътна мрежа - община Елена

№ по ред	№ на пътя	Км. поло-жение	Местоположение	Констатации	Предложения
1	VTR1079/III-662/ Елена - Лазарци - Мийковци	0+960	Мост между ул. "Лапаешковци" и ул. "Неювци"	Нова асфалтова настилка, Предпазни парапети - здрави, боядисани, леко изкривени. В края на десното крило посока ул. "Неювци" има разместени 2 - 3 броя камъни	Ремонт и укрепване разместени камъни
2	VTR1079/III-662/ Елена - Лазарци - Мийковци	3+260	Мост ул. "Майтанеци"	Напуквания по асфалтовата настилка, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни покрай каменните предпазни парапети. Напуквания и разместване на каменни блокове от предпазния парапет - ляво и дясно в началото. Израстнали 3бр. малки дървета между каменната зидаря в лявата страна на моста. Пропаднала бетонова основа на мантинелата в десния край на моста. Изхвърлени строителни и битови отпадъци в двата края в лявата страна на моста	Почистване на моста от наноси, премахване на израстналите между каменната зидария дървета. Ремонт на парапетите и мантинелата.
3	VTR1079/III-662/ Елена - Лазарци - Мийковци	9+996	Мост над р. "Ахламурка", приток на р. "Борущица" (Мийковска) (мост Ахламур)	Основно ремонтиран през 2009г. от "Мостстрой" Велико Търново	Основно ремонтиран през 2009г. от "Мостстрой" Велико Търново
4	VTR1079/III-662/ Елена - Лазарци - Мийковци	10+780	Мост над десен приток на р. "Борущица" (Мийковска) под с. Николчовци	Асфалтова настилка - леко напукана, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни покрай каменните предпазни парапети. Липсва 7м от масивния каменен парапет в началото в дясно и от лявата страна по един метър в началото и края.	Почистване на моста от наноси и възстановяване на каменните парапети
5	VTR1079/III-662/ Елена - Лазарци - Мийковци	11+600	Мост преди с. Мийковци (езиково училище)	Нова асфалтова настилка, метални предпазни парапети, десен парапет частично изкривен и на 2 места изкъртен от бетоновата основа.	Ремонт и укрепване парапет
6	VTR1079/III-662/ Елена - Лазарци - Мийковци	12+280	Мост в с. Мийковци	Асфалтова настилка, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни предпазни парапети - мантинели. В началото на моста има разместване на суха каменна зидария - около 6м квадратни	Почистване на моста от наноси и ремонт на разместената суха каменна зидария
7	VTR1072/II-53/ Марян - Илаков рът - Лазарци	8+900	Мост над р. "Борущица" (Мийковска) при с. Хъневци	Асфалтова настилка - деформации и пукнатини, пропадане на две места, в началото на моста в дясно и по-голямо в ляво около 1м квадратен, има пукнатина по тротоарната част в ляво началото на моста	Ремонт асфалтова настилка, пропадания и пукнатина
8	VTR1074/II-53/ Марян - Костел - Зеленик	1+705	Мост на приток р."Костелска" - в с. Чакали (Саровци)	Асфалтова настилка - леко напукана, каменни колове вместо парапет,натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни	Почистване на моста от наноси
9	VTR1074/II-53/ Марян - Костел - Зеленик	6+386	Мост на р."Костелска" - в края на с. Костел, преди пукт на ГС Елена	Асфалтова настилка - деформации и пукнатини, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на метални парапети в средата с мантинели - за боядисване.	Ремонта асфалтова настилка. Почистване на моста от наноси, боядисване парапети.

10	VTR1074/II-53/ Марян - Костел - Зеленик	7+160	Мост на р."Костелска" - преди с. Валето	Трошено-каменна настилка (чакъл) - деформации в началото, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на метални парапети - за боядисване, буйна растителност, израстнало дърво в каменната зидария	Напълване деформация с фракция. Почистване на моста от наноси и буйната растителност, боядисване парапети. Премахване на израслото дърво.
11	VTR1074/II-53/ Марян - Костел - Зеленик	8+760	Мост на р."Костелска" - месноста "Смесито" преди "Рибарниците"	Трошено-каменна настилка (чакъл) - нарушена, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на метални парапети - за боядисване	Напълване деформации с фракция. Почистване на моста от наноси, боядисване парапети.
12	VTR2076/VTR1075/ Палици - Чакали /VTR1074/	1+800	Мост над р. "Костелска" в с. Чакали след фурната	Асфалтова настилка - изкърпена, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на метални парапети - за частично боядисване, надвиснали клони от лявата страна на моста от млади орехови дървета	Почистване на моста от наноси, боядисване парапети, изрязване на надвисналите клони
13	VTR3077/II-53/ Марян - Долни Марян	1+700	Мост над р. "Костелска" преди с. Долни Марян	Асфалтова настилка - деформации и пукнатини, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на метални парапети - здрави за боядисване, липсващ камък в основата на първия стълб от страна на втока на реката	Ремонта асфалтова настилка. Почистване на моста от наноси, боядисване парапети. Ремонт основа стълб
14	VTR2070/II-53/ - Руховци /VTR1072/	1+400	Мост над р. "Борущица" (Мийковска) при с. Руховци (Стайковци)	Асфалтова настилка, железен парапет, наноси (пясък, кал, трева) в отводнителните шахти, изветрели, частично разрушени бетонови предпазни стълбчета преди моста от двете страни	Почистване отводнителни шахти, подмяна бетонови стълбчета с мантинели
15	VTR3087/III-551/Елена - Горни Чукани	0+030	Мост над р. "Еленска" на ул. "Панайот Хитов"	Асфалтова настилка - изкърпена, липсва 1м от масивен предпазен каменен парапет в левия край на моста. Липсва камък от каменната зидария на централния стълб на моста, от страната на втока	Ремонт масивен предпазен каменен парапет. Ремонт основа на централен стълб на моста
16	VTR3086/III-551/Елена - Блъсковци - Дърлевци	1+120	Мост приток над р. "Еленска" (местност Бездънка)	Асфалтова настилка - деформации и пукнатини, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на метални парапети - изкривен в левия край на моста, улягване и напукване на настилката в началото на моста в дясно, в резултат от преминаването на тежкотоварни МПС-та - липсват камъни от дясното крило на оттока	Ремонта асфалтова настилка. Почистване на моста от наноси, боядисване парапети. Ремонт на дясното крило (страна отток)
17	VTR3086/III-551/Елена - Блъсковци - Дърлевци	2+900	Мост приток над р. "Еленска" преди разклона за с. Титевци, с. Марафелци, с. Големани, с. Велевци	Асфалтова настилка - напукана, малки дупки,натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на масивните каменни парапети.	Ремонта асфалтова настилка. Почистване на моста от наноси
18	VTR3086/III-551/Яковци - Блъсковци - /VTR3086/	0+010	Мост над дере в с. Яковци	Асфалтова настилка - добра,натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни метални прапети- не добре укрепени, израстнало единично дърво (кипарис) между каменната зидария на лявото крило страна вток.	Почистване на моста от наноси, укрепване на парапета, премахване единично дърво(кипарис)
19	VTR3086/III-551/Яковци - Блъсковци - /VTR3086/	1+380	Мост над дере приток на язовир "Йовковци", преди с. Вълчевци	Асфалтова настилка - добра,натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни метални прапети (мантинели)- здрави за боядисване	Почистване на моста от наноси и боядисване мантинели

20	VTR1080/III-662/Тодювци - Дрента - Горен край	2+600	Мост нас приток на р. "Веселина" преди с. Веселина	Асфалтова настилка - деформации и пукнатини, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на предпазните парапети (ляв метален и десен масивен каменен), буйна пълзяща растителност в каменната зидария по крилата, пукнатина в десния край на парапета излят от бетон	Ремонта асфалтова настилка. Почистване на моста от наноси, почистване на буйната растителност
21	VTR1080/III-662/Тодювци - Дрента – Гор. край	8+600	Мост над приток на р. "Веселина" (Смесито) преди разклон за "Липов рът"	Нова асфалтова настилка, парапети от масивни каменни блокове, пукнатини по фугите на парапета в ляво и дясно	Ремонт (фугиране) на пукнатините по каменните парапети
22	VTR1080/III-662/Тодювци - Дрента – Гор. край	10+800	Мост над приток на р. "Веселина" (Елба)	Нова асфалтова настилка, парапети железни не добре укрепени, боядисани, липсва секция от лява страна в началото, пълзяща растителност в дясната страна по парапета и част от платното	Укрепване парапети и поставяне на липсваща секция, почистване пълзяща растителност в дясна страна
23	VTR1080/III-662/Тодювци - Дрента – Гор. край	11+900	Мост над приток на р. "Веселина" ("Злата река")	Нова асфалтова настилка, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на железни предпазни парапети - здрави, боядисани. Пропаднал, изкривен метален кол и мантинела в дясно след моста	Почистване на моста от наноси, ремонт мантинела
24	VTR1080/III-662/Тодювци - Дрента – Гор. край	13+100	Мост в началото на с. Дрента	Нова асфалтова настилка, парапети метални боядисани - здрави, натрупани наноси (листа) по моста, израстнали дребни храсти (трънки) между каменната зидария от страна вток и страна отток	Почистване на моста от наноси и израсналите храсти по каменната зидария
25	VTR1080/III-662/Тодювци - Дрента – Гор. край	17+300	Мост в с. Горен край	Асфалтова настилка - добра, метални парапети здрави и боядисани, счупване от тротоарната част в десния край	Ремонт на тротоарна част
26	VTR1162/III-4004/ Златарица - Разсоха - Граница община / Златарица - Елена/ - Беброво /II-53/	2+700	Мост над р. "Бебровска" с. Дайновци	Асфалтова настилка - леки пукнатини, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на масивните каменни предпазни парапети. Разместени и липсващи камъни от каменната зидатия на предпазните парапети по основата. Между каменната зидария по моста има израстнали дребни храсти от страна вток и страна отток. Затлачени отводнителни отвори.	Почистване на моста от наноси и израсналите дребни храсти между каменната зидария. Ремонт каменна зидария по предпазния парапет. Почистване отводнителни отвори.
27	VTR1162/III-4004/ Златарица - Разсоха - Граница община / Златарица - Елена/ - Беброво /II-53/	9+100	Мост над р. "Бебровска" при разклон за с. Босевци	Асфалтова настилка - леки пукнатини, натрупани наноси (пясък, кал, трева) и буйна растителност от двете страни на масивните каменни предпазни парапети. Разместени и липсващи камъни на десен стълб от страна вток подкопан и разместени камъни на десен стълб отток подкопан.	Почистване на моста от наноси и буйна растителност. Ремонт на липсващата и разместена каменна зидария на моста
28	VTR3182/III-551 Плаково- Средни колиби/ - Бадевци	5+500	Мост над р. "Плаковчица" при разклон за с. Берковци	Асфалтова настилка - добра, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на предпазните парапети - железни в средата - за боядисване, а в четирите края бетонови колонки, левият метален предпазен парапет - за укрепване.	Почистване на моста от наноси , укрепване левия метален предпазен парапет и боядисване на металните парапети

29	VTR3140 Елена - Багалевци - Тодювци		Мост преди с. Султани	Асфалтова настилка - добра, метални парапети здрави за боядисване,натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни, частично малко пропадане пътното платно в началото в ляво на моста	Почистване на моста от наноси, боядисване парапети, ремонт пропадане
30	VTR3140 Елена - Багалевци - Тодювци		Мост в с. Тодювци	Асфалтова настилка - деформации и пукнатини, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на предпазните парапети - железни боядисан десен, ляв за боядисване	Ремонт асфалтова настилка, почистване на моста от наноси, боядисване ляв парапет
31			Мост над р. "Бебровска" в с. Беброво, свързващ селото с кв. "Фарашка"	Асфалтова настилка - напукана в средната част разрушена, липсват предпазни парапети, разместени единични камъни в края на моста в ляво	Ремонт асфалтова настилка, поставяне на предпазни парапети, ремонт на разместени камъни
32			Мост над р."Бебровска" в с. Беброво до Пазара	Асфалтова настилка - добра, натрупани наноси (пясък, кал, трева) от двете страни на предпазните парапети - железни в средата, а в четирите края колони от дялан камък	Почистване моста от наноси и освежаване на предпазните парапети
33			Мост над р. "Веселина" преди с. Добревци /Дървен/	Настилка от дъбови талпи - разместени в края на моста, предпазни парапети от дъбов материал.	Ремонт дъбови талпи в края на моста, цялостно консервиране
34			Мост над р. "Веселина" след с. Мирчевци за с. Кантари и с. Драгийци	Асфалтова настилка - деформации и пукнатини, тревна растителност покрай тротоар и предпазни железни парапети - здрави за боядисване	Ремонт асфалтова настилка, почистване на моста от наноси и тревна растителност, боядисване на парапети
35			Мост над р. "Веселина" след параклис в с. Багалевци,	Асфалтова настилка - добра, железни предпазни парапети - здрави, подкопани основи на десен стълб посока вток	Ремонт основи десен стълб в посока вток
36			Мост над р. "Костелска" в с. Костел (на центъра)	Асфалтова настилка - деформации и пукнатини, частични тревни наноси покрай железни предпазни парапети - здрави, подкопани основа на среден бетонов стълб	Ремонт асфалтова настилка, почистване от тревна растителност, ремонт основа на среден стълб
37			Мост над р. "Еленска" на ул. "Иван Кирилов" преди долната църква	Паважно покритие - добро, тротоар от градешки плочи, предпазен парапет от масивни каменни блокове, подкопани основи и липсващи камъни от централния каменен стълб на моста в посока втока	Ремонт основи централен каменен стълб в посока вток
38			Мост над р. "Еленска" на ул. "Дойно Граматик" зад къща музей "Ил. Макариополски"	Паважно покритие - добро, тротоар от градешки плочи, предпазен железен парапет - добър боядисан.	
39			Мост над р. "Еленска" на ул. "Орловска" до РПК - администрация	Асфалтова настилка - добра, железни предпазни парапети - здрави за боядисване, тротоари от бетонови плочи - частично разместени и счупени. Единият отвор (ляв) на моста е затлачен от наноси и буйна растителност от страна вток и отток. Подкопана подпорна стена преди моста	Ремонт тротоарна част, боядисване метални предпазни парапети, почистване ляв отвор на моста от наноси и растителност

Източник: Доклад за извършена проверка на мостови съоръжения на Републиканска пътна мрежа на територията на община Елена

- **Интензивност на натовареността на пътната мрежа**

Прогнозната интензивност на движението може да се предвиди въз основа на многопрофилното преброяване на автомобилното движение по пътища и километрично положение на преброителните пунктове.

Количественият анализ на транспортните процеси включва анализ на интензивността на движението на републиканската пътна мрежа и пътната улична мрежа, съпоставяне на интензивността на транспортните потоци спрямо нейната практическа пропускателна способност. Количествените показатели - интензивност на транспортните потоци по републиканската пътна мрежа (РПМ) и първостепенната улична мрежа (ПУМ), пропускателната способност на РПМ и ПУМ и кръстовищата по тях, както и оценката на резервите на пропускателната способност, са основни показатели и критерии за оценка на транспортните процеси. Анализът на транспортните процеси дава възможност да се планират цялостно и поетапно действия за подобряване състоянието на пътната и улична мрежа и процесите, извършващи се върху тях.

Таблица 66: Среднодеионощна годишна натовареност на автомобилното движение

година	Номер на пътя	Вид на преброителния пункт*	Номер на преброителния пункт	Местоположение на преброителния пункт (км.)	Начало на преброителния участък (км)	Край на преброителния участък (км)	Леки автомобили	Автобуси	Леки товарни автомобили	Средни товарни автомобили	Тежки товарни автомобили	Общ брой товарни автомобили	Общ брой превозни средства
2015	53	Д	627	35,5	35,495	46,29	1539	30	246	93	65	432	2001
2015	53	Д	628	46,35	46,29	53,12	2137	27	288	109	86	502	2666
2015	53	Д	629	53,2	53,12	55,61	1176	21	103	64	39	213	1410
2015	53	Д	630	55,66	55,61	57,89	979	16	131	47	9	192	1187
2015	53	Д	631	61	57,89	63,8	1013	15	134	52	19	216	1244
2015	53	Д	632	63,84	63,8	70,58	762	12	131	51	15	206	980
2015	551	Д	2105	27	21,9	30,7	597	10	104	39	13	161	768
2015	551	Д	2107	31	30,7	35,4	675	13	129	73	18	223	911
2015	662	Д	1458	58,05	28,2	58,6	253	0	49	23	16	91	344
2015	662	Д	1457	60,3	58,6	60,7	319	0	80	34	24	143	462
2015	662	Д	1456	66,22	60,7	68,68	672	1	84	26	22	138	811

Източник: Агенция „Пътна инфраструктура“, Институт по пътища и мостове;

** Допълнителен преброителен пункт*

Информацията в таблицата по-горе са съгласно предоставени данни от „Институт по пътища и мостове“ към АПИ с писмо изх. № 08-00-16/15.04.2021г. в което се посочва, че информацията за среднодененощната годишна натовареност на автомобилното движение за 2015г. е с хоризонт на действие до 2020год. На този етап по пътищата на РПМ на територията на община Елена преброявания не са извършвани от 2015год. и поради липса на актуална информация за автомобилното движение (диагноза), АПИ не може да изготви прогноза за изследвания период.

Анализът на практическата пропускателна способност по РПМ показва, че не всички пътища са изчерпили пропускателната си способност. Видно е също, че според интензивността на движението, очаквано най-натовареното трасе е път II-53 (от граница с община Златарица - община Елена - граница с община Сливен) с общ брой превозни средства преминали по този път, средно за денонощие на година – 9488 бр. (общо от всички преброителни пунктове по пътното трасе). Другите два републикански пътища, които са били под наблюдение през 2015год. са с приблизително равно натоварване средно за денонощие на година: за III-551 (от граница с община Велико Търново до Елена) – 1679 бр. (общо от преброителните пунктове по пътя), а за III-662 (Елена – Твърдица) – 1617 бр. (общо от преброителните пунктове по пътя).

Подобряването на пътните връзки на гр. Елена и общината в основни направления – Велико Търново, Сливен и Твърдица е приоритет с висока степен.

- **Реконструкция и укрепване на пътната и уличната мрежа**

Като цяло общинската пътна мрежа на много пътни участъци все още е в незадоволително състояние. Превантивното и текущо поддържане на общинската пътна мрежа включва комплекс от дейности, строителни и монтажни работи, които се налага да бъдат извършени с цел нейната рехабилитация. **Цялостна актуална характеристика на състоянието на общинските пътища не е правена. Такъв анализ е необходим, от една страна за да стане ясно реалното състояние на общинската пътна мрежа и какви мерки са необходими за всеки отделен конкретен пътен участък (по подобие на мостовите съоръжения). От друга е важно да бъде направена и преценка за целесъобразността и ефективността за даден ремонт в конкретен път, съобразно неговото използване, което е от особено значение при осигуряване на достъп до села, които са застрашени от окончателно заличаване, както и до такива, които вече са само име на картата и в тях не живее вече никой.**

Определящ фактор за свързаността и качеството на живот в общината е и състоянието на уличната мрежа в самите населени места. Настилката на уличната мрежа в гр. Елена предвид планинския терен е в добро състояние. Някои от улиците са тесни, като на много места тротоарите или липсват, тъй като пространството не позволява тяхното изграждане, или са много тесни. Към момента на изготвяне на ПИРО Елена, се изпълнява един проект по програмата за развитие на селските райони 2014-2020год., чрез който се цели реконструкция и рехабилитация на ул. “Възрожденска“ и тротоари към съществуващи улици в Елена. Дейностите по този проект е планирано да бъдат приключени

през първата половина на 2022год. **Проучването показа, че един от основните проблеми в град Елена е липсата на достатъчно паркинги.** Този проблем особено силно се усеща през летния сезон, заради увеличения туристопоток, както и при провеждането на различни обществени мероприятия, които привличат много външни посетители и гости на града (празника на гр Елана, Фестивала на еленския бут и др.). През годините са обмисляни различни действия за отстраняването на този проблем, като: разширяване на съществуващите паркинги, изграждане на нови паркинги чрез покриване на реката, извеждане на паркинги в покрайнините на града в т.ч. използването на терена около бившата железопътна гара и др.. Поради различни причини до този момент те не са осъществени и на този етап недостига на места за паркиране е отворен проблем, който чака своето разрешаване.

Друг проблем в града е липсата на възможности за алтернативни методи за придвижване. Това в голяма степен се определя, както от наклонените терени на голяма част от улиците, така и от факта, че практически при голямата част от тях няма възможности за изграждане на велоалеи например, тъй като при много малко от тях има достатъчно пространство за тази цел. Въпреки това има участъци, които могат да бъдат реконструирани и да се даде възможност и да бъдат стимулирани местните жители, особено младите, а също и туристите да използват алтернативни методи на придвижване, чрез изграждане на велоалеи, напр. по трасето на бившата жп линия и др.

За разлика обаче от общинския център в селата много от улиците са в лошо състояние. Това особено сериозно се усеща в по-големите села, като в същото време в по-малките има и улици, при които уличната настилка е разрушена. Необходимо да бъдат извършени ремонтни дейности особено в селата с повече население на първо време.

При извършеното теренно изследване е видно, че жителите от територията участвали в анкетното проучване имат добро към неутрално (нито добро, нито лошо) мнение, както за състоянието на междуселищната пътна инфраструктура на територията на общината, така и за състоянието на пътната инфраструктура между Елена и съседните общински центрове. Прави впечатление, че общата добра оценка (добро и много добро) е в много близки граници, както за състоянието на пътната инфраструктура между Елена и съседните общински центрове - 48,51% (а това е именно РПМ), така и за състоянието на междуселищната пътна инфраструтктура на територията на общината - 41,58% от анкетираните, която е предимно от общински пътища. Като цяло по-изразено негативно отношение респодентите са показали към състоянието на общинските пътища – 16,83% от анкетираните смятат, че те са лоши, към много лоши, докато негативно отношение към републиканските пътища на територията са изразили едва 8,91%.

Очевидно **е необходимо да бъде извършена рехабилитация на част от общинската пътна мрежа. Тази необходимост е определена и от самите жители, които са поставили подобряването на пътната инфраструктура (както между общинските центрове, така и между селищата на територията на общината) като един от 7-те важни приоритета. За почти еднакъв процент от анкетираните състоянието на пътищата (42%), както републикански, така и общински е толкова важно, колкото и улесняването на достъпа**

до здравни услуги (46%) (*Приложение 4 към ПИРО*). Това може би не е случайно, тъй като възможността да се получи медицинска помощ на време особено за селата, където такава липсва в голяма степен се определя и от наличието и състоянието на пътната инфраструктура. В тази връзка е необходимо да се разработи експертно обоснована програма за рехабилитация на общинските пътища и една част от улиците в селата.

- **Изграждане на нова пътна мрежа и подобряване на градската мобилност**

Агенция „Пътна инфраструктура“, към момента не предвижда реализирането на инвестиционни проекти за изграждане на нови републикански пътища на територията на община Елена.

Има необходимост от подобряване на градската мобилност посредством модернизация на градските улици, изграждане на мрежа от велосипедни писти, мрежа от станции за споделяне на велосипеди, видеонаблюдение на трафика и др.

В Общия устройствен план на община Елена е изведена необходимост от изграждане на обходни пътища за град Елена, които да изнесат тежкотоварното движение от главната улична мрежа в града. Освен това с оглед повишаване на туристическият потенциал на общината и предпоставките за развитие на ски зона в района на с.Мийковци, е предложено предвиждане на съответната пътна инфраструктура за обезпечаване на посочената зона.

Реализирането на дейности за **градска мобилност в рамките на ПИРО** трябва да бъде в съответствие с Концепцията за планове за устойчива градска мобилност (Приложението към Съобщение на Комисията COM(2013) 913) и ИТС на СЦР от ниво 2. В тази връзка в рамките на ПИРО ще се изготви **План за устойчива градска мобилност**. По този начин ще се осигури: съгласуваност на инвестициите в градска мобилност с останалите мерки на конкретните територии и между секторна координация на мерките на местно ниво; намиране на устойчиви и интегрирани дългосрочни решения за подобряване на мобилността на населението и качеството на околната среда; засилване на функционалните връзки между градовете и околните населени места за развитие на по-интелигентни и по-зелени градове.

Планът за устойчива градска мобилност обхваща дейности, които включват интегрирана транспортна система на град Елена, изграждане на зарядни станции за превозни средства на обществения транспорт, изпълнение на инфраструктурни мерки за безопасна градска мобилност, насочени към уязвимите участници в движението – пешеходци и велосипедисти, както и разработване/актуализиране на генерални планове за организация на движението.

6.1.2. Автобусен транспорт

На територията на община Елена автобусния превоз на пътници се осъществява от общинската транспортна схема и областната (от квотата на община Елена) транспортна схема за превоз на пътници от общо 2 бр. превозвачи - „Елена Автотранспорт“ ЕООД и „Алекс ОК“ ЕООД. Те оперират през Автогара Елена, намираща се в центъра на града. Един от превозвачите, а именно „Алекс ОК“ ЕООД обслужва само една линия - по маршрута гр.

Елена - гр. Велико Търново два пъти на ден. Автобусните връзки между селата и общинския център се осъществява от „Елена Автотранспорт“ ЕООД, по маршрутите: гр. Елена - с Каменари; гр. Елена - с. Мийковци; гр. Елена - с. Средни колиби; гр. Елена - с. Марян - с. Чакали - с. Палици – с. Давери – с. Беброво – с. Константин – с. Майско; Елена-Тодювци-Дрента; Елена – Велковци – Лазарци – Хъневци – Илаков рът – Буйновци – Мийковци. Този превозвач е приел с договор да обслужва и връзката на гр. Елена с общинските центрове Велико Търново и Горна Оряховица. Някои от линиите като тези до с. Мийковци и Средни колиби се обслужват само в определени дни – сряда и петък, а повечето от останалите линии до селата нямат покритие на маршрута през почивните дни: събота и неделя.

Интензивността на автобусните линии за между две населени места е в пряка зависимост от интензивността на пътникопотока по тази линия. Това е и определящият фактор, в следствие на който селата, които са в близост до общинския център да имат повече на брой автобуси, които ги свързват с града, за разлика от по-отдалечените, при които има по един автобус сутрин и вечер при това в определени дни от седмицата. Най-вероятно и тук се наблюдава тенденцията, наложила се в страната през последните години, а именно голяма част от жителите на населени места в близост до по-големи градове да не мигрират от селата, а да пътуват всеки ден до работното си място в града, като се прибират след края на работния ден.

Разписанието на републиканската транспортна схема на Автогара Елена показва ниво на добра свързаност между град Елена и по-големите общински центрове като Велико Търново и Горна Оряховица. Предоставянето на автобусен превоз на пътници до тези два града е всеки ден от седмицата, като автобусните линии до областния център Велико Търново разбираемо са и много повече в деня. Автобусна линия осигуряваща връзка с град Сливен, се осъществява от сливенската фирма „Глобус ЕС“, която извършва пътнически превози по линията Сливен – Велико Търново с междинна спирка Елена.

Предвид, пряката зависимост между пътникопотока и наличието на дадена линия от голямо значение е субективното мнение на жителите на територията, тъй като от тяхното желание и необходимост да пътуват зависи дали е икономически изгодна една автобусна линия, за да съществува. Теренното проучване установи и една практика споделена от местните жители за неофициално споразумение с Автогара Елена: когато в най-отдалечените села, в които живеят предимно възрастни хора (които рядко пътуват) се съберат повече желаещи, от селото се обаждат на автогарата и си „поръчват автобус“, за конкретен ден и час. По този начин местните жители могат да пътуват до града когато им е необходимо, а автогарата не се налага да поддържа нерентабилна линия, която не се използва през повечето време.

Анкетното проучване показа, че за едва 21,78% от участвалите е необходимо подобряване и развитие на междуселищния транспорт, поради което той се нарежда далеч извън 7-те най-важни приоритета за развитието на община Елена. Това предполага, че на този етап като цяло по-голяма част от анкетираните жителите са доволни от сега съществуващото ниво на автобусния транспорт.

От направения дотук анализ могат да бъдат изведени следните изводи относно актуалното състояние на транспортната инфраструктура:

- Свързаността на община Елена със съседните на нея територии, а от там и със страната се извършва посредством само един вид транспорт, основан на пътната инфраструктура. На този етап общината няма развит железопътен транспорт (някогашната линия е закрита), а спецификата на релефа не дава възможности за въздушен и речен транспорт;
- Пътната инфраструктура е сравнително добре изградена. Тя се състои от републикански и общински пътища, като по-голям дял от 75,75% заема общинската мрежа. Връзка със съседните общински центрове Велико Търново, Сливен, Твърдица и Златарица се осъществява от РПМ от 2-ри и 3-ти клас, които са в сравнително добро състояние. Изключение прави III-551 (от граница с община Велико Търново до Елена), чието състояние е лошо и затруднява ежедневния трафик. Третокласният път III-662 Нова Загора – Баня – Твърдица – Елена, поради спецификата на планинския релеф периодично е подложен на свлачищни въздействия и е труден за поддръжка, но е важна част от свързаността не само на общината, но и на целия район с южна България през Стара планина.
- Като цяло общинската пътна мрежа на много пътни участъци все още е в незадоволително състояние. Общинската пътна мрежа е една от най-дългите в страната. Има пътища до почти всички населени места, но по-голяма част от тях се нуждаят от ремонтни дейности и рехабилитация. Разделени са в три категории, като най-голям дял от цялата общинска пътна мрежа има най-ниската 3-та категория. Част от тези пътища са еднолентови и пътуването по тях е затруднено, особено в зимния период, а често пъти те са единствената връзка за някои села. Необходимо е да се извърши проучване доколко е рентабилно някои от тези пътища да бъде не само рехабилитирани, но и разширени.
- Над голяма част от пътните артерии, както от РПМ, така и от общинските пътища са изградени мостови съоръжения (19 над републикански пътища, и 39 над общински пътища). От направения експертен анализ е видно, че основния дял от тях имат нужда от различни ремонти дейности в т.ч. и на предпазните парапети, както и почистване от наноси и тревна растителност;
- Настилката на уличната мрежа в гр. Елена предвид планинския терен е в добро състояние. Някои от улиците са тесни, като на много места тротоарите или липсват, тъй като пространството не позволява тяхното изграждане, или са много тесни. В общинския център един от основните проблем остава липсата на достатъчно паркоместа, което е сериозно затруднение в сезона на засилен туристопоток и провеждане на масови мероприятия привличащи външни за града посетители и гости. Това е сериозен проблем, който създава много често напрежение между местните жители и гостите на града и неговото разрешаване е важен приоритет;
- В селата много от улиците са в лошо състояние. Това особено сериозно се вижда в по-големите села, като в същото време в по-малките има и улици, при които

уличната настилка е разрушена. На първо време е необходимо да бъдат извършени ремонтни дейности в селата с повече население;

- Има необходимост от подобряване на градската мобилност посредством модернизация на градските улици и прилежащите им съоръжения, изграждане на мрежа от велосипедни писти, мрежа от станции за споделяне на велосипеди, видеонаблюдение на трафика и др.
- Налице са все още недостатъчно използване възможностите за финансиране, които предлагат европейските и други донорски програми за рехабилитация и ремонт на пътната и улична инфраструктура, както и прилежащите пространства.
- Автобусния транспорт осигурява в достатъчна степен свързаността с областния център Велико Търново, както и с по-големите населени места на територията. Теренното проучване показа, че на този етап като цяло по-голяма част от анкетираните жителите са доволни от сега съществуващото ниво на автобусния транспорт.
- В Общия устройствен план на общината е предложено извеждане на тежкотоварното движение от главната улична мрежа в град Елена, чрез предвиждане на обходни пътища, както и предвиждане на съответната пътна инфраструктура за обезпечаване на зоната за ски, която има предпоставки в района на с. Мийковци.

6.2. Енергийна система - източници, инфраструктура, потребление

6.2.1. Електроснабдяване

Всички населени места в община Елена са електрифицирани.

Основен източник на електроенергия за областта е националната електропреносна мрежа, посредством ел. подстанция „Горна Оряховица".

Обслужването на населението на община Елена се извършва от Енерго-Про Мрежи, Разпределителен обслужващ център Габрово и Горна Оряховица.

Източно от гр. Елена е изградена една подстанция „Елена", която има необходимия капацитет за снабдяване на общината с електричество - 110/20 kV. При необходимост общината може временно да получава електричество от съседните Златарица и Велико Търново по съществуващата мрежа от 20 kV. Това е възможно, тъй като местната подстанция е резервирана с два електропровода 110 kV.

Електроразпределителната мрежа средно напрежение е добре развита и осигурява електрозахранване на всички населени места от общината.

В общината е изградена много добра система от електропроводи 20 kV. В града електропроводите са въздушни (20%) и подземни кабелни (80%). За разлика от града в селата електропроводите са изпълнени 100% като въздушни.

Изградените трафопостове са от типа 20/0,4 kV. В общинския център са изградени над 40бр. такива трафопоста, а в селата са над 65 бр.. В последните години тези трафопостове се оказват в известна степен недостатъчни, тъй като е отчетено повишаване на инвеститорския интерес, което изисква изграждането на нови такива. В общия устройствен план на община Елена е предложено изграждане на нови трафопостове в населените места:

Драганосковци, Костел, Дрента, Бръчковци, Яковци, Райновци, махала „Балуци", и улиците от град Елена: ул."Неювци", ул."Чукани", ул."Разпоповци", ул."Боевци", ул."Младеново".

Мрежата 1 kV в голямата си част е въздушна. За рехабилитация на мрежа 1 kV е необходима подмяната на проводници в следните населени места: Костел, Дъбравата, Николовци (Търкашени), Яковци, Горно Танчевци, Мийковци, Духлевци, както и ул."Мирославци".

Като цяло **електроразпределителната мрежа на общината е реконструирана и поддържана на добро равнище, но има участъци с нарушени механични и електрически параметри. Община Елена е сред общините, които традиционно страдат през зимата заради системни аварии.**

Последните години енергоразпределителното дружество изпълнява мащабен проект за подмяна и рехабилитация на електроразпределителната мрежа на територията на община Елена и община Златарица. **През 2020год.** са извършени неотложни ремонтни дейности на съоръженията за доставка на електроенергия в района на селата на община Елена: Зеленик, Игинатовци, Мийковци, Духлевци, Горни Танчевци, Топузи, Николчевци, Буйновци, Кожлевци, Драганосковци, Шубеци, Драгановци, Драгийци, Киревци, Добревци, Пейковци, Дрента, Баждари, Горни край, Весеселина, Папратлива, Райновци, Бейковци, Тодювци, Кантари, Карандели, Мирчевци, Багалевци, Садината, Руховци, Христовци, Илаков рът, Хъневци, Лазарци, Велковци, Нешевци, Килъжевци, Марян, Долни марян, Ганев дол, Кринковци, Босевци, Чакали, Граматици, Костел, Колари, Валето, Давери, Палици, Горска, Петковци, Попрусевци, Бялковци, Беброво, Попска, Черни дял, Козя река, Константин, Каменари, Светославци, Бойковци, Вълчовци, Майско, Глоговец, Крумчевци.

6.2.2. Потребление на енергия на територията на общината

Балансът на енергоносителите за територията на община Елена се формира от течните горива (нафта), електрическата енергия и твърдите горива. Община Елена няма лиценз за газификация, като съответно няма и населените места, които да са газифицирани. Топлоснабдяването на населението на община Елена се осъществява от конвенционални източници - обикновено това са печки на твърдо гориво, електроуреди или парни инсталации, работещи на твърдо гориво.

Град Елена е населеното място с най-много жители, като в същото време в общинския център са съсредоточени и почти всички предприятия на територията. Тези предпоставки определят общинския център като основен потребител на електроенергия - около 90% от общото потребление в общината е именно в града.

Разходите за електрическа енергия заемат значителен дял от бюджета на Общината. Съвременните изисквания за намаляване на енергопотреблението от конвенционални източници с цел опазване на околната среда и намаляване на отделените парникови газове налагат прилагането на нов подход, ориентиран към повишаване на енергийна ефективност и въвеждането на енергоспестяващи системи за отопление, осветление и др.

Енергийната ефективност е измерител на разумното използване на енергията. Тя зависи, както от енергийната ефективност на сградния фонд, така и от количеството

на консумираната енергия и съответно от източника на тази енергия. От голямо значение за жителите на общината е постигането на ниски разходи за енергия и ефективното й изразходване. На този етап все още малка част от сградите в общината са с изпълнени мерки за енергийна ефективност, респективно още по-голямата част от тях използват конвенционални източници на енергия – дърва, нафта и по-малко пелети и въглища. **Това предопределя да бъде изведен като приоритет за община Елена внедряването на мерки за енергийна ефективност**.

В тази връзка Общината е подготвила и реализирала Програма за енергийна ефективност на община Елена, която се изпълнява през последния период 2017-2020год.

В основни линии програмата цели повишаване на ефекта от дейностите, свързани с потреблението на енергия, като същевременно се постига намаляване на разходите за това, без загубата на комфорт. Постигането на енергийна ефективност се определя от:

- ✓ намаляване разходите за скъпи горива и енергии;
- ✓ повишаване сигурността на снабдяването с енергия;
- ✓ подобряване топлинния комфорт;
- ✓ намаляване емисиите на вредни вещества;
- ✓ постигане на устойчиво развитие.

Съгласно програмата най-големият потребител на енергия е Общината, тъй като тя е собственик на общинските сгради: административни сгради, сгради на образованието и социалните дейности, културни и културно-исторически сгради, здравни и спортни обекти, улично осветление, както и други енергоконсумиращи услуги, които се организират с участието на общинска администрация: спортни, културни и образователни прояви.

Най-голям процент е потреблението на енергия в сферата на образованието и уличното осветление.

Уличното осветеление не само, че е най-големия консуматор на електрическа енергия, но и през годините се отчита нарастване на израходваната ел. енергия за този сектор. Средната мощност на използваните осветителни тела е 50W в общинския център и 70W на уличните лампи в селата, като голяма част са от тип: натриеви лампи с високо налягане. Очаквано именно в общинския център се израходва най-голямо количество електрическа енергия за осветяване на улиците, тъй като тук те са най-много на брой, а освен това улично осветление са израходва и в парковете и зелените площи.

Теренното проучване показа, че в много от по-малките населени места улично осветление липсва, което създава затруднения на местното население, което в повечето случаи е над 60 години, а освен това и оказва негативно влияние и върху чувството за сигурност на жителите. При условие че бъдат използвани **енергоспестяващи осветителни тела, софтуер за "умно" управление, включително и ВЕИ осветителни тела, от една страна разходите за енергия ще намалеят, а от друга повече местни жители особено в селата ще могат да се възползват от изкуственото улично осветление без това да натоварва общинския бюджет сериозно.**

При условие, че бъдат внедрени мерки за енергийна ефективност, чрез технологично обновление и модернизиране на системите за външно изкуствено осветление на територията на община Елена, това в голяма степен ще намали

консумацията на електричество, като ще намали и сметките за консумираната ел. енергия. Очакването е с обновяването на уличното осветление в общината да се постигне: подобряване на качеството на уличното осветление и привеждането му в съответствие с нормите за осветеност; намаляване на годишните разходи за електрическа енергия; намаляване на емисиите от парникови газове – еквивалентни емисии въглероден диоксид (CO2) свързани с използване на електрическа енергия; намаляване на уличната престъпност; справяне със социалната неравнопоставеност, чрез обновление на райони в неизгодно положение; намаляване на пътно-транспортните произшествия; гарантиране на възможности за по-безопасно движение пеш и с велосипеди. Предвидените мерки по енергийна ефективност на уличното осветление ще подпомогнат опазването на околната среда и ще повишат сигурността на населението в община Елена.

Основните причини, водещи до възникването на проблеми, свързани с ефективното използване на енергията в общинските обекти са:

- ✓ лошото физическо състояние на сградите;
- ✓ амортизирани, морално и физически остарели отоплителни инсталации;
- ✓ използване на остарели и енергоемки улични осветителни тела и съоръжения към тях;
- ✓ недостатъчна информираност относно съвременните методи за подобряване на енергийната ефективност.

Основите цели, които са заложени в Програмата за енергийна ефективност на община Елена, които трябва да бъдат продължени и надградени и в следващия програмен период са:

- ✓ **Основен ремонт и въвеждане на енергоспестяващи мерки на обществени сгради**: извършване обследване за енергийна ефективност на обществени общински сгради в експлоатация, с обща разгърната площ над 250 кв.м; изолация на външни стени, подове, покриви, смяна на дограма, енергоспестяващи мерки по сградни и котелни инсталации, реконструкция на съществуващи или изграждане на нови отоплителни инсталации, въвеждане на прибори за измерване, контрол и управление;
- ✓ **Намаляване на разходите за улично осветление в населените места –** чрез замяна на светлинни източници; замяна на осветители; въвеждане на система за управление; използване на електрическа енергия от ВИ; подобряване качеството на електроснабдяване и др.
- ✓ **Повишаване нивото на информираност относно съвременните изисквания и методи за постигане на енергийна ефективност, чрез:** обучения по енергиен мениджмънт на специалисти от общинската администрация; информираност, култура и знания на ръководния персонал на общинските обекти, експерти и специалисти в общинската администрация за разработване и реализиране на проекти по енергийна ефективност.

6.2.3. Възможности за „зелена енергия“ произведена от ВЕИ и биогорива

През последните години в световен мащаб все повече нараства необходимостта от намиране на технологии, които да позволяват добив на енергия (електрическа, топлинна и др.) по щадящ и безопасен за природата начин. В тази връзка нараства и ролята на т нар. възобновяеми енергийни източници – ВЕИ. За производството на алтернативна електрическа енергия в страната се използват водна, вятърна и слънчева енергия, както и различни видове биомаса в зависимост от специфичните природни условия за всеки регион.

Природните условия в СЦР са от такъв характер, че не са особено благоприятни за използването на ВЕИ, поради което и изградените на територията му мощности са най-малко от всички региони в страната. Поради по-малките мощности по-голямата част от ВЕИ отдават енергията си в електроразпределителната мрежа. СЦР има най-малко участие в усвояване енергията от ВЕИ, като изградените мощности представляват едва 2,7 % от общото в страната, което го нарежда на последно място по усвояване енергията на ВЕИ. В СЦР се усвоява най-много слънчевата енергия, като изградените мощности представляват 9 % от всички в страната и област Велико Търново (наред с област Плевен от СЗ регион) е водеща в Северна България (*източник: ИТСР на СЦР*)

За развитието на производството на електроенергия от възобновяеми енергоизточници съществуват и редица ограничения, между които наличие на защитени територии, защитени зони и природни местообитания, пътища на мигриращи птици, висококатегорийни плодородни земи, законодателни ограничения в областта на управлението на водите и др.

С цел получаване и оползотворяване на енергия, произведена от ВЕИ Община Елена разработва периодично и прилага Програма за насърчаване на използването на енергия от възобновяеми енергийни източници и биогорива 2019-2020год.

Възможности за ВЕИ по видове на територията на община Елена, съгласно извършеното райониране на база данните получени от „Техническа и икономическа оценка на ВЕИ в България” и Програмата за насърчаване на използването на ВЕИ и биогорива на община Елена:

- ✓ **Слънчева енергия** - Съгласно извършеното райониране на база данните получени от „Техническа и икономическа оценка на ВЕИ в България” територията на община Елена попада в Североизточен регион, при който средногодишната продължителност на слънчевото греене е от 450 h до 1 750 h, а падащата слънчева радиация е от 1450 до 1500 kWh/m2 годишно или 4,25 kWh/m2 дневно. **Климатичните дадености на общината са благоприятни за изграждане на фотоволтаични инсталации, както за производство на електрическа така и на топлинна енергия. Използването на с**лънчевата радиация, преобразувана в топлина чрез конвенционални термични слънчеви колектори, се използва в общински сгради за производство на гореща вода. Добър пример за това е Детската градина “Радост” в град Елена, който е добре да се приложи и при общински сгради.
- ✓ **Вятърна енергия** - на територията на страната теоретично са обособени три зони с различен ветрови потенциал. По-голямата част от територията под 1000 м.н.в. се

намират в зона А, която се характеризира с нисък ветрови потенциал и нямат възможности за ВЕИ на основата на вятърната енергия. **Териториите от община Елена с над 1000 м. н.в. попадат в зона В - среден ветроенергиен потенциал**. Основно това са по-крайните южни части от територията на община Елена, по билото на Стара планина. Характеристиките на тази зона са: средногодишна скорост на вятъра: 3 - 6 m/s; енергиен потенциал: 100-200 W/m^2 (около 1 500 kWh/m^2 годишно); средногодишната продължителност на интервала от скорости ∑ τ 5-25 m/s в тази зона е 4 000 h, което е около 45% от броя на часовете в годината (8 760 h). За индустриално преобразуване на вятърната енергия в електроенергия скоростта на вятъра трябва да е най-малко 5 m/s. **Конкретни проучвания, извършени от инвеститори на ВЕИ показват, че териториите, в които се наблюдават ветрове с постоянство и умерена сила на вятъра са малко.** На този етап тези възможности са слабо проучени, а трябва да се има предвид, че по отношение на изграждане на ветрогенератори има и някои специфични законови ограничения, които трябва да се спазват, особено по отношение на защитените територии и опазването на местообитанията на птиците. **На този етап енергията произведена от вятър в община Елена не се използва;**

- ✓ **Водна енергия:**

  А) Повърхностни води - Водните течения на територията на община Елена са представени от реките Златаришка, Стара река, Бебровска, Веселина и Костелска. Тези реки има променлив дебит и често през лятото нивото им пада. **На територията на община Елена няма изградени ВЕЦ, тъй като не съществува реален потенциал за използване на водна енергия, като има и нормативни забрани за това.** Водите на язовир „Йовковци се използват приоритетно за осигуряване на водоснабдяването с питейна вода на населението от няколко общини не само на Елена и там няма изградена ВЕЦ.

  Б) Геотермални води – На територията на общината няма открити залежи от минерални източници, което означава, че този източник за осигуряване на топлотехническите нужди не е достъпен на местно ниво.

- ✓ **Енергия от биомаса** - От всички ВЕИ най-голям неизползван технически достъпен енергиен потенциал има биомасата. Видовете биомаса, които представляват интерес от гледна точка на използването им за енергийни цели са: отпадъци от селското и горско стопанство, битови отпадъци, малоценна дървесина, която не намира друго приложение и отпада по естествени причини, енергийни култури, отглеждани на пустеещи земи, индустриални и битови отпадъци, утайките от пречиствателните станции и др. Наличният потенциал от дървесина и дървесни отпадъци на територията на община Елена е голям и е важно той да бъде оползотворен. Неизползваните отпадъци от дърводобива и малоценната дървесина, която сега се губи без да се използва могат да бъдат усвоени само след раздробяване на трески или преработване в дървесни брикети или пелети след пресоване и изсушаване. Селскостопанските отпадъци на територията са подходящи за производството на биогорива. **Анализът на ресурсите показва, че в общината има сериозен потенциал за производство на енергия от биомаса на този**

етап обаче на територията на община Елена няма изградени предприятия за производство на биогорива, поради липса на инвеститорски интерес.

От представената информация може да се заключи, че в община Елена най-голям потенциал за производство на енергия от ВЕИ има слънчевата енергия, следвана от енергията от биомаса. Вятърната енергия също се нарежда сред перспективните енергийни източници, но на този етап разработките в тази сфера са изключително скъпи. До момента за производство на енергия от ВЕИ се използва единствено слънчевата енергия. На този етап **поставянето на соларни панели на отделни сгради, особено за производство на топла вода с цел тяхното отопление е най-рентабилно и в тази посока са изпълнени вече няколко проекта от Общината.** Това е добра възможност за премахване на сега съществуващите методи за отопление на твърдо гориво, което се използва в повечето общински сгради.

Основната линия, която е важно да бъде следвана е съчетаване на мерки за повишаване на енергийната ефективност на сградния фонд (т. нар. пасивни мерки) с производството и потреблението на енергията от възобновяеми източници (активни мерки).

Основните пречки за реализиране на ВЕИ проекти в общината са: висока цена на инвестициите във ВЕИ; ниски цени на изкупуване на електрическата енергия, произведена от ВЕИ; недостатъчни средства (както общински, така и у населението на общината); допълнителни ограничения на финансовата самостоятелност на общината; липса на достатъчни стимули за рационално енергопотребление; затруднен достъп до инвестиции за проекти за ВЕИ; липса на систематизирани данни за местния потенциал на ВЕИ; липса на достатъчно познания за приложими ВЕИ технологии.

Успешното приложение на Програмата за насърчаване използването на възобновяеми енергийни източници и биогорива на община Елена в голяма степен зависи от капацитета на общинската администрация за планиране, реализация и мониторинг на местни политики за енергийна ефективност. От друга страна от голямо значение е и нивото информираност и мотивираност на местните жители за възможностите и прилагането на ВЕИ. В тази връзка ползотворно въздействие би оказало провеждането на обучения и семинари, както и организирането на информационни кампании.

От направения дотук анализ могат да бъдат изведени следните изводи и заключения:

- Всички населени места в общината са електрифицирани. Електроразпределителната мрежа на общината е реконструирана и поддържана на добро равнище, но има участъци с нарушени механични и електрически параметри. Община Елена е сред общините, които традиционно страдат през зимата заради системни аварии;
- На този етап все още малка част от сградите в общината са с изпълнени мерки за енергийна ефективност, респективно още по-голямата част от тях използват конвенционални източници на енергия – дърва, нафта и по-малко пелети и въглища.

Това предопределя да бъде изведен като приоритет за община Елена внедряването на мерки за енергийна ефективност;

- На лице са остарели и неефективни енергийни мощности (технологии и оборудване) в големите публични сгради и част от промишлените предприятия;
- Потреблението на енергия в сферата на образованието и уличното осветление е най-високо. Има необходимост от въвеждане на енергоспестяващи осветителни тела, софтуер за "умно" управление, включително и ВЕИ осветителни тела;
- Община Елена има най-голям потенциал за производство на енергия от ВЕИ от слънчевата енергия, следвана от енергията от биомаса. Използването на вятърната енергия също е перспективно, но за сега разработките в тази сфера са изключително скъпи;
- Може да се каже, че опита в използването на всички видове ВЕИ е крайно недостатъчен;
- Основната линия, която е важно да бъде следвана е съчетаване на мерки за повишаване на енергийната ефективност на сградния фонд (т. нар. пасивни мерки) с производството и потреблението на енергията от възобновяеми източници (активни мерки).
- Нивото на информираност и мотивираност на местните жители за възможностите и прилагането на ВЕИ е ниско. В тази връзка ползотворно въздействие би оказало провеждането на обучения и семинари, както и организирането на информационни кампании;
- Има необходимост от повишаване нивото на информираност относно съвременните изисквания и методи за постигане на енергийна ефективност и на общинската администрация, чрез**:** обучения по енергиен мениджмънт; информираност, култура и знания на ръководния персонал на общинските обекти, експерти и специалисти в общинската администрация за разработване и реализиране на проекти по енергийна ефективност.

6.3. Зелена система

Зелената система в общината може да бъде разгледана в два териториални аспекта: зелена система, изградена в рамките на урбанизираните територии и зелена система, формирана извън границите на населените места.

- **Зелена система извън населените места**

Предвид планинския релеф на територията на община Елена и разнообразното богатство от горски видове може да се каже, че общината разполага със зелена система, която в пъти надвишава тази при някои други община в страната (особено тези в равнините територии). От съществено значение е тази зелена система да бъде грижливо стопанисвана и опазвана, а и съответно периодично възстановявана там където това е необходимо.

Важна част за околоградската зона на общинския център Елена е наличието на естествени или изкуствено създадени територии с едра дървесна растителност. В резултат на няколкогодишни залесителни дейности по стръмните брегове на Еленската река са засадени борови насаждения, които придават един добър вид на ерозиралите и стръмни скатове на речното корито. Южно от бившия Завод за училищна мебел се намира най-старата гора от бял бор в района, засадена в края на 19 в. (непосредствено след Освобождението), която в продължение на дълги години е била единствената иглолистна гора в крайградската зона. В много добро състояние е и иглолистната гора, разположена върху терена на бившия разсадник в местността „Тихия кът“. Тя се явява естествено продължение на градския парк „Калето“, който постепенно преминава в лесопарка „Тихия кът“. Около града има и много само залесили се територии с едра растителност като: „Балбузанския баир“, „Чуката“, „Теферич“, поречията на Еленската река и нейните притоци в околоселищната територия. Всички населени места в общината са се вписали удачно в раздвижения и сложен релеф на територията, като са се обвързали по един естествен начин с обилната околна зеленина. По този начин е постигната връзката между зелените площи в селищните територии и залесените части на извънселищния ландшафт.

- **Зелена система в рамките на урбанизираните територии**

Ясно структурирана зелена система съществува само в общинския център – град Елена. Тя включва следните по-значими обекти: парка „Калето“, градината до „Ритуалния дом“ и озеленените площи при източния вход на града.

Градският парк „Калето“ е най-значимия елемент на зелената система на град Елена. Той е изграден в резултат на многогодишните усилия на местните власти. Залесен е изцяло с доброволния труд на учениците и жителите на града. Подходите към парка са организирани от три посоки – юг, изток и запад, което го прави леснодостъпен от всички части на градската територия. Около парка се намират различни спортни съоръжения, като спортния комплекс със стадион „Чумерна“, плувния басейн и тенис кортове, както и площадка за скейтборд, които обогатяват и допълват спортните функции в южната зона на парка. Местния парк „Калето“ е единственото по-голямо място с паркова територия, което градските жители и гости на града могат да използват за почивка и отдих, чиято облагородена част за целта е сравнително малка. Пейките в момента са малко, а има участъци, които са обрасли с високи храсти, поради което някои от пътеките не могат да бъдат използвани за разходки. Алейната мрежа е в лошо състояние и се налага да бъде реновирана. Страничните подходи към парка (от изток и запад) се нуждаят от ремонт и подновяване на настилките. Необходимо е да бъде извършено разширяване, което може да се изпълни в източната му част, като гористата местност там бъде оформена като парк. Освен това на този етап парк „Калето“, за да изпълнява добре предназначението си, а именно място за отдих и развлечение е важно да се подобри неговата паркова среда като се изпълнят дейности по неговото облагородяване, а именно: прочистване на храстова растителност, монтаж на пейки и кошчета за отпадъци и изграждане на алеи и изграждане на атракциони.

Други зелени площи в градската среда са градинките зад паметника на „Майка България“, пред „Ритуалния дом“, градината с детска площадка при източния вход на града. Те имат сравнително малки площи, върху които са поставени съответно не голямо количество пейки и места за отдих.

Освен посочените по-горе елементи, зелената система на град Елена включа и специфичните озеленени пространства, които са изградени в Музейния комплекс „Даскалоливницата“ и Къщата-музей „Иларион Макариополски“. Те допринасят за добре благоустроения вид на музейните сгради и комплекси и предлагат възможност за отдих както на туристите, така и на местното население. Към зелената система на града се причисляват и някои по-малки зелени площи с ограничено ползване в дворовете на детските заведения и СОУ „Иван Момчилов“. Те са предназначение предимно за отдих на деца и ученици. Към градската зелена система може да се включи и гробищният парк на гр. Елена. Той се нуждае от разширяване и подходящо озеленяване и благоустрояване.

В центровете на почти всички по-големи села има благоустроени площадни пространства, с малки зелени площи и заведения около тях, както и в дворовете на училищата и църковните сгради. Тези зелени площи не се поддържат в достатъчно добро състояние, но са от важно значение за ежедневния отдих на местните жители. Общото впечатление от населените места в община Елена е, че те са богато озеленени. Това до голяма степен е свързано и с наличието на едра дървесна растителност в дворовете на обществените и индивидуалните жилищни сгради.

С цел да се подобри зелената среда в населените места от общината, местната администрация е реализирала няколко проекта през периода 2015-2020 год. Изпълнени са посредством спечели проекти по национална кампания „Чиста околна среда“ на тема “Обичам природата и аз участвам“ финансиран от Министерство на околната среда и водите (МОСВ) и Предприятие за управление на дейностите по опазване на околната среда (ПУДООС). Посредством изпълнените проекти са обновени и облагородени зелени площи и места за отдих в населените места:

- **Село Руховци**: в периода юни – септември 2015г. е реализиран проект „Почистване, облагородяване и благоустрояване на дворно пространство на читалище Развитие 1914 с. Руховци“. Благоустроено е дворното пространство на читалището, монтирана е беседка, поставени са 3 броя маси с пейки за пикник, кошчета за отпадъци. Засадени са декоративни храсти.
- **Град Елена**: в периода юни – септември 2016г. е реализиран проект „Създаване на кът за отдих в гр. Елена „Моят квартал – китен и зелен“. Почистен е теренът в квартал 104 в гр. Елена. Територията бе облагородена с пикник маса с бетонов плот и полета за шах и табла от шлифована мозайка. Доставени и монтирани 5 пейки, 9 кошчета за разделно събиране на битови отпадъци и беседка. Засадени храстова растителност и декоративни дръвчета.
- **Село Майско:** в периода юни – септември 2017г. е реализиран проект „Заедно да съживим природата около нас“. Благоустроено е пространството в центъра на селото. Монтирана е беседка, поставени са 8 пейки, две пикник маси с пейки,

монтирани са шест кошчета за отпадъци. Засадени са декоративни вечнозелени храсти, оформени са цветни лехи от рози.

- **Село Марян:** в периода юни – септември 2018г. е реализиран проект "Създаване на еко кът за отдих". Облагородено е пространството около кметството в селото, поставена е една беседка и осем пейки, две маси с пейки в комплект, монтирани са шест кошчета за отпадъци. Засадени са декоративни вечнозелени храсти, оформени са цветни лехи от рози.
- **Село Константин**: през 2019 г. в периода 1 юли – 30 ноември, е реализиран проект „Място за отдих на открито". С реализирането на проекта се почисти терена пред кметството за създаване на кът за отдих, почисти се площта от битови отпадъци, сухи храсти. Пространството се благоустрои като се поставиха 8 броя пейки, 2 маси за пикник, беседка, кошчета за отпадъци. Засяха се вечно зелени храсти и рози.
- **Село Чакали:** през 2020 г. в периода 1 юли – 30 ноември, е реализиран проект Проект „Обособяване на привлекателна зона за отдих в село Чакали". Облагородено е дворното пространство пред сградата на кметството, обособен е кът за отдих с беседка, пейки, кошчета за отпадъци, оформени са цветни градини със засадени декоративни вечно зелени храсти, рози и широколистни дървета.

<u>В заключение</u> могат да изведат следните изводи:

- Налице е известен дисбаланс в териториалното разположение на зелените площи и местата за отдих в урбанизираните територии, тъй като единствено в общинския център се наблюдава ясно организирана зелена система. В останалите населени места и то предимно в по-големите села в общината в последните години са създадени само отделни озеленени площи, което не е достатъчно.
- Като цяло в селата няма достатъчно добри условия за реализация на ежедневния отдих. Това особено ясно личи в по-малките села, където жителите са малко, като преобладава по-възрастното население.
- Има необходимост от благоустрояване на обществени територии по отношение на организация и поддържане на общинските зелени площи в централна част на общинския център и селата с над 50 жители.

6.4. Хидромелиорации

Напояването на земеделските територии се осъществява главно от изградените 9 язовира, като се използват и водите на реките преминаващи през общината. Освен за напояване по-големите язовири (Йовковци и Палици) се използват и за риборазвъждане и организиране на спортен риболов. Създадените условия за напояване в общината трудно могат да бъдат определени като организирана напоителна инфраструктура. Това в голяма степен се определя от местната структурата на селското стопанство, в която преобладава животновъдството и отглеждането на пшенични култури, от **които 90% се от тип „неполивни" на поле. Може да се предположи, че именно това е причината на този етап да не се отчита интерес от заинтересованите страни (Държавата, Общината и местните земеделски стопани) към инвестиции за изграждане на такива напоителни**

системи. Производството на зеленчуци и плодове представлява много малък процент от местната селскостопанска структура, което прави нерентабилно влагането на големи средства и усилия в изграждането на хидромелиоративните мрежи и системи на територията на община Елена.

6.5. Съобщителна мрежа, телекомуникации и ИКТ технологии

Пощенските услуги се предоставят от ПТТ станции и техните клонове в населените места на общината. Мрежата от пощенски станции в селата е добре развита и задоволява нуждите на населението.

Куриерски услуги се доставят на местните жителите през офис на Еконт, разположен в общинския център Елена, както и на куриерски епипи от Спиди DHL Service.

Планинският терен не позволява пряко приемане на TV сигнал от предавателя на връх „Ботев". За покриване на територията на общината с TV сигнал са изградени шест ретранслаторни станции. Те работят на автоматичен режим и не се нуждаят от обслужване.

Телефонната мрежа, като основна инфраструктура за интегралните съобщителни услуги, е с определящо значение за развитието на всяка териториална общност. С навлизането на цифровизацията връзката е много по-качествена и с разширен набор от услуги: монтиране на ISDN телефонен пост; интернет връзка по комутируема и некомутируема телефонна линия; цифрови и аналогови селищни и междуселищни наети телефонни линии и други допълнителни услуги.

Телефонната мрежа обхваща почти всички населени места в общината. В община Елена има покритие на всички действащи национални мобилни оператори: A1, Telenor и Vivacom, като заедно с наличието на предлаганите мобилни телефонни услуги се предлага и пренос на данни по интернет. Кабелен достъп до Интернет е осигурен само в общинския център.

По отношение на покритието на територията на общината с инфраструктура за широколентов достъп до интернет, община Елена попада в териториите на „дигитална сянка" в областта. Част от южните планински части на общината не са осигурени с широколентова връзка. В една голяма част от селата мобилните и интернет връзки са с ниско качество, връзката често се губи, а много от случаите изцяло липсва. При част от тези населени места поради комбинацията от пресечения планински релеф и малкия брой на населението мобилните оператори нямат финансова мотивация за създаване на по-добри условия с цел доставка и подобряване на телефонната и интернет връзка. Поради тези причини е трудно да се постигне и пълно покритие на цялата общинска територия.

Достъпът и използването на интернет информационните и комуникационни технологии са един от водещите фактори за изграждане на конкурентоспособна икономика, основана на знанието и иновациите, осигуряващо високо качество на живот на гражданите, тъй като има въздействие върху всички социално-икономически сектори. Относителният дял на лицата, ползващи редовно интернет, с известни нюанси корелира с този на домакинствата, имащи съответния достъп. Наблюдават се съществени териториални различия по отношение на използването на ИКТ, което се отразява и на местния потенциал за икономически растеж, конкурентоспособността на местната икономика и равните

възможности на населението. В селата, където все още степента на оборудване на фирмите и домакинствата с компютри е ниска, е важно създаването на условия на публични места за ползване на интернет, с цел преодоляване на различията и осигуряване на достъп от страна на максимално широк кръг жители. Важно място в този процес заемат местните читалищата и библиотеките, в известна степен и училищата. В част от селата достъп до компютър и интернет се предоставя в някои от читалищата. Подобна услуга има и в някои от местните библиотеки напр. библиотеките в Елена и Беброво, работят по програмата „Глоб@лни библиотеки", което дава възможност да организират подобен род достъп. Тази практика е ползотворна и е добре да бъде разширена.

Паралелно с внедряването на ИКТ в публичния сектор следва да се подпомага дейността на частните предприятия, които да поддържат мрежите и/или да създават съдържание/ИКТ- базирани услуги за ползване от населението, като: местни трудови борси, платформи за интернет-търговия, образователни услуги, за дистанционна здравна диагностика и консултации, портали, свързани с развитието на местния туризъм, ИКТ-базирани системи за популяризиране на природните дадености и културно-историческото богатство с цел привличане на конкретни групи туристи и др.

За да осигури по-широк достъп до интернет Община Елена по инициативата WiFi4EU на Изпълнителна агенция за иновации и мрежи към Европейската комисия е създала възможност за жителите и гостите да ползват безплатно висококачествен интернет на шест обществени места в град Елена. Тези места са: площад „Христо Ботев" по централната улица до Бакаловата къща /Обреден дом/, включително, и парка край нея; Архитектурно-исторически комплекс „Даскалоливница" за всички обекти в него; градски стадион „Чумерна" и част от парк „Калето".

Общината следва да работи в тясно сътрудничество с доставчиците **на интернет с цел изграждане на необходимата инфраструктура за предоставяне на качествен интернет не само до домакинствата, но и до икономически субекти. Тази дейност тя може да извършва и в следствие на това, че община Елена е основен собственик на терените, в които попадат трасетата на лицензираните оператори. По този начин може да влияе и върху съгласуването на действията за развитие на телекомуникационната инфраструктура и останалата инженерна инфраструктура на територията. Това е от съществено значение, тъй като в съвременните условия в т.ч. и ограниченията наложени от COVID – пандемията, дигитализацията на дейностите обхваща все повече сфери от социално-икономическия живот, в т.ч. има влияние и върху развитието на туризма.**

От направения дотук анализ могат да бъдат изведени следните изводи:

- Съобщителната и телекомуникационната мрежа в общината е сравнително добре развита;
- Достъп до интернет не се предлага във всички населени места, като липсата му особено сериозно се усеща в южната част от територията на общината, където се намират и по-голямата част от къщите за гости;

- Ползването на дигиталното пространство от отделните домакинства е значително под средното ниво за страната (видно най-силно при представителите на уязвимите групи – възрастни хора, етнически малцинства и др.), което налага и разширяване на диапазона и поощряване на организирането на обучения с цел усвояване на умения за работа с компютър и работа в интернет средата, не само за развлечение;
- Необходимо е разширяване на броя на читалищата и в библиотеките в общината, където да се предлага достъп до компютър и интернет с цел осигуряването на достъп до информация на максимално широк кръг от жители.

6.6. Водоснабдяване и канализация

Водоснабдяването на община Елена се извършва от ВиК – Йовковци ООД, гр. Велико Търново. Информация за качеството на доставяната вода, както и за загубите, се посочва в документа на КЕВР от 2018 г. „Сравнителен анализ на ВиК сектора в Р. България“ за 2017 г., която е първата година от третия регулаторен период за ВиК сектора (2017–2021г.). Анализът проследява постигнатите нива на показателите за качество на ВиК услугите, предоставяни от страна на ВиК операторите, и затова данните са посочени по обхват на ВиК дружествата, а не по административни граници.

Както е видно от таблицата по-долу ВиК – Йовковци ООД, гр. Велико Търново, предоставя ниво на покритие с водоснабдителни услуги 99,75%, като качеството на питейната вода в големите зони за водоснабдяване е 100%, съгласно данните от доклада на КЕВР за 2018г.

Таблица 67: Постигнати нива за качество на ВиК услугите от ВиК операторите в Северен централен регион

Показател за качество/ВиК оператор/група %	Ниво на покритие с водоснабдителни услуги	Качество на питейната вода в големи зони на водоснабдяване	Общи загуби на вода във водоснабдителните системи	Ниво на покритие с услуги по отвеждане на отпадъчни води	Ниво на покритие с услуги по пречистване на отпадъчни води
ВиК ООД, гр. Русе	100,00	99,98	41,78	64,32	55,39
ВиК – Йовковци ООД, гр. Велико Търново	99,75	100,00	58,50	62,57	58,78
ВиК ООД, гр. Габрово	99,49	99,75	60,30	82,60	72,60
„Бяла“ ЕООД, град Севлиево	100,00	97,25	60,90	79,08	76,34
„Водоснабдяване – Дунав“ ЕООД,	99,04	98,97	70,78	46,80	46,80

Разград					
„Меден кладенец“ ЕООД, гр. Кубрат	100,00	100,00	63,21	23,56	23,56
ВиК ООД, гр. Исперих	100,00	98,89	57,15	0,00	0,00
ВиК ООД, гр. Силистра	100,00	100,00	59,65	44,12	36,73

Източник: КЕВР

С цел осигуряване на питейна вода, отговаряща на Наредба № 9/16.03.2001г. в двете зони от „Водоснабдяване и канализация Йовковци” ООД се полагат изискващите се грижи за ефективна работа на ПСПВ „Йовковци”. Провеждат се необходимите санитарно-хигиенни мероприятия за промиването и обеззаразяването на мрежите и съоръженията. Осигуряват се необходимите обеззаразителни агенти и се извършват мероприятията по обеззаразяване на питейната вода, преди да бъде подадена на абонатите. Тези дейности се изпълняват по същата схема през целия регулаторен период. Извършва се и ще продължи да се извършва постоянен и ефективен контрол върху качеството на питейната вода, чрез изпълнение на съвместна с РЗИ програма за мониторинг. Изпълнението на мониторинг на питейната вода за регулаторния период се изпълнява, съгласно утвърдените програми за мониторинг за съответните години. Извършват се необходимите дейности за поддържане в добро състояние на СОЗ на водоизточниците и се следи за прекратяване на нерегламентирани наторявания в тях. (*източник: Бизнес план на ВиК „Йовковци“ за периода 2017-2020г.*)

За разлика от водоснабдяването обаче нивото на покритие с услуги по отвеждане на отпадъчни води е на почти наполовина по-малко 62,57%, като нивото на покритие с услуги по пречистване на отпадъчни води е дори по-ниско 58,78%. Това се дължи най-вече на факта, че в малките населени места няма изградени канализационни системи за отвеждане и пречистване на отпадните води.

6.6.1. Водоснабдяване

Водоснабдяването на населените места от община Елена се осъществява от собствени водоизточници (повърхностни и/или подземни) и язовир „Йовковци“ и попада в обхвата на ВиК „Йовковци“ – Велико Търново.

В таблицата по-долу са представени данни за разпределението на вододайните зони и водоизточниците.

Таблица 68: Характеристики на вододайните зони, захранващи община Елена

№	Вододайна зона	Настоящо производство [м³/ден]	Капацитет на кладенци [м³/ден]	Общ брой кладенци	В експло-атация	Година на изграждане	Наблюдения
1	яз. "Йовковци"		252 545,00	-	ДА	1978	Ежедневно
2	каптаж "Усои"	1,70	4,30	2 бр. водоизточника	ДА	1977	Ежемесечно
3	каптаж "Топля-1" и "Топля 2"	186,63		2 бр. водоизточника	ДА	1930	Ежемесечно
4	дренаж "Буков дол"	68,39		1 бр. водоизточника	ДА	1939	Ежемесечно
5	каптаж "Новачкини"	5,01		1 бр. водоизточника	ДА	1980	Ежемесечно
6	каптаж "Пърчовци"	9,50		2 бр. водоизточника	ДА	1964	Ежемесечно
7	дренаж "Дядо Стоянов кладенец"	-	-	1 бр. водоизточника	Резервен	1930	-
8	каптаж с.Бойковци	104,59	-	3 бр. водоизточника	-	1986	Ежемесечно
9	каптаж с.Блъсковци	0,00	-	3 бр. водоизточника	-	1985	-
10	каптаж "Берковци"	45,94	34,56	1 бр. водоизточника	ДА	1975	Ежемесечно
11	каптаж с.Буйновци	19,67	-	2 бр. водоизточника	-	1958	Ежемесечно
12	каптаж с.Дебели рът	4,89	-	1 бр. водоизточника	-	1988	Ежемесечно
13	каптаж с.Граматици	4,61	-	1 бр. водоизточника	-	1942	Ежемесечно
14	каптаж с.Илаков рът	4,40	-	3 бр. водоизточника	-	1958; 1987	Ежемесечно
15	каптаж с.Костел	21,86	-	1 бр. водоизточника	-	1941; 1972	Ежемесечно
16	каптаж с.Крумчевци	0,82	-	1 бр. водоизточника	-	1957	Ежемесечно

17	каптаж с.Мийковци	19,1	-	1 бр. водоизточника	-	1987	Ежемесечно
18	каптаж с.Петковци	1,64	-	1 бр. водоизточника	-	1940	Ежемесечно
19	каптаж с.Попрусевци	4,24	-	1 бр. водоизточника	-	1932	Ежемесечно
20	каптаж с.Попска	0,82	-	1 бр. водоизточника	-	1932	Ежемесечно
21	каптаж "Гюрлека - Светославци"	270,14	250,56	1 бр. водоизточника	ДА	1972	Ежемесечно
22	каптаж с.Султани	0,82	-	1 бр. водоизточника	-	1968	Ежемесечно
23	каптаж с.Хъневци	2,256	-	1 бр. водоизточника	-	1958	Ежемесечно
24	каптаж с.Черни дял	2,14	-	1 бр. водоизточника	-	1932	Ежемесечно
25	каптяж с.Палици	69,32	-	3 бр. водоизточника	-	1983	Ежемесечно

Източник: Общинска администрация Елена

Видно е, че всички водоизточници в общината са изграждани през минали 20 век., като по-голямата част са през неговата първа половина. Всички подлежат на ежемесечно наблюдение, но само 8 броя от тях в момента са в експлоатация. При някои от вододайните зони настоящото производство [м³/ден] е много малко: каптаж с.Попска, каптаж с.Султани, каптаж с.Крумчевци и каптаж "Усои" е около 1 м³/ден, а при дренаж "Дядо Стоянов кладенец" и каптаж с. Блъсковци то е сведено до нула. Смята се, че водата е отклонила пътищата си след изсичането на горите в тези райони през 90-те години на миналия век. В последствие част от горите се възстановяват, но е последвала сеч за прочистване на синори, което е предизвикало ново отклонение на подземните води. По този начин днес някои села като напр. Блъсковци са на режим на водата. В част от махалите местните жители със свои усилия извършват водохващане и изграждат каптажи, както и своя водопреносна мрежа, които не са присъединени към ВиК оператора. Има места обаче където това е невъзможно и се използват водоноски и цистерни за захранване с вода на жителите и къщите за гости, които са построени в тези малки населени места.

Таблица 69: Количествени показатели на питейната вода на воизточниците в община Елена

Населено място	2017 г. (м³)	2018 г. (м³)	2019 г. (м³)	2020г. (м³)	Обхват – загуби (%)	Местни водоизточници
гр.Елена	637 451,00	671 153,00	726 067,00	634 077,00	63,44% - 36,56%	язовир + каптажи

с.Бадевци	4 408,00	5 826,00	6 250,00	9 000,00	56,64% - 43,36%	каптажи
с.Ребревци	2 953,00	3 141,00	1 699,00	3 178,00	31,68% - 68,32%	каптажи
с.Беброво	26 778,00	55 078,00	29 836,00	42 250,00	19,42% - 80,58%	язовир + каптажи
с.Марян	12 011,00	19 631,00	11 762,00	23 090,00	27,49% - 72,51%	язовир
с.Руховци	12 061,00	19 631,00	11 962,00	23 090,00	33,04% - 66,96%	язовир
с.Блъсковци	4 168,00	2 350,00	4 645,00	3 679,00	76,54% - 23,46%	язовир + каптажи
с.Червенковци	543,00	470,00	459,00	543,00	82,84% - 17,16%	язовир
с.Бойковци	5 083,00	2 730,00	2 956,00	4 290,00	50,12% - 49,88%	каптажи
с.Буйновци	8 352,00	5 669,00	4 160,00	5 530,00	68,35% - 31,65%	каптажи
с.Граматици	3 000,00	3 220,00	2 106,00	3 281,00	63,29% - 36,71%	язовир + каптажи
с.Дрента	6 250,00	6 216,00	6 216,00	6 216,00	60,12% - 39,88%	каптажи
с.Илаков рът	4 768,00	4 412,00	8 660,00	23 105,00	24,93% - 75,07%	язовир + каптажи
с.Каменари	29 511,00	17 233,00	15 030,00	21 132,00	33,39% - 66,61%	каптаж
с.Светославци	14 614,00	5 426,00	6 803,00	9 990,00	11,21% - 88,79%	каптаж
с.Константин	85 437,00	77 048,00	68 527,00	67 478,00	43,52% - 56,48%	каптаж
с.Костел	6 995,00	8 069,00	7 847,00	7 980,00	75,14% - 24,86%	каптаж
с.Майско	29 468,00	34 150,00	33 860,00	33 885,00	58,00% - 42,00%	каптажи
с.Мийковци	9 389,00	6 350,00	5 730,00	6 970,00	64,19% - 35,81%	каптаж
с.Средни колиби	11 344,00	5 831,00	5 624,00	10 264,00	51,19% - 48,81%	каптаж
с.Тодювци	3 124,00	4 108,00	3 108,00	3 108,00	92,02% - 7,98%	каптаж
с.Чакали	15 380,00	33 800,00	16 800,00	34 850,00	12,62% - 87,38%	язовир
с.Черни дял	784,00	1 780,00	780,00	780,00	80,11% - 19,89%	каптаж
с.Вълчовци	6 000,00	6 000,00	6 000,00	6 000,00	46,16% - 53,84%,	язовир

с.Крумчевци	302,00	300,00	300,00	300,00	44,50% - 55,50%	каптаж
с.Попска	702,00	700,00	700,00	1 300,00	73,21% - 26,79%	каптаж
с.Петковци	602,00	600,00	600,00	600,00	75,50% - 24,50%	каптаж
с.Попрусевци	1 556,00	1 548,00	1 548,00	1 548,00	40,72% - 59,28%	каптаж
с.Христовци	2 683,00	5 850,00	3 080,00	6 700,00	17,47% - 82,53%	язовир
с.Хъневци	940,00	936,00	936,00	936,00	60,99% - 39,01%	каптаж
с.Марафелци	2 772,00	1 761,00	2 403,00	3 434,00	38,02% - 61,98%	язовир + каптажи
с.Султани	302,00	400,00	300,00	300,00	58,50% - 41,50%	каптаж
с.Яковци	6 250,00	7 216,00	6 216,00	6 216,00	76,35% - 23,65%	каптажи
с.Шилковци	5 728,00	6 033,00	3 294,00	6 163,00	52,95% - 47,05%	каптажи
с.Донковци	3 124,00	3 108,00	3 108,00	3 108,00	77,03% - 22,97%	каптажи
с.Гърдевци	2 029,00	2 162,00	2 172,00	3 190,00	74,27% - 25,73%	каптажи
с.Стойчевци	3 124,00	3 108,00	3 108,00	3 108,00	36,61% - 63,61%	каптажи
с.Бръчковци	3 124,00	6 108,00	3 108,00	3 108,00	35,46% - 64,54%	каптажи
с.Вързилковци	1 244,00	1 236,00	1 236,00	1 236,00	70,09% - 29,91%	каптажи
с.Махалници	602,00	600,00	600,00	600,00	60,33% - 39,67%	каптажи
с.Баевци	4 044,00	4 299,00	2 328,00	4 352,00	38,66% - 61,34%	каптажи
с.Палици/ Давери	14 919,00	16 242,00	21 133,00	25 300,00	72,20% - 27,80%	каптажи
с.Багалевци	735,00	868,00	796,00	830,00	84,07% - 15,93%	каптажи

Източник: Общинска администрация Елена

Прави впечатление, че при някои от селата за периода 2017-2020г. се отчита повишение на количествата на питейната вода (като при селата Бадевци, Беброво, Марян, Чакали, Христовци и др. увеличението е почти двойно), но в същото време са нараснали и отчетените загуби. Тези **загуби при 18 села от общо 43-те броя населени места са около и над 50% от питейната вода, като при селата Беброво, Чакали и Христовци загубата надминава 80%. Това основно се дължи на водопроводната мрежа, строена през 70 год.**

на миналия век на обществени начала, която е морално остаряла, амортизирана и често се получават сериозни аварии. По данни от Бизнес плана за развитие на ВиК „Йовковци“ 2017-2021г. основната разпределителна мрежа в обхванатата територия от ВиК дружеството е изградена в периода на 50-80 те години на миналия век с азбестоциментови тръби с изтекъл експлоатационен срок – около 85% от общата дължина на разпределителните водопроводи.

Друго, което прави впечатление и показват данните е, че язовир „Йовковци“, който има три санитарно охранителни зони, заемащи близо една трета от територията на общината и подава вода на голяма част от област Велико Търново (общо 8 общини), както и към градове от други области, а захранва с вода само 12 населени места от община Елена. Парадоксът е, че села, които са в близост до „чашката“ на язовира не могат да получават вода от него поради различни причини (технически, финансови и др.).

- **Характеристики на водопреносна мрежа**

По данни на ВиК „Йовковци“ (писмо с изхд. № 1-6464/22.07.2021г.) към юли 2021год.:

- ✓ **Общата дължина на водопроводната мрежа на община Елена е 298 км.;**
- ✓ **Общия брой на водоснабдените населени места е 54бр.**

Видно от данните в предходната таблица е, че през последният период 2015-2020год. аспектите, характеризиращи водопроводната мрежа на територията на община Елена остава непроменена.

Таблица 70: Характеристика на водопроводната мрежа в община Елена

	2015г.	2016г.	2017г.	2018г.	2019г.	2020г.
Водоизточници – бр.	37	37	37	37	37	37
Помпени станции – бр.	14	14	14	14	14	14
Резервоари (черпателни и напорни) – бр.	53	53	53	53	53	53

Източник: Общинска администрация Елена

Поради голямата територия и многото населени места водопреносната мрежа в общината е дълга. Поради планинския релеф има участъци от водопроводното трасе, които преминават през труднодостъпни терени. Това много често при настъпване на аварии затруднява ремонтите, а рехабилитационните дейности и подмяната на остарелите водопроводи се оскъпяват**.**

Таблица 71: Водопроводна мрежа по населени места в община Елена

населено място	Обща дължина (в m.)	диаметър на тръбите (в mm.)	водопроводни отклонения		година на построяване
			дължина (в m.)	брой	
Майско и Бойковци	9760	Ø100 - Ø125	1248	137	1971
Блъсковци и Търкашени, както и Червенковци	3460	Ø60	207	21	1985 и 1987
Буйновци-Кожлевци-Нешевци-Николчевци	9300	Ø80	1818	144	1958 и 1960
Илаков рът-Угорялковци	3192	Ø60	1584	154	1958, 1960, 1985, 1987
Хъневци	495	Ø60	50	5	1958
Гюрлека (Константин-Каменари-Светославци)	6350	Ø80 - Ø125	5294	450	1972
Бадевци[1]	13540	Ø80 - Ø150	314	21	1930, 1962, 1968, 1970, 1987, 1988
гр. Елена[2]	1200	Ø125	16031	1444	1928, 1930, 1939
Дрента-Горни край	4000	Ø100 - Ø125	2074	147	1956
Мийковци	1300	Ø80	373	66	1987
Костел	2450	Ø60 - Ø100	1635	134	1951, 1974
Титевци-Марафелци	2000	Ø60	192	3	1972
Тодевци	4700	Ø60 - Ø80	1157	94	1955, 1983
Средни колиби-Раевци-Илиевци	4160	Ø80 - Ø125	1265	162	1975
Колари-Граматици	3022		759	47	1942

Източник: по данни от ОУП на община Елена; [1] по тези водопроводи се снабдяват и гр. Елена и селата Ребревци, Шилковци, Гърдевци, Баевци, Донковци, Вързилковци, Бръчковци, Яковци, Махалници, Стойчевци, Тинково, Д. Геновци, Казаци; [2] данни за водопровод, отговарящ за водснабдяването на гр. Елена само от каптажа и дрнажа, които са извън водопроводите от Бадевци и яз. "Йовковци".

Към днешна дата водопроводните мрежи в населените места в общината са с изтекъл амортизационен и експлоатационен срок. Това не е случайно, тъй като водоснабдителната мрежа на територията на общината, както и в основната част от общините от цялата страна е изграждана в началото и до средата на миналия 20 век. Състои се предимно от стоманени и азбесто-циментови тръби, които постепенно във времето корозират и се рушат. Това се вижда и при основната водопреносна система на общинския център Елена представено в следващата таблица:

Таблица 72: Преносни водопроводи на основната водоснабдителна система за гр.Елена

Местоположение	Материал	Диаметър [мм]	Дължина [км]	Година на изграждане	Наблюдения
ПС "Малина"-НР "Буков дол"=1200	АЦ	125	1,200	1987	Ежемесечно
Край Ф 125 АЦ-ОШ 2=760 (Бадевски Хр. Водопровод)	АЦ	100	0,760	1964	Ежемесечно
Край Ф150 -Начало Ф 100 (Бадевски Хр. водопровод)=1505; ПС "Малина",401,400,261,260,254, 251-250=260;148-85=70;	АЦ	125	1,835	1964	Ежемесечно
Каптажи "Топля"-НР Стар=10726 (Бадевски Хр. водопровод);141,142,143,144,412,148,454,83,298,391,297,296,295,375,320,321,333,334,341,342,381,413,413А,374,375,505,509,511,512,411,513,516-517=1734	АЦ	150	12,460	1964	Ежемесечно
Пречиствателна станция Елена -черп. водоем=2199; ПС Елена-Изливен водоем=278; Изливен водоем-НР Елена=1236	стомана	426	3,713	1987	Ежемесечно
Край Ф 400АЦ-НР Елена=3541	АЦ	350	3,541	1987	Ежемесечно
Изливен водоем-НР Елена=9861	АЦ	400	9,861	1987	Ежемесечно
Дренажи-НР "Буков дол"=1320;НР "Буков дол"-гр. Елена=903;201,200-199=91;189-191=40;189,187,186,247,185,184,162,159,163,164,91,54,56,57,63,61,456,62,67,68,74,73,453,242,243,245,244,472-248=1042	стомана	133	3,396	1964	Ежемесечно
Каптажи "Дядо Стоянов кладенец"-ПС "Малина"=415	АЦ	125	0,415	1964	Ежемесечно
ул. "Долни Чукани"	АС		1,060	2005	Ежемесечно
ул. "Майтанци"	поцинковани тръби		1,480	2005	Ежемесечно
ул.Милковци	АС		0,440	2005	Ежемесечно
ул. "Недешковци"-от водопровода за стопанския двор на ТКЗС-300м;от водопровода за Винпром-200м	АС		0,800	2005	Ежемесечно
ул.Синджирци	АС		1,750	2005	Ежемесечно
ул. "Килъжевци"Синджирци"	АС		1,480	2005	Ежемесечно
ул.Шейтани-старо име Усои	поцинковани тръби		1,300	2005	Ежемесечно

Източник: Общинска администрация Елена

Данните показват, че само 8,310 км. от градския водопровод е изграден след 2000 год.. През 2019 година е изградена още 1,053 км. от водопреносната мрежа от полиетиленови тръби висока плътност PEHD, които отговарят на съвременните изисквания, при които възможността за аварии е сведена до минимум.

- **Качество на питейната вода**

Населените места гр. Елена и селата Беброво, Марян, Руховци, Чакали, Христовци, Вълчевци и кв. Разпоповци, които получават вода от Зона „Язовир Йовковци", съгласно допълнителната разпоредба на Наредба за регулиране на качеството на водоснабдителните и канализационни услуги от 22.01.2016 г., попадат в т. нар. "Големи зони на водоснабдяване".

Суровата вода в язовир „Йовковци" е с много добро качество. Много рядко, при активно снеготопене или продължителни валежи, се повишава мътността на водата в язовирното езеро. Въпреки това, преди да се подаде към консуматорите, водата се пречиства в ПСПВ „Йовковци". Тя се намира на около 20 км. югоизточно от гр.Велико Търново и е разположена на площ от 40 декара. Тя е основно съоръжение на хидровъзел "Йовковци" като пречиства водите на язовир "Йовковци" и осигурява питейна вода за гр.Велико Търново и други селища от общо 8 общини. Пускът на ПСПВ "Йовковци" е на 01.05.1979г., като по настоящем в експлоатация са 95% от съоръженията. Изграден е втория етап на филтърните клетки, за да се осигури възможност за изключване на действащите за основен ремонт. Технологичната схема за пречистване на водата в ПСПВ „Йовковци" е двустъпална:

Първо стъпало: а) предхлориране с хлор - снижава окисляемостта и цветността на водата и предпазва съоръженията от биологично обрастване; б) коагулиране с алуминиев сулфат - за отстраняване мътността на водата чрез довеждане на системата от устойчиво състояние в състояние на коагулация (нарастване и утаяване на дисперсната фаза); в) утаяване в открити утаители;

Второ стъпало: а) филтриране в бързи пясъчни филтри; б) обеззаразяване с хлор-газ;

Обеззаразената вода се подава по довеждащите деривации към населените места. (*източник: Бизнес план за развитие на ВиК „Йовковци" за 2017-2021год.)*

Задоволяването на питейно-битовите нужди на населението и за промишлени нужди се осигурява от вода, отговаряща на всички изисквания на Наредба № 9/16.03.2001г. за качеството на водата, предназначена за питейно-битови цели. Изпълнението на изискванията на наредбата се доказва с резултатите от провеждания всяка година мониторинг на питейната вода във всички водоснабдени селища. Извършва се и ще продължи да се извършва постоянен и ефективен контрол върху качеството на питейната вода, чрез изпълнение на съвместна с РЗИ програма за мониторинг.

Съгласно допълнителната разпоредба на Наредба за регулиране на качеството на водоснабдителните и канализационни услуги/22.01.2016г., "Малки зони на водоснабдяване" са зони на водоснабдяване, в които се добива или разпределя до 1000 куб. м. вода на денонощие и/или се водоснабдяват до 5000 души, постоянно свързани към

водоснабдителната система. Както се вижда предвид броя на населението по отделните населени места в общината те попадат именно в тези „Малки зони за водоснабдяване“. Съгласно бизнеса плана на ВиК "Йовковци" 2017-2021г. района на действие на „Водоснабдяване и канализация Йовковци” ООД се експлоатират 84 водоснабдителни зони, които отговарят на критериите за „Малки зони на водоснабдяване”, и в които водата се добива от подземни водоизточници. За община Елена те са общо 24:

Таблица 73: Водоснабдителни зони в община Елена, отговарящи на критериите за „Малки зони на водоснабдяване”

№	Наименование на зоната на водоснабдяване	Вид и наименование на водоизточниците, доставящи вода в зоната на водоснабдяване	Населени места или части от тях, включени в зоната на водоснабдяване
1	Зона Бадевци-Елена	Каптаж "Топля"1 Каптаж "Топля"2	гр. Елена, с.Бадевци, м.Донковци, м.Вързилковци, м.Бръчковци, м.Стойчевци, м. .Болерци, кв.Казаци, с.Ребревци, с.Ребревци, с.Гърдевци, с.Баевци, с.Шилковци, с.Яковци, м.Махалници
2	Зона Каптаж "Берковци"	Каптаж "Берковци" в землище Средни колиби	с.Средни колиби, с. .Раевци, с.Илиевци
3	Зона ПС Гюрлека	Каптаж в землището на с. Каменари	с.Константин, с.Светославци, с.Каменари
4	Зона НР Бойковци	Каптаж 1 Каптаж 2 Каптаж 3	с.Бойковци, с.Майско
5	Зона НР Граматици	Каптаж	с.Граматици, с.Дъбрава (Колари)
6	Зона НР ТитевциМарафелци	Каптаж в землище Марафелци	м.Титевци, м.Марафелци
7	Зона НР Блъсковци	Каптаж 1, Каптаж 2, Каптаж 3	с.Блъсковци, м.Търкашени, м. Червенковци
8	Зона Пърчевци	Каптаж "Пърчевци"	кв. "Пърчевци"
9	Зона Усои	Каптаж "Усои"	кв. "Усои"
10	Зона Новачкини	Каптаж "Новачкини"	кв. "Новачкини"
11	Зона Дрента	Каптажи - 2 броя	с.Дрента
12	Зона Костел	Каптаж	с.Костел
13	Зона Буйновци	Каптажи - 2 броя	с.Буйновци, с.Николчевци, с.Кожлевци, с.Нешевци
14	Зона Хъневци	Каптаж	с.Хъневци
15	Зона Мийковци	Каптаж	с.Мийковци
16	Зона Петковци	Каптаж	с.Петковци
17	Зона Тодювци	Каптажи - 2 броя	с.Тодювци

18	Зона Багалевци	Каптаж "Багалевци"	кв. "Багалевци"
19	Зона Илаков рът	Каптажи - 3 броя	с.Илаков рът
20	Зона Попрусевци	Каптаж	с.Попрусевци
21	Зона Попска	Каптаж	м.Попска
22	Зона Черни дял	Каптаж	м.Черни дял
23	Зона Крумчевци	Каптаж	м.Крумчевци
24	Зона Султани	Каптаж	м.Султани

Източник: Бизнес план за развитие на ВиК „Йовковци“ за периода 2017-2021год.

По отношение на концентрацията с нитрати в тези малки вододайни зони на територията на община Елена може да се каже, че са в „зелената зона“. За разлика от населени места от другите общини обхванати от ВиК „Йовковци“, мониторинга на нивата на нитрати, показва, че в община Елена не се отчита надвишаване на законовите норми. Това се потвърждава и от информацията на РЗИ (https://www.rzi-vt.bg/analizi1.htm) за съдържанието на нитратите в питейните води в област Велико Търново за 2020год. Населените места на община Елена не фигурират в таблицата с информация за населените места от областта, при които са отчетени нитрати в две групи: от 35 до 50 мг/л и над 50 мг/л. Това показва, че **нивата на нитрати във водата, консумирана на територията на община Елена, е с нива под 35 мг/л. и не са отчетени наднормени стойности.**

Проблем с качеството на питейната вода на територията може да възникне от гледна точка на повишаване на мътността. Тя се появява в по-плитките водоизточници при обилни валежи и голямо снеготопене. В някои селища в планинските райони, които са с намален брой жители или в селища със сезонно приходящи жители, консумацията на питейна вода е много малка, което е причина водата да застоява във водопроводната мрежа и се наблюдава влошаване на микробиологичните показатели при изследване на нейното качеството.

Във водоснабдителните зони (населението в тези зони е под 1 % от водоснабдяваното население), където поради намалено водоползване, водата във водопроводните мрежи застоява и микробиологичните показатели в тези периоди се влошават. Тези фактори налагат и допълнително промиване на мрежите и изпълнение на мероприятия по автоматизирано обеззаразяване на питейната вода в НР чрез хлор апарати и дозиращи помпи.

Проучването показва, че на този етап структурата на водопреносната система не е в състояние да отговори изцяло на нуждите на населението, тъй като една част от големите села са на воден режим през лятото, на режим са и някои от така наречените улици - присъединените махали към град Елена. Проблеми с питейната вода имат и част от по-малките села, които в повечето случаи разчитат основно на собствените си водоизточници. Необходимо е да се извършат проучвания за улавяне на нови водни количества и да се направи актуализация на изготвените досега проекти за водохващания.

В същото време общо за общината през изследвания период се наблюдава нарастване на процента на загубите на вода, поради остарялата и амортизирана водопреносна мрежа, което е сериозен проблем. Необходимо е да се предприемат действия за нейната подмяна на територията на община Елена. Предвид високата стойност на подобен род инвестиции е от голямо значение да бъдат привлечени средства от европейските оперативни програми като „Околна среда“ и „Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони“ (СПРЗСР).

6.6.2. Структура на канализационната мрежа

Съвременните стандарти за добре развито общество преминават и през оценката на това по какъв начин обществото се справя с отделените от него отпадъци в т.ч. и отпадните води. Добре благоустроеното населено място е необходимо да бъде снабдено, не само с питейна вода, удобни жилища и пътища, но и с канализационна система, която да отвежда използваните и замърсени води извън населеното място и то по начин, който не замърсява околната среда и не води до последващи вреди.

Единственото населено място в общината с почти изцяло изградена канализационна мрежа е общинския център Елена - степеннта на изграденост е 70%. На този етап обаче липсва главен канализационен колектор и отпадните води се заустяват в реката, преминаваща през центъра на града. През 2009г. община Елена има одобрена и стартирала Техническа помощ за детайлно разработване на инфраструктурно предложение „Доизграждане на ВиК мрежата и пречистване на водите на гр.Елена”, по ОП „Опазване на околната среда”. Целта е била да се подготви качествен и пълен инвестиционен проект за доизграждане на ВиК мрежата и пречистване на водите на гр.Елена. Този проект обаче в последствие е бил прекратен.

Канализационната мрежа в гр Елена, експлоатирана от “ВиК Йовковци” ООД гр.Велико Търново, съгласно „Бизнес план за развитие на дейността на ВиК Йовковци за периода 2017-2021г.“ има следните характеристики:

- ✓ Ø 150мм - 326м.л.
- ✓ Ø 200мм - 1 916м.л.
- ✓ Ø 300мм - 6 855м.л.
- ✓ Ø 400мм - 629м.л.
- ✓ Ø 500мм - 2 808м.л.
- ✓ Ø 600мм - 256м.л
- ✓ Ø 800мм - 445м.л.
- ✓ Ø 1000мм - 620м.л.
- ✓ Ø 1500мм - 139м.л.
- ✓ 20/ 30 - 861м.л.
- ✓ **Общо 14 855 м.л.**

Градската канализация е изградена и функционира като смесена система, при която съвместно се отвеждат битовите, производствените и дъждовните отпадъчни води от

населеното място. Населението в онези части от града, където канализационна мрежа все още не е изградена използва локални септични ями.

В селата от община Елена няма цялостно изградена канализационна мрежа. Отпадните води се събират в изгребни ями. В някои от по-големите населени места има местна локална мрежа, обслужваща няколко жилищни, административни и обществени сгради, свързана със септичните им ями или заустени в преминаващите през селата дерета.

Пречиствателна станция за отпадни води до този момент не е изграждана в нито едно населено място. Въпреки, че има централна канализация на този етап град Елена не разполага с пречиствателна станция за отпадни води (ПСОВ). В процес на изграждане е довеждащия колектор до бъдещата ПСОВ, която е наложително да бъде изградена в предстоящия програмен период.

Докато не се изгради колектора и пречиствателната станция, отпадните води ще продължават да се изливат в река Еленска. Именно това е и един от основните фактори водите на реката след производствената зона на града да е силно замърсена. От изключителна важност е изграждането на ПСОВ в гр. Елена, тъй като чистотата на водата на водоприемниците и почвите е от голямо значение, както за околната среда, така и за здравето на местното население.

Съгласно Бизнес плана за развитие на ВиК "Йовковци" 2017-2021г. към базовата 2015г, без Община Свищов, канализационните мрежи на населените места, обслужвани от ВиК дружеството (към които принадлежат и населените места в община Елена) нямат изградени или действащи канализационни ПС и резервоари. Експлоатират се общо 45 преливни шахти, 8 разпределителни шахти и около 5329 РШ. Към края на плановия период се очаква да бъдат приети за експлоатация 4 броя канални помпени станции (КПС), част от новите канализационни мрежи, които ще бъдат предадени от общините поетапно.

По данни от Бизнес план на ВиК "Йовковци" 2017-2021г. канализационната мрежа общо за обхванатата от ВиК дружеството територия включително и гр. Елена основно е изградена през втората половина на миналия век, по-голямата част от която 78,5% (230 км.) е в периода 1961-2000 год.

Както е видно **основната част от канализационната мрежа е изграждана през миналия век и вече е с влошени експлоатационни характеристики.** Очевидно е, че **с**състоянието на канализационната мрежа е аналогично с това на водопреносната. Основната причина за авариите са некачествено изпълнение на канализационните клонове и най-вече лошо изпълнени връзки между тръбите. Поради лошите връзки между тръбите се получава подкопаване на тръбите от дъждовните води и пропадането им. Освен авариите предизвикани от амортизираните канализационни тръби са констатирани и повреди по канализационните мрежи вследствие на директно изхвърляне на отпадъци в дъждоприемните решетки и ревизионни шахти от недобросъвестни лица и фирми при почистване на уличните платна и строително-ремонтни работи в имотите си.

От направения дотук анализ могат да бъдат изведени следните изводи и заключения:

- ***По отношение на водоснабдяването и водопреносната мрежа:***

  - ✓ Изградената водопроводна мрежа обхваща цялото население на общината. Необходимите водни количества са осигурени от водопровода от язовир „Йовковци", който захранва значителна част от населените места в общината.
  - ✓ При една немалка част от селата в общината водоснабдяването на територията се извършва от местни водоизточници. В някои от тези населени места през летните месеци има недостиг на вода.
  - ✓ Необходимо е да се изследват възможностите за ползване на питейна вода от язовир „Йовковци" за селищата, които се водоснабдяват от местни водоизточници с недостатъчен дебит, както и да се направят проучвания за улавяне на нови водни количества.
  - ✓ Основните недостатъци на качеството на водата и водоснабдяването в община Елена са:
    - Наличие на утайки и мътилка във водата, в следствие на старите амортизирани тръби и застояване на водата в тръбите в някои от селата с малко жители;
    - Големите загуби на вода, вследствие на остарялото оборудване на водопреносната мрежа и сградните отклонения.
  - ✓ Тези недостатъци влияят изключително негативно върху качеството на живот на територията, тъй като нарушават здравето на нейните жители. В същото време тези недостатъци имат и отблъскваща роля за външните посетители и евентуалните бъдещи инвеститори**. Проблемите с водата, особено в селата влияят негативно и върху развитието на туризма на територията. Това налага извода, че инвестициите приоритетно следва да се насочат към рехабилитация или подмяна на водопреносната система на територията на община Елена, като от голямо значение за осигуряването на финансиране е да бъдат привлечени средства от европейските оперативни програми като „Околна среда" и „Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони" (СПРЗСР). Това ще осигури доставяне на качествена вода до консуматорите, намаляване на загубите в сектора на водоснабдяването.**

- ***По отношение на водоснабдяването и канализационната мрежа***

  - ✓ Изградена канализационна мрежа има само в общинския център – град Елена (70% изграденост), като тя се нуждае от доизграждане. В някои от крайните квартали (обикновено това са присъединени бивши села) все още използват септични и изгребни ями.
  - ✓ В селата от община Елена няма цялостно изградена канализационна мрежа. В някои от по-големите населени места има местна локална мрежа, обслужваща няколко жилищни, административни и обществени сгради. Тези по-големи села се нуждаят от изграждане на канализационни мрежи.

- ✓ Канализацията в града е изграждана през миналия век. Основната част от канализационната мрежа в гр. Елена е в лошо състояние (остаряла, амортизирана, лошо изградена) с влошени експлоатационни характеристики. Необходимо е да бъдат предприети действия за нейното обновяване и подмяна.
- ✓ Няма прилагана система за пречистване на отпадъчните води на територията на община Елена. Пречиствателна станция за отпадни води до този момент не е изграждана в нито едно населено място от общината. Строителството на ПСОВ в град Елена е крайно належащо. Отпадните води в селата се събират в изгребни ями.
- ✓ Замърсените отпадни води от града се заустява в р. Еленска, като водят до негативно екологично въздействие. Ускореното въвеждане на нови ПСОВ за пречистване на вече обхванатите от канализация отпадъчни води, както и преосмисляне на цялостната технология на пречистване на водите е изведено като един от важните приоритети в Интегрираната териториална стратегия за развитие на Северен централен район (ИТСР на СЦР).

Важно е да бъде отбелязано, че в Интегрираната стратегия за развитие (ИТСР) на СЦР за следващия програмен период е обърнато внимание към необходимостта от мерки за ускоряване на изграждането на канализационни мрежи и пречиствателни станции, реконструкция и модернизация на недобре функциониращите мрежи и станции, търсене на алтернативни решения в малките населени места чрез изграждане на водоплътни изгребни ями и др. В тази връзка в няколко града от 4-то и 5-то йерархично ниво в област Велико Търново, а именно Дряново, Елена, Полски Тръмбеш и Златарица са посочени в ИТСР на СЦР, като чувствителни от екологична гледна точка поради липса на ПСОВ. Най-вероятно през следващите години фокусът на ВиК „Йовковци“ – гр. Велико Търново, регионалните и местни власти ще бъде обърнато към построяването на ПСОВ, тъй като Директивата за пречистване на градски отпадъчни води изисква, отпадъчните води от агломерации с повече от 2 000 е. ж. да се отвеждат и всички отведени отпадъчни води да се пречистват.

Субективното мнение на жителите на територията при извършеното теренно изследване показва, че състоянието на ВиК инфраструктурата получава предимно положителна (56%) и задоволителна (28%) оценка, въпреки че една от най-дискутираните теми във фокус групите беше тази за водоснабдяването в селата от територията, където се случват постоянни аварии, режим на водата, а в някои места вода за битови нужди просто няма (*Приложение 4 към ПИРО*). Освен това прави впечатление, че при определяне на 7-те основни приоритета, които са от съществено значение за развитие на общината само 35,64% от участвалите виждат необходимост от подобряване състоянието на водоснабдителната и канализационната инфраструктура в населеното място, в което живеят. Това най-вероятно се дължи на факта, че основната част от участниците в анкетното проучване са посочили, че са от гр. Елена, където състоянието на ВиК мрежите е в най-добро положение спрямо същото в селата. Друга причина е притеснението, което бе изказано неколкократно, че Общината не разполага с големи възможности за реализиране на самостоятелни проекти с цел рехабилитация и подмяна на водопреносната

и канализационната мрежа. **Предвид значимостта на пречистването на отпадните води от екологична, здравна и икономическа гледна точка е наложително разработването на проект за изграждане на ПСОВ, който да бъде реализиран в партньорство с „ВиК - Йовковци“ ООД. По същия начин, чрез реализирането на съвместни проекти между Общината и „ВиК – Йовковци“ могат да бъдат реализирани и дейности за реконструкция на водопреносната мрежа в най-засегнатите села.**

При условие, че не бъдат взети необходимите мерки се очакват следните негативни въздействия върху водите и околната среда:

- ще продължат авариите от съществуващите стари водопроводи;
- влошаване състоянието на водоснабдяването поради загуби на вода, липса и/или лоша експлоатация на санитарно-охранителните зони (СОЗ);
- големите водни загуби водят след себе си завишени разходи за електроенергия за доставянето на вода, което води до повишаване цената на услугата;
- увеличаване щетите от наводнения и др. подземни води:
- увеличаване замърсяването на водите на реките поради липсата на доизградена канализационна система и липса на пречиствателни станции;
- ще се запази или увеличи инфилтрация в канализационната мрежа на подземни води и вода от течове от водопроводните тръби;
- продължаващо инфилтриране на замърсени отпадъчни води от съществуващи изгребни и попивни ями и замърсяването с битови и други отпадъци;
- влошаване на санитарно-хигиенните условия в населените места и качествата на плитките подземни води поради липса на канализационна мрежа.

7. Анализ на състоянието на селищната мрежа и жилищния сектор

7.1. Състояние на селищната мрежа

Селищната мрежа на община Елена се състои от общо 124 населени места. От тях град Елена е общинския център, три от селата са центрове на кметства - Беброво, Константин, Майско, а в 16 от населените места са назначени кметски наместници (Блъсковци, Бойковци, Буйновци, Гърдевци, Дрента, Илаков рът, Каменари, Костел, Марян, Мийковци, Палици, Руховци, Средни колиби, Тодювци, Чакали, и Яковци).

От всички 124 населени места общия брой с население над 20 души е 24бр. В останалите 100 бр. села или липсват постоянно живеещи и регистрирани жители или те са дори под 10 души, като много често местните жители са по един или двама в конкретното населено място.

Съгласно Параграф 1 от Допълнителните разпоредби от Наредба № 7/2003 г. на МРРБ **общинският център гр. Елена е от категорията „много малки градове"** (до 10 хил. жители). Останалите населени места се разпределят по категории - както следва:

- Малки села (с население от 250 до 1000 жители) - 2 бр.
- Много малки села (с население до 250 жители) - 95 бр.

По данни от НСИ за 2020год. в 26 бр. от населените места в общината не са регистрирани постоянно живеещи хора. На практика в 80,6% (липсващо или под 20 души население) от селищата в община Елена са с изчерпан демографски потенциал, което повдига въпроса с бъдещето на тези населени места. Все пак значителна част от тези селища се намира в подходяща среда за развитие на отдих, рекреация, туризъм и висококатегорийно обитаване, което в последно време се отчита от външни за територията хора, проявили интерес и закупили имоти на територията именно на тези малки селца и махали. При условие, че тази тенденция се запази и в бъдеще ще се създаде възможност малки села да бъдат възродени, а не заличени.

Общинският център град Елена изпълнява ролята на основен икономически, административен и обслужващ център. В него са съсредоточени всички здравни, правни и административни услуги, основната част от образователните и социалните услуги, както и културните и спортните дейности. В по-големите села Константин, Майско и Беброво, които изпълняват в известна степен функцията на „опорни селища“ се предлагат базови нива на образование, култура и спорт. В останалите села са се запазили единствено част от културните дейности реализирани основно от читалищата. В тези села значимите обекти са представени предимно от магазини и заведения за хранене, които задоволяват единствено потребностите на населението от базово ежедневно обслужване.

През последните години, във връзка с развитието на туристическата дейност, в някои от населените места в общината се появяват нови хотелски и туристически комплекси със съответните обслужващи обекти към тях (кафета, барове, механи, ресторанти).

Тези данни показват, че **община Елена следва да се възприема като моноцентрична структура**. Възможност за създаване в бъдеще на полицентрично управление би могло да се реализира при условие, че трите по-големи села се разраснат в достатъчна степен така, че част от здравните и административните услуги да бъдат преразпределени към тях, а образователните и социалните услуги да се разраснат. На този етап обаче такива предпоставки не са налични, което означава, че в близко бъдеще не би могло да бъде постигнато полицентрично управление в общината.

Селищата са възникнали вследствие на благоприятни природни и климатични условия, наличие на водоизточници, плодородни почви и др. като до голяма степен структурите им са продиктувани от топографските условия на територията. Териториалното разположение на селищната мрежа в общината следва характера на релефа и развитието на общината.

Релефът, върху който са се развили населените места в община Елена е типично планински. Повечето селища са възникнали в речните долини, в близост до водните течения, което е предопределило техния линеен характер. Сложната конфигурация на речните долини и постепенното усвояване и застрояване на околните склонове е довело до формирането на специфични издължени селищни структури. Най-характерни в това отношение са гр. Елена, с. Костел, с. Чакали, с. Дрента.

Град Елена е типичен пример за образуването на издължена селищна структура. Градът се е развил по протежение успоредно на Еленската река, в следствие на което е придобил

характерна издължена форма с направление изток-запад. Насечения от множество малки притоци на реката терен е причина за допълнителното разчленяване на селищната структура. Наличието на множество извори за питейна вода е осигурило непрекъснатост в развитието на селищната структура. Повечето населени места в общината имат сходна структура с тази на град Елена. Изключение правят няколко селища, които имат значително по-компактна структура: с.Константин, с.Майско, с.Палици, с.Буйновци, с.Средни колиби.

Населените места в община Елена преминават през различни етапи в своето развитие, които оставят своя отпечатък върху селищната им структура.

Общинският център се развива през няколко периода, които условно могат да бъдат разделени на:

- ✓ Първи период, който съвпада с епохата на Възраждането. Той обхваща края на 18 и почти целия 19 в.. Характерно за този период е строителството на първите обществени сгради: църквите, Даскалоливницата, Часовниковата кула. По това време е построена и първата болнична сграда в града, която днес се използва за полицейски участък. Оформят се и двата площада (горния и долния), свързани с ежеседмичните пазари, които са се провеждали в града, както и важните централни улици;
- ✓ Вторият период обхваща годините от Освобождението до Втората световна война. Това са години на стагнация и упадък за селището. Градът остава встрани от новосформираните транспортни коридори в новата българска държава, което довежда до спад в икономическите му функции. Занаятчийското производство постепенно замира и градът започва да губи население;
- ✓ Третият период в развитието на гр.Елена е времето на социалистическото строителство от края на Втората световна война до 1989г. По това време градът съществено променя своя облик. Броят на населението значително нараства, а оттам и площта на селищната територия. Изграждат се новите жилищни квартали в северна, западна и южна посока. В първите години на този период жилищното строителство е предимно от еднофамилни и двуфамилни жилищни сгради, разположени свободностоящо в самостоятелни имоти с минимални размери (около 300м2). Изграждат се и няколко многофамилни жилищни сгради. Те се намират в периферната част на населеното място (кв.”Север”) и не оказват въздействие върху същинската градска територия, която запазва в значителна степен своята хомогенност. През този период са построени и няколко нови обществени сгради, които променят мащаба на застрояването в града, но до сериозни конфликти между старо и ново строителство не се стига. Старата улична мрежа е разширена, за да удовлетвори потребностите на автомобилното движение. Реконструиран е и градският център и е реализирана връзката с градския парк „Калето”. В източната част на града е развита производствената зона. Това типично индустриално застрояване е изолирано от същинската част на града.
- ✓ Четвъртият период в развитието на селището обхваща годините от 1989г. до днес. През този период гр.Елена не е претърпял съществени промени. Може да се каже, че инвеститорският интерес в община Елена през последните години е насочен по-скоро

към малките населени места, където се реализира поредица от малки ваканционни обекти.

В селата най-активният период в тяхното развитие е след Освобождението. По това време е изградена основната част от жилищните и обществените сгради в селата в общината. Най-сериозно развитие претърпяват селата Палици, Константин и Майско. Последните две села са изградени изцяло наново, съобразно одобрени регулационни планове. Поради тази причина те имат нетипичната за останалите селища в общината геометрично правилна улично-квартална структура. След Втората световна война селата в община Елена започват да западат. Единствено с.Майско бележи непрекъснат ръст в броя на населението си, което в по-голямата си част е от ромски произход. Останалите селища в общината започват да се обезлюдяват. Особено силни демографски процеси се появяват след масовото кооперииране на земеделските земи в края на 50-те години. Най-чувствителни в това отношение се оказват махалите. В рамките на 6 години (от 1965г. до 1971г.) от списъците на населените места в община Елена са заличени 24 селища. Важно е да се отбележи, че през този период са построени не малко нови обществени сгради, обслужващи администрацията, търговията и културата. Изградени са и някои нови обекти на образованието (детски градини и училища) в по-многолюдните села. Повечето селски центрове са озеленени и благоустроени. Всички села са електрифицирани и водоснабдени. Това обаче не спира миграционните процеси, които в крайна сметка довеждат до силна деградация на по-малките населени места в общината.

След 1989г. се наблюдава известно оживление в селата на община Елена. Появява се засилен инвестиционен интерес към изграждане на обекти за отдих в малките населени места, разположени в красива природна среда. Особено привлекателни в това отношение се оказват селата около изградения през 70-те години язовир „Йовковци”. В първите години се изграждат предимно отделни вилни сгради, но в последствие започва реализирането на малки ваканционни комплекси.

В днешно време икономическите дейности са съсредоточени основно в общинския център, като в селата са съсредоточени основно горските, земеделските и част от туристическите дейности.

Структурата на пътищата от националната и общинската мрежи е организирана по начин, който осъществява удобни връзки, както между отделните села, така и между общинския център и всяко едно от съставните села. Пътна инфраструктура (републиканска и общинска) е добре организирана, като републиканската мрежа е от съществено значение. Това дава възможност за добра свързаност и със съседните общини.

Необходимо е да се отбележи, че въпреки благоприятната конфигурация на пътната мрежа, нивото на комуникация между населените места в общината в т.ч. и със съседните й общини на този етап е затруднено. Това се обуславя от лошото физическо състояние на голяма част от общинските пътища.

Въпреки, че на **територията на община Елена се наблюдава сравнително добре развита и балансирана във физическо отношение структура на селищната мрежа и**

пътните връзки е налице дисбаланс между демографските, икономическите и социалните характеристики на общинския център и останалите населени места. Поради демографските тенденции, в една немалка част от селата не може да се осигури пълноценно развитие на обществените услуги. Неудовлетворително е и състоянието на благоустрояването. Установен е недостатъчен капацитет и честота на средствата на масовия обществен пътнически транспорт. Може да се каже, че условията, осигуряващи качеството на живот, възможностите за реализация на потребностите и икономическият потенциал на жителите на града са много по-благоприятни спрямо населението в селата. Предвижданията по отношение на по-големите села, както опорните селища и останалите села са насочени към интензификация на ползването на териториите им, намаляване на диспропорцията в развитието на обществените и стопанските активности.

7.2. Жилищен сектор и сграден фонд

Данните от НСИ за броя на жилищните сгради и жилищната площ в тях за 7-годишния период от 2013-2019год. показва постепенно нарастване. От данните от таблицата по-долу, е видно че за изследвания период жилищата нарастват с общо 61 броя. Увеличение се отчита за всяка една следваща година спрямо предходната. В тези години жилищната площ е нараснала, съответно с общо 47 975 м^2. Към края на 2019год. на територията на общината има изградени общо 7 441 жилищни сгради с 489 428 жилищна площ.

Таблица 74: Брой жилищни сгради и жилищна площ в м^2 на територията на община Елена

Община		Жилищни сгради към 31.12. (брой)						
Код по ЕКАТТЕ	Име	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.
VTR13	Елена	7 380	7 397	7 406	7 416	7 424	7 436	7 441
Община		Жилищна площ към 31.12. (кв.м.)						
Код по ЕКАТТЕ	Име	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.
VTR13	Елена	441 453	442 099	442 575	443 632	444 255	444 822	489 428

Източник: НСИ – Регионална статиската LAU 1

Данните от НСИ показват, че през към края на 2001год. общия брой на жилищни сгради е 6 549бр. При сравнение между боря на сградите се вижда, че в периода 2001-2019год. са построени общо 892 бр. жилищни сгради, което представлява едва 11,99% от общия брой за 2019г.

Освен по брой жилищните сгради се анализират по два основни показателя: „брой" и „вид на материала, от който са изградени".

По данни от Общия устройствен план и данните от НСИ за 2011г. от извършеното преброяване е видно, че преобладаващите жилища в община Елена са тухлени с гредоред – 65,5% от жилищните сгради; следват жилища, строени с кирпич – 17,50% и тухлените

жилища с бетонна плоча 10,50%. Най-малък дял имат жилищата от панел и стоманобетон - 5,50%.

На се очаква това процентно разпределение да се промени съществено след като излязат окончателните резултати от новото преброяване на населението от 2021год. Основание за това заключение дава фактът, че между 2011год. и 2019год. са построени 82 жилищни сгради, което е около 1% от общия брой.

Общият брой на жилищата в общината към 2011г. е 7346, но една значителна част от тях (3799) попадат в категорията на необитаваните жилища. На практика повече от половината от наличните жилища (51,7%) са необитавани. Предвид отрицателните стойности на демографски картина на територията след 2011год. е логично да се предположи, че броят на необитаваните жилищни сгради се е увеличил.

Фиг.30 Структура на жилищните сгради в община Елена (по вид на материала, от който те са изградени)

Източник: ОУП на община Елена

Анализът на данните показва, че броят на необитаваните жилища е най-висок в селата с най-малко население. Жилищните сгради в тези селища са построени преди няколко десетилетия, когато броят на населението в тях е бил доста по-голям. С постоянното намаляване на броя на обитателите в тези населени места, броят на необитаваните жилища постепенно нараства. В някои села делът на необитаваните жилища е над 70-80% от общия жилищен фонд. Това са селата, които в днешно време са с брой жители по-малко от 10 души. Причините за това са отново от демографско естество. В общинския център – гр.Елена също има значителен брой необитавани жилища (893 бр.), но техният относителен дял от общия брой жилища е в относително по-приемливи граници.

Добър признак е, че строителната жилищна активност на населението не е замряла, въпреки, че е сравнително малка - средно на година са построени 8,71 бр. нови жилищни сгради за периода 2013-2019год.

Видно е, че по-големият брой жилищни сгради (88%) са построени преди повече от 20 години. Анализът на селищната структура показва, че основната част от строителството на тези сгради е извършено през първата половина и най-вече в средата на 20 век. Това дава основание да се заключи, че сградните обвивки, както и основните инсталации са морално остаряли. Това може да се предположи и по отношение на коефициента на полезност и на тяхната енергийна ефективност.

По данни от Националната програма за енергийна ефективност на многофамилни жилищни сгради (НПЕЕМЖС) на Министерство на регионалното развитие и благоустройството към септември 2021год. общия брой сключени договори за целево финансиране (от регистъра на ББР) на територията на община Елена, които са и въведени в експлоатация са четири.

С цел подобряване на енергийната ефективност в общината са санирани и въведени в експлоатация през 2018 г. са две многофамилни жилищни сгради: многофамилни жилищна сгради (МЖС) с административен адрес: 5070 гр. Елена, ул. „Крайбрежна“ № 37 и ул. „Пролет“ № 2.

Таблица 75: Разрез на сградите въведени в експлоатация по области и общини, РЗП, както и брой живущи в обновените сгради в периода 1 януари - 31 декември 2018 г. за област Велико Търново.

Област/община	Сгради въведени в експлоатация 2018 г.	Разгъната застроена площ	Брой живущи в сградите (общо)	Брой самостоятелни обекти
ВЕЛИКО ТЪРНОВО	21	120 282,75	3 304	1 665
Велико Търново	7	39 895,43	1 218	489
Горна Оряховица	11	66 189,09	1 656	961
Елена	**2**	**9 285,23**	**248**	**122**
Павликени	1	4 913,00	182	93

Източник: Приложение 1към Доклад за напредъка по изпълнение на НПЕЕМЖС за 2018г

По статута си на собственост, жилищата в община Елена се разпределят както следва: собственост на частни физически лица –98,17%; държавна или общинска собственост - 1,35%; собственост на частни юридически лица – 0,48%. Очаквано делът на частните жилища е най-голям.

Сградите общинска собственост с РЗП над 250 м^2 са общо 30 броя с РЗП общо 23 811 м^2. Полезната площ на сградите, които са държавна и общинска собственост е около 1% от общия сграден фонд на общината. Въпреки малкия си дял тези сгради са от съществено значение за жителите на територията, тъй като са центрове за предоставяне на социални,

културни, административни, спортни услуги. Все още малка част от тях имат изпълнени мерки за енергийна ефективност и са с подобрени енергийни характеристики. Това са основно сградата на общинската администрация и обекти от образователната сфера основно в общинския център Елена.

От представените данни за състоянието на жилищния фонд в община Елена, могат да бъдат направени следните изводи:

- Жилищната площ покрива нуждите на населението на територията. По данни от ОУП в някои от селата с население над 100д. задоволеността с жилищна площ е ниска - под 20 м² / обитател. В тази връзка е изведена необходимост в тези селища от ново жилищно строителство;
- Интересът за построяване на нови жилищни сгради въпреки, че е относително малък се запазва постоянен през годините - след 2013г. средно на година са построени 8,71 бр. нови жилищни сгради;
- По-големия брой жилищни сгради (88%) са построени преди повече от 20 години., основно през първата половина и най-вече в средата на 20 век. Това дава основание да се заключи, че сградните обвивки имат висока степен на амортизация, неудовлетворителни конструктивни характеристики, висока енергоемкост, което предполага необходимостта от ремонт, рехабилитация и мерки за енергийна ефективност или на подмяната им с ново строителство. Това в голяма степен може да се каже и за много от еднофамилните жилищни сгради на територията.
- Налице е сравнително ниско ниво на инициатива сред местното население за прилагане на мерки за енергийна ефективност на многофамилни жилищни сгради. В гр. Елена има само общо 4 бр. реализирани проекти по Национална програма за енергийна ефективност на многофамилните жилищни сгради, изпълнени между 2018 и 2021год..
- Предвид факта, че дейностите за повишаване на енергийната ефективност на жилищните сгради са крайно недостатъчни от голямо значение е да бъдат проведени мероприятия за насърчаване на прилагането на мерки за повишаване енергийната ефективност, както на многофамилните, така и на еднофамилните жилища, заедно с енергоспестяващи мерки за получаване на енергия от ВИ, които са водещи и по отношение спестяванията на парникови емисии;
- Публичните сгради са в добро общо състояние. През годините Общината е реализирала редица проекти с ремонт, реконструкция, а при някои от тях и подобряване на енергийните характеристики на част от обществените сгради на територията.
- Все още една част от обществените сгради се нуждаят от ремонтни дейности (особено в селата в т.ч. сградите на кметствата), а голям дял от тях и от промяна на методите за отопление, тъй като все още се използват конвенционалните – въглища, дърва и газьол.

Тези изводи водят до заключението, че по отношение потребностите на настоящото постоянно население с изключение на някои по-големи села не се налага

допълнително жилищно строителство. Може да се прогнозира, че в сферата на жилищното строителство и обществения сграден фонд, основният дял от инвестиционните инициативи от страна на населението и общинската администрация през следващите години ще бъдат насочени към подобряване на енергийните характеристики, използване на ВЕИ, реновиране на личните жилища, респ. подмяна на съществуващите жилищни сгради с ново строителство.

Фактът, че местните жители са сравнително доволни от развитието на средата в Елена и развитието на населеното място, в което живеят по отношение на селата е видно и от теренното изследване на тяхното субективно мнение. Не е изненадващо, че жителите на града в по-голяма степен се чувстват удовлетворени като за общо 81,19% от анкетираните развитието на градската среда в Елена (облагородяване, поддръжка и привлекателност) е много добро към добро. Предвид условията в селата и липсата на достъп до някои важни услуги е очаквано, че процентът на одобрение (67,33%) от развитието на населеното място, в което живеете (облагородяване, поддръжка и привлекателност) по отношение на селата е по-малък (*Приложение 4 към ПИРО*).

8. Екологично състояние и рискове

8.1. Състояние на водите на територията на община Елена

Водите на територията на община Елена се определят от повърхностните и подземните водни източници. От техните количества, дебит и чистота зависи в голяма степен качеството на водата, която може да бъде консумирана от местните жители и гостите на територията. От друга страна състава на водните ресурси оказва влияние и върху другите компоненти на околната среда – почвите и биоразнообразието. Между почвите и водите съществува неразривна и взаимовъздействаща връзка, което предопределя и пренос на замърсители от едните към другите. Пример за това е засиленото използване на нитратни торове от земеделците. От почвите тези нитрати се пренасят и насищат водите, като в същото време се натрупват и в представителите на местната флора. Голяма част от тези нитрати в последствие, чрез храната и водата попадат в човешкото тяло и водят до някои сериозни заболявания. От друга страна замърсителите, намиращи се в отходни води било от промишлеността или от битовите човешки дейности много често се задържат в почвите, а от там влияят негативно върху растенията и животните в т.ч. и върху човека. От изключително значение е да се положат усилия негативното антропогенно въздействие по отношение на всички аспекти на околната среда да бъде намалено и тяхната хармония и чистота да бъдат запазени.

- **Повърхностни водни източници**

Повърхностните водни източници на територията се определят от по-големите реки Веселина, Костелска, Еленска, Мийковска, Златаришка и Бебровска. Водните течения имат посока юг-север и които са причислени към поречието на река Янтра. Речните русла са с

големи наклони, вдълбани от ерозионни процеси. Реките са с дъждовно-снежно подхранване. Дебитът им е непостоянен, като пълноводието е през пролетния сезон. Освен тези реки, територията на общината е прорязана от множество малки и големи долове с непостоянни водни течения. По поречието на част от тези реки са изградени язовири, от които най-голям е „Йовковци“.

- ✓ ***Въздействие върху повърхностните води***

Основните фактори, които влияят върху състоянието и подхранването на речните води са: заселеността и антропогенното въздействие и не на последно място количеството на падналите валежи.

Водните ресурси на община Елена попадат в обхвата на Басейнова дирекция Дунавски район – Плевен (БДДР – Плевен). За екологичното състояние на водните ресурси на БДДР – Плевен се следи чрез изпълнение на програмите за мониторинг, одобрени със съответните заповеди на Министъра на околната среда и водите. Съгласно тези програми се извършва и периодичен Анализ за състоянието на повърхностните водни тела за определен период, по отделни елементи за качество. Според посочения анализ за периода 2018 – 2019 г. в поречие Янтра има разположени 48 водни тела: категория реки - 43 и категория – езеро/язовири – 5. В програмата за мониторинг на физикохимичните показатели за повърхностните води, за 2019 г. са включени 26 пункта за контролен и 44 за оперативен мониторинг. Честотата на пробовземане на физикохимичните показатели е 4 пъти годишно, а за анализа на приоритетни вещества – 12 пъти в годината, съгласно изискванията на Наредбата за СКОС. Съгласно данните от посочения анализ водните тела, които са под наблюдение и имат влияние върху територията на общината са общо 2бр.

Мониторинговите пунктове и повърхностни водни тела на територията на Дунавски район за басейново управление в териториален обхват РИОСВ Велико Търново са посочени в Приложение 1 към Доклад за състоянието на околната среда, изготвен от РИОСВ – Велико Търново за 2020г.. https://www.riosvt.org/reports/

Таблица 76: Мониторинговите пунктове и повърхностни водни тела на територията на община Елена в териториалния обхват на РИОСВ - Велико Търново

код на мониторинговия пункт	име на мониторингов пункт	поречие	код на повърхностно водно тяло	географско описание на водното тяло
BG1YN62953MS041	язовир Йовковци	Янтра	BG1YN600L1019	язовир Йовковци на р. Веселина
BG1YN862415MS1050	р.Златаришка, след гр. Елена	Янтра	BG1YN600R1021	р. Златаришка от извор до Дърлевци, вкл. приток р. Марянска

Източник: Приложение 1 към Доклад за ОС, от РИОСВ – Велико Търново през 2020г.

Анализа за състоянието на повърхностните водни тела, разположени на територията на Дунавски район за басейново управление за периода 2018-2019г., показва, че като цяло повърхностните водни тела преминаващи през територията на община Елена са в рамките на нормативните изисквания, като химичното състояние е оценено като добро, като за периода не е планиран хидробиологичен мониторинг. Физикохимичните елементи за качество показват, чѐ водните тела отговарят на изискванията на Наредба Н-4, като се определят от умерено към добро/отлично състояние. Единствено анализа на специфичните замърсители се наблюдават измерени концентрации над изискванията на СКОС за добро състояние по показател манган при пункт BG1YN600R1021 на р. Златаришка. **Като цяло може да се заключи, че качеството на водата от тези повърхностни водоизточници е в рамките на нормативните изисквания за периода 2018-2019г.** Отклонения по някои от показателите, съгласно информацията от Доклада за състоянието на околната среда за 2020г. на РИОСВ – Велико Търново, се наблюдават отново при пункт BG1YN600R1021 на р. Златаришка. Според извършения анализ на РИОСВ, състоянието на повърхностните води на територията на общината, при двата пункта е:

- ***яз. Йовковци с код BG1YN600L1019*, наблюдавано с един мониторингов пункт**

✓ МП с код BG1YN62953MS041 и име яз. Йовковци на стената

Водното тяло отговаря на изискванията за добро/отлично състояние съгласно изискванията на Наредба Н-4, след анализа на резултатите от физикохимичните елементи за качество и специфични замърсители.

Анализите на приоритетни вещества не отчитат концентрации над изискванията на СКОС за добро състояние. Химичното състояние на тялото е достигащо добро.

- ***р. Златаришка от извор до Дърлевци, вкл. приток р. Марянска с код BG1YN600R1021*, наблюдавано с един мониторингов пункт:**

✓ МП с код BG1YN862415MS1050 и име р. Златаришка след гр. Елена

Анализът на резултатите от мониторинг на физикохимичните елементи за качество за периода 2016–2020 г. показва, че **водното тяло отговаря на умерено състояние.** Наблюдават се отклонения от СГС-СКОС за добро състояние по следните показатели: БПК5, азот амониев, азот нитратен, общ азот, общ фосфор и ортофосфати.

При анализа на специфичните замърсители за периода 2016–2020 г. се наблюдават еднократни пикови концентрации на металите манган и желязо. Стойности превишаващи СКОС за добро състояние са измерени и за показател алуминий - изчислената средногодишна концентрация не отговаря на СГС-СКОС от 15 µg/l.

Видно е, че известни проблеми с екологичното състояние има при р. Златаришка след град Елена и вливането в нея на р. Еленска, която преминава през града. До голяма степен това се дължи на изхвърляните отпадни води от града, поради липса на ПСОВ. Замърсяването се дължи както на бита, така и на стопанските дейности. Най-големият замърсител на водите на р. Еленска е млекопреработвателното предприятие „Би Си Си

Хандел“ ООД. Предприятието разполага със собствена пречиствателна станция, но тя не може да осигури ефикасното пречистване на отпадните води при производството на млечни продукти. Решаването на проблема с отпадните води от това предприятие в града е от съществено значение за подобряване на екологичната обстановка в общината.

- **Подземни водни източници**

Общото състояние на подземните водни тела се определя от съвкупността на тяхното екологично и химично състояние.

На територията на община Елена има само едно подземно водно тяло (ПВТ) Карстови води в Централен балкан с код BG1G0000TJK045.

Мониторинговите пунктове и подземните водни тела на територията на Дунавски район за басейново управление в териториален обхват РИОСВ Велико Търново са посочени в Приложение 2 към Доклад за състоянието на околната среда, изготвен от РИОСВ – Велико Търново за 2020г.. https://www.riosvt.org/reports/ . На територията на община Елена те са общо 2 броя, описани в следващата таблица:

Таблица 77: Пунктове за мониторинг на химичното състояние на подземите води на територията на община Елена в териториалния обхват на РИОСВ - Велико Търново

ГИС слой	код на подземното водно тяло ПВТ	наименование на ПВТ	Европейски код на пункт	име на пункта по Басейнова дирекция	населено място
5	BG1G0000TJK045	Карстови води в Централния Балкан	BG1G0000TJKMP323	Средни колиби, Извор - чешма	с. Средни колиби
5	BG1G0000TJK045	Карстови води в Централния Балкан	BG1G0000TJKMP459	Елена, СК1 Би Си Си Хандел	гр. Елена

Източник: Приложение 2 към Доклад за състоянието на околната среда, изготвен от РИОСВ – Велико Търново през 2020год.

Информацията от доклада за състоянието на околната среда за 2020г. на РИОСВ – Велико Търново показва, че:

Подземно водно тяло с код BG1G0000TJK045 - „Карстови води в Централния Балкан” се наблюдава от 7 мониторингови пункта / МР 265, МР 323, МР 324, МР 449, МР 451, МР 459, МР 460 /, 4-ри от които са в обхвата на РИОСВ Велико Търново по два в общините Елена и Габрово. Това са:

Мониторингов пункт с код BG1G0000TJKMP323 с име Извор - чешма при с. Средни колиби, община Елена – и през 2020 г. водата в пункта запазва „добро“ химично състояние по стандартите за качество на подземните води.

Мониторингов пункт с код BG1G0000TJKMP451 и име КИ Соколски манастир –

община Габрово;

Мониторингов пункт с код BG1G0000TJKMP459 и име Елена, СК1 Би Си Си Хандел, община Елена;

Мониторингов пункт с код BG1G0000TJKMP460 и име КИ Дончовци 1 ВиК Габрово, с. Бангейци.

Мониторинговия пункт в гр. Елена, както и двата в община Габрово са включени за първи път в програмата за мониторинг на подземни води през 2020 - 2021 г.

На база наличните към момента данни може да се обобщи, че водата отговаря на СК за подземни води по всички анализирани показатели. Изключение прави пункт СК1 Би Си Си Хандел, в който е измерена концентрация на амониеви йони от 0,875 mg/l, превишаваща нормата от 0,5 mg/l. Към момента на изготвяне на анализа, резултатът е еднократен и не е потвърден със следващо измерване.

Основните замърсители на подземните води по отношение на химичното състояние могат да бъдат обобщени като:

- Липсата на канализации в селата, лошо състояние на градската канализационна мрежа и липса на ПСОВ;
- Просмукване на замърсители при взаимодействие с повърхностните води;
- Индустриални източници на замърсяване;
- Нерегламентирани сметища;

Като цяло в община Елена основните замърсители са непречистените води от населените места. Канализационната мрежа в град Елена е изградена до 70% от необходимото. Освен това поради липса на изграден главен канализационен колектор за такъв се използва реката, която преминава през центъра на града. Няма изградена градска ПСОВ. В по-големите села на община Елена канализацията е изградена частично, като в повечето такава въобще липсва и вместо това се използват септични ями.

Определящи за състоянието на повърхностните води са промишлените източници на замърсяване. Сред тях най-значим обект – източник на замърсяване е млекопреработвателното предприятие „Би Си Си Хандел“ ООД – гр.Елена. Изградената към мандрата ПСОВ работи, като за нейната работа се води необходимата отчетност. Поради недобра експлоатация и други причини, пречиствателната станция работи с променлив ефект на пречистване, което определя този обект като рисков по отношение на чистотата на реката. Предприятието е поставено под засилен контрол, като се прилагат всички административно-наказателни мерки, предвидени в законодателството (Закон за водите и Закон за опазване на околната среда), с цел ограничаване на замърсяването. Комбинираното замърсяване от непречистените води на град Елена, от млекопреработвателното и от месопреработвателното предприятие в града, прави негодни за ползване водите на р. Еленска.

Към Плана за управление на речните басейни в Басейнова дирекция Дунавски район (ПУРБ–Дунавски район) 2016-2021г. е определена и програма за неговото изпълнение. (http://www.bd-dunav.org/content/upravlenie-na-vodite/plan-za-upravlenie-na-rechniia-

baseyn/aktualizaciia-na-purb/). Съгласно тази програма в част ВиК са посочени мерки отнасящи се до водните ресурси, като тези отнасящи се за община Елена са:

- **По отношение на повърхностно тяло: р. Златаришка (YNRWB1021) с код BG1YN600R1021**, с цел достигане на добро състояние по всички показатели на територията на град Елена следва да бъдат извършени дейностите: „Изпълнение на проекти за изграждане, реконструкция или модернизация на канализационна система вкл. ГПСОВ, определени за конкретните агломерации с над 2000 е ж., съгласно приложение № 2 към Националния каталог от мерки“, по мярка от каталога: „Осигуряване на събиране, отвеждане и пречистване на отпадъчни води на населените места“;
- **По отношение на подземно водно тяло Карстови води в Централния Балкан с код BG1G0000TJK045**, с цел запазване на добро количествено състояние, предотвратяване на влошаването на химичното състояние по показатели NO3 и NH4, както и запазване на добро химично състояние по останалите показатели в гр. Елена следва да бъдат изпълнени дейностите: „Изграждане, реконструкция или модернизация на канализационна мрежа за агломерации с над 2 000 е.ж.“, по мярка от каталога: „Осигуряване на събиране, отвеждане и пречистване на отпадъчни води на населените места“.

За отговорни за изпълнението са определени общините и ВиК дружествата, което поставя въпроса за създаване на партньорство между община Елена и ВиК „Йовковци“ за изпълнението на тези изключително важни проекти за общината.

Доизграждането, реконструкцията и рехабилитацията на съществуващата градска канализационна мрежа, както и изграждането на колектор и ГПСОВ са от съществено значение за съхранение и поддържане на чиста екологична среда, опазването на водните ресурси в общината (подземни и повърхностни), а от там и за здравето на жителите на територията.

Предвид високата значимост за общественото здраве Регионалната здравна инспекция – РЗИ – Велико Търново, периодично следи за качеството на питейните води в област Велико Търново. От информацията за резултатите от мониторинга за съдържание на нитратите в питейните води в областта за 2020год. е видно, че на този етап не може да се говори за нитратно замърсяване на територията на община Елена, тъй като не се отчита надвишаване на законовите норми. Това се потвърждава и от информацията на РЗИ (https://www.rzi-vt.bg/analizi1.htm) за съдържанието на нитратите в питейните води в област Велико Търново за 2020год. Анализа на РЗИ показва, че **нивата на нитрати във водата консумирана на територията на община Елена е с нива под 35 мг/л. и не се отчетени наднормени стойности. Тази информация се потвърждава и от резултатите от мониторинга (*представени малко по-горе*) на повърхностните и подземните водни ресурси на територията на общината, които най-общо казано не отчитат нитратно замърсяване.**

Съгласно чл. 116, ал. 2, т. 3 от ЗВ всички води и водни обекти се опазват от изтощаване, замърсяване и увреждане, с цел поддържане на необходимото количество и качество на водите и здравословна околна среда, съхраняване на екосистемите, запазване на ландшафта и предотвратяване на стопански щети, като за постигане на тези цели се определят зони за защита на водите. Зоните за защита се делят на три групи:

- ✓ **Зони за защита на питейните води**, чиято специфичната екологичната цел е намаляването на необходимостта от пречистване на водите преди тяхното използване и осигуряване на проектното количество във водовземните съоръжения – за община Елена: състоянието на зоната за защита на водно тяло с код BG1G0000TJK045 се определя като умерено добро.
- ✓ **Зони за защита на водите, чувствителни към биогенни елементи** – със специфична екологична цел - намаляване и/или предотвратяване на по-нататъшното замърсяване с биогенни елементи на повърхностните води. За територията на община Елена за такава може да бъде определена р. Златаришка, която е и защитена зона по НАТУРА 2000 и за нейното опазване следва да бъдат взети спешни мерки;
- ✓ **Зони, за защита на водите, включващи защитените територии и зони, обявени за опазване на местообитания и биологични видове** - За тези зони специфичната екологична цел е намаляване на необходимостта от пречистване на водите преди тяхното използване и осигуряване на проектното количество във водовземните съоръжения. От основно значение при тези зони е поддържането или подобряването на състоянието на водите, тъй като те са важен фактор за опазването на защитените зони от екологичната мрежа НАТУРА 2000 – **защитените зони на територията на община Елена са 4бр.. Освен тях в община Елена има и защитени територии, които са: 1 резерват, 1 поддържан резерват, 4 защитени местности за опазване на природните местообитания на дивата флора и фауна.**

8.2. Биоразнообразие и защитени територии

8.2.1. Обща характеристика и защитени територии

Усилията в областта на опазване на биоразнообразието в общината са насочени към опазване и възстановяване на местообитанията и биоразнообразието на редки, защитени и стопански ценни видове - диви растения и животни. От гледна точка на развитие на територията в икономически и социален план тези зони и територии са важни и във връзка с потенциала, който предлагат за привличане на туристи. В същото време в техния обхват са налице специфични режими за допустимост на стопански дейности, които могат да бъдат извършвани.

Община Елена има богато разнообразие на представителите на флората и фауната. Горска растителност попада и в двете зони: дъбовата зона и буково-иглолистната зона. Най-голямо разпространение от широколистните дървесни видове имат: дъбовете (зимен дъб, благун, цер), габърът (обикновен и келяв), яворът, липата, букът и др. Като техни спътници

се срещат бряст, клен, ясен, череша, круша, киселица и др. От храстите най-често се срещат: глог, шипка, леска, дрян и др. Някои от тези дървесни видове напоследък се изсичат и на тяхно място се засаждат иглолистни видове (главно черен и бял бор). В района на буковите гори има в по-малка степен залесявания със смърч и ела. Разчита се на естествено семенно възобновяване.

Дивечовото разнообразие е голямо. От едрия дивеч са разпространени сърната и благородният елен, а напоследък и дивата свиня, мечки, вълци, чакали, лисици, язовци, белки, златки и др. Представители на дребния дивеч са зайци, яребици, пъдпъдъци и др. Във високите планински части на общината се срещат ястреби, соколи и множество дребни птици. В реките се срещат мряна и кефал. В пенливите и студени планински ручеи се води балканска и дъгова пъстърва. Изкуствено се развъжда дъгова пъстърва. В язовир „Йовковци" се развъжда шаран, каракуда, платика, толстолоб, сом, бяла риба и други видове.

На територията на община Елена попадат изцяло или частично: 3 защитени зони по НАТУРА 2000, 1 резерват, 1 поддържан резерват, 4 защитени местности и 1 природна забележителност.

- ✓ **Защитени зони по НАТУРА 2000**

В общината попадат изцяло или частично 3 защитени зони по НАТУРА 2000. Управляват се с цел запазване на техните естествени особености и се обявяват с прилежаща територия, необходима за опазването им. Местата, попадащи в екологичната мрежа се определят в съответствие с две основни за опазване на околната среда Директиви на Европейския съюз - Директива 92/43/ЕЕС за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна (наричана накратко Директива за хабитатите) и Директива 79/409/ЕЕС за съхранение на дивите птици (наричана накратко Директива за птиците). НАТУРА 2000 е подчинена на принципа, че човек и природа работят най-добре в партньорство помежду си. В българското законодателство двете Директиви са въведени и интегрирани в Закона за биологичното разнообразие (ЗБР, 2002 год.).

Защитените зони, които попадат изцяло или частично на територията на община Елена по данни от Информационната система за защитени зони от екологична мрежа Натура 2000 (http://natura2000.moew.government.bg/Home/Natura2000ProtectedSites) по смисъла на Закона за биологичното разнообразие/ЗБР/са:

- **Защитена зона „Златаришка река" – код BG000280** – Това е защитена зона за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна, приета с Решение №122/02.03.2007г. на Министерски съвет. Обхваща територии от трите общини: Елена , Златарица и Лясковец. Общата площ и територията на защитената територия е 67,64ха. Предмет на опазване са 7 вида безгръбначни, 4 вида риби, 7 вида земноводни и влечуги, и 4 вида бозайници.
- **Защитена зона „Котленска планина" – код BG0002029** - Защитена зона по Директива 79/409/ЕЕС за опазване на дивите птици, приета с Решение

№122/02.03.2007г. на Министерски съвет. Има обща площ от 99 263,72ха. И обхваща общини от 5 области: Елена, Сунгурларе, Сливен и Котел, Върбица, Омуртаг и Антоново.

- **Защитена зона „Твърдишка планина“ – код BG0000211 -** защитена зона за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна, приета с Решение №661/16.10.2007г. на Министерски съвет. Обхваща територии от общините Елена, Сливен, Твърдица и Котел и има обща площ 38 649,28ха. Предмет на опазване са 11вида безгръбначни, 6 вида риби, 6 вида земноводни и влечуги, 5 вида бозайници и 11 вида прилепи.

Най-общо казано в тези защитени зони са забранени стопанските дейности, в т.ч. и селскостопански такива, развлекателни и спортни дейности като провеждане на състезания с моторни превозни средства извън съществуващите пътища в неурбанизирани територии, в т.ч. движение на мотоциклети, ATV, UTV и бъгита, забранява се и изграждане на пътища от втори и по-висок клас, без обезпечаване изграждането на съответна зелена инфраструктура за преминаване на мечки и други животни и др. Мрежата „НАТУРА 2000" е най-амбициозната инициатива за опазване на богатото природно наследство на Европа чрез прилагане на Директива 79/409 на Съвета на Европейската икономическа общност (ЕИО) от 02.04.1979 г. за опазване на дивите птици и Директива 92/43 на ЕИО от 21.05.1992 г. за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна. Целта на мрежата е опазване и управление на уязвими видове и местообитания в тяхната естествена област на разпространение. В българското законодателство двете Директиви са въведени и интегрирани в Закона за биологичното разнообразие (ЗБР, 2002 год.).

✓ **Защитени територии**

Съгласно регистъра на РИОСВ за защитените територии за област Велико Търново в община Елена са регистрирани общо 7 такива територии с обща площ 802,874ха..

Таблица 78: Регистър на защитените територии в община Елена

№	Наименова-ние	Категория	Собственост и стопанисване	Територия /хектари/	Попада в териториалния обхват на:	Приет план за управление
1	Бяла крава	Резерват	Изключителна държавна собственост, стопанисване от МОСВ/РИОСВ	93,463	с. Костел, община Елена	НЕ

2	Хайдушки чукар	Поддържан резерват	Изключителна държавна собственост, стопанисване от МОСВ/РИОСВ	31,781	с. Буйновци, община Елена	НЕ
3	Слона	Защитена местност	Публична държавна собственост, стопанисване от ДГС Буйновци	13,66	с. Тодювци, община Елена	НЕ
4	Белокравищница	Защитена местност	Публична държавна собственост, стопанисване от ДГС Елена	226,8	с. Костел, община Елена	НЕ
5	Марков бук	Защитена местност	Публична държавна собственост, стопанисване от ДГС Буйновци	182	с. Буйновци, община Елена	НЕ
6	Букова гора	Защитена местност	Публична държавна собственост, стопанисване от ДГС Елена	251,97	с. Костел, с. Каменари, община Елена	НЕ
7	Водопадът на р. Мийковска	Природна забележителност	Публична държавна, публична общинска собственост, стопанисване от МОСВ/РИОСВ, ДГС Елена, Община Елена	3,2	с. Руховци, община Елена	НЕ

Източник: РИОСВ https://www.riosvt.org/nature/zashtiteni-teritorii/

Съгласно регистъра на защитените зони и територии в България на Изпълнителна агенция по околна среда (http://eea.government.bg/zpo/bg/result1.jsp) всяка една защитена територия – резерват, местност или природна забележителност има своите забранителни режими и е от голямо значение, ако се планират дейности в близост до подобни територии тези забрани да се познават и спазват. Това ще гарантира, че проекти в близост до такива

зони няма да срещнат препятствия при изпълнението си и реално могат да бъдат осъществени.

Резервата „Бяла крава“ код в регистъра 24 - целта на обявяване на територията за резерват е опазването на вековна букова гора, флористично и фаунистично богатство и карстови извори "Бяла крава" - извор с дебит 22 литра в минута, на който са правени опити да бъде каптиран. Разположен е на стръмни терени със северно и североизточно изложение върху тъмнокафява почва, пясъко-чакълеста глинеста, слабо до средно каменлива, образувана върху мергел. В резервата има голямо разнообразие на представителите на растителния и животински ясвят. Буферната зона на резерват “Бяла крава” е с обща площ 226,8 ха горски фонд. Създава се с цел най-добро съхранение на природните дадености и екосистеми в резервата. В буферната зона не се допуска лов и ловностопански мероприятия, строителство и други дейности, влошаващи почвения и хидроложки режим, а за допускащите се мероприятия и дейности трябва да се изготви и стриктно да се прилага устройствен проект. **В резервата се забраняват всякакви дейности, с изключение на**: яхната охрана; посещения с научна цел; преминаването на хора по маркирани пътеки, включително с образователна цел; събиране на семенен материал, диви растения и животни с научна цел или за възстановяването им на други места в количества, начини и време, изключващи нарушения в екосистемите.

Защитена местност „Белокравищница“ код в регистъра 475 - Представлява буферна зона на резервата „Бяла крава“. Тук се намират вековна букова гора и карстовите извори „Бяла крава“, дали името на резервата. **Режим на дейности: <u>Забранява се</u>**: строителството на сгради и пътища от републиканската пътна мрежа; разкриване на кариери, промяна на водния режим и на естествения облик на местността; използване но химически средства за растителна защита; лагеруване и палене на огън извън определените места; ловуване; залесяването с неприсъщи за района дървесни видове. **<u>Разрешава се</u>**: извеждане на сечи, предвидени в горите със специално предназначение; провеждане на ловностопански мероприятия; паша на домашни животни /без кози/ в определените с лесоустройствения проект пасищни площи и в поземления фонд; косене на сено.

Поддържан резерват „Хайдушки чукар“ код в регистъра 30 - поддържаните резервати са екосистеми, включващи редки и/или застрашени диви растителни или животински видове и местообитанията им. „Хайдушки чукар“ се създава с цел запазване девствения характер на вековна букова гора. Той е типичен горски резерват. Основното насаждение е бук, примесен с явор, шестил, брекиня и др. с възраст 110 – 170 г. и височина 21 – 24 м. Състоянието на горите в резервата е добро. Възобновяването им се извършва по естествен път. Буферната зона е с обща площ 98,3 горски фонд. Създава се с цел осигуряване на най-дълготрайно съхранение на природните дадености и екосистемите, защитени в границите на резервата. Налага се и от обстоятелството, че в близост до територията под закрила се намира ловния участък “Буковец”, а по южната й периферия преминава туристическата пътека “По стъпките на четата на Х. Димитър”, което създава реални предпоставки за нарушаване на строгия режим на охрана. В буферната зона на резервата се допускат санитарни отгледни и главни сечи, съгласно правилника за

приложение на Закона за горите – за гори със специално предназначение и преминаване на туристи по туристическите пътеки. **До утвърждаване на план за управление в поддържания резерват се разрешава извършване на следните дейности**: Извеждане на санитарни сечи при съхнене на повече от 5% от дървостоя; изваждане на паднала маса в резултат на природни бедствия; използване на биологични средства за растителна защита.

Защитена местност „Марков бук“ код в регистъра 473- обявена като буферна зона на ПР „Хайдушки чукар“. **Режим на дейности: Забранява се:** строителството на сгради и пътища от републиканската пътна мрежа; разкриване на кариери, промяна на водния режим и на естествения облик на местността; използване на химически средства за растителна защита; лагеруване и палене на огън извън определените места; ловуване; залесяването с неприсъщи за района дървесни видове. **Разрешава се**: извеждане на сечи, предвидени в горите със специално предназначение; провеждане на ловностопански мероприятия; паша на домашни животни /без кози/ в определените с лесоустройствения проект пасищни площи и в поземления фонд; косене на сено.

Защитена местност „Слона“ код в регистъра 95– Целта на ЗМ е опазване на вековна дъбова гора. Вековният дъб “Слона”е най-старото дърво в област Велико Търново, на второ място в страната след Гранитския дъб и на една възраст с Байкушевата мура – 1300 г. Дървото е летен дъб с височина 23 м и обиколка 7,5 м. При оглед през 1995 г. е установено, че е започнало съхнене на вековния дъб “Слона” поради голямата възраст. Не се наблюдават причини от друг характер – заболяване, вредители или механични повреди. Защитената местност е обозначена и маркирана. **Забранени дейности:** разкриване на кариери, промяна на водния режим и естествения облик на местността; строителство на сгради и пътища, чупене, драскане и повреждане по какъвто и да е начин на скалните и пещерни образувания залесяване с неприсъщи за района дървесни и храстови видове, бране на диви цветя, събиране на билки, кастрене, чупене на клони и увреждане на вековните дървета; извеждане на сечи, освен санитарни и отгледни; паша на домашни животни; разрушаване на гнезда, леговища, събиране на яйца на птици и техните малки, събиране и изнасяне на прилепно гуано; ловуване. **Разрешава се:** провеждане на експедиции за проучване на пещерите с разрешение на стопанина и след съгласуване с РИОСВ.

Защитена местност „Букова гора“ код в регистъра 505 – защитената местност обхваща землищата на населени места от две общини: Елена и Сливен (с. Божевци). Представлява буферна зона на поддържан резерват „Сини бряг“. Резерватът и защитената местност представляват стара букова гора и е подходящо местообитание на много видове като благороден елен, сърна, вълк, мишелов, кълвачи и много други. **Режим на дейности: Забранява се:** строителството на сгради и пътища от републиканската пътна мрежа; разкриване на кариери, промяна на водния режим и на естествения облик на местността; използване на химически средства за растителна защита; лагеруване и палене на огън извън определените места; ловуване; залесяване с неприсъщи за района дървесни видове. **Разрешава се:** извеждане на сечи, предвидени в горите със специално предназначение; провеждане на ловностопански мероприятия; паша на домашни животни /без кози/ в определените с лесоустройствения проект пасищни площи; косене на сено и селскостопанска дейност традиционно провеждана в района.

Природна забележителност „Водопадът на р. Мийковска“ (Христовски водопад) – **код в регистъра 121** - Заедно с водопада се защитава и прилежащата му околна територия с площ 3 ха. Надморската височина, на която се намира е водопадът е 400 м.. **Режим на дейности: Забранява се**: сечението, кастренето на дърветата, както и късането и изкореняването на всякакви растения; пашата на добитък през всяко време; преследването на дивите животни,птиците и техните малки и разваляването на гнездата и леговищата им; да се разкриват кариери за камъни, пясък и пръст, с което се провежда и изменя естествения облик на местността и включително водните течения; чупенето, драскането и повреждането по какъвто и да е начин, сталактити, сталагмити и други скални образувания в пещерите; воденето на интензивни и голи главни сечи. **Разрешава се:** воденето на санитарна сеч и изваждане престарелите дървета с влошени декоративни качества.

Извън обхвата на НЕМ значителни територии от община Елена попадат в санитарно-охранителни зони на водоизточници. Около 229 500 дка са площите на санитарно-охранителните зони на водоизточниците, в т.ч. около 223 120 дка в западния район на общината, заети от санитарно-охранителната зона на язовир „Йовковци”. Тя обхваща водосбора на р.Веселина и притоците й в землищата на селата Яковци, Шилковци, Средни колиби, Тодювци и Дрента. Тя включва около 1/3 от територията на община Елена. Поради особения й статут (вододайна зона на открит водоизточник) в нея е установен специален режим на ползване с множество забрани и ограничения, които често влизат в конфликт с инвеститорските намерения на местните предпиемачи.

8.2.2. Мерки по отношение на биоразнообразието

Усилията в областта на опазване на биоразнообразието в общината са насочени към опазване и възстановяване на местообитанията и биоразнообразието на редки, защитени и стопански ценни видове диви растения и животни.

За земеделските територии, попадащи в защитени зони по ЗБР, е установен режим на превантивна устройствена защита по чл. 10, ал. 3 от Закона за устройството на територията, с който се запазва фактическото им ползване, без да се влошават качествата им. Режимът на превантивна защита се прилага до влизането в сила на планове за управление на защитените зони, след което устройството им се съобразява с общите правила за устройство, определени в Общия устройствен план на Община Елена и изискванията на съответния план за управление.

Горските територии, попадащи в защитени територии по ЗЗТ и защитени зони по ЗБР са специални горски територии, съгласно Закона за горите. За специалните горски територии е установена режим за превантивна устройствена защита по чл. 10, ал.3 от ЗУТ, с който се запазва фактическото им ползване, без да се влошават качествата им. Тези специалните горски територии в община Елена се определят като „зони за защита от урбанизация" на основание чл. 12, ал. 1, т.3 от Закона за горите. В тези зони не се допуска извършването на строителство, с изключение на елементи от техническата инфраструктура и хидротехнически съоръжения, на съоръжения, свързани с управлението на горските

територии, както и на съоръжения за опазване на културни ценности, на архитектурни елементи за обслужване на отдиха и туризма и др., които не се смятат за строежи и се изпълняват без смяна предназначението на горите. Предвидени са и мерки за опазване и възстановяване на естествените и антропогенни ландшафти, включително и специфични изисквания по отношение опазването на характерни техни елементи, като покрайнините на горите, полезащитните пояси, пасищата и ливадите, естественото озеленяване по протеженията на водните течения, крайпътното озеленяване и др. При устройственото зониране се спазва принципът на „прекъсната урбанизация" и осигуряване на непрекъснатост на природната среда. Налице са идентични изисквания и към последващото подробно устройствено планиране, както и към инвестиционното проектиране.

В тези защитени пространства (зони, резервати, територии, местности и природни забележителности) се забраняват дейности, които могат да нарушат тяхното естествено състояние или да намалят естетическата им стойност. Поради тези причини при планирането и разработването на различни инвестиционни проекти в близост до подобни територии винаги следва да бъде взето предвид какво е възможно и какво е недопустимо да бъде извършвано, за да се реализират в действителност идеите и целите, заложени в конкретния проект.

8.3. Състояние и качеството на въздуха

- **Състояние и качество на атмосферния въздух**

Оценка на качеството на атмосферния въздух (КАВ) върху територията на страната се извършва от Националната система за мониторинг (НСМ) на околната среда. Община Елена попада в Северен/Дунавски район, съгласно утвърдените 6 (шест) Района за оценка и управление на качеството на атмосферния въздух (РОУКАВ).

Мрежата за контрол на качеството на атмосферния въздух на територията на РИОСВ - Велико Търново като част от НСМОС – подсистема „въздух“ се осъществява в три пункта, разположени в градовете Велико Търново, Горна Оряховица и Свищов.

Община Елена няма постоянен пункт за контрол на качеството на въздуха, **поради което за КАВ на територията се съди по показателите на ниво РОУКАВ, а именно Северен/Дунавски район и данни от РИОСВ – Велико Търново за областта.**

От анализираните проби въздух, по данни от ежемесечни справки за регистрирани замърсявания на околната среда в района на РИОСВ - Велико Търново е отчетно, че емисиите на серен диоксид(SO_2), Азотен диоксид (NO_2) и Озон (O_3) са в границите на средночасовата норма. **Единствено нивата на финитe прахови частици - са над средно дневните пределно допустими концентрации (ПДК)**.

На територията на общината не са констатирани източници на „неприятни миризми”. На този етап не е установен пренос на замърсители от други райони оказващи влияние върху качеството на атмосферния въздух на територията на общината. За това основно влияние има пресечения планински релеф, който задържа въздушните маси от потенциалните източници, като по-развитите в индустриално отношение близки градове.

Като цяло **основните замърсители на атмосферния въздух в община Елена, които са характерни за урбанизираните територии в съвременния свят са битовото отопление с твърдо гориво през студеното полугодие, автомобилният транспорт, промишлените производства и в известна степен по-големите животновъдни обекти.**

Основните източници на замърсяване на въздуха в община Елена с финни прахови частици (ФПЧ) могат да бъдат разделени на три групи**:**

- ✓ **Методите за отопление -** През зимния период значим източник на замърсяване на въздуха са битовите отоплителни процеси. Изгарянето на твърдо гориво при инверсионен тип време многократно увеличава концентрациите на замърсяващи вещества в приземния въздух. Основните източници за отопление, което използва местно население са конвенционалните дърва, въглища, нефтени продукти. Поради икономически причини и високата цена на тока, малка част от местните жители използват електричество. Отопление на основата на конвенционални източници използват и в повечето от общинските сгради. **Видовете използвани източници за отопление са именно основната причина през зимния период с тихо време и температурна инверсия да се увеличават емисиите на серен диоксид и праховите частици на територията на населените места от общината;**
- ✓ **Инсталциите на производствените предприятия** – промишлеността в община Елена е представена предимно от предприятия на хранително-вкусовата сфера, металообработката и машиностроенето и дървопреработка. Функциониращите производствени предприятия замърсяват атмосферния въздух предимно чрез парокотелните инсталации с прах, серни и азотни окиси. Най-значимото промишлено предприятие, което се контролира от РИОСВ – Велико Търново е млекопреработвателното предприятие на „Би Си Си Хандел“ ООД. На този етап не са засечени други промишлени източници на съществено въздействие по отношение на въздуха;
- ✓ **Пътен трафик**– автотранспортът също има своето значение за замърсяване на въздуха в населените места и крайпътните територии в община Елена. Улиците с голям трафик са основно в общинския град Елена. Като цяло трафик, който би имал съществено значение за замърсяването на въздуха се отчита в централната част на града, тъй като от там минава и основната пътна артерия, която свързва града с околните села. Подобно е положението и при някои от селата, тъй като на този етап не са изградени обходни трасета за селищата и пътищата от републиканската пътна мрежа и трафика преминава през центровете на населените места. **Общинския център изпитва най-сериозна нужда от разрешаване на този въпрос, като е важно изграждането на обходен пътен участък, който да изведе основния междуселищен трафик извън центъра на града.** Това ще намали, както отделяните вредни газове, така и шумът, който предизвикват автомобилите**;**
- ✓ **Състояние на пътната инфраструктура – От съществено значение за намаляване на запрашеността на уличната мрежа е и нейното техническо състояние**. В тази връзка поддръжката на пътната инфраструктура при това не

само на улиците, но и на пътищата е от голямо значение не само по отношение на добрата свързаност и комуникация вътре в населеното място, между населените места и със съседните територии, но има отношение и към подобряване чистотата на въздуха, който дишат местните жители и гостите на територията на общината. **Състоянието и количеството на автомобилния парк също оказва влияние върху КАВ**. Подобно на много от по-малките общини в страната и тук местните жители използват автомобили, от които една голяма част са остарели и амортизирани. Изгорелите газове, които отделят в атмосферата като оловни аерозоли и азотни оксиди допринасят за замърсяването на въздуха в голяма степен.

От представената информация може да се направи заключение, че като цяло параметрите на въздуха в района са в рамките на приетите норми и качеството на атмосферния въздух за община Елена се оценява като много добро.

- **Мерки за опазване на качеството на въздуха**

Видно е, че основните проблеми по отношение качеството на въздуха могат да възникнат предимно от увеличаване на финни-прахови частици ($ФПЧ_{10}$) и някои серни съединения, които се отделят при изгарянето на конвенционално твърдо гориво. Както е видно усилията във връзка със запазването на много добро качество на атмосферния въздух на територията следва да бъдат насочени именно към намаляване на емисиите $ФПЧ_{10}$, в зависимост от отделните видове източници:

<u>От битовото отопление:</u>

- Реализиране на проекти за прилагане на мерки за енергийна ефективност на общинските жилищни сгради, както и стимулиране на гражданите да реализират тези мерки в своите многофамилни блокове, които са концентрирани основно в част от кварталите на общинския център;
- Провеждане на информационни кампании за насърчаване на населението за използване на алтернативно отопление (пелети, ВЕИ и др.), което е по-щадящо околната среда, като отделя по-малко количество замърсители или изобщо не отделя такива в атмосферния въздух;
- Запознаване на обществеността с въздействието на основните замърсители върху здравето на хората и възможностите за лично участие в намаляването на вредните емисии на $ФПЧ_{10}$.

Стимулирането и подпомагането на живущите в многофамилните блокове да извършат саниране на жилищната сграда ще допринесе много за намаляване на консумираната енергия за отопление, а това ще допринесе и за намаляване на вредните емисии във въздуха. На територията на общината преобладават еднофамилните жилища. Не върху всяка една от тях обаче могат да бъдат извършени дейности за подобряване на енергийните качества на сградите поради различни причини една, от които е, че са старинни и имат културно-историческа стойност. Въпреки това при условие, че повече на брой жители подобрят енергийните характеристики на жилището си (там където това е възможно) това допълнително

може да допринесе за намаляване на вредните емисии на финни прахови частици във въздуха и ефектът от усилията за чист въздух ще се увеличи.

***От промишлените инсталации на местните предприятия*:**

- В тази посока контролът може да бъде провеждан на няколко нива: от една страна периодичен контрол на вече съществуващите предприятия на територията от компетентните органи, а от друга предшестващ контрол при издаване на разрешителните преди пускането в експлоатация на новоизграждащите се предприятия. В същото време от голямо значение са и разяснителните и информационни кампании на населението, от което са част и самите предприемачи за вредата върху здравето, което оказват замърсителите на въздуха, както и за новите технологии, щадящи околната среда, които се въвеждат в света при производствените дейности;
- Стимулиране на предприятията към монтаж или подмяна на физически стари и морално остарели локални пречиствателни съоръжения за вредни газове и прах;

От транспортния трафик:

- Намаляване на запрашеността, чрез периодично почистване на пясъка и измиване на улиците в населените места.
- Изграждане на нова и поддържане на съществуващата пътна инфраструктура. Реализирането на ремонтни дейности на общинските пътища и уличната мрежа и прилежащата инфраструктура в населените места е необходимо да бъде един от важните приоритети на Общината;
- Ограничаване на емисиите от транспорта чрез организация и регулиране на движението на МПС, напр. изграждане на обходен път, който да изведе основния трафик извън центъра на гр. Елена и др.;
- Оптимизиране на снегопочистването и замяна на пясъка с алтернативни реагенти против заледяване на уличната пътна настилка през зимата;
- Стимулиране на алтернативните начини за придвижване и провеждане на кампании и мероприятия за насърчаване на велосипедния транспорт.

Посочените дейности имат благоприятно въздействие и ще допринесат не само за подобряване чистотата на въздуха, но и върху подобряване на шумовия фон. От друга страна един от начините за стимулирането на алтернативни начини за придвижване е изграждането и поддръжката на велоалеи. Това може да има многостранен ефект, като освен върху подобряване на физическата активност на населението, създаване на възможности за забавление на туристите през летния сезон, доведе и до опазване на околната среда по отношение на качеството на въздуха и шумовото натоварване.

Превантивни действия и контрол за намаляване замърсяването с ФПЧ10 от други източници

- Осъществяване на контрол върху извършване на изкопни работи и строително-

ремонтни дейности за предотвратяване на разпиляването на пръст и отпадъци по улиците;

- Осъществяване на ежегодна периодична профилактика на отводнителните шахти и канавки за повърхностни води през пролетния и есенния сезон;
- Мокро метене и миене на уличната мрежа и машинно почистване на натрупващия се пътен нанос на границата между пътното платно и бордюрите. Оросяване на улиците през сухи и горещи периоди и осъществяване на контрол на дейностите по почистване на уличната мрежа;
- Поддържане на съществуващите и създаване на нови зелени пространства, както и залесяване на зелени площи с вечнозелена декоративна растителност. Реализиране на проекти за доизграждане и поддръжка на зелените площи на територията, в т.ч. и засаждане на храстова растителност, която абсорбира праха и аерозолите от въздуха по трасетата с интензивно движение на МПС;
- Създаване на регистър на ерозирали, пустеещи терени и междублокови пространства с нарушено или липсващо озеленяване, създаващи риск за КАВ;
- Насърчаване употребата на горива в бита с по-добри екологични характеристики. Разяснителни кампании относно възможностите за използване на отопление от ВЕИ.
- Актуализиране на общинските наредби и програми, имащи отношение към чистотата на атмосферния въздух.

Може да се каже, че дейностите, които общинската администрация предприема по отношение поддържане на много добро качество на атмосферния въздух дават своя резултат, като те трябва да бъдат продължени и да се доразвият във времето. В тази посока Общината прилага Наредбата за опазване на околната среда на територията на Община Елена, която се при необходимост бива актуализирана съобразно най-новите законови изисквания в страната, като последно това е направено през 2020год..

8.4. Управление на отпадъците

Управлението на отпадъците на община Елена се осъществява, съгласно Наредба за управление на отпадъците на територията на община Елена, приета с Решение № 84 / 25.07.2019 г., Протокол № 9 от 25.07.2019 г. на Общински съвет – Елена.

Наредбата урежда реда и условията за екологосъобразното управление на отпадъците (изхвърлянето, събирането, включително разделното, транспортирането, претоварването, оползотворяването и обезвреждането на битови и строителни отпадъци, включително биоотпадъци, опасни битови отпадъци, масово разпространени отпадъци) на територията на община Елена в съответствие с изискванията на действащите нормативни актове.

Лицата, при чиято дейност се образуват и/или третират отпадъци, прилагат следния приоритетен ред (йерархия) при управлението на отпадъците:

1. предотвратяване на образуването им;
2. подготовка за повторна употреба;
3. рециклиране;
4. друго оползотворяване, например оползотворяване за получаване на енергия;
5. обезвреждане.

Отговорни за организираното събиране, извозване и обезвреждане на битовите отпадъци и поддържането на чистотата на местата за обществено ползване на територията на община Елена, са лицата, на които общината е възложила изпълнението на съответните дейности.

Депонирането на отпадъците на община Елена се осъществява в Регионално депо Велико Търново. Депото се управлява от Регионалното сдружение за управление на отпадъците регион Велико Търново и обслужва шест общини, членове на сдружението: Велико Търново, Горна Оряховица, Лясковец, Стражица, Елена и Златарица.

Регионална програма за управление на отпадъците на регион Велико Търново за периода 2014 – 2020 г. е определила цели и дейности, които всяка една община трябва да изпълнява. В ОУП на дейностите за община Елена са заложени следните мерки:

- Осигуряване на съдове за събиране на битовите отпадъци - контейнери, кофи и др.;
- Изграждане на площадка за събиране и инсталация за предварително третиране и рециклиране на строителни отпадъци;
- Изграждане на площадки за безвъзмездно предаване на битови и опасни отпадъци;
- Изграждане на мобилни пунктове за събиране на опасни отпадъци от домакинствата;
- Създаване и поддържане на регистър на площадките за предаване на отпадъци от пластмаси, стъкло, хартия и картон;
- Предотвратяване на изхвърлянето на отпадъци на неразрешени за това места и/или създаването на незаконни сметища и организиране на почистването им;
- Закриване и рекултивация на общинско депо за ТБО.

От проекта за Общ устройствен план на община Елена се вижда че:

- Организираното сметосъбиране и сметоизвозване в общината обхваща 92,9% от населените места. Непълната обхватност се дължи на големия брой махали, единични имоти в планински райони и обезлюдени населени места;
- На територията на общината е въведена система за разделно събиране на отпадъци от опаковки. Те се сортират в инсталация на площадка в град Горна Оряховица;
- Общината има сключени договори с три организации за разделно събиране на масово разпространени отпадъци: излезли от употреба моторни превозни средства и гуми; негодни за употреба батерии и акумулатори; електрическо и електронно оборудване;
- С кметски заповеди са определени местата за разполагане на съдовете за разделно събиране и терените, които ще обслужват населението от общината. Специални кошчета за изхвърляне на употребявани батерии вече са поставени в сградата на общинската администрация. Предстои монтирането на подобни кошчета в търговските вериги, бензиностанциите, училищата, административните сгради на кметствата в Майско, Беброво и Константин. В двора на общинското дружество „Буковец“ са определени площадки за събирането на излезли от употреба гуми, електрическо и електронно оборудване.

Според доклада за състоянието на околна среда на РИОСВ - Велико Търново за 2020 г. става ясно, че Община Елена:

- Заедно с още 7 общи има сключен договор с „Еко Партърс България" АД. Събраните отпадъци се извозват за сепариране до инсталацията, намираща се на територията на Регионалното депо за неопасни отпадъци;
- Има въведени системи за разделно събиране на негодни за употреба батерии и акумулатори (НУБА), съгласно изискванията на ЗУО. За тази цел има сключен договор за събиране, транспортиране и временно съхранение и предаване за оползотворяване на НУБА с „Трансис батери" ООД. На територията на общината са поставени съдове за събиране на НУБА;
- На територията на общината се извършва разделно събиране на излязло от употреба електрическо и електронно оборудване (ИУЕЕО), в т.ч. луминесцентни лампи и други лампи, съдържащи живак, съгласно сключен договор с „Транс Технорециклираща компания" АД за въвеждане на системи за разделно събиране с организации по оползотворяване;
- На територията на общината е въведена система за събиране на биоразградими отпадъци от населението, чрез разположени зелени контейнери тип „Бобър". Същите се транспортират по график до инсталацията за компостиране на Регионалното депо за отпадъци;
- Осъществява проект BG16M1OP002-2.010-0035 „Закриване и рекултивация на депо за битови отпадъци на територията на Община Елена" на стойност 1 578 611,60 лева по ОПОС 2014 – 2020 г., съгласно справка в ИСУН;
- Системата на организирано събиране и транспортиране на отпадъците на територията на община Елена обхваща 46 населени места.

Битовите отпадъци генерирани от територията на община Елена за периода 2015 – 2020 г. плавно, но сигурно нарастват (2%). От 3 050 т. през 2015 на 3 109,9 т. за 2019 г. с лек спад до 3 102,92 т. през 2020 г. В същото време растителните отпадъци от 2017 г. до 2020 г. са нараснали повече 6 пъти.

Таблица 79: Количество на отпадъците по вид за периода 2015 - 2020 г.

Вид на отпадъците	Количество по години (тон)					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Битови отпадъци	3 050,00	2 998,00	2 975,24	3 066,64	3 109,90	3 102,92
Строителни отпадъци	200,00	150,00	-	-	-	-
Растителни отпадъци	-	-	24,7	156,8	129,46	175,52
Общо	**3 250,00**	**3 148,00**	**2 999,94**	**3 223,44**	**3 239,36**	**3 278,44**

Източник: Община Елена; „-" няма данни

От таблицата по-долу се вижда, че нарастването на битовите отпадъци води и до нарастване на отпадъка, които генерира един жител на територията.

Таблица 80: Количество битов отпадък на човек за периода 2016 - 2020 г.

Община Елена	Години				
	2016	2017	2018	2019	2020
Битови отпадъци (тон)	2 998,00	2 975,24	3 066,64	3 109,90	3 102,92
Население (бр.)	8 798	8 615	8 503	8 389	8 358
Отпадък (кг./човек)	**340,76**	**345,36**	**360,65**	**370,71**	**371,25**

Източник: Аналитично изведени данни

На територията на община Елена се осъществява и събиране на опасни отпадъци. Това са отпадъци, чийто състав, количество и свойства създават риск за човешкото здраве и околната среда, притежават едно или повече свойства, които ги определят като опасни, и/или съдържат компоненти, които ги превръщат в опасни и/или са определени като такива според Базелската конвенция за контрол на трансграничното движение на опасни отпадъци и тяхното обезвреждане.

Таблица 81: Склад за пестициди и количествата ПРЗ (от РИОСВ до 2020 г.)

№	Местоположение на склад за пестициди		Количество ПРЗ с неизв. характер в кг (литър)		Количество ПРЗ с изв. характер в кг (литър)	
	Нас.място	Община	Прахообразни	Течни	Прахообразни	Течни
1	гр. Елена	Елена	22 681	2 592	151	11,25

Източник: Община Елена

Опасните отпадъци се събират в склад за пестициди, който съхраняват негодни препарати за растителна защита.

През 2020 г. са установени 11 нерегламентирани сметища на територията на община Елена, подробно описани по-долу.

Таблица 82: Нерегламентирани сметища на територията на община Елена за 2020 г.

№	Населено място	Местност	*Площ (кв.м.)
1	гр. Елена, ул. „Разпоповци“	Сухо дере	10
2	гр. Елена, ул. „Чукани“	Слог в близост до пътя	20
3	с. Руховци	В близост до път VTR II 53 разклон за с. Руховци	70
4	с. Марян	Бивш стопански двор	80
5	с. Буйновци	м. „Моянка“	300
6	с. Палици	На път VTR 1075, на изхода от с. Палици към с.Каменари	60
7	гр. Елена	Мотополигон	100
8	гр. Елена	В района на завода за стъкло	500
9	с. Константин	В близост до бившето ТКЗС	300
10	гр. Елена	м. „Страшкин дол“	200

11	с. Яковци	В близост до яз. „Йовковци“	150
		Общо	**1790**

*Източник: Община Елена; *посочените площи са ориентировъчни*

В изпълнение на общинския план за отпадъци, заложен в Регионална програма за управление на отпадъците на регион Велико Търново за периода 2014 – 2020 г. община Елена прави всичко възможно за предотвратяване на изхвърлянето на отпадъци на неразрешени за това места и създаването на незаконни сметища, като организира тяхното почистване и налага санкции на нарушителите.

Резултатите от прочуването на нагласите, очакванията и намеренията на заинтересованите страни (Приложение 4) показват, че **над 80% от анкетираните дават добра и много добра оценка за сметосъбирането и транспортирането на отпадъците** от населеното място, където живеят. Сметосъбирането обаче се оказа гореща тема във фокус групите. Много от участниците в срещите се оплакаха от **нерегламентирани сметища, затрапване на отпадъци и ниска култура на населението и гостите на Елена**, относно чистотата на публичните пространства. Оказа се, че това влияе не само върху развитието на туризма, но и на част от местните жители, които са натрупали недоволство от безразборното изхвърляне на отпадъци и образуването на нерегламентирани сметища. Освен това от фокус групите стана ясно, че тежките машини за извозване на боклука допринасят за разрушаване на пътната настилка на общинските еднолентови пътища, което оказва влияние върху развитието на туризма в някои населени места.

Предвид гореизложеното можем да направим следните изводи и препоръки по отношение на отпадъците:

- Да се инвестира в осигуряване на повече съдове за разделно събиране на битовите отпадъци - контейнери, кофи и други;
- Закупуване на нова техника за извозване на отпадъци, която да намали щетите по еднолентовите пътища и да събира по-регулярно отпадъка;
- Изграждане на специализирана площадка за събиране третиране (рециклиране), оползотворяване и временно съхранение на строителни отпадъци. Тази дейност е заложена в плана на общината към регионалната програма за отпадъци до края на 2020 г. Подобен проект може да бъде осъществен само, в случай че се направи анализ разходи - ползи;
- Изграждане на мобилни пунктове за събиране на опасни отпадъци от домакинствата;
- Създаване и поддържане на регистър на площадките за предаване на отпадъци от пластмаси, стъкло, хартия и картон;
- Организиране на кампании и обучения за информирането и консултирането на обществеността и бизнеса по въпросите за управлението на отпадъците, необходимостта и от ползата за постигане на целите, свързани с намаляване на количеството генерирани отпадъци и тяхното оползотворяване.

8.5. Акустична характеристика и радиационни показатели

- **Шумово натоварване**

Произходът на шума се определя от видовете дейности, при които е генериран. В урбанизираните територии се различават промишлен (производствен), транспортен, шум от строителство и битов шум. В зависимост от характера (постоянен, периодичен, повтарящ се, непрекъснат), честотният спектър на интензивността на шума и продължителността на експозиция, въздействието му е с различна степен на вредност върху човешкото здраве.

По данни на годишни доклади на РИОСВ – Велико Търново, при изготвяне на годишен график за контрол на промишлени източници на шум при извършване на проверки приоритетно е обхващането на предприятия разположени на територии с повишени изисквания за защита от шум, като централна градска част, паркове и други места за почивка и отдих на гражданите.

Подобно на мониторинга за КАВ от РИОСВ и РЗИ Велико Търново и тук липсват постоянни пунктове за наблюдение на територията на община Елена за изследване на нивата на шума. Пунктове за акустичен контрол на територията на област Велико Търново, които се следят от РЗИ – Велико Търново са разположени на определени точки в трите града: Велико Търново, Горна Оряховица и Свищов. В по-малките общинни от областта общинските администрации следят за прояви на високи нива на шум.

Може да се каже, че като цяло шумовото натоварване в територията е с ниски стойности. На този етап най-голям дял в акустичния режим заема транспортният шум. Той е по-голям в натоварените градски улици, както и в близост до по-големите транспортни артерии на територията на общината. Най-голяма е концентрацията на шумовото натоварване в населените места, пресичани от второкласния път II-53 от РПМ (с.Марян, с.Константин, с.Майско и ул.Разпоповци). В рамките на населените места други значими източници на шум не са регистрирани.

Производствената зона на град Елена е изолирана от останалата селищна територия. Освен това характерът на производствените дейности в тази зона е такъв, че не се не създава значима и осезаема шумова среда.

На територията на община Елена няма данни за констатирано наднормено излъчване на шум и установени рискови жилищни зони или зони за отдих, от следва че населението на общината не е подложено на наднормено шумово въздействие.

Към настоящия момент значителни интензивни строителни мероприятия в общината не се осъществяват и поради това не се генерира сериозен шум. Освен това трябва да се има предвид и че този вид шум е ограничен по време (предимно в светлата част на денонощието) и е със сравнително нисък интензитет.

Като цяло основната част от мерките, които са насочени към запазване на високо качество на атмосферния въздух имат важна роля и благоприятстват поддържането на ниски нива на шум в границите на нормативните изисквания. Такива мерки, които имат своето комплексно въздействие са:

- ✓ Редовно поддържане на пътната инфраструктура;

- ✓ По възможност извеждане на промишлените предприятия в покрайнините на населените места и обособяване на промишлени зони;
- ✓ Поддържане на съществуващите и създаване на нови зелени пространства, както и залесяване на зелени площи с вечнозелена декоративна растителност;
- ✓ Осъществяване на контрол върху строителните и производствените дейности;
- ✓ Реорганизиране на градската мобилност, чрез подходяща организация на движението: ограничени и забранени за МПС улици и зони; забрани за мотоциклети и тежки камиони в определени райони и часове и т.н.
- ✓ Стимулиране на алтернативните начини за придвижване и провеждане на кампании и мероприятия за насърчаване на велосипедния транспорт и др..

- ➢ **Радиационна обстановка**

На територията на област Велико Търново радиологичен контрол се осъществява от Регионална лаборатория – Плевен към ИАОС, чрез осъществяване на системни наблюдения за радиационно състояние на околната среда по утвърдена мрежа от пунктове и периодичност. На територията на област Велико Търново има поставени 28 пункта за радиологичен мониторинг.

Радиационният гама-фон през 2020 г. в мониторинговите пунктове в териториалния обхват на РИОСВ - Велико Търново е в границите на характерния естествен гама-фон за съответния пункт при конкретните метеорологични условия.

Радиологичният мониторинг на необработваемите почви се осъществява в пунктовете за наблюдение, като пробите се вземат от почвен слой с дълбочина 0÷20 cm и се извършва гама-спектрометричен анализ за определяне съдържанието на естествени и техногенни радионуклиди в тях. Пункт за наблюдение на радиационно състояние и вземане на почвени проби има утвърден и разположен в гр. Елена. Извършения радиологичен мониторинг не установява отклонения в измерените специфични активности на естествените и техногенни радионуклиди, спрямо характерните за региона стойности.

Таблица 83: Радиологичен мониторинг на необработваеми почви

Вид проба	Обект	Име на пункт	Уран-238 Bq/kg	Радий-226, Bq/kg	Торий-232, Bq/kg	Калий-40 Bq/kg	Олово-210, Bq/kg	Цезий-137, Bq/kg
Почви	Фонов мониторинг	Елена	41±3	42±5	60±2	432±15	53±7	6,0±0,2

Източник: по данни от „Доклад за състоянието на околната среда през 2020г.“ – РИОСВ Велико Търново

Радиологичният мониторинг на седименти се изразява в определяне съдържанието на естествени и техногенни радионуклиди. Радиологичният мониторинг на повърхностните водни тела се осъществява чрез мрежа от пунктове и се изразява в наблюдение на радиологичните показателите във взетите водни проби, съгласно Наредба № Н-4/14.09.2012 г.. Наблюдаваните радиологични показатели са обща алфа и обща бета

активност, естествен уран и ^{226}Ra. Данни за територията на община Елена за съдържанието на естествени и техногенни радионуклиди, както и радиологичното състояние на повърхностните водни тела няма, поради липса на пунктове за измерването им. Водите на р. Янтра се наблюдават, но пунктовете за измерване са извън територията на общината.

Данните от доклада за опазване на околната среда на РИОСВ – Велико Търново за 2020год. показват, че не се наблюдава тенденция за повишаване на обемната специфична активност на естествените и техногенни радионуклиди в атмосферния въздух. При наблюдението на радиационното състояние от фоновия мониторинг за: необработваеми почви не са констатирани изменения над характерните за съответните райони стойности на специфичната активност на естествените и техногенни радионуклиди, за по отношение на повърхностните водни тела и седименти не са установени замърсявания с естествени и техногенни радионуклиди.

Може да се заключи, че на територията на общината няма зони с повишен радиационен фон. В промишлените предприятия и медицинските учреждения не се използват радиоактивни материали и технологии. Община Елена е една от общините в България с най-нисък радиационен фон, чиито стойности като цяло те не превишават границата от 0,02 μSv/h..

8.6. Екологично състояние на почвите и наличие на свлачища

Почвата като компонент на околната среда е незаменим, ограничен и практически невъзстановим ресурс, краен приемник на всички вредни въздействия, които се натрупват с течение на времето и видимо се забелязват твърде късно.

Почвата и земеделските земи са основен природен ресурс, върху който се развива цялата жизнена и стопанска дейност на човека, което налага опазването му от вредни въздействия и унищожаване, както и неговото устойчиво ползване. Съхраняването на екологичните и производствени функции на почвата е в тясна връзка с качеството на произвежданата селскостопанска продукция и рефлектира върху здравето на хората.

Замърсяването на почвата е процес на натрупване на вредни вещества от естествен и/или антропогенен източник, чието поведение и концентрации причиняват увреждане на почвените функции, независимо дали се превишават действащите в страната норми и до замърсяване на повърхностни и подземни води. Наличието на замърсители, надхвърлящи определени нива, може да доведе до негативни последици в цялата хранителна верига, всички видове екосистеми и други природни ресурси.

Най-разпространените форми на увреждане на почвата са: различните форми на деградационни процеси като ерозията и свлачищата, преовлажняване, вкисляване, засоляване, уплътняване, запечатване, намаляване на органичното вещество – дехумификация, химическото замърсяване с тежки метали, металоиди и устойчиви органични замърсители.

За оценка замърсяването на почвите на територията на страната е изградена национална система за почвен мониторинг, категоризирана по нива. По почвен мониторниг I-во ниво - широкомащабен мониторинг, съгласно Националната мониторинговата програма на

МОСВ, на територията на РИОСВ – В. Търново са обособени 23 бр. постоянни пункта за почвен мониторинг.

На територията на община Елена има 2 постоянни пункта за мониторинг на почвите (I ниво – тежки метали). Единият е до гр.Елена, а другият е между селата Майско и Каменари. **Резултатите от извършените анализи показват, че няма наднормено съдържание на вредни вещества в почвата. Община Елена не фигурира в списъка на общините посочени като нитратно уязвими зони.** Като цяло нивата на нитрати в почвите и водите на територията са под нормативните изисквания. Освен това на територията на общината липсват източници за замърсяване на атмосферния въздух, чрез който да настъпи замърсяване и на почвите.

Рекултивацията на нарушените терени, подобряване на слабопродуктивни земи и възстановяване годността на земята за земеделско, горскостопанско или друг вид ползване е друг важен приоритет. **Нарушени и увредени почви на територията на община Елена се наблюдават основно по периферията на незаконните сметища.**

В тази посока Община Елена е разработила и изпълнява проект „Закриване и рекултивация на депо за битови отпадъци на територията на Община Елена“ с финансовата подкрепа на ОП „Околна среда“. Дейностите по този проект целят рекултивацията на общинско депо за неопасни битови отпадъци с площ 23 488 м2, което се намира на 450 м северозападно от строителните граници на община Елена. Основна задача е постигне възстановяването на компонентите на околната среда, засегнати от дългогодишната експлоатация на депото след рекултивацията му. Проектът ще бъде завършен през първата половина на 2022год., като очакваните резултати ще се изразят в техническа рекултивация на депото за битови отпадъци на община Елена, последваща биологична рекултивация на депото, принос към намаляване на неблагоприятното въздействие, чрез ограничаване на емисиите, отделяни от тялото на депото, отвеждане и пречистване на замърсените води и ползване на терена като зелена площ.

Районът е беден на полезни изкопаеми, поради което почти липсват дейности на добивната промишленост, които могат да доведат до нарушаване или увреждане на почвите. В община Елена няма открити залежи на рудни подземни природни богатства. Единствено речните русла на реките Веселина, Костелска и Руховска се използват като източници за добиване на инертни материали (чакъл и пясък), които намират приложение в строителството. През 50-те и 60-те години на 20 век са разработени много малки кариери за добиване на ломен камък за строителството, изработвани са павета от местния здрав пясъчник. Кариерите отдавна са преустановили дейността си, терените са обрасли с естествена растителност и са възстановили своя природен характер.

Наблюденията по II ниво на почвите са ориентирани към регионални проявления на деградационни процеси - **вкисляване** (вредна почвена киселинност) и **засоляване.** За територията на страната са обособени 54 полигона, в които се наблюдава вкисляване, от които 4 са на територията на РИОСВ – В. Търново. За наблюдение на процеса засоляване към момента все още няма обособен такъв на територията на РИОСВ – В. Търново.

През 2016год. в с. Яковци, общ. Елена е обособен пункт за наблюдаване на вкиселяването на почвите на територията.

Данните от мониторинга през 2017 г., 2018 и 2019 г., анализирани в Доклада за опазване на околната среда на РИОСВ – Велико Търново за 2020год. показват, че според отчетената степен на наситеност с бази, степента на вредно вкисляване в пункта, се определя като слаба, а почвите – като силно кисели. **Очертава се тенденция на минимално, но положително изменение на вредната киселинност и в този пункт.**

През последните години се налага тенденция за устойчиво ползване, предотвратяване и ограничаване на увреждането на почвите, както и трайно запазване на функциите им.

С прилагането на добри земеделски практики от земеделските производители в региона, тенденцията към влагане основно на органични торове в почвата, провеждането на балансирано, неедностранно и непрекомерно торене, спазването на технологичните изисквания при употребата на пестициди, както и пестеливото им използване в земеделието, отказът от опожаряване на стърнищата след прибиране на реколтата, се постигат целите за съхраняване на почвеното плодородие, опазване на почвата и земеделските земи от увреждане, замърсяване и други деградационни процеси.

- ✓ **Ерозия на почвата и проява на свлачища**

Природните условия, начинът на стопанисване на земята (отглеждани земеделски култури, сеитбообръщения, почвообработки и противоерозионни мероприятия) и неефективното прилагане на законодателството определят ерозията на почвата като най-сериозната заплаха за деградацията на почвата. Ерозията оказва съществено влияние върху екологичните и икономическите функции на почвата, както в мястото на проявлението й, така и върху прилежащите територии. Докато релефът, валежите и почвите създават природните предпоставки за проявата на ерозия, начинът на ползване и структурата на земеделските и горските земи могат да намалят значително загубите на почва от ерозия, но могат да доведат и до значителното й ускоряване. Климатът е един от ключовите фактори на ерозията и е много вероятно значително увеличаване на нейния интензитет при прогнозираните глобални промени в климата.

Най-широко разпространени са ветровата и водната ерозия - механично разрушаване и отнасяне на почвената маса под действието на водата и вятъра.

Планинският пресечен релеф и богатата горска растителност на територията на община Елена в голяма степен **предпазват местните почви от проявления на ветровата ерозия. По-големи проблеми създават процесите вследствие на водна ерозия на територията на община Елена** макар, че като цяло са сравнително ограничени. За това спомага естественото затревяване на наклонените терени и самозалесяването на земите, които не се обработват. Въпреки това **свлачищните събития особено в урбанизинарите територии и в пътните участъци са често явление**. Много често се случва затваряне на пътни артерии поради активиране на свлачищата по техните трасета. Съгласно регистърът на свлачищата, поддържан от Геозащита-Плевен към Министерство на регионалното развитие официално регистрираните свлачища на територията на община Елена са 40 бр.

Таблица 84: Списък с регистрираните свлачища на територията на община Елена

VTR13.27190.05 – гр. Елена, над ул.“Иван Момчилов“№89	VTR13.02169.01 – с. Бадевци, път IV – 55106, км 4+900;
VTR13.27190.06 – гр. Елена, път за кв. “Горни чукани“	VTR13.02498.01 – мах. Балуци, източно от южните покрайнини
VTR13.27190.07 – гр. Елена, път за кв. “Горни чукани“	VTR13.03054.01 – с. Беброво, път IV – 52013, 4,3км от Беброво-Златарица
VTR13.27190.08 – гр. Елена, път за кв.“Горни чукани“	VTR13.03054.02 – с. Беброво, път VTR1162 (II-53), км 14+000
VTR13.27190.09 – път VTR3140 (Елена – Багалевци – Тодювци), км 3+200	VTR13.03054.03 – с. Беброво, ул.“Втора“, път VTR1162
VTR13.35729.01 – с. Каменари, 500м източно, на изхода за с.Бойковци	VTR13.05709.01 – мах. Босевци, шосе към махалата
VTR13.38337.01 – с. Константин, път за кв.“Плавци“	VTR13.06896.01 – с. Буйновци, път III-534, км 9+400;
VTR13.38861.01 – с. Костел, м.Дъбрава, под южните покрайнини	VTR13.06896.02 – с. Буйновци, път III-534, км 15+150
VTR13.38861.02 – с. Костел, източната част	VTR13.06896.03 – с. Буйновци, път IV-53405 Елена-Мийковци, км 8+200
VTR13.38861.03 – с. Костел, източни покрайнини	VTR13.10522.01 – с. Велковци, път IV-53405 Велковци-Лазарци
VTR13.38861.04 – с. Костел, 4,6км южно, шосе за кол.Зеленик	VTR13.14430.01 – мах. Ганев дол, южни покрайнини
VTR13.48057.01 – с. Мийковци, път VTR1079 (III – 662) при км 9+100	VTR13.14430.02 – мах. Ганев дол, източно от махалата
VTR13.51531.01 – с. Нешевци, път IV-53407 Буйновци-Нешевци	VTR13.14430.03 – с. Ганев дол, улица в югозападната част на селото
VTR13.57741.01 – мах. Попска, централна част, извън регулация	VTR13.17083.01 – с. Горска, път VTR3101, преди селото
VTR13.57741.02 – мах. Попска, южна част	VTR13.20268.01 – с. Дебели рът, 300м югозападно от селото
VTR13.63495.01 – с. Руховци, път VTR2070 (II53 – Руховци), км 0+500	VTR13.23710.01 – землище на с.Дрента, път IV-53406, км 12+400
VTR13.68429.01 – с. Средни колиби, път III-551 Елена Дебелец	VTR13.27190.01 – гр. Елена, над южните покрайнини, над стр.кв.9
VTR13.72607.01 – с. Тодювци, път IV – 53406, км 0+400м;	VTR13.27190.02 – гр. Елена, строителен кв.65
VTR13.72607.02 – път VTR1080 (Тодювци – Дрента), км 3+300	VTR13.27190.03 – гр. Елена, източно от града
VTR13.80042.01 – с. Чавдарци, западна част;	VTR13.27190.04 – гр. Елена, околовръстен път, срещу РПК

Източник: Геозащита-Плевен към МРР

8.7. Рискове от природни бедствия и аварии

Географските и климатични дадености, структурата на териториалното и производствено разпределение в общината обуславят вероятността от различни по вид бедствени и аварийни ситуации, които могат да оказват негативни последствия за местното население в здравен и социално-икономически план. На територията на община Елена е възможно възникването на различни бедствия и аварии, като земетресения, наводнения, пожари, свлачища.

- **Свлачища**

Свлачищата са едни от най-трудните за овладяване природни бедствия. Стръмните терени, наличието на плитки подпочвени води и неразумната човешка дейност са най-честите причини за тяхното появяване. Общинските пътища между населените места на територията са едни от най-застрашените участъци на територията на общината.

По своя характер свлачищата на територията на община Елена са активни и консолидирани. **Може да се направят изводи, че свлачищата представляват сериозен геоекологически проблем за общината**. Това е така поради силното влияние на човешката дейност в урбанизираните територии. Изградените системи за дрениране на подземните води най-често не се поддържат достатъчно, поради което са с намалена ефективност. Тъй като в повечето случаи през последните години не са правени укрепителни и дренажни дейности, е необходимо активно участие в управлението на геоморфоложките процеси и е наложително финансиране на антисвлачищни мероприятия. При някои от общинските пътища като VTR 1079 - Елена - Лазарци – Мийковци е крайно наложително да се вземат сериозни антисвлачищни мероприятия.

Едни от проблематичните участъци от гледна точка на честотата за възникване на свлачищни процеси, които водят много често до временно затваряне на даден път са републиканските пътища II-53 Елена-Сливен-Ямбол (с 2 регистр. свлачища) и III-662 Твърдица-Елена (с 5 регистр. свлачища). Тези пътища са основната връзка на общината с съседните територии, но тъй като те са част от републиканската пътна мрежа, единствено АПИ има правомощия да решава възникналите проблеми в т.ч. и свлачищните събития.

- **Наводнения**

В община Елена могат да възникнат наводнения, свързани с повърхностните водни течения и съществуващите водоеми в територията. Основна причина за наводненията са разливанията на реките вследствие на продължителни и интензивни и/или краткотрайни интензивни валежи. В некоригираните речни участъци може да се наблюдава естествено преливане, а в коригираните корита може да произтече разрушаване на защитните съоръжения (диги) на местата, където са в лошо техническо състояние, в резултат недобра експлоатация и преливане над защитните съоръжения при протичане на максимални водни количества по-високи от оразмерителните за корекцията.

Характерно за оттока на реките протичащи през Великотърновска област в т.ч. и община Елена е голямото му колебание вследствие неравномерното разпределение на валежите в годишен аспект. Формите на речните долини са различни: тесни и с голям наклон в планинските и полупланински участъци и широки с по-малък наклон в средните и долни течения. Това в голяма степен обуславя наносния режим на водните обекти. Проводимостта на речните корита е различна. Регулатори на оттока се явяват изградените комплексни и значими язовири като яз. „Йовковци".

В участъците, преминаващи през урбанизираните територии за реките от басейна на река Янтра, каквито са реките от територията на община Елена не са констатирани отпадъци, които биха възпрепятствали оттока. Проблеми могат да възникнат при мостовите съоръжения, ако не бъдат взети превантивни мерки за остраняване на натрупани наноси и храстови отапдъци, съгласно предписанията на експертните екипи извършили изследването им. (табл. 63 и табл. 65)

Таблица 85: Райони със значителен риск от наводнения, съгласно чл.146г. от ЗВ в ЗБР на територията на община Елена

Код РЗПРН	Име на РЗПРН	Дължина, км.	поречие	водно тяло	населено място	Степен на риск
BG1_APSFR_YN_061	р. Еленска при гр. Елена	7,7	р. Янтра	BG14YN600R021	гр. Елена	висок

Източник: по данни от Приложение №2 „Списък на определени райони със значителен потенциален риск от наводнения по чл.146г от ЗВ в ЗБР" на ПУРН на БДДР 2016-2021г.

Съществуват участъци от речни легла с намалена проводимост вследствие наличие на наносни острови, отложени от динамичното действие на речното течение, обрасли с храстовидна и дървесна растителност.

От реките, които протичат през общинската територия най-пълноводна е река Веселина. Опасност от наводнение, причинено от нея, има само в района на село Тодювци, където могат да бъдат наводнени дворове и селскостопански площи. Опасност от наводнения, причинени от останалите реки, които протичат на територията на общината, съществуват в района на с.Марян (около „Барата"), с.Чакали (около „Комплекс за отдих – Чакали"), гр.Елена (в жилищните квартали в ниската част на града, в промишлената зона, в района на гара „Елена" и ниските части на ул.Разпоповци).

Съгласно данните от Приложение 7.6 „Определяне на приоритети и цели на РЗПРН по поречието на р. Янтра" към ПУРН на БДДР 2016-2021г. е видно, че този рисков район обхваща поречието на р. Еленска в землището на гр. Елена и малък участък от р. Златаришка при вливането в нея на р. Еленска, който е с дължина 7.7 км. Високото ниво на риск е определено на база два критерия – предприятия и обекти от културното наследство. В рамките на потенциално залятата територия попада инсталация за производство на

стъкло на бившата фирма „Интериор глас“ и къщата-музей на Иларион Макариополски. В днешно време рискът за тях е нисък в т.ч и индустриалните обекти на гр. Елена, тъй като е извършено коригиране на речното корито благодарение, на което тези обекти към момента не попадат в определените в ПОРН заливни площи. Определено е средно ниво на риск по критерия за селищна канализация като в заливната зона попадат 4 СК. Нисък риск е определен по критерии засегнати пътни участъци (II-53) и „засегнати жители“, изчислени на 479 души. По р. Еленска в рамките на района няма андигирани речни участъци. Реката преминава през гр. Елена в коригиран участък в добро техническо състояние.

На територията на община Елена съществува опасност и от наводняване в следствие на частично или пълно разрушаване на язовирните стени на изкуствените водоеми. Като потенциално опасни язовири се класифицират: язовир в с.Константин и язовир в с.Палици. Най-големият язовир „Йовковци“ не представлява опасност за територията на общината, тъй като заливната му зона се намира извън пределите на община Елена (в територията на община Велико Търново и другите общини по поречието на р.Янтра). Освен това данните от доклада за опазване на околната среда на РИОСВ – Велико Търново за 2020год. за извършена проверка на значимите язовири показва, че **яз. „Йовковци” е с добро състояние на язовирната стена и съоръженита към нея, които напълно изпълняват предназначението си**. Участъкът от р. Веселина след основния изпускател (ОИ) е с добра проводимост. Не са констатирани нарушения на режимните графици на МОСВ при работата на дружество „ВиК Йовковци” ООД, гр. Велико Търново. След язовира се осигуряват водни количества за определения минимален екологичен отток по р. Веселина.

- **Земетресения**

Територията на община Елена не попада в най-силно земетръсните райони на страната. Максималният възможен интензитет по скалата на Медведев-Шпонхойер-Карник е VII степен. При земетресения от тази степен не се очакват сериозни поражения по сградите и съоръженията. Най-опасните обекти, които могат да нанесат значими поражения, са малките микроязовири на територията на общината. Те са изградени през 60-те години на XX век и при по-значително земетресение би могло да се стигне до скъсване на язовирните стени, което да предизвика наводнения.

- **Пожари**

На територията на община Елена съществува възможност от възникването на пожари в: горите (поради голямата площ на горските масиви в общината); в селскостопанските територии и в промишлените и обслужващи обекти, които работят с леснозапалими материали. С особено висока пожароопасност са складовите стопанства на бензиностанциите и газостанциите. Поради сложния релеф на територията и неподдържаните горски пътища, борбата с горските пожари и пожарите в земеделските земи е изключително затруднена, затова превантивните действия са от голяма значение,

като напр. обучения на децата в училище, както и периодични разяснителни информационни кампании сред местното население.

Превантивните мерки за бедствия и аварии произтичат във връзка със задълженията на общината по Закона за защита при бедствия за предотвратяване или намаляване последствията от различни бедствия.

От направения дотук анализ могат да бъдат изведени следните изводи и заключения относно екологичното състояние на община Елена:

- Като цяло може да се заключи, че качеството на водата от повърхностните водоизточници е в рамките на нормативните изисквания. Водното тяло - язовир „Йовковци“ отговаря на изискванията за добро/отлично състояние съгласно изискванията на Наредба Н-4, след анализа на резултатите от физикохимичните елементи за качество и специфични замърсители. Водата в подземното водно тяло на територията отговаря на СК за подземни води по всички анализирани показатели. Не се отчита замърсяване с нитрати, какъвто проблем съществува при част от общините във област Велико Търново.
- Основните източници на замърсяване са непречистените води от населените места в общината, както и отделни промишлени обекти. Необходимо е изграждането на пречиствателни станции за отпадни води. Това важи най-вече за общинския център - град Елена, при който е налице най-значимо замърсяване на водите на р. Еленска, а от там и на р. Златаришка, която е защитена територия. Доизграждането реконструкцията и рехабилитацията на съществуващата градската канализационната мрежа, както и изграждането на колектор и ГПОСВ са от съществено значение за съхранение и поддържане на чиста екологичната среда, опазването на водните ресурси в общината (подземни и повърхностни), а от там и за здравето на жителите на територията;
- На територията има голямо биологично разнообразие, част от което е защитено. За да бъде опазено това богатство са определени 4 бр. защитените зони от екологичната мрежа НАТУРА 2000, 1 резерват, 1 поддържан резерват, 4 защитени местности за опазване на природните местообитания на дивата флора и фауна. Освен това на територията има и 1 природна забележителност. В тези зони и територии действат различни и множество забрани, които следва да се познават в детайли. От съществено значение е при планирането на дадени идеи и проекти, които биха попаднали в обхвата на тези зони и територии бъде взето предвид какво е възможно и какво е недопустимо да бъде извършвано, за да се реализират в действителност идеите и целите, заложени в конкретния проект. Извън обхвата на НЕМ значителни територии от община Елена попадат в санитарно-охранителни зони на водоизточници, които също са по собствени режими на забранени дейности, с които планирането на дейности трябва да бъде съобразено.
- Като цяло параметрите на въздуха в община Елена са в рамките на приетите норми и качеството на атмосферния въздух на общината се оценява като много добро. Това

е предпоставка както за развитие на висококачествена среда за обитаване, така и за пълноценна реализация на рекреационна дейност. В по-големите села и най-вече в град Елена има известно замърсяване в следствие на автомобилния трафик. Влошаване на КАВ се наблюдава основно през зимата, тъй като видовете използвани източници за отопление са основната причина да се увеличават емисиите на серен диоксид и праховите частици на територията на населените места от общината. Необходимо е да се предприемат мерки за ремонт и поддръжка на улици и пътища, увеличаване на зелените площи, повишаване на енергийната ефективност на сградите, както административни, така и жилищни, както и да се потърсят нови варианти на отопление, които не водят до замърсяване на въздуха.

- На територията на общината няма зони с повишен радиационен фон. Сравнително по-високо акустичното натоварване в рамките на община Елена се наблюдава основно в по-големите населени места в близост до по-големия автомобилен трафик. Други значими източници на шум в територията не са регистрирани. Като цяло основната част от мерките, които са насочени към запазване на високо качество на атмосферния въздух има важна роля и благоприятстват поддържането на ниски нива на шум в границите на нормативните изисквания.
- Почвената покривка в община Елена е в сравнително добро състояние. Резултатите от извършените анализи показват, че няма наднормено съдържание на вредни вещества в почвата. Община Елена не фигурира в списъка на общините посочени като нитратно уязвими зони. Ерозийните процеси на територията се дължат основно на влиянието на плитките води, които са и основна причина и за наличието на свлачищата на територията. Нарушени и увредени почви на територията на община Елена се наблюдават основно по периферията на незаконните сметища. Основната значима нарушена територия за възстановяване е депото за отпадъци до град Елена, което се очаква до 2022г. да бъде закрито, а земята в голяма степен да бъде възстановена.
- Системата на организирано събиране и транспортиране на отпадъците на територията на община Елена обхваща 46 населени места. Депонирането на отпадъците на общината да се извършва в Регионално депо – Велико Търново. Нарастването на битовите отпадъци води и до нарастване на отпадъка, които генерира един жител на територията
- Свлачищните събития особено в урбанизинарите територии и в пътните участъци са често явление. Регистрираните на територията на общината свлачища са общо 40бр. Може да се направят изводи, че свлачищата представляват сериозен геоекологически проблем за общината особено по отношение на пътната сигурност, тъй като временните затваряния на пътни връзки често се случват в следствие на свлачищна активност. При някои от общинските пътища като VTR 1079 - Елена - Лазарци – Мийковци е крайно наложително да се вземат сериозни антисвлачищни мероприятия.
- На територията на община Елена съществува опасност и от наводняване (макар и минимални) в следствие на частично или пълно разрушаване на язовирните стени на

изкуствените водоеми. Като потенциално опасни язовири се класифицират: язовир в с. Константин и язовир в с. Палици. Най-големият язовир „Йовковци“ не представлява опасност за територията на общината, тъй като заливната му зона се намира извън пределите на община Елена. Освен това проверките показват добро състояние на язовирната стена и съоръженита към нея. Превантивни мерки следва да бъдат взимани, чрез периодично почистване от наноси и храстови отпадъци на коритата на реките и деретата, както и мостовите съоръжения над тях.

- Община Елена не попада в силно земетръсна зона.
- Опасността от възникването на пожари в горските и селскостопанските територии е реална през топлите и сухи летни и есенни месеци. Поради сложния релеф на територията и неподдържаните горски пътища, борбата с горските пожари и пожарите в земеделските земи е изключително затруднена, затова превантивните действия са от голямо значение, като напр. обучения на децата в училище, както и периодични разяснителни информационни кампании сред местното население;

От изведените изводи могат да бъдат определени и рискови фактори, които имат потенциал за негативно влияние върху здравето на населението в община Елена като:

- Влошаване на качество на атмосферния въздух по показатели фини прахови частици ($ФПЧ_{10}$) и сероводород през отоплителния сезон;
- Висок процент на загубите на вода във водопреносната мрежа. Риск от режим на водата при някои от селата през летния сезон;
- Лошо състояние, частична изграденост и амортизирана канализационна мрежа в гр. Елена - не правилно функциониране, недостатъчен капацитет на канализацията;
- Липса на пречиствателни съоръжения за отпадъчни води и ПСОВ;
- Липсата на канализация в селата води до замърсяване на почви и подземни води и възникване на здравен риск за населението;
- Наличие на нерегламентирани сметища;
- Проблеми на здравната система: липса на специалисти, нарушен достъп до здравни услуги за жителите на голяма част от селата, недостиг на линейка и затруднен достъп до спешна здравна помощ;
- Ниска здравна и физическа култура при голяма част от населението;
- Социално-икономическите фактори – основен фактор е заетостта на населението – безработицата е фактор за обедняване и изключване на цели групи от населението, а бедността е основна причина за влошените здравни показатели – хроничен стрес, консумиране на храна с ниско качество.

Теренното проучване показва, че местните жители на територията оценяват високо състоянието на природната среда - биологичното разнообразие, водните ресурси и климата, като за общо 88,12% от участвалите в анкетата то е много добро към добро. Въпреки това те виждат необходимост от постоянна грижа за околната среда, тъй като „Опазване на природната среда - биологичното разнообразие, водните ресурси и климата“ е определен сред 7-те най-важни приоритета от общо 55,44% от анкетираните (*Приложение 4 към*

ПИРО). Този приоритет е поставен почти наравно по значимост до подобряване на качеството на здравните услуги, икономическото развитие на територията и съхранение и развитие на културно-историческото наследство на общината – паметници, народни традиции и обичаи. Това е доказателство, че местните жители ценят своята природа и околна среда и държат тя да се запази и съхранява.

9. Анализ на административния капацитет на общинската администрация за реализация на ПИРО, както и необходимостта от укрепването му

Общинската администрация, съгласно чл.3 и 4 от Устройствения правилник на общинската администрация от 01.02.2021год. осигурява изпълнението на законите, подзаконовите нормативни актове, решенията на общинския съвет, подпомага кмета на общината при осъществяване на правомощията му, осигурява технически дейността му, подпомага Общинския съвет и осигурява дейността му, извършва дейност по административното обслужване на гражданите, физическите и юридическите лица. При осъществяване на своята дейност, се ръководи от принципите на законност, равнопоставеност, прозрачност, достъпност, отговорност, целесъобразност и ефективност.

Основните приоритети в работата на Ръководството на Община Елена по отношение на качеството на предлаганите административни услуги са подобряване на обслужването на гражданите и постигане на прозрачно и ефективно управление. Разработена е Стратегия и Годишен план за ефективно и прозрачно управление, публично достъпни са всички конкурси, търгове и обществени поръчки на сайта на Община Елена. На сайта на Общината има активен прозорец „Сигнал за корупция“, чрез който всички лица могат да подадат сигнал за нарушения и корупционни практики към Комисията по превенция и противодействие на корупцията. С цел улесняване на комуникацията с гражданите е създаден бутон „Мнения и препоръки“, посредством който гражданите могат да подават, както сигнали и жалби, така и да направят предложения за развието на територията.

9.1. Структура и организация на общинска администрация Елена. Човешки ресурси

Общинска администрация Елена е основната институция в предлагането на административни услуги за гражданите.

Организационната структура на общинската администрация в Община Елена се урежда в Устройствения правилник на общината (УПО), който определя организацията на дейността и функционалните задължения на административните звена в общинската администрация. Устройственият правилник е утвърден със заповед на кмета на общината № РД.02.05-120/ 15.02.2016 г., с последно изменение със заповед № РД.02.05-75/01.02.2021г..

Ръководството на общината се състои от:

- ✓ изборни длъжности и органи – Кмет, кметове на населено място (3бр.);
- ✓ служители на ръководна длъжност – зам. кметове (2бр.), кметски наместници

(16бр.), секретар, главен архитект, финансов, контрольор, директори дирекция (5бр.);

Кметът на общината ръководи цялата изпълнителна дейност на Общината. На пряко подчинение на кмета са 2-ма заместник кмета, 3 кметове на кметствата: Беброво, Константин и Майско, директорите на общата и специализираната администрация, главния архитект и секретаря на общината, както и финансовия контрольор.

Фиг.31 Органограма на общинска администрация Елена

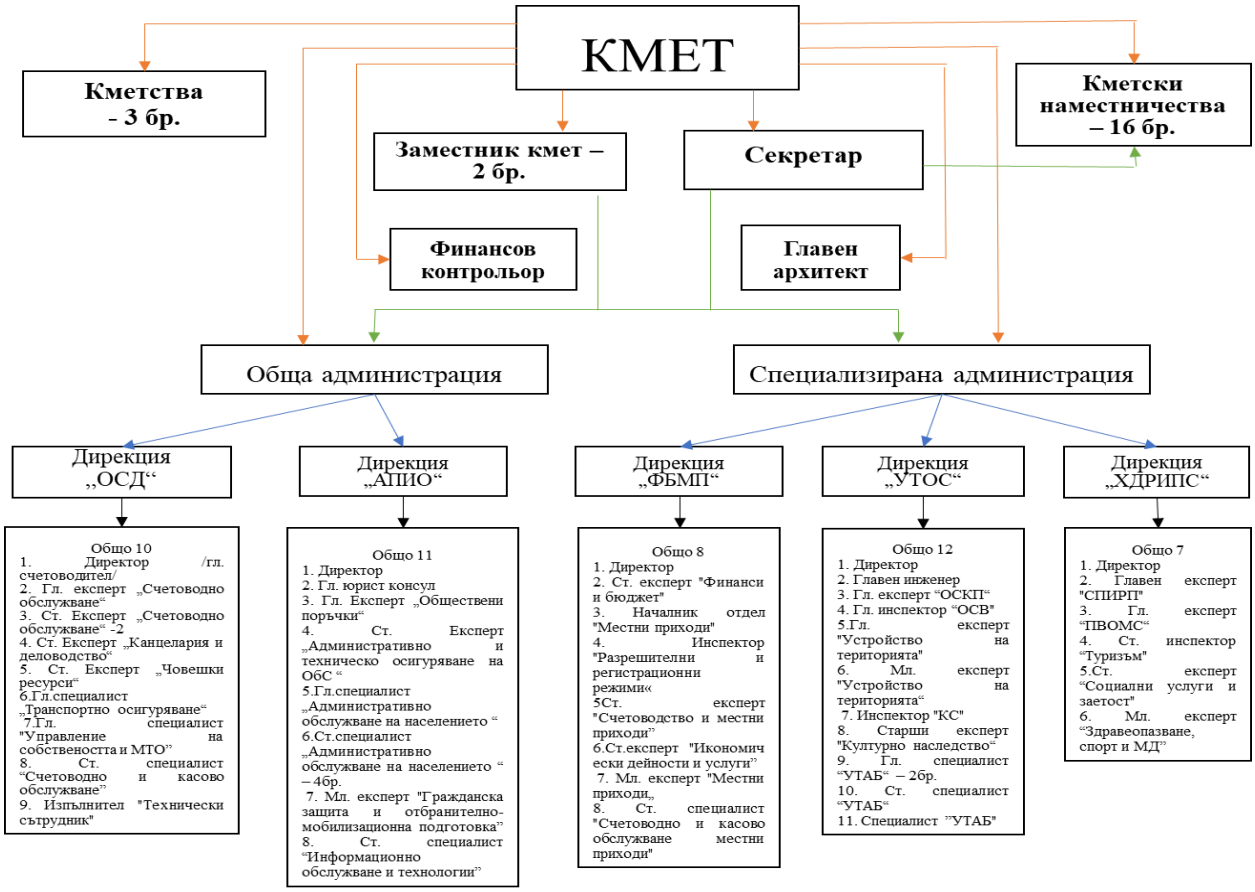

Отговорността и ресорите на зам. кметовете са както следва:

- ✓ **Заместник кмет „Икономически дейности“** отговаря за териториалното развитие, търговските дружества с общинско участие, управлението на етажната собственост, планиране и изграждане на техническата инфраструктура, изпълнението на общинския бюджет и спазването на бюджетната и финансова дисциплина.
- ✓ **Заместник кмет „Хуманитарни дейности“** отговаря за културата, образованието и младежките дейности, предоставяне на социалните услуги, инициативите за насърчаване на творческите изяви на децата, предучилищната и училищна подготовка, спорта и спортните инициативи, международното сътрудничество и връзките с НПО.

Кметовете на селата Беброво, Константин и Майско се избират от своите жители. Към състава на тези кметства са включени и общо 19бр. съставни населени места, които се обслужват административно от кметовете на съответните кметства (подробно описани в УПО).

В 16 бр. населени места са назначени от общинския кмет кметски наместници. Всеки един от тези кметски наместници отговаря и упражнява правомощията си и за прилежащите населени места общо 85бр., подробно описани в УПО за всяко едно кметско наместничество.

Дирекциите и отделите са структурни звена за ръководство, организация, координация и контрол в съответните сфери от работата на общинската администрация, осъществяват дейност в рамките на предоставените правомощия и функции, определени в нормативните актове и Устройствения правилник.

Според дейността, която извършват административните звена са разпределени в обща и специализирана администрация:

- **Обща администрация** – осигурява технически дейността на органите на местната власт и на специализираната администрация и извършва дейности по административното обслужване на гражданите, физическите и юридическите лица. Тя включва две дирекции:

- **Дирекция „Организационно-стопански дейности“ (ОСД), която вкл. общо 10 служителя:** Директор /който е и гл. счетоводител/, Гл. експерт „Счетоводно обслужване“, Ст. Експерт „Счетоводно обслужване“ -2бр., Ст. експерт „Канцелария и деловодство“, Ст. експерт „Човешки ресурси“, Гл.специалист „Транспортно осигуряване“, Гл. специалист "Управление на собствеността и МТО”, Ст. специалист “Счетоводно и касово обслужване”, Изпълнител "Технически сътрудник".
- **Дирекция „Административно-правно и информационно обслужване“ (АПИО), която вкл. общо 11 служителя –** Директор, Гл. юрисконсулт, Гл. Експерт „Обществени поръчки“, Ст. Експерт „Административно и техническо осигуряване на ОбС “, Гл.специалист „Административно обслужване на населението“, Ст.специалист „Административно обслужване на населението “ – 4бр., Мл. експерт "Гражданска защита и отбранително-мобилизационна подготовка”, Ст. специалист “Информационно обслужване и технологии”.

- **Специализирана администрация** – подпомага и осигурява осъществяването на правомощията на органите на местната власт. Тя включва три дирекции:

- **Дирекция „Устройство на територията и общинска собственост“ (УТОС)**, която вкл. общо **12 служителя**: Директор, Главен инженер, Гл. експерт “ОСКП“, Гл. инспектор “ОСВ", Гл. експерт "Устройство на територията", Мл. експерт "Устройство на територията“, Инспектор "КС", Старши експерт "Културно наследство“, Гл. специалист “УТАБ“ – 2бр., Ст. специалист “УТАБ“, Специалист ”УТАБ".
- **Дирекция „Финанси, бюджет и местни приходи“ (ФБМП)**, която вкл. общо **12 служителя**: Директор,Ст. експерт "Финанси и бюджет", Началник отдел "Местни

приходи", Инспектор "Разрешителни и регистрационни режими", Ст. експерт "Счетоводство и местни приходи", Ст.експерт "Икономически дейности и услуги", Мл. експерт "Местни приходи", Ст. специалист "Счетоводно и касово обслужване местни приходи"

- **Дирекция „Хуманитарни дейности, икономическо развитие**, планиране и сътрудничество" (ХДРИПС), която вкл. общо **7 служителя**: Директор, Главен експерт " Стратегическо планиране, икономическо развитие и партньорство" , Гл. експерт " Протокол, ВО и международно сътрудничество", Ст. инспектор "Туризъм", който ръководи и ОТИЦ, Ст. експерт "Социални услуги и заетост", Мл. експерт "Здравеопазване, спорт и МД"

Съгласно новите разпоредби и Устройственият правилник в Общината е назначен и служител, който отговаря за защита на личните данни, като съвместява и длъжността секретар на местната комисия за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (МКБППМН).

Към Общинска администрация Елена функционират и отдели на **„Други дейности"**, които включват:

- **Дейности по селско, горско стопанство, лов и риболов –** вкл. Общинска горска структура: Ръководител звено, Главен специалист "ОСГТ", Горски надзиратели – 4бр., Старши експерт "ОСЗТ";
- **Дейности по жилищно строителство" –** вкл. Инспектор „Опазване на обществения ред", Старши специалист "Контрол по чистота" – 3бр., Старши специалист – техник "Електрически системи", Работник "Поддържка гробищен парк" и "Озеленител", Инкасатор приходи от икономически дейности и услуги, Младши специалист – техник "Съобщителна техника", Младши специалист "Поддържане и опазване на спортна база", Общ работник "Поддържане и опазване на спортна база"- 2бр.;
- **Дейности по образование** - Главен счетоводител, Старши специалист "Образование";
- **По туризъм** - Главен специалист "Културно-информационно обслужване и туризъм" – 2бр..

Дейността на общинската администрация функционира съвместно с Общински съвет, съставен от представители на различни политически партии и на различни териториални и социални общности от местната територия. Дейността му се определя от „Правилник за организацията и дейността на Общински съвет – Елена, неговите комисии и взаимодействието му с общинската администрация", приет с Решение № 13/12.12.2019 г., изменен и допълнен с Решение № 157/ 29.12.2020 г. на Общински съвет Елена (http://obs.elena.bg/).

Към Общинския съвет функционират 5 постоянни комисии, всяка от която има по 1 председател и 4 члена. При необходимост по актуални проблеми се сформират временни комисии и работни групи.

В желанието си да удовлетвори естествените изисквания на гражданите на община Елена, действащата администрация се ръководи от принципите, гарантиращи успешното й

функциониране като публичност, прозрачност и отчетност, коректност и информираност пред своите граждани и цялата общественост. Действащият уебсайт на общинската администрация демонстрира високи параметри на информационна активност. Данните от извършеното анкетно проучване (Приложение 4 към ПИРО) сочат, че уебсайтът на общинската администрация е един от основните източници с цел запознаване с развитието на общината и за прилагането на общинските политики (74,26 % от анкетираните са посочили „Интернет страницата на Община Елена“).

Като недостатък към електронно представената публична информация на сайта може да бъде отбелязана трудната достъпност до стратегическите документи, които изпълнява Общината, като планове и програми в различните сфери.

Въведена е специализирана информационна система за обслужване на бизнеса и гражданите по електронен път „Е-Община“, където обслужването става по електронен път и всеки гражданин, имащ КЕП може да подаде своите документи без да търси обслужване „на гише“. Осигурено е и предоставяне на информация, чрез електронни регистри за общинската собственост и заплащане на административни услуги по електронен път.

Всички служители имат достъп до интернет, посредством изградената вътрешна мрежа.

Освен стандартните канали за комуникация на гише, по интернет, по телефон, по пощата общинска администрация Елена е развила и друг електронен канал за връзка с местните жители, а именно създаден е профил в социалната мрежа Facebook, който непрекъснато се поддържа и дава възможност особено на активните млади жители да имат актуална информация за всяко важно и значимо събитие в общината. Освен като пасивен този канал дава възможност за пряка електрона комуникация със служителите на общината, чрез неформално събиране на мнения по различни въпроси, касаещи аспекти от социално-икономическия живот на територията.

На този етап Общината разполага с достатъчно административен капацитет и технически ресурс за обезпечаване на своите дейности.

В последните години развитието на общините в голяма степен преминава през реализирането на проекти, чрез привличане на средства от различни донорски програми, европейски програми работещи на територията на страната, както и международни програми предоставящи инвестиции за развитието на общностите в различни сфери. Изготвянето и реализирането на проекти за привличане на средства от национални и международни програми и фондове, за развитие на инфраструктурата и подпомагане на дейностите на Общината, както и при разработване и реализиране на съвместни програми и проекти с неправителствени организации са част от много задължения на служителите от Дирекция „Хуманитарни дейности, икономическо планиране и сътрудничество“. Съгласно Устройствения правилник в рамките на правомощията и отговорностите в областта на стратегическото планиране, икономическото развитие и партньорство служителите в дирекцията следва да следят и проучват възможностите за финансиране на Общината по европейските фондове в България и своевременно да запознават кмета с възможностите за кандидатстване.

През последните години са подобрени организацията и качеството на предоставяните от общинската администрация услуги. Въведени са добри практики и положителен опит в организацията на публичните услуги в общината. Укрепен е капацитетът на общинската администрация и е подобрена координацията в процеса на изпълнение на общинския план за развитие. С цел повишаване на квалификацията, капацитета и ефективността на служителите си Община Елена е изпълнила 4 проекта в периода 2012-2014год., с финансовата подкрепа на ОП „Административен капацитет“. Това са проектите:

- ✓ „Чрез ефективна структура към по-добри услуги за гражданите на общините Елена и Лясковец“;
- ✓ „Общинска администрация Елена – компетентност и ефективност“;
- ✓ „Подобряване процесите на стратегическото планиране и механизмите за неговото наблюдение в община Елена“;
- ✓ “ Повишаване квалификацията на служителите в община Елена“.

При реализирането на тези проекти са проведени различни дейности, обучителни и квалификационни курсове с цел: оптимизиране на общинското управление и повишаване на ефективността чрез преструктуриране на административни структури и звена и подобряване на работните процеси, повишаване капацитета на служителите в общинска администрация – Елена с цел ефективност и качество при изпълнение на професионалните задължения, въвеждане на механизми за мониторинг и контрол на изпълнението на местни стратегически документи, повишаване капацитета на общинските служители за ефективно и качествено изпълнение на служебните задължения.

Важен аспект в днешно време е реализирането на социално значими проекти, които обаче изискват сериозен финансов и човешки ресурс, напр. като ремонт и реконструкция на пътища и водопреносна мрежа и др. инфраструктурни проекти. Тези проектни дейности могат да бъдат реализирани само чрез привличане на финансови средства от различни донорски програми – национални и европейски. **Бързо променящите се нормативни разпоредби, възникването на нови съвременни практики за управление, както и условията на финансиращите програми, изискват непрекъснато обучение на персонала и актуализиране на работните процеси.**

9.2. Състояние на неправителствения сектор

Гражданските организации от неправителствените сектор играят все по-голяма роля в обществените отношения в страната. В процеса на формулиране и реализиране на решенията от различен характер и времеви порядък общинската администрация взаимодейства активно, както с представителите на специализираните структури, така и с неправителствения сектор при реализиране на местните политики и проекти с подчертан социален характер.

На територията на община Елена са регистрирани общо 17 неправителствени организации, съгласно Портал за електронни административни услуги за юридическите лица с нестопанска цел в обществена полза към Министерство на правосъдието (https://ngo.mjs.bg/bg). В областта на спорта са активни половината (8бр.) от тези

организации. Не е изненада, че основната част от НПО в общината са позиционирани в общинския център Елена. Неправителствени организации има само в три от селата. Тези НПО в общината са:

- ✓ СНЦ „МИГ общини Елена и Златарица“
- ✓ СНЦ „Бъдеще за село Бадевци“ - с. Бадевци
- ✓ СНЦ „Гражданско общество“ – гр. Елена
- ✓ СНЦ „Единни за град Елена“ - гр. Елена
- ✓ СНЦ „Крейзи фокс – Елена“, с. Блъсковци
- ✓ СНЦ „Св.Св. Константин и Елена“ - с. Константин
- ✓ Сдружение за биологично пчеларство, гр. Елена
- ✓ Скаутски клуб "Острец"- гр. Елена
- ✓ Спортни клубове – 8 бр.
- ✓ Училищно настоятелство СУ "Иван Момчилов", гр. Елена.

Важна роля в обществения живот на територията имат и религиозните настоятелства. Между различните религиозни общности в общината не съществуват етнически напрежения.

Част от гражданските структури участват, както при определяне на приоритетите за развитие на общината, така и във формирането на политики в различни сфери от живота на общността. Това е особено изразено в сферата на образованието, културата и спорта.

Теренното изследване установи, че сътрудничеството между заинтересованите страни (Общината, бизнеса и НПО) не е достатъчно добре развито и ефективно в някои от сферите от социално-икономическия живот. В голяма част от инициативите на Общината се забелязва формално участие на гражданите и бизнеса, а понякога и отказ от поемане на отговорност от страна на бизнеса и НПО при вземането на решения и тяхното прилагане. **В тази връзка е налице необходимост от насърчаване повишаването активността на бизнеса и неправителствените организации в управлението на общината, чрез увеличаване на информираността им относно политиките и проектите, разработвани от Общинска администрация, както и разработването и прилагане на механизми за участие на гражданите и бизнеса в процеса по вземане на решения. Нивото на сътрудничество, както и неговата ефективност е от голямо значение за успешното реализиране и ефикасността на политиките за развитие на територията, които Общината планира и изпълнява.**

9.3. Политики, програми, проекти и инициативи

Община Елена участва в множество организации и инициативи. Към днешна дата тя е активна част от:

- ✓ Национално сдружение на общините в Република България (НСОРБ);
- ✓ Регионално сдружение за управление на отпадъците Велико Търново, изградена в партньорство с Общините Велико Търново, Горна Оряховица, Елена, Златарица, Лясковец и Стражица;
- ✓ Регионалния съвет за развитие (РСР) на Северен централен район (СЦР);

- ✓ Община Елена е един от основните членове СНЦ „МИГ общини Елена и Златарица“;
- ✓ Общината е член на Националната асоциация на председателите на общински съвети в република България (НАПОС-РБ);

Програмите и стратегиите, които са приети и публикувани към момента на изготвянето на ПИРО Елена и имат отношение към периода 2021-2027 г., са:

- Общ устройствен план на Община Елена;
- Програма за енергийна ефективност на Община Елена;
- Краткосрочна програма за насърчаване използването на възобновяеми енергийни източници и биогорива на Община Елена;
- Общински план за младежа на Община Елена;
- Общинска стратегия за развитие на социалните услуги в Община Елена.

На този етап Общината няма разработена цялостна стратегия за развитие на туризма на територията. Предвид възможностите и тенденциите към разширяване на този отрасъл, както и разнообразието от природни и културно-исторически условия, които допринасят за привличането на все повече туристи, е препоръчително да бъде разработена и приложена такава стратегия.

- ✓ **Капацитет за реализация и изпълнение на проекти**

През годините администрацията на Общината е натрупала богат опит в подготовката и успешната реализация на проекти и инициативи в различни области от социално-икономическия живот на територията. В рамките на периода 2014-2020 г. Община Елена е изпълнила редица проекти.

В международен план Община Елена е изградила и поддържа добри партньорски взаимоотношения с общини от съседна Румъния – община Меджидия. Продукт на това сътрудничество е успешно реализирания проект „Култура във вечността“ в периода 2018г. - 2021г. по Програма за Трансгранично сътрудничество - INTERREG V-A Румъния – България 2014-2020 г.

Таблица 86: Реализирани проекти и инициативи на Община Елена

Показател	2014-2020г.
Общ брой проекти	26
Обща стойност на проектите БФП (в лв.)	13 195 722,70
Население към 31.12.20 г. (брой)	8 358
Привлечени средства (БФП) на 1 човек (лв.)	1 578,81

Източник: Община Елена, ИСУН 2020

Както е видно за периода 2014-2020 год. са изпълнени общо 26 бр. проекти и инициативи на обща стойност 13 195 722,70лева. Посочените проекти са финансирани от различни Европейски фондове и програми, в т.ч. и международни такива, като Програма „Interreg V-A Romania-Bulgaria“, държавни политики и програми. По-голямата част от тях са в социалната сфера и културата. През този период общината е реализирала и редица

проекти, които е изпълнила със собствени средства без да бъдат използвани външни източници. По-голямата част от тях са основно ремонтни дейности в образователната сфера и и с цел подпомагане на културата. **Поради факта, че една част от актуалните задачи за разрешаване, които стоят пред общинска администрация, изискват дейности, за които е необходим сериозен финансов ресурс, като напр. ремонтните дейности на пътища и ВиК инфраструктура от голяма значение е да бъдат увеличени привлечените средства от европейските програми, които финансират подобен род проекти.**

Изводи и заключения:

- Община Елена има добре изградена структура на управление с административен капацитет и технически ресурс за обезпечаване на своите дейности.
- Администрацията на Общината е натрупала богат опит за управление на проекти, финансирани по различни донорски програми, като успява да разработи и проекти, които финансира със собствени средства.
- Във връзка с нарастващата необходимост за привличане на средства от европейски и национални донорски програми и с цел инвестиции в различни сфери от социално-икономическия живот е препоръчително да бъде предвидено допълнително обучение на персонала и актуализиране на работните процеси.
- На лице е слабата инициатива и ниска степен на сътрудничество между заинтересованите страни (Общината, бизнеса и НПО), а в някаква степен и отказ от поемане на отговорност от страна на бизнеса и гражданите при вземането на решения и тяхното прилагане. Включването на бизнеса и НПО при взимането на решения за развитието на общината е от съществено значение, за да може взетите решения и политиките на Общината да се подкрепят от повече на брой хора. Това може да бъде постигнато, от една страна чрез дейности по разработване и прилагане на мерки за повишаване на информираността за общинската политика и услуги, а от друга чрез разработване и прилагане на различни механизми за участие на гражданите и бизнеса в процеса по вземане на решения.

10. Анализ на връзката на общината със съседните територии извън административните й граници, които имат потенциал да влияят върху развитието на населените места и териториите в рамките на общината

Географското положение на община Елена е сравнително благоприятно от гледна точка на свързаността, тъй като през нейната територия преминават частично 4 пътя от Републиканската пътна мрежа с обща дължина 85,7 km. Община Елена граничи с общини, които попадат в общо 4 различни административни области. Град Елена се намира на 41 км от гр. Велико Търново, на 79 км гр. Сливен и на 20 км от гр. Златарица. Спрямо големите административни центрове на България е отдалечен на: 211км. от Варна, 196 км. от Пловдив и 261 км. от София. Общинския център е разположен в Еленския балкан по поречието на река Еленска. Съгласно Национална концепция за регионално и

пространствено развитие (НКПР) и Национална стратегия за регионално развитие (НСРР) общинския център е определен от ниво 4.

Това местоположение и транспортна свързаност от една страна може да бъде предимство, но и недостатък за развитието на общината. В това отношение съществува потенциал, който може да бъде оползотворен.

10.1. Влияние на общините Велико Търново и Сливен

Велико Търново и Сливен са двата областни центрове, които през последните години са основен фактор на въздействие върху развитието на икономиката в община Елена. Движението на стоки и услуги става по основните републикански трасета по оста Велико Търново – Елена – Сливен – Стара Загора - Бургас. Тази свързаност създава предпоставка за обем и икономическо развитие на съседните по-слабо развити селски територии, каквато е община Елена. Ето защо е важно пътят свързващ Велико Търново и Сливен, минаващ през Елена да бъде добре поддържан. По пътя Елена – Сливен са регистрирани две свлачища, които трябва да бъдат укрепени и наблюдавани. За това обаче отговаря Агенцията за пътна инфраструктура, която до 2027 г. планира довършване на ремонта на пътя Велико Търново – Елена и рехабилитация на пътя Елена – Сливен.

10.2. Сътрудничество с община Златарица, област Велико Търново

В началото на месец юни 2021 г. се проведоха две срещи между членове на вътрешната група за подготовка на ПИРО на Елена и представители на общините Златарица и Сливен.

От срещата с община Златарица стана ясно, че голям потенциал за сътрудничество и реализирането на съвместни проекти и инициативи има в областта на:

- Туризма и културата - съчетанието от природа, култура, маршрути и местна история на територията на общините Елена и Златарица биха могли да оформят добър туристически продукт;
- Селското стопанство и преработката на земеделски и горски продукти – една от възможностите за развитие за двете общини е дървопреработката и реализирането на по-високата добавена стойност. Това обаче зависи от стопанската инициатива и от конюнктурата на пазара. Друга възможност за общи проекти и по-висока добавена стойност има във взаимодействието между животновъди и преработватели от териториите на двете общини;
- Грижа за безстопанствени животни – представителите на двете общини смятат, че тази идея е добра и реалистична, особено когато в проекта за безстопанствените животни се включат и други общини. Проекти, които интегрират в себе си дейности за развитие на повече общини ще бъдат по-приоритетни за финансиране;
- МИГ „Елена и Златарица“ – Стратегията за ВОМР на МИГ е успешен проект и пример за сътрудничество между двете общини, което в бъдещи ще продължи да се развива;

- Отпадъци – на територията на община Елена и Златарица могат да се осъществяват дейности по отношение на рециклиране, преработка и повторна употреба на битови и строителни отпадъци. Тези дейности могат да създават добавена стойност. За такъв проект обаче, който да предизвика икономически и екологични ефекти за целия регион, е необходимо сътрудничество на повече от две общини.

10.3. Сътрудничество с община Сливен, област Сливен

Срещата между общините Сливен и Елена мина в обмен на идеи за сътрудничество в сферата на:

- Транспорта и инфраструктурата – представителите на община Сливен смятат, че тази област могат да се осъществят проекти и с помощта на по-големите общини като Велико Търново чрез финансовата подкрепа на Приоритет 1 от ПРР;
- Културата – могат да се направят съвместни събития и инициативи, така че да се получи обмен по линията на изкуствата между общините Елена и Сливен;
- МИГ „Елена и Златарица“ – разширяване на териториалния обхват на Стратегията за ВОМР на МИГ, като се включат част от селата на община Сливен, граничещи с община Елена;

От двете проведени срещи стана ясно, че идеи са сътрудничество в областта на туризма, културата, инфраструктурата, икономиката, околната среда и местното развитие между общините Елена, Златарица и Сливен има, но настоящото изследване до момента не регистрира нито едно конкретно предложение за съвместен проект (проектен фиш).

11. Влияние на големи инфраструктурни проекти с регионално и национално значение, предвидени за реализация на територията на община Елена

Община Елена е определена от 4-йерархично ниво, съгласно НСРР. През територията на общината минават републикански пътища от II клас. Няма газопровод, а железопътната линия отдавна не се използва. Както бе споменато по-горе пътят Велико Търново – Елена – Сливен е от съществено развитие за общината. Ремонта и рехабилитацията на този път е планиран в програмата на Агенцията за пътна инфраструктура, така че до 2027 г. да бъде осъществен.

Успешното изпълнение на този проект ще създаде предпоставки за привличане на инвестиции, диверсификация на икономическите дейности и създаване на алтернативни форми за доход в местната икономика.

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Северен централен район за периода 2021 – 2027 г., планира мерки, които могат да окажат влияния върху социално-икономическото развитие на община Елена. Те са в следните направления:

- СЦ 1.4 „Укрепване на регионалната конкурентоспособност чрез устойчиво развитие на туризма и селското стопанство“. Мерките за развитие на туризма, които могат да бъдат приложени на територията на община Елена включват: 1) възстановяване, реставрация, консервация, въвеждане на съвременни форми на експониране на паметниците на културното наследство; 2) свързване на съществуващите 169

рекреационни зони и ландшафти чрез културни и туристически маршрути; 3) изграждане на инфраструктурата, обслужваща туризма в региона; 4) технологично модернизиране, атрактивно и изчерпателно представяне на туризма в Интернет и предлагане в дигитална среда чрез набор от електронни услуги;

- СЦ 2.1 „Подобряване достъпа до образование и повишаване на образователното равнище на населението“. Мерките, които могат да бъдат приложени на територията на община Елена, чрез подхода на Интегрирани териториални инвестиции могат да бъдат: 1) подкрепа на професионалното образование и обучение на регионално ниво; 2) развитие на дуалната система на обучение; 3) ограмотяване на възрастни; 4) валидиране на знания, умения и компетентности;
- СЦ 3.2.2 „Развитие на градовете от четвърто и пето ниво“. Развитието на тези градове и други градове с местно значение, които имат потенциал да привлекат неземеделски инвестиции или да използват селскостопанския потенциал на околните региони, стимулира развитието на околните населени места. По-малките икономически центрове като Елена и техните връзки с големите градове ще се подкрепят чрез проекти, реализирани по подхода на интегрираните териториални инвестиции (ИТИ). Това ще включва: 1) разширяване и модернизиране на инфраструктурата, преди всичко транспортна; 2) развитие и обновяване на урбанизираната средата в малките градове и селата; 3) подобряване и разнообразяване на предлагането на основни социални услуги като условие за намаляване на обезлюдяването в селските региони и постигане на по-високо качество на живот в тях; 4) осигуряване на достъп до ИКТ, разширяване на достъпа до интернет; 5) диверсификация на икономиката в по-малките населени места;
- СЦ 3.3 „Опазване на околната среда. Развитие на екологосъобразна инфраструктура“. По отношение на енергийна ефективност на общините ще продължат усилията по въвеждане на различни енергоспестяващи мерки в областта на сградния фонд, заедно с енергоспестяващи мерки за получаване на енергия от ВИ. Мерките по тази специфична цел могат да бъдат изпълнявани чрез подхода за ИТИ в СЦР.

12. Анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите (SWOT-анализ)

SWOT Анализ			SWOT Анализ	
Силни страни	**Слаби страни**		**Възможности**	**Заплахи**
География, икономика и инфраструктура			**География, икономика и инфраструктура**	
Географското местоположение на Елена е сравнително благоприятно от гледна точка на свързаността, тъй като през нейната територия преминават частично 4 пътя от Републиканската пътна мрежа. Община Елена граничи с общини, които попадат в общо 4 различни области. Град Елена е определен от ниво 4, съгласно НКПР и НСРР.	Общинския център е разположен в Еленския балкан и се намира на 41 км от гр. В.Търново, на 79 км гр. Сливен и на 20 км от гр. Златарица. Град Елена е отдалечен на: 211 км. от Варна, 196 км. от Пловдив и 261 км. от София. На територията на общината има само автомобилен транспорт. Основните пътища: В.Търново - Елена - Сливен е частично ремонтиран; Елена - Твърдица е с ограничена пропускливост и се образуват свлачища; Елена - Дебелец в посока запад е в лошо състояние и трафика по него е доста слаб.		Цялостна рехабилитация на републикански път В.Търново - Елена - Сливен. Ремонт на пътя Елена - Твърдица и рехабилитация на пътя в посока запад за Дебелец и Килифарево. Развитие на сътрудничеството с общините В.Търново, Сливен и Златарица, както и трансгранично и междусекторно сътрудничество със страните по поречието на р. Дунав и Черно море.	Забавяне или неосъществяване на проектите за ремонти рехабилитация на републиканските пътища минаващи през територията на община Елена. Не много добро взаимодействие и междусекторно сътрудничество със съседните и трансгранични общини, както и с големите области центрове. Ограничена свързаност и намаляване на инвестициите в местната икономика. Запазване на моноцетричния характер на територията.
Висока гъстота на общинската пътна мрежа, свързваща всяко едно населено място на територията на община Елена. Една част от общинските пътища са рехабилитирани и поддържани	Общинската пътна мрежа е една от най-дългите в страната. По-голямата част от междуселищните общински пътища са в незадоволително състояние. На места пътищата са еднолентови, тесни и дори неасфалтирани. На територията функционират много мостови съоръжения, по-голямата част от които имат нужда от ремонт и поддръжка.		Рехабилитация на част от общинските пътища, особено в зони с потенциал за развитие на туризъм. Ремонт и поддръжка на мостовите съоръжения	Влошаване състоянието на общинските пътища. Лоша организация и управление на проектите и дефицит на финансови средства

Наличие на междуселищен автобусен транспорт и автогара, които осигурява в достатъчна степен свързаността с областния център В.Търново, Г.Оряховица и Сливен, както и с по-големите населени места на територията. По-голяма част от анкетираните жителите са доволни от сега съществуващото ниво на автобусния транспорт.	Селата, които са в близост до общинския център имат повече на брой автобуси, които ги свързват с града, за разлика от по-отдалечените, при които има по един автобус сутрин и вечер при това в определени дни от седмицата.		Прилагане на по-гъвкава схема за автобусни превози между града и селата. По този начин местните жители могат да пътуват до града когато им е необходимо, а автогарата не се налага да поддържа нерентабилна линия, която не се използва през повечето време.	Намаляване на желаещите да ползват междуселищен автобусен транспорт, липса на рентабилност и спиране на някои от автобусните линии.
Електроразпределителната мрежа средно напрежение е добре развита и осигурява електрозахранване на всички населени места от общината. Община Елена има най-голям потенциал за производство на енергия от ВЕИ от слънчевата енергия, следвана от енергията от биомаса	Има участъци с нарушени механични и електрически параметри. Община Елена е сред общините, които през зимата отчитат много системни аварии. Старите трафпостове се оказват в известна степен недостатъчни, тъй като е отчетено повишаване на инвеститорския интерес, което изисква изграждането на нови такива. Енергийните нужди се задоволяват от твърди и течни горива. На територията няма газоснабдяване.		Изграждане и внедряване на ВЕИ за публични, производствени и частни нужди. Подобряване на енергийната ефективност на жилищни, публични и производствени сгради на територията. Това се отнася особено за гр.Елена, тъй като над 90% от необходимата енергия се консумира от абонати в града. Повишаване нивото на информираност относно съвременните изисквания и методи за постигане на енергийна ефективност	Забавяне или неизпълнение на проекти за енергийна ефективност. Липса на интерес и икономическа рентабилност за ползване на ВЕИ. Лошо управление и дефицит на финансови средства.
Съобщителната и телекомуникационната мрежа в общината е сравнително добре развита - телефон, интернет, пощенски и куриерски услуги	Достъп до интернет не се предлага във всички населени места, като липсата му особено сериозно се усеща в южната част от територията на общината, където се намират и по-голямата част от къщите за гости. Ползването на дигиталното пространство от отделните домакинства е значително под средното ниво за страната.		Инвестиции в разширяване капацитета на телекомуникационната мрежа и внедряване нови технологии (5G) от страна на националните и местните оператори. Организиране на обучения за работа с компютър и интернет средата. Увеличаване на читалищата и библиотеките, където да се предлага достъп до компютър и интернет.	Недостатъчно потребление и икономическа обосновка за инвестиции в областта на телекомуникациите. Липса на желаещи да се включат в обучение по компютърни умения и ползване на интернет.

Местната икономика увеличава своята конкурентоспособност и добавена стойност. В основата на икономическото развитие на община Елена са: 1) Селско, горско и рибно стопанство; 2) Преработващата промишленост; 3) Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети и 4) Хотелиерството и ресторантьорството. В тези 4-ри сектора функционират 74 % от всички предприятия, работят 62 % от всички наети лица, генерират 92% от нетните приходи от продажби и формират над 88% от инвестициите в местната икономика за 2019 г. Производителността на един нает в икономиката през последните години нараства. Над 50% от нетните приходи се генерират от предприятията в преработващата промишленост.	Преобладаващата част от земеделските производители са растениевъди, отглеждащи предимно зърнени култури. Зеленчукопроизводството не е добре развито на територията на община Елена.		Диверсификация на селскостопанските дейности. Пасищното животновъдство на територията на община Елена има много добра перспектива и възможности за развитие. Инвестициите в модернизация на земеделските стопанства и преработка на земеделски продукти. Насърчаване за преход към кръгова икономика и намаляване на ресурсната и енергийна зависимост	Намляване на предприемаческата активност и инвестиции в селското стопанство. Промяна в държавната политика за подпомагане на земеделските стопани. Лошо управление на стопанствата
	Недостатъчно оползотворяване на водните ресурси за рибовъдство, които територията предлага.		Наличие на съоръжения и водни ресурси за развитие на рибното стопанство. Повишаване на предприемаческата активност и реализиране на проекти в бранша.	Лошо стопанисване и не оползотворяване на водните съоръжения и ресурси на територията. Голяма част от дохода на рибовъдите може да не се декларира и да попада изцяло в „сивата” икономика.
	Горското стопанство по традиция се управлява от държавни структури и организации. Дървесината, добита от горския фонд се използва за промишлени цели и дърва за огрев.		Повишаване на икономическата активност от частни собственици, сдружения и оператори на горски територии.	Липса на интерес и слаба икономическа активност, от страна на собственици и стопани на горски територии
	На територията на община Елена е развита първичната, но не и вторичната преработка на дървесина (мебели и други изделия от дърво).		Инвестиции във вторична преработкана дървесина, която носи повече приходи и по-висока добавена стойност	Ниска предприемаческа активност, липса на инвестиционен интерес, лоша конюнктура и дефицит на финансови средства. Ниска добавена стойност от дърводобив и дървопреработка
	Намалява относителния дял на разходите за ДМА от нетните приходи от продажби за периода 2015 – 2019 г. Това се дължи основно в намалените инвестиции в преработващата промишленост.		Насърчаване на предприемачеството, подкрепа за инвестиции в дейности, за които има потенциал за развитие и по-голяма добавена стойност.	Ниска предприемаческа активност, дефицит на квалифицирана работна ръка, недостатъчна реклама и популяризация на възможностите за инвестиране. Неефективно сътрудничество между заинтересованите страни.

	Продължаващото намаляване на разходите за ДМА в преработващата промишленост ще доведе до понижаване конкурентоспособността на предприятията в сектора и от там на местната икономика.		Подкрепа за развитие на предприемаческата екосистема, вкл. привличане на чуждестранни инвестиции. Енергийна и ресурсна ефективност и използване на високи технологии в производството.	Лоша конюнктура и макрорамка. Слаб интерес към енергийната и ресурсна ефективност. Липса на квалифицирана работна ръка. Незадоволителни резултати при формиране на партньорства и междусекторни сътрудничества.
Нивото на услугите свързани с туризма на територията на община Елена е сравнително добро (188 места за настаняване 44 заведения). Броя на туристите посетили територята на община Елена през последните години е нарастнал с повече от 2,5 пъти, а реализираните нощувки са се увеличили с 87%. Доброто съчетание на природно и културно-историческо наследство, както и развитието на туристическите услуги. Сравнително добра транспортна, техническа и спортна инфраструктура	Хотелиерството и ресторантьорството (сектор I) са едни от най-засегнатите от пандемията икономически дейности през 2020 г., причинена от вирусната инфекция COVID-19.		Подпомагане на сектора чрез допълнителни стимули, информационна кампания и активна местна политика, която да допринесе за намаляване на последиците от инфекцията върху хотелиерския и ресторантьорския бранш	Продължаване на пандемията, необходимост от ограчаване на свободното движение и пътуване на гражданите. Повишаване на безработица и намаляване на заетостта в бранша.
	Бурно и хаотично развитие на туризма през последните години. Напливът на туристи води до увеличаване на доходите, но и до повишаване на дискомфорта за местните хора, увреждане на инфраструктурата и екопътеките, както и до замърсяване с отпадъци. Ниският социален капитал е сред основните проблеми за развитието на Елена и туризма на територията, подобно на повечето общности в България.		Необходимост от стратегия за развитие на туризма и развитие на социалния капитал, които да подобрят взаимоотношенията между заинтересованите страни. Реализиране на инвестиции в пътища, ВиК, облагородяване на населените места, поддръжка на туристическата инфраструктура и опазване на околната среда.	Слаб интерес и активност от страна на заинтересованите страни. Забавяне и нерешаване на проблемите, свързани с инфраструктурата, населените места, отпадъците и др. Повишаване на социалното напрежение. Влошаване на резултатите в туризма
	По-голямата част от констатираните инфраструктурни проблеми (пътища и ВиК) попадат в зони с развит туризъм.			

	Липса на концепция и единна организация за създаване и развитие на нови интегрирани туристически продукти, който в по-голяма степен да популяризират територията.		Създаване и развитие на социален капитал и единна програма за развитие на туризма. Привличане на нови групи турсти чрез по-добра презентация и дигитализяция на културно-историческото наследство, така че да се даде по-висока добавена стойност на туристическия продукт.	Неусвоен потенциал за развитие на комплексен туристически продукт на база богатото културно-историческо наследство и природните дадености на територията. Лоша конюнктура на пазара, силна конкуренция и промяна в търсенето
Градска среда и населени места			**Градска среда и населени места**	
Жилищната площ покрива нуждите на населението на територията. Сравнително запазена активност към строителство на нови жилища.	По-големия брой жилищни сгради (88%) са построени преди повече от 20 години. Сранително ниско ниво на инициатива сред местното население за прилагане на мерки за енергийна ефективност на жилищни сгради		Възможности за обновяване, енергийна ефективност, вкл. ВЕИ на жилищни сгради. Повишаване на активността и информираността сред местните жители относно прилагнето на мерки за енергийна ефективност на жилишните сгради.	Слаб интерес сред по-голяма част от жителите към донорски програми с цел подобряване на енергйините характеристки на жилищата си. Влошаване на битовите условия и високо енергопотребление и компрометиране на общото състояние на сградите.
Публичните сгради, предоставящи административни услуги са в добро общо състояние.	Една част от обществените сгради се нуждаят от ремонтни дейности (особено в селата в т.ч. сградите на кметствата). Повечето сгради се отоплява с въглища, дърва и газьол.		Ремонт, реконструкция и прилагане на мерки за енергийна ефективност на публични сгради, вкл. въвеждане на ВЕИ	Влошаване на състоянието на публичните сгради, висока енергоемкост и в някои случаи влошаване на условията за работа и качеството на предлаганите публични услуги.
Добре уредено гардоустройство, което отговаря на нуждите на населението и бизнеса.	Улиците в централната част на гр.Елена са тесни и на места липсват тротоари. Зелените площи са малки и имат нужда от разширяване и облагородяване. Сериозен недостиг на паркоместа. Енергоемко улично осветление. Ограничени възможности за алтернативни форми на предвижване в града.		Ремонт и реконструкция на част от уличната мрежа, вкл. и енергоспестяващо осветление, облагородяване на зелени площи и разширяване на парк Калето, създаване на повече места за паркиране, План за градска мобилност, велоалеи и др.	Влошаване качеството на градската среда, която има нужда от постоянна поддръжка и по-добра инфраструктура. Повишаване на социалното напрежение между местните жители и туристите през летните месеци.

Териториално устройство на по-големите села в община Елена е добро. В някои от тях са реализирани подобрения на обществената среда, което повишава качеството на живот.	Разпръснатост на населението в малки селца и махалички, което затруднява тяхната поддръжка. Най-големия проблем в селата е състоянието на улиците и уличното осветление. Зелените и общите пространства в повечето села са занемарени.		Модернизация на уличното осветление и подобряване на уличната инфраструктура в селата с повече население. Създаване и облагородяване на зелени площи и места за отдих.	Влошаване качеството на живот и понижаване сигурността в селата. Засилване на тенденцията към обезлюдяване.
Добро ниво на предлагане на административни услуги от страна на общинската администрация. Създадена ел.среда за Е-община.	Ниско потребление на дигиталните услуги предоставяни от общината. Ниска култура и умения на населението за работа в електронна среда.		Разширяване на дигиталните услуги на общината. Провеждане на информационна кампания сред населението за работа в електронна среда.	Затруднен достъп до административните услуги, предлагани от общинската администрация. Липса на желание на местното население за работа в Е-среда.
Население, заетост, доходи и условия за развитие на човешкия потенциал			**Население, заетост, доходи и условия за развитие на човешкия потенциал**	
Запазена жизнеспособност и добра структура на населението. Населението на общината намалява с по-бавни темпове в сравнение със СЦР и областта.	Над 90% от населението живее в гр.Елена и 24 села. Под 10% от населението са разпръснати в останалите 99 населени места.		Повишаване на предприемаческата активност и насърчаване към устойчива заетост	Слаба икономическа активност и влошаване на условията за бизнес.
	Намаляването на населението е основно поради отрицателен естествен прираст. В гр.Елена населението намалява и поради отрицателен механичен прираст.		Облагородяване на населените места и повишаване качеството на живот за младите хора	Застаряване на населението. Тенденция за намаляване на населението и засилване на миграционните процеси от гр.Елена
Трудоспособните представляват над 50% от общия брой жители, като през последните години техния дял се запазва. Средното годишно възнаграждение се увеличава, а безработицата като цяло намалява. Активността на населението остава непроменена.	Местната икономика осигурява заетост на по-малко хора, спрямо тази в областта, което подсказва за необходимост от създаване на алтернативни форми на заетост и доход		Създаване на по-добри условията за бизнеса и привличане на местни и чужди инвеститори.	Запазване на сегашната икономическа структура и ниско ниво на инвестиции. Липса на интерес към територията от страна на местни и чужди инвеститори
	Заплащането на труда в преработващата промишленост, който може да даде най-голяма добавена стойност е сравнително по-ниско от сфери, които се дотират по един или друг начин от държавата и еврофондовете		Повече инвестиции в дейности с по-висока добавена стойност, диверсификация и разширяване на производството.	Забавяне и нисък растеж на зплатите и икономическа миграция на трудоспособно население в търсене на по-висок доход. Намаляване на относителния дял на трудоспособното население

	Ниските заплати в туризма, търговията, ремонта на автомобили и мотоциклети може да доведе до икономическа миграция на трудоспособно население в търсене на по-висок доход;		Дейности за насърчаване и подпомагане на предприемаческата активност с приорите към младите. Логистична подкрепа и помощ при участия в програми като Еразъм + и др. Организиране на дуална форма на обучение.	Ниска предприемаческа активност. Инерност и липса на интерес сред малдите хора да работят на територията. Ниска мотивация на младите хора за образование и преквалификация. Увеличаване на миграцията.
Образователния процес е обезпечен с МТБ и човешки ресурси. Образователната инфраструктура отговаря на основните потребности на населението.	Нарастване на неграмотността в следствие на нередовно посещение и липса на мотивация за учене. Намаляване на учениците в селата. Сравнително ниска степен на застъпените иновативни и интерактивни практикти в образователния процес.		Създаване на условия за въвеждане на повече иновации и дигитализация в образованието. Проекти за социална интеграция на малцинствените групи с участието на Общината, учителите, децата и родителите им.	Увеличаване на броя на отпадналите деца от образователната система, ниска степен на грамотност. Намляване на мотивацията за учене. Опасност от закриване на училища в селата.
	Отоплението на една част от образователните сгради се извършва на дърва, въглища и нафта. Освен това част от оборудването и обзавеждането в училищата в селата е остаряло и амортизирано.		Модернизиране и оборудване на учебните сгради, мерки за енергийна ефективност, вкл. въвеждане на ВЕИ.	Влошаване на състоянието на образователната инфраструктура, което от своя страна води до намаляване качеството на образователния процес. Увеличаване на разходите за поддръжка и енергия.
Спортната инфраструктура е на добро ниво. Практикуват се различни видове спорт. Ежегодно се провеждат състезания, което позволява провеждане на политика за масовизиране на спортните дейности.	Спортните съоръжения са концентрирани в град Елена. Сравнително ниско ниво на физическа култура сред младежите. Наличие на спортни съоръжения, които не могат да се използват (плувния басейн в училището). Спортните терени в по-големите села са в лошо състояние.		Реновиране на плувния басейн и спортните терени в по-големите села. Изграждане на повече мултифункционални площадки и фитнес съоръжения на открито за спортуване. Интегриране на дейности в сферата на спорта, образованието и туризма. Дейности по популяризиране на спорта и развитие на спортна култура	Влошаване на условията за развитие на спортните дейности на територията. Ниска спортната култура при младите. Намалена физическа активност и влошаване на здравето на жителите.

Богато културно-историческо наследство - археологически обекти, паметници и развити традиции и обичаи. Във всяко едно населено място се развива читалищна дейност. Богат културен календар - празници, фестивали и събори. Добре развит е общински музей с голямо разнообразие на експозиции, отразяващи културно-историческото наследство на територията.	Недостатъчно проучени археологически обекти. Слаба социализация на ареохологическите паметници, както и лоша инфраструктура за посещение, при някои от тях. Ниска степен на дигитализация и интерактивност в публичното и интернет пространство.		Съхраняване, социализация, маркетинг и популяризиране на културно-историческото наследство и развитие на туризма. Дейности по консервация, реставрация и социализация на архоелогическите обекти. Дейности по ремонт, реконструкция, мерки за енергийна ефективност на читалищните сгради. Дигитализация на културно наследство. Трансгранично сътрудничество.	Загуба на културно-историческо наследство. Неусвоен туристически потенциал и намаляване на интереса от страна на туристите. Изолация от националния и международен културен календар. Влошаване на състоянието на сградите на някои читалища, затрудняване или спиране тяхната дейност
Функциониращ център за извънболнична и спешна медицинска помощ. Наличие на аптеки и оптика в гр.Елена.	Липса на здравни услуги и аптеки в селата. Затруднен достъп до специализирана медицинска помощ. Няма ренгенова лаборатория за диагностика. Спешния център обслужващ общините Елена и Златарица разполага само с една линейка.		Инвестиции в модерно оборудване за диагностика и телемедицина. Реализиране на съвместни проекти със СМЦ В.Търново за подобряване на спешната помощ на територията.	Традиционна медицина със стари методи на лечение и ниска степен на ефективност.
	Сградата на бившата болница не се използва, поради несъстоятелност и неуредена собственост. Това е пречка за реализация на ремонтни дейности и модернизация.		Уреждане на собствеността и инвестиции в модернизация на медицинския център, в това число и хосписа.	Проблема със собствеността на сградата на бившата болница остава нерешен. Влошаване на условията за предоставяне на здравни услуги.
	Трудности в кадровата политика. Затруднен достъп до здравни услуги на жителите от селата.		Обучение на парамедици и организиране на мобилни екипи. Подобряване на условията за работа	Липса на здравни услуги в населените места извън общинския център. Застаряване и загуба на медицински персонал.
	Ниска здравна култура на населението. Сравнително висока заболеваемост на населението		Провеждане на здравни кампании сред населението, в т.ч. в училища и детски градини и уязвими групи с цел повишаване на здравната и физическата култура.	Висока заболеваемост, породена от липса на профилактика ниска здравна култура
Основните социални услуги са добре развити и се предлагат на високо качество. Общината е	Социалните услуги насочени към възрастните хора, в това число и без увреждания не са достатъчно добре развити.		Подобряване на социални услуги за възрастни хора.	Увеличаване изолацията на възрастните хора, особено в малките населени места.

натрупала богат опит в реализирането на проекти в социалната сфера, финансирани по различни донорски програми. В резултат на това е осигурена непрекъснатост при някои социални услуги като ДСП и услугите за деца. Социалната инфраструктура е в сравнително добро състояние.	Недостатъчна мобилност на социалния патронаж.		Интегрирана социална и здравна услуга от мобилни екипи. Закупуване на автомобили за по-добра мобилност.	Ограничаване на достъпа до социални услуги, особено в селата
	Има необходимост от предоставяне на нови социални услуги		Разкриване на нови социални услуги. Подобряване качеството на предлаганите социални услуги и обхващане на нови уязвими групи от територията	Уязвими групи извън обхвата на социалните услуги.
	Кадрова криза в областта на социалните услуги. Ограничен достъп до преквалификационните курсове и увличане на повече млади хора в сектора на социалните услуги.		Обучения и супервизия на персонала, насърчаване на доброволчеството, стажуване и други. Реализиране на проекти в сътрудничество с образователните структури.	Понижаване на качеството на социалните услуги, поради липса на квалифициран персонал и финансиране
	В някои сгради като хосписа за палиетивни грижи и ЦНСТПДУИ в с. Илакор рът имат нужда от ремонт. Наличие на неизползвани общински сгради с цел предоставяне на социални услуги		Ремонт и обновяване на съществуващата МТБ. Създаване на дом за възрастни в неизползвана сграда на училището в с.Тодювци	Влошаване на състоянието на сградите за социални услуги и неизползвана налична материална база.
Околна среда			**Околна среда**	
Добро качество на питейната вода и наличие на повърхности и подземни водни на територията, които в голяма степен задоволяват нуждите на населението. Изградената водопроводна мрежа обхваща цялото население на общината.	Намаляване дебита на водата, поради промяна на подземните потоци. В някои населени места има недостиг на вода. Разпределителните мрежи не са в добро състояние. Големи загуби на вода, вследствие на остарялото оборудване на водопреносната мрежа и сградните отклонения.		Проучване за нови водоизточници. Намиране на технологични решения за гарантирано водоснабдяване на селата около язовир "Йовковци". Инвестиции в рехабилитация и ремонт на водопроводни мрежи в сътрудничесвто с ВиК дружеството.	Не добро сътрудничество между ВиК "Йовковци" и Общината. Увеличаване на загубите на вода и риск от режим в летните месеци, вследствие на амортизираната водопреносна мрежа.
Град Елена е с почти изцяло изградена канализационна мрежа. В някои от по-големите села има местни локални мрежи.	Канализационна мрежа в селата липсва и отпадните води се заустяват в индивидуални водоплътни изгребни ями, реки и дерета. Градската канализация не обхваща цялото население. Голяма част от нея е амортизирана, остаряла и компрометирана. Няма ПСОВ, като отпадните води се заустват в р. Еленска и от там р. Златаришка		Реконструкция на съществуващата канализацията и доизграждане на нова, покриваща на 100% гр. Елена. Изграждане на ПСОВ.	Замърсяване на околната среда и водите на р. Еленска и Златаришка, което се отразява негативно и върху здравето на местните жители. Нарастване цената на услугите за ВиК. Предвидените проекти да не се реализират, поради организационни и финансови причини.

Сметосъбирането обхваща цялото насаление на община Елена. Закриване и рекултивация на общинско депо за ТБО. Осигурено е събирането и извозването на опасни и строителни отпадацъци.	Отпадъка на човек от населението през последните години нараства. Недостатъчни възможности за разделно събиране и третиране на отпадъци. Ниска честота на събиране на ТБО в някои села с развит туризъм. Затруднено преминаване на камионите за смет по еднолентовите общински пътища между селата. Нерегламентирани сметища, затрапване на отпадъци и ниска култура на населението и гостите на Елена.		Осигуряване на повече съдове за раздлено събиране на битовите отпадъци - контейнери, кофи и други. Закупуване на нова техника за извозване на отпадъци, която да намали щетите по еднолентовите пътища и да събира по-регулярно отпадъка. Изграждане на площадка за събиране и инсталация за предварително третиране и рециклиране на отпадъци. Организиране на кампании и обучения за информирането и консултирането на обществеността и бизнеса по въпросите за управлението на отпадъците.	Увеличаване на отпадъците и нерегламентираните сметища, което замърсява оконата среда и е опасно за здравето на човека. Повишаване на напрежението между местните жители и туристите, заради ниска култура по отношение на отпадъците. Неусвоен потенциал за третиране на отпадъци и въвеждане на елемент от кръгова икономика.
Качеството и чистотата на въздуха, радиационния фон и шумът като цяло отговарят на законоустановените норми.	Отчетено е сезонно превишаване през зимните месеци (отоплителния сезон) на нивата на финните прахови частици и сероводорода. Нивата на шумово натоварване и замърсяване на въздуха са по-високи в града и селата, през които минават републиканските пътища		Редовно поддържане на пътната инфраструктура и уличната мрежа. Поддържане на съществуващи и създаване на нови зелени пространства. Реорганизиране на градската мобилност и стимулиране на алтернативни начини на предвижване. Насърчаване употребата на горива в бита с по-добри екологични характеристики. Мерки за енергийна ефективност на сгради и внедряване на ВЕИ чрез фондове на ЕС.	Административни пречки, лоша организация, и недостиг на финансови средства за реализране на планираните проекти, водещи до подобряване на жизнената градска среда, подобряване чистотата на въздуха и намаляване на шума. Липса на активност от страна на населението при прилагане на мерките за въздуха и шума.
На територията на община Елена има 3 защитени зони, 2 резервата, 4 защитени местности и 1 пиродна забележителност, които съхраняват биологичните видове и природните дадености.	Специален режим, който ограничава дейностите в тези защитени зони. Не могат да се извършват стопански дейности.		Развитие на еко и природен туризъм. Реализиране на проекти за съхранение на биоразнообразието и опазване на околната среда	Нарушаване на екосистемите в защитените територии и намаляване на биоразнообразието.
Почвите в района на общината са относително чисти с добро екологично състояние.	Отглеждат се монокултури (житни), което изтощава почвите. Почвата е поддатлива на водна ерозия.		Изготвяне на Програма за опазване, устойчиво използване и възстановяване	Недостъчен капацитет и квалификация за управление на програмата за опазване на почвите

Територията на община Елена не попада в списъка на нитратно уязвимите зони.			на почвите, съобразена с нормативните изисквания и нуджите на територията.	
	На територията на община Елена са регистрирани 40 свлачища, голяма част от които засягат пътната инфраструктура.		Управление на геоморфоложките процеси, провеждане мероприятия и изграждане на антисвлачищни съоръжения	Разрушаване на почвата и активиране на свлачища. Разрушаване на пътна инфраструкра.
През територията на община Елена преминават 5 сравнително по-големи реки, дерата и рекички, които се вливат в тях. Изградени са 9 язовира, които са в добро състояние.	Реките и деретата не се почистват редовно.		Почистване на реките и дерета преминаващи през населени места от територията на общината.	Увеличаване на риска от наводнения. Съществува опасност от преливане на речните корита, в следствие на затлачване с наноси, растителност, боклуци и други
Местно управление			**Местно управление**	
Община Елена има добре изградена структура на управление с административен капацитет и технически ресурс за обезпечаване на своите дейности. Община Елена много добре си сътрудничи с местни и държавни органи на управление на ниво област, СЦР и национално ниво. Общинската администрация има богат опит за управление на проекти.	Бързо променящите се нормативни разпоредби и условията на финансиращите програми, изискват непрекъснато обучение на пресонала и актуализиране на работните процеси. Необходимост от разширяване на трансграничното и международно сътрудничество. Не са достатъчно използвани възможностите за финансиране от фондове на ЕС.		Повишаване на квалификацията на персонала за работа в дигитална среда и подброяване на уменията за работа с различни финансиращи програми. Създаване на ефективни партньорства за трансфер на добри практики в областта на местното самоуправление и насърчаване развитието на регионите в т.ч. и трансграничните.	Влошаване качеството на публичните услуги. Забавяне и не реализиране на проекти поради отказ от финансиране и липса на финансови средства. Загуба на възможности за финансиране от фондове на ЕС.
Сравнително добро сътрудничество между местната администрация, бизнеса и гражданите	Недостатъчна информираност на бизнеса и гражданите за дейностите и услугите, които Общината предоставя.		Дейности по разработване и прилагане на мерки за повишаване на информираността за общинската политика и услуги	Има вероятност взетите решения да се подкрепят от много малък брой хора.
	Недостатъчно ефективно и формално сътрудничество между заинтересованите страни (Общината, бизнеса и гражданите). Необходимост от повече включване на бизнеса и гражданите в управлението на общината.		Разработване и прилагане на механизми за участие на гражданите и бизнеса в процеса по вземане на решения. Развитие на социален капитал	Ниска подкрепа за политиките на Общината. Слаба инициатива, ниска степен на сътрудничество и отказ от поемане на отговорност от страна на бизнеса и гражданите при вземането на решения и тяхното прилагане.

13. Описание на взаимовръзките на анализа с резултатите от проведения хоризонтален социално-икономически анализ на районите на национално ниво, изготвен от „Национален център за териториално развитие“ ЕАД

В доклад 3 към хоризонталния социално-икономически анализ на районите на национално ниво са очертани основните силни – слаби страни и възможности – заплахи, с които следва да бъдат съобразени проектите, които ще бъдат планирани за реализиране през следващия период 2021-2027 год.

В следващата таблица са изведени основните изводи от Анализа на районите изведени от Доклади 1, 2 и 3 на хоризонталния икономически анализ (https://www.eufunds.bg/bg/oprd/node/2816), които са отчетени и в извършения анализ на територията на община Елена. Това дава възможност за разглеждане на взаимовръзката между двата анализа – къде има припокриване, както и къде се наблюдава разминаване.

Ниво на анализ	**Сравнителен анализ между заключенията очертани от Хоризонтален социално-икономически анализ (ХСИА-Доклад 3) и заключения в ПИРО Елена, изведени на база социално-икономически анализ на територията на общината**				
SWOT	**Силни страни**	**Слаби страни**		**Възможности**	**Заплахи**
	ДЕМОГРАФИЯ			**ДЕМОГРАФИЯ**	
ХСИА-Доклад 3	Сравнително висок дял на населението в групата 15 до 64 г., от която се формира основно трудовия потенциал;	Продължаващо намаляване и застаряване на населението; Намаляваща раждаемост и задържащо се високо равнище на общата смъртност;		Реализиране на програми и проекти за създаване на условия за задържане на населението в малките градски и селски общини и допълнителни мобилни услуги; Създаване на предпоставки за успешна реализация на младите хора – силна икономика с продуктивна работна сила, т. е. дългосрочна финансова сигурност за създаване на поколение;	Продължаващо намаляване на раждаемостта и високо равнище на обща смъртност - неблагоприятно влияние върху възпроизводството на населението;

ПИРО	Трудоспособните представляват над 50% от общия брой жители, като през последните години техния дял се запазва. Средното годишно възнаграждение се увеличава, а безработицата като цяло намалява. Активността на населението остава непроменена.	Намаляването на населението е основно поради отрицателен естествен прираст. В гр.Елена населението намалява и поради отрицателен механичен прираст.	Дейности за насърчаване към устойчива заетост и повишаване на предприемаческата активност; Облагородяване на населените места и създаване на по-добри условия за живот на младите хора; Създаване на по-добри условията за бизнеса и привличане на местни и чужди инвеститори; Повече инвестиции, разширяване на производството, диверсификация и създаване на алтернативни форми на заетост и доход;	Застаряване на населението. Тенденция за намаляване на населението и засилване на миграционните процеси от гр.Елена
	УРБАНИСТИЧНО РАЗВИТИЕ		**УРБАНИСТИЧНО РАЗВИТИЕ**	
ХСИА-Доклад 3	Сравнително равномерно развита мрежа от населени места в районите; Равномерно разположение на малките градове в националната територия;	Неравномерно разположение на мрежата от големи градове в районите; Голям контраст между развитието на столицата и на останалите градове; Недостатъчен финансов ресурс за реализиране на мащабно обновяване на градовете	Подобряване на връзките между градовете и селските райони за поддържане на жизнеността и на градовете и на селата чрез обмен на услуги; Ограничаване на екстензивното развитие на градовете върху земеделски земи и по ефективно използване на усвоени урбанизирани пространства в регулационни граници.	Засилване на моноцентричния характер на националната селищна мрежа;
ПИРО	Географското местоположение на Елена е сравнително благоприятно от гледна точка на свързаността, тъй като през нейната територия преминават частично 4 пътя от Републиканската пътна мрежа. Община Елена граничи с общини, които попадат в общо 4 различни области. Град Елена е определен от ниво 4, съгласно НКПР и НСРР.	Неприложимо	Цялостна рехабилитация на републикански път В.Търново - Елена - Сливен. Ремонт на пътя Елена - Твърдица и рехабилитация на пътя в посока запад за Дебелец и Килифарево. Развитие на сътрудничеството с общините В.Търново, Сливен и Златарица, както и трансгранично и междусекторно сътрудничество със страните по поречието на р. Дунав и Черно море.	Забавяне или неосъществяване на проектите за ремонти рехабилитация на републиканските пътища минаващи през територията на община Елена. Ограничена свързаност и намаляване на инвестициите в местната икономика. Запазване на моноцетричния характер на територията.

	ПАЗАР НА ТУРДА		ПАЗАР НА ТУРДА	
ХСИА-Доклад 3	Висок дял на заетост сред най-активното население;	Структурни проблеми на местните пазари на труда; Висок коефициент на безработица в общини и области от Северозападния и Северния централен район	Развитие на дуалното обучение и създаване на кадри с адекватни знания за регионалните пазари на труда; Създаване на условия за кариерно развитие	Задълбочаваща се демографска криза и влошаване на възпроизводството; Неовладяни емиграционни процеси за възрастови групи над 24 години; Икономическа криза и намаляване на работните места;
ПИРО	Трудоспособните представляват над 50% от общия брой жители, като през последните години техния дял се запазва. Средното годишно възнаграждение се увеличава, а безработицата като цяло намалява. Активността на населението остава непроменена.	Местната икономика осигурява заетост на по-малко хора, спрямо тази в областта, което подсказва за необходимост от създаване на алтернативни форми на заетост и доход. Заплащането на труда в преработващата промишленост, който може да даде най-голяма добавена стойност е сравнително по-ниско от сфери, които се дотират по един или друг начин от държавата и еврофондовете. Ниските заплати в туризма, търговията, ремонта на автомобили и мотоциклети може да доведе до икономическа миграция на трудоспособно население в търсене на по-висок доход.	Създаване на по-добри условията за бизнеса и привличане на местни и чужди инвеститори. Повече инвестиции в дейности с по-висока добавена стойност, диверсификация и разширяване на производството. Дейности за насърчаване и подпомагане на предприемаческата активност с приорите към младите. Логистична подкрепа и помощ при участия в програми като Еразъм + и др. Организиране на дуална форма на обучение.	Запазване на сегашната икономическа структура и ниско ниво на инвестиции. Забавяне и нисък растеж на заплатите и икономическа миграция на трудоспособно население в търсене на по-висок доход. Намаляване на относителния дял на трудоспособното население. Ниска предприемаческа активност. Инерност и липса на интерес сред малдите хора да работят на територията. Ниска мотивация на младите хора за образование и преквалификация. Увеличаване на миграцията.
	ОБРАЗОВАНИЕ		ОБРАЗОВАНИЕ	

ХСИА-Доклад 3	Добре развита наследена мрежа от училища, покриваща цялата страна; Добра материална база в училищата и висшите учебни заведения осигуряваща нормален учебен процес;	Намаляване на училищата и учениците; Недостатъчна интеграция на маргиналните групи в образователния процес		Разширяване на дуалната форма на обучение в професионалните училища; Въвеждане на ИКТ в образователния процес и разширяване обхвата на продължаващото образование; Интегриране на ромите в образователната система; Насочване на допълнителни ресурси към училищата в неравностойно положение;	Продължаващо закриването на училища и детски градини, предпоставка за обезлюдяване на отделни селища и райони; Увеличаване на броя на общини, в които проблемът с отпадането от училище е значителен;
ПИРО	Образователния процес е обезпечен с МТБ и човешки ресурси. Образователната инфраструктура отговаря на основните потребности на населението.	Нарастване на неграмотността в следствие на нередовно посещение и липса на мотивация за учене. Намаляване на учениците в селата. Сравнително ниска степен на застъпените иновативни и интерактивни практикти в образователния процес.		Създаване на условия за въвеждане на повече иновации и дигитализация в образованието. Проекти за социална интеграция на малцинствените групи с участието на Общината, учителите, децата и родителите им. Модернизиране и оборудване на учебните сгради, мерки за ЕЕ, вкл. въвеждане на ВЕИ.	Увеличаване на броя на отпадналите деца от образователната система, ниска степен на грамотност. Намляване на мотивацията за учене. Опасност от закриване на училища в селата. Влошаване на състоянието на образователната инфраструктура
	ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ			**ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ**	
ХСИА-Доклад 3	Добре развита мрежа от обекти на системата на здравеопазването; Голяма част от здравните заведения оборудвани с модерна техника;	Недостиг на медицински сестри в здравните заведения; Недостиг на медицински специалисти в някои области и общини; Нисък дял на общо практикуващи лекари;		Засилване ролята на първичната помощ и на профилактиката; Постепенно навлизане на електронно управление в здравеопазването; Осигуряване на мобилни екипи за отдалечени и обезлюдяващи се райони с възрастно и слабо подвижно население.	Закриване на многопрофилни болници в малките общини, без осигурена алтернативна услуга; Продължаваща емиграция на квалифицирани специалисти.

ПИРО	Функциониращ център за извънболнична и спешна медицинска помощ. Наличие на аптеки и оптика в гр.Елена.	Трудности в кадровата политика. Затруднен достъп до здравни услуги на жителите от селата. Недостиг на линейки. Затруднен достъп до специализирана медицинска помощ.		Инвестиции в модерно оборудване за диагностика и телемедицина. Реализиране на съвместни проекти със СМЦ В.Търново за подобряване на спешната помощ на територията. Обучение на парамедици и организиране на мобилни екипи. Подобряване на условията за работа	Традиционна медицина със стари методи на лечение и ниска степен на ефективност. Липса на здравни услуги в населените места извън общинския център. Застаряване и загуба на медицински персонал.
	СОЦИАЛНИ УСЛУГИ			**СОЦИАЛНИ УСЛУГИ**	
ХСИА-Доклад 3	Значителни средства от държавния бюджет за социални услуги, които нарастват ежегодно;	Недостиг на персонал, включително на квалифицирани кадри и текучество на персонала; Недостатъчно предлагани услуги за лица с разстройства, лица с деменция, възрастни хора;		Осигуряване на повече социални услуги с европейско финансиране; Разкриване на нови центрове за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания; Стимулиране на мрежата от доброволчески организации, вкл. и такива за социална подкрепа	Продължаващо застаряване на населението и нарастване на абсолютния и относителен дял на населението на възраст над 65 години; Голяма конкуренция за ресурси и недостатъчно финансиране на социалните услуги; Обезлюдяваща се национална периферия с преобладаващо възрастно, бедно и уязвимо население с големи потребности от социални грижи и услуги
ПИРО	Основните социални услуги са добре развити и се предлагат на високо качество. Общината е натрупала богат опит в реализирането на проекти в социалната сфера, финансирани по различни донорски програми. В резултат на това е осигурена непрекъснатост при някои социални услуги като ДСП и услугите за деца. Социалната	Социалните услуги насочени към възрастните хора, в това число и без увреждания не са достатъчно добре развити. Недостатъчна мобилност на социалния патронаж. Има необходимост от предоставяне на нови социални услуги. Кадрова криза в областта на социалните услуги. Ограничен достъп до преквалификационните курсове и увличане на повече		Подобряване на социални услуги за възрастни хора. Интегрирана социална и здравна услуга от мобилни екипи. Закупуване на автомобили за по-добра мобилност. Разкриване на нови социални услуги. Подобряване качеството на предлаганите социални услуги и обхващане на нови уязвими групи от територията. Обучения и супервизия на персонала, насърчаване на доброволчеството, стажуване и други. Реализиране на проекти	Увеличаване изолацията на възрастните хора, особено в малките населени места. Ограничаване на достъпа до социални услуги, особено в селата. Уязвими групи извън обхвата на социалните услуги. Понижаване на качеството на социалните услуги, поради липса на

	инфраструктура е в сравнително добро състояние.	млади хора в сектора на социалните услуги.		в сътрудничество с образователните структури.	квалифициран персонал и финансиране
	СПОРТ И СПОРТНА ИНФРАСТРУКТУРА			**СПОРТ И СПОРТНА ИНФРАСТРУКТУРА**	
ХСИА-Доклад 3	Добро представяне в множество спортове, стимулиращо младите поколения; Относително добре изградена мрежа в страната от наследени спортни обекти; Изградени множество многофункционални зали за мащабни състезания, спортни и културни събития	Остаряла, неподдържана и зле оборудвана материална база за спорт и спортни занимания;		Прилагане на цялостен концептуален модел за всички елементи на спорта – спорт за всички, спорт за високи постижения и спорт в свободното време; Споделено използване на изградени спортни обекти и съоръжения от спортисти и широка публика;	Промяна на правителствената политика и на приоритетите и оттегляне на подкрепата за спорта и спортната политика;
ПИРО	Спортната инфраструктура е на добро ниво. Практикуват се различни видове спорт. Ежегодно се провеждат състезания, което позволява провеждане на политика за масовизиране на спортните дейности.	Спортните съоръжения са концентрирани в град Елена. Сравнително ниско ниво на физическа култура сред младежите. Наличие на спортни съоръжения, които немогат да се използват (плувния басейн в училището). Спортните терени в по-големите села са в лошо състояние.		Реновиране на плувния басейн и спортните терени в по-големите села. Изграждане на повече мултифункционални площадки и фитнес съоръжения на открито за спортуване. Интегриране на дейности в сферата на спорта, образованието и туризма. Дейности по популяризиране на спорта и развитие на спортна култура	Влошаване на условията за развитие на спортните дейности на територията. Ниска спортната култура при младите. Намалена физическа активност и влошаване на здравето на жителите.
	КУЛТУРА И КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО			**КУЛТУРА И КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО**	
ХСИА-Доклад 3	Многообразно, многопластово и богато културно наследство с потенциал за социализация.	Голям брой НКЦ, трудни за картотекиране и поддържане; Липса на дигитален архив на културното наследство; Ограничено финансиране за проучване на недвижими културни ценности, в т.ч. археологически обекти		Социализация на културните обекти; Развитие на публично-частни партньорства; Използване на ИКТ в културните събития и привличане на млади творци.	Загуба на културни ценности, поради недостатъчна/закъсняла финансова подкрепа за разкриване, проучване, картотекиране, реставриране, консервиране и социализиране на НКН. Промяна на отношението към традиционните културни дейности и

				институции и отлив на публика;
ПИРО	Богато културно-историческо наследство - археологически обекти, паметници и развити традиции и обичаи.	Недостатъчно проучени археологически обекти. Слаба социализация на ареохологическите паметници, както и лоша инфраструктура за посещение, при някои от тях. Ниска степен на дигитализация и интерактивност в публичното и интернет пространство.	Съхраняване, социализация, маркетинг и популяризиране на културно-историческото наследство и развитие на туризма. Дейности по консервация, реставрация и социализация на архоелогическите обекти. Дейности по ремонт, реконструкция, мерки за енергийна ефективност на читалищните сгради. Дигитализация на културно наследство. Трансгранично сътрудничество.	Загуба на културно-историческо наследство. Неусвоен туристически потенциал и намаляване на интереса от страна на туристите. Изолация от националния и международен културен календар. Влошаване на състоянието на сградите на някои читалища, затрудняване или спиране тяхната дейност
	ИКОНОМИКА		**ИКОНОМИКА**	
ХСИА-Доклад 3	Увеличаващ се темп на производителност на труда; Най-ускорен темп на нарастване на производителността на труда в индустрията	По-малко инвестиции там, където са очертани демографски проблеми; Половината от средствата за разходи за придобиване на ДМА, реализирани в сектора на услугите; Най-малко средства за ДМА – в аграрния сектор;	Насоченост към високо технологични производства в първичния и вторичен сектори на икономиката; Цифровизация на производства и използване на съвременни ИКТ; Преход към кръгова икономика, намаляване на ресурсната и енергийна зависимост и намаляване и оползотворяване на отпадъците.	Нова финансова и икономическа криза; Намаляване или липса на подготвени кадри в отговор на новите предизвикателства пред икономическите сектори.
ПИРО	Местната икономика увеличава своята конкурентоспособност и добавена стойност. Производителността на един нает в местната икономиката през последните години нараства.	Намалява относителния дял на разходите за ДМА от нетните приходи от продажби за периода 2015 – 2019 г. Това се дължи основно в намалените инвестиции в преработващата промишленост.	Диверсификация на селскостопанските дейности. Пасищното животновъдство на територията на община Елена има много добра перспектива и възможности за развитие. Инвестициите в модернизация на земеделските стопанства и преработка на земеделски продукти. Насърчаване за преход към кръгова икономика и намаляване на ресурсната и енергийна зависимост	Ниска предприемаческа активност и дефицит на квалифицирана работна ръка. Лоша конюнктура и макрорамка. Слаб интерес към енергийната и ресурсна ефективност. Липса на квалифицирана работна ръка. Незадоволителни резултати при формиране на партньорства и междусекторни сътрудничества.

	ТУРИЗЪМ		ТУРИЗЪМ	
ХСИА-Доклад 3	Разнообразни и пространствено наситени туристически ресурси с възможности за комбиниране; Сравнително добра транспортна, техническа и спортна инфраструктура;	Неоползотворени туристически ресурси; Недостиг на знания в области като комуникация и ПР, онлайн маркетинг, иновации; Недостатъчно, неравномерно развита и зле поддържане туристическа и техническа инфраструктура;	Обвързаност с влиятелни международни туристически организации, по-добро позициониране и осигуряване на подкрепа за туристическия бранш; Застаряване на населението – нарастващо търсене на продукта „здравен туризъм”	Силни конкуренти – както по отношение на доминиращите туристически продукти на България, така и по отношение на алтернативните им форми; Промени в поведението, нагласите и мотивацията на туристите – нетърпимост към остаряло предлагане, липса на иновации, информационни дефицити
ПИРО	Нивото на услугите свързани с туризма на територията на община Елена е сравнително добро (188 места за настаняване 44 заведения). Доброто съчетание на природно и културно-историческо наследство, както и развитието на туристическите услуги. Сравнително добра транспортна, техническа и спортна инфраструктура	Бурно и хаотично развитие на туризма през последните години. Напливът на туристи води до увеличаване на доходите, но и до повишаване на дискомфорта за местните хора, увреждане на инфраструктурата и екопътеките, както и до замърсяване с отпадъци. Ниският социален капитал е сред основните проблеми за развитието на Елена и туризма на територията, подобно на повечето общности в България. Липса на концепция и единна организация за създаване и развитие на нови интегрирани туристически продукти	Необходимост от стратегия за развитие на туризма и развитие на социалния капитал, които да подобрят взаимоотношенията между заинтересованите страни. Реализиране на инвестиции в пътища, ВиК, облагородяване на населените места, поддръжка на туристическата инфраструктура и опазване на околната среда. Привличане на нови групи турсти чрез по-добра презентация и дигитализяция на културно-историческото наследство, така че да се даде по-висока добавена стойност на туристическия продукт.	Слаб интерес и активност от страна на заинтересованите страни. Влошаване на резултатите в туризма. Неусвоен потенциал за развитие на комплексен туристически продукт на база богатото културно-историческо наследство и природните дадености на територията. Лоша конюнктура на пазара, силна конкуренция и промяна в търсенето
	ТРАНСПОРТНА ИНФРАСТРУКТУРА		ТРАНСПОРТНА ИНФРАСТРУКТУРА	

ХСИА-Доклад 3	Висока степен на изграденост и гъстота на съществуваща транспортна инфраструктура; Изградени транспортни връзки между железопътната мрежа, пристанищата за обществен транспорт с национално значение и пътната инфраструктура.	Недоизградени участъци от автомагистрали и/или скоростни пътища; Териториални диспропорции в изградеността на общинската пътна мрежа		Развиване и поддържане на съществуващата инфраструктура в национален план. Изграждане на интермодални хъбове и логистични центрове на ключови места в транспортната мрежа.	Влошаване състоянието на изградената инфраструктура, поради отлагани ремонти; Влошаване качеството на предоставяните пътнически автобусни и железопътни услуги; Деинтеграция на страната от международния транспортен трафик, а в национален планизолиране на периферните общини;
ПИРО	През територия на Елена преминават частично 4 пътя от Републиканската пътна мрежа. Висока гъстота на общинската пътна мрежа, свързваща всяко едно населено място на територията на община Елена. Една част от общинските пътища са рехабилитирани и поддържани	На територията на общината има само автомобилен транспорт. Основните пътища: В.Търново - Елена - Сливен е частично ремонтиран; Елена - Тврдица е с ограничена пропускливост и се образуват свлачища; Елена - Дебелец в посока запад е в лошо състояние и трафика по него е доста слаб. По-голямата част от междуселищните общински пътища са в незадоволително състояние.		Цялостна рехабилитация на републикански път В.Търново - Елена - Сливен. Ремонт на пътя Елена - Твърдица и рехабилитация на пътя в посока запад за Дебелец и Килифарево. Рехабилитация на част от общинските пътища, особено в зони с потенциал за развитие на туризъм. Ремонт и поддръжка на мостовите съоръжения	Забавяне или неосъществяване на проектите за ремонти рехабилитация на републиканските пътища минаващи през територията на община Елена. Влошаване състоянието на общинските пътища. Лоша организация и управление на проектите и дефицит на финансови средства
	ЕНЕРГИЙНА ИНФРАСТРУКТУРА			**ЕНЕРГИЙНА ИНФРАСТРУКТУРА**	
ХСИА-Доклад 3	Добре развита електропреносна мрежа	Ограничено развитие на битовата газификация		Децентрализирано производство на енергия от ВИ, особено биомаса; Повишаване на ЕЕ, особено в сградния сектор;	Продължаващо изоставане в битовата газификация и не усвояване на природния газ като високо ефективен и екологичен енергоносител;

ПИРО	Електроразпределителната мрежа средно напрежение е добре развита и осигурява електрозахранване на всички населени места от общината.	Има участъци с нарушени механични и електрически параметри. Община Елена е сред общините, които през зимата отчитат много системни аварии. Енергийните нужди се задоволяват от твърди и течни горива. На територията няма газоснабдяване.	Изграждане и внедряване на ВЕИ за публични, производствени и частни нужди. Подобряване на енергийната ефективност на жилищни, публични и производствени сгради на територията.	Забавяне или неизпълнение на проекти за енергийна ефективност. Липса на интерес и икономическа рентабилност за ползване на ВЕИ. Лошо управление и дефицит на финансови средства.
	ТЕЛЕКОМУНИКАЦИИ		**ТЕЛЕКОМУНИКАЦИИ**	
ХСИА-Доклад 3	Добро покритие с фиксиран широколентов достъп (ШЛД)	Ограничено или дори липсващо покритие в някои малки градове и населени места, разположени в периферни, слабо населени райони	Обезпечаване на ШЛД и в селските райони, отговарящ на изискванията на новите комплексни електронни услуги;	Задълбочаване на дисбалансите в широколентовото покритие, така че „информационното откъсване“ да задълбочи другите различия;
ПИРО	Съобщителната и телекомуникационната мрежа в общината е сравнително добре развита - телефон, интернет, пощенски и куриерски услуги	Достъп до интернет не се предлага във всички населени места, като липсата му особено сериозно се усеща в южната част от територията на общината, където се намират и по-голямата част от къщите за гости.	Инвестиции в разширяване капацитета на телекомуникационната мрежа и внедряване нови технологии (5G) от страна на националните и местните оператори.	Недостатъчно потребление и икономическа обосновка за инвестиции в областта на телекомуникациите.
	ВиК		**ВиК**	

ХСИА-Доклад 3	Централизирано водоснабдяване осигурено почти за всички населени места в страната;	Изключително високо ниво на загуби на вода; Влошено качество на водата в много от малките зони на водоснабдяване; Степента на отвеждане на отпадъчните води сред най-ниските в Европа; Сериозно изоставане в пречистването на отпадъчните води и постигане на съответствие с изискванията на ДПГОВ.		Изграждане на нови, подмяна и/или реконструкция и модернизация на мрежите и съоръженията на водоснабдителната система; Доизграждане и/или реконструкция и модернизация на канализационните системи и ПСОВ;	Продължаващ недостиг на финансови средства за подновяване на амортизираната водопроводна мрежа и нарастване на загубите Въвеждане на по-строг режим на водоснабдяване и/или нарастване цената на водата като следствие от увеличените загуби. Влошаване качествата на питейната вода поради порочни земеделски практики, при обилни валежи и слаб контрол в СОЗ Влошаване качествата на околната среда поради забавяне процеса на улавяне и пречистване на отпадъчните води
ПИРО	Изградената водопроводна мрежа обхваща цялото население на общината.	В някои населени места има недостиг на вода. Големи загуби на вода, вследствие на остарялото оборудване на водопреносната мрежа. Канализационна мрежа в селата липсва и отпадните води се заустяват в индивидуални водоплътни изгребни ями, реки и дерета. Градската канализация не обхваща цялото население. Няма ПСОВ, като отпадните води се заустват в р. Еленска и от там р. Златаришка		Инвестиции в рехабилитация и ремонт на водопроводни мрежи в сътрудничесвто с ВиК дружеството. Реконструкция на съществуващата канализацията и доизграждане на нова, покриваща на 100% гр. Елена. Изграждане на ПСОВ.	Увеличаване на загубите на вода и риск от режим в летните месеци, вследствие на амортизираната водопреносна мрежа. Замърсяване на околната среда и водите на р. Еленска и Златаришка, което се отразява негативно и върху здравето на местните жители. Нарастване цената на услугите за ВиК. Предвидените проекти да не се реализират, поради организационни и финансови причини.

	ОТПАДЪЦИ		**ОТПАДЪЦИ**	
ХСИА-Доклад 3	Количеството на образуваните битови отпадъци през последните години намалява; Депонирането на битови отпадъци намалява; Броят на депата и заетата площ намаляват на национално ниво през последните години.	Значително по-големи количества образувани отпадъци на човек в България в сравнение с ЕС; Степен на материално рециклиране на битовите отпадъци в България - под средното равнище за ЕС; Нерегламетирано използване на стари закрити сметища, очакващи рекултивиране	Завършване на мрежата от регионални депа и рекултивация на старите спрени от експлоатация депа; Развитие на системата за разделно събиране на отпадъците; Масово внедряване на съвременни решения за оползотворяване на отпадъците; Въвеждане на общински системи за компостиране на отпадъци.	Депонирането на битови отпадъци остава все още най-използваният в страната метод за третиране на битови отпадъци; Съпротива от местното население по отношение изграждането и функционирането на регионални депа
ПИРО	Сметосъбирането обхваща цялото население на община Елена. Закриване и рекултивация на общинско депо за ТБО. Осигурено е събирането и извозването на опасни и строителни отпадацъци.	Отпадъка на човек от населението през последните години нараства. Недостатъчни възможности за разделно събиране и третиране на отпадъци. Нерегламентирани сметища, затрапване на отпадъци и ниска култура на населението и гостите на Елена.	Закриване и рекултивация на общинско депо за ТБО. Осигуряване на повече съдове за разделно събиране на битовите отпадъци - контейнери, кофи и други. Закупуване на нова техника за извозване на отпадъци. Изграждане на площадка за събиране и инсталация за предварително третиране и рециклиране на отпадъци.	Увеличаване на отпадъците и нерегламентираните сметища. Неусвоен потенциал за третиране на отпадъци и въвеждане на елемнт от кръгова икономика.
	ОКОЛНА СРЕДА		**ОКОЛНА СРЕДА**	
ХСИА-Доклад 3	Значителни територии чист атмосферен въздух и без екологични проблеми; Относително добро екологично състояние на почвите в страната; Тенденции на намаляване на емисиите на парникови газове; Висок дял на НЕМ в България (сред първите три страни в ЕС)	Замърсяването с ФПЧ сред най-високите в ЕС; Високо ниво на шума; Предотвратяването на наводнения не е на нужното ниво;	Използване на финансовите инструменти на ЕС, за решаване на проблемите, свързани с опазването на околната среда в страната; По-висока енергийна ефективност и използване на възобновяеми енергийни източници; Ангажиране на бизнеса в усилията за опазване на околната среда;	Продължаващ недостиг на финансов ресурс за бързо и цялостно справяне с проблемите.

ПИРО	На територията на община Елена има 3 защитени зони, 2 резервата, 4 защитени местности и 1 природна забележителност, които съхраняват биологичните видове и природните дадености. Качеството на въздуха, радиационния фон и шумът отговарят на нормативите. Почвите в района на общината са с добро екологично състояние.	Отчетено е сезонно превишаване през зимните месеци (отоплителния сезон) на нивата на финните прахови частици и сероводорода. Нивата на шумово натоварване и замърсяване на въздуха са по-високи в града и селата, през които минават републиканските пътища. Почвата е поддатлива на водна ерозия. На територията на община Елена са регистрирани 40 свлачища, голяма част от които засягат пътната инфраструктура.	Насърчаване употребата на горива в бита с по-добри екологични характеристики. Мерки за енергийна ефективност на сгради и внедряване на ВЕИ чрез използване на фондове на ЕС. Управление на геоморфоложките процеси, провеждане мероприятия и изграждане на антисвлачищни съоръжения. Почистване на реките и дерета преминаващи през населени места от територията на общината.	Административни пречки, лоша организация, и недостиг на финансови средства за реализране на планираните проекти, водещи до подобряване на жизнената градска среда, подобряване чистотата на въздуха и намаляване на шума. Липса на активност от страна на населението при прилагане на мерките за въздуха и шума.
	УСВОЯВАНЕ НА СРЕДСТВА ОТ ОБЩИНИТЕ ПО ОПЕРАТИВНИ ПРОГРАМИ		**УСВОЯВАНЕ НА СРЕДСТВА ОТ ОБЩИНИТЕ ПО ОПЕРАТИВНИ ПРОГРАМИ**	
ХСИА-Доклад 3	Налице е определен административен капацитет в местните власти за усвояване на средства по оперативни програми;	Зависимост на броя на изпълняваните проекти по различните програми от капацитета на местните администрации, а не от социално икономическото развитие и потребностите на общините;	Мярка в осите за Техническа помощ към отделните програми за повишаване капацитета в малките общини; Повишаване на относителния дял на съвместни проекти със значение за няколко общини за повишаване на капацитета и на синергичния ефект	Продължаващо пренебрегване на по-малките и слаборазвити общини от получаване на подкрепа от оперативните програми, което допълнително влошава тяхната устойчивост и растеж
ПИРО	Общинската администрация има богат опит за управление на проекти.	Бързо променящите се нормативни разпоредби и условията на финансиращите програми, изискват непрекъснато обучение на пресонала. Необходимост от разширяване на трансграничното и международно сътрудничество. Не са достатъчно използвани възможностите за финансиране от фондове на ЕС.	Повишаване на квалификацията на персонала за работа в дигитална среда и подброяване на уменията за работа с различни финансиращи програми. Създаване на ефективни партньорства за трансфер на добри практики в областта на местното самоуправление и насърчаване развитието на регионите в т.ч. и трансграничните.	Забавяне и не реализиране на проекти поради отказ от финансиране и липса на финансови средства. Загуба на възможности за финансиране от фондове на ЕС.

Част II. Цели и приоритети за развитие на община Елена за периода 2021-2027 г.

ПИРО на община Елена е разработен и ще се прилага като част от общата система от стратегически документи, установена със законодателните разпоредби и в рамките на националната политика за регионално развитие, като интегрира регионалното и пространственото развитие. В това отношение визията, стратегическите цели и приоритети са в съответствие с целите на кохезионната политика на ЕС за периода 2021- 2027 г. и допринасят в максимална степен към цел на политиката 5 „Европа по-близо до гражданите чрез насърчаване на устойчивото и интегрирано развитие на градските, селските и крайбрежните райони и на местните инициативи“. Визията, стратегическите цели и приоритетите на плана са съобразени с Националната концепция за пространствено развитие (НКПР) 2013 – 2025 и Интегрираната териториална стратегия за развитие на Северен централен район за периода 2021 – 2027 г., като допълва и допринася за тяхното успешно реализиране.

Стратегическата рамка на ПИРО Елена е изведена като логично продължение на проведените проучвания и анализи на територията, фокус групи и интервюта със заинтересовани страни, както и генерирани идеи за проекти от страна на местната общност, в съответствие с Методическите указания за разработване и прилагане на планове за интегрирано развитие на община за периода 2021 – 2027 г. на МРРБ. При определянето на визията, стратегическите цели и приоритети за развитието на община Елена за периода 2021 – 2027 г. е използван интегриран подход за планиране на регионалното и пространственото развитие на общината. Този подход осигурява взаимодействие с факторите, условията и потенциала за специфичното развитие на общината, мрежата от населени места и отделните сектори (производствени дейности, земеделие, туризъм, транспорт, зелена инфраструктура и др.), залегнали в Общия устройствен план (ОУП) за развитие на община Елена. Освен това прилагането на подхода отдолу – нагоре и използването на механизми за широко партньорство и координация между органите и институциите, бизнеса и гражданското общество, както и на общи инструменти за финансово подпомагане постига по-значим ефект и ефикасност за реализация на целите на плана.

Планът за интегрирано развитие на община Елена 2021-2027 г. си поставя 3 стратегически цели, разпределени в 10 приоритета, за реализирането на които са планирани 22 мерки, както следва:

Стратегическа цел 1: Създаване на условия за бизнес с по-висока добавена стойност в местната икономика

За реализирането на стратегическа цел 1 са заложени общо 3 приоритета, които е планирано да бъдат постигнати чрез изпълнението на общо 6 мерки, а именно:

Приоритет 1: Насърчаване към инвестиции в производствени дейности и подпомагане на предприемачеството – за постигането му са планирани две мерки:

Мярка 1.1: Ресурсна и енергийна ефективност в предприятията;
Мярка 1.2: Подпомагане на предприемачеството и привличане на външни инвеститори.

Приоритет 2: Развитие на интегриран туристически продукт – ще бъде постигнат чрез общо три мерки:

Мярка 2.1: Въвеждане на системен подход в управлението на туризма;

Мярка 2.2: Социализация и популяризиране на културно-историческото наследство;

Мярка 2.3: Туристическа инфраструктура и създаване на атракции.

Приоритет 3: Подобряване състоянието на пътната инфраструктура и свързаност – за реализирането му е планирана една мярка:

Мярка 3.1: Общински пътища.

Стратегическа цел 2: Опазване на околната среда и подобряване условията за живот

Стратегическата цел ще бъде постигната посредством 3 приоритета, които ще бъдат постигнати чрез общо 7 мерки, разпределени както следва:

Приоритет 4: По-добро управление на отпадъците – ще бъде постигнат чрез 2 мерки:

Мярка 4.1: Разделно събиране и сметоизвозване;

Мярка 4.2: Инвестиции в сепариране и рециклиране на отпадъци.

Приоритет 5: Опазване на водите и почвите – за да бъде реализиран, са планирани общо 2 мерки:

Мярка 5.1: Водоснабдяване и пречистване на отпадните води;

Мярка 5.2: Бедствия и свлачища.

Приоритет 6: Облагородяване на населените места, за постигането на който са планирани 3 мерки:

Мярка 6.1: Публични сгради;

Мярка 6.2: Жилищни сгради;

Мярка 6.3: Градска среда и населени места

Стратегическа цел 3: По-добра грижа за хората и развитие на човешкия и социалния капитал

За да бъде постигната Стратегическа цел 3, са планирани общо 4 приоритета, които ще бъдат реализирани посредством общо 9 мерки, а именно:

Приоритет 7: Интегрирано взаимодействие и повишаване качеството на социалните и здравните услуги, в обхвата на който има две мерки:

Мярка 7.1: Модернизация на материалната база за предоставяне на здравни и социални услуги;

Мярка 7.2: Внедряване на нови социални и здравни услуги.

Приоритет 8: Създаване на по-привлекателна среда за учене и спорт - ще бъде постигнат чрез общо три мерки:

Мярка 8.1: Модернизиране на образователните институции;

Мярка 8.2: Младежки дейности и личностно развитие;

Мярка 8.3: Условия за физическа активност и отдих.

Приоритет 9: Развитие на културните дейности и съхранение на местните традиции и обичаи – в неговия обхват има планирани общо две мерки:

Мярка 9.1: Културна инфраструктура;

Мярка 9.2: Културен обмен и сътрудничество.

Приоритет 10: Подобряване на местното самоуправление – този приоритет ще бъде реализиран посредством две мерки:

Мярка 10.1: Повишаване капацитета на управление на общинската администрация;

Мярка 10.2: Партньорство и развитие на социалния капитал.

Подробна информация относно мотивите за избора на конретните цели, мерки и приоритети и тяхната интегрирана свързаност е представена в част V. от настоящия документ.

Органограма на Стратегическата рамка на ПИРО Елена за периода 2021 – 2027 г. със съответната йерархичност е разгледана на фигурата, представена по-долу.

Фиг. 32: Орагнограма, отразяваща Стратегическата рамка на ПИРО Елена 2021-2027г.

ВИЗИЯ: ***Община Елена – територия с чиста природна среда, богата култура, дълга и вълнуваща история, популярна дестинация за културен, кулинарен и опознавателен туризъм, на която живеят хора с висок жизнен стандарт, непрекъснато развиващи своя човешки и социален потенциал като създават добри условия за бизнес с висока добавена стойност***

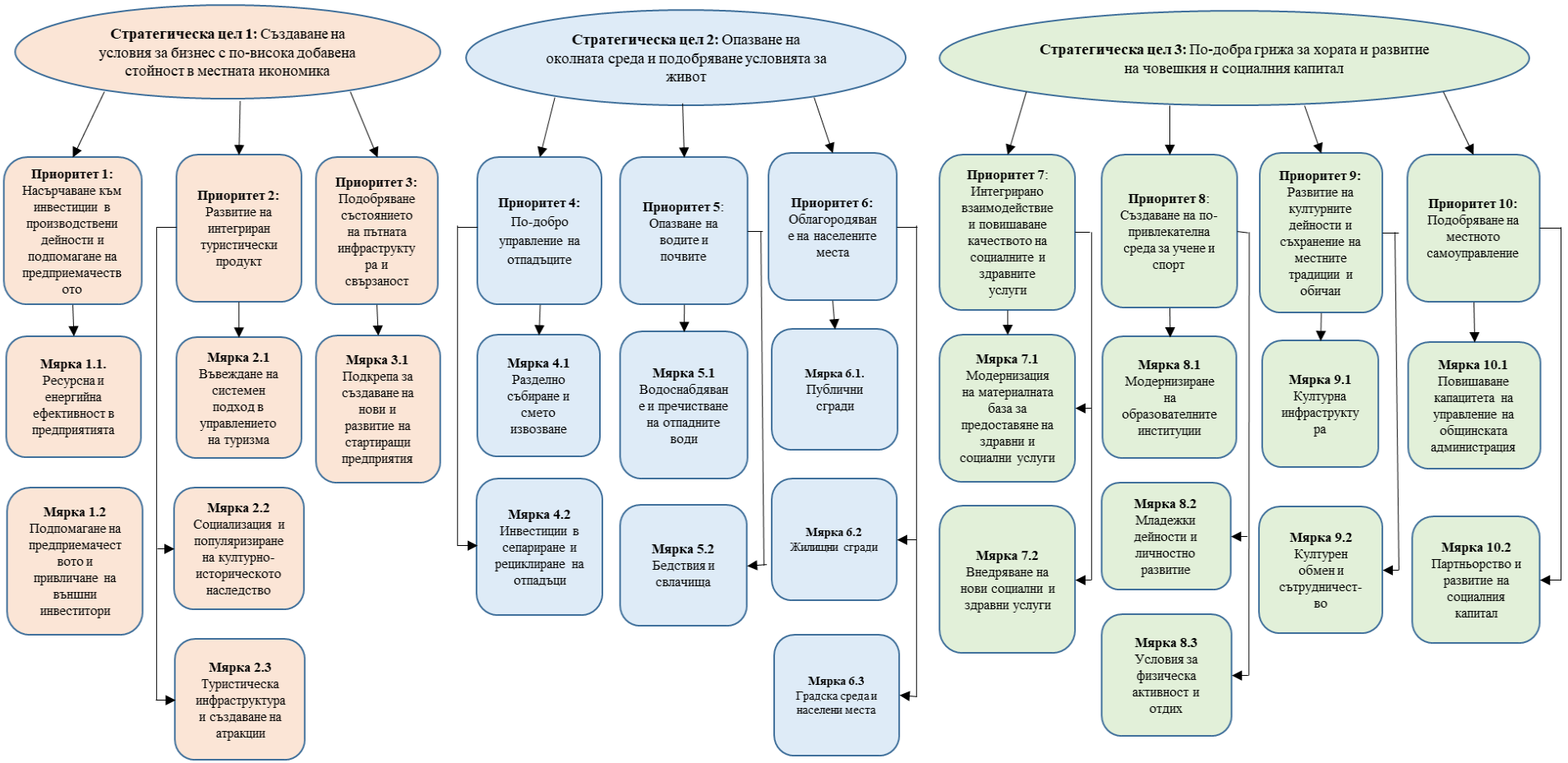

Част III. Описание на комуникационната стратегия, на партньорите и заинтересованите страни и формите на участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност

Комуникационната стратегия (КС), която ще бъде приложена както при изготвянето на Плана за интегрирано развитие на община Елена, така и при неговото прилагане, съдържа в себе си дейности, с които да бъдат постигнати няколко основни цели, а именно:

- Осигуряване на необходимата публичност и прозрачност;
- Предприемане на всички възможни мерки за поддържане на интереса и мотивацията за участие на местните общности както при определянето, така и при изпълнението на заложените мерки за реализацията на целите и приоритетите на ПИРО.
- Създаване на възможно най-много условия за прилагане на принципа за партньорство и сътрудничество между заинтересованите страни: общинска администрация, гражданите и неправителствените организации, различните представители на бизнеса, а също така и сътрудничество с държавни и общински институции и други организации извън територията на община Елена.

За да бъдат постигнати така определените цели, е използвана КС, която създава необходимите условия за прозрачност на процеса по изготвяне и реализация на плана, като в същото време гарантира прилагането на принципа на партньорство и сътрудничество. В тази връзка при изготвянето на ПИРО са следвани и максимално приложени принципите на метода „отдолу-нагоре“, което дава възможност на местните лидери и активни граждани да се възползват и да вземат основополагащо участие в този процес. Поради тази причина КС представлява сбор от стъпки, посредством които на всеки етап по изготвянето на ПИРО и неговата последващо изпълнение да се търси съответното одобрение, като в същото време са планирани и набор от подходящи мерки и действия, които дават възможност за проследяване и отчитане на постигнатите цели и резултати след реализацията на конкретни дейности от ПИРО.

Предвид факта, че са налице два етапа, а именно: етап I-ви – по самата подготовка и изготвяне на ПИРО и етап II-ри – процес по реализация и отчитане на ПИРО, то и Комуникационната стратегия е изградена от две основни части: Комуникационен план за подготовка на ПИРО и Комуникационна стратегия за изпълнение и отчитане на ПИРО, които имат и своята специфика.

Част I - Комуникационен план за подготовка на ПИРО

Комуникационният план за подготовка на ПИРО Елена бе предварително изготвен по начин, който да осигури както максимална прозрачност и публичност, така и условия за да бъдат приложени и всички възможни мерки за поддържане на интереса и мотивацията за участие на представителите на местните заинтересовани страни при определянето на целите и приоритетите на плана. По време на изпълнение на заложените в Комуникационния план дейности бяха създадени условия чрез реализирани различни форми за участие на

заинтересованите организации (общински и неправителствени), икономическите и социалните партньори, както и с физически лица и представители на юридически лица, имащи отношение към развитието на общината, които дават им дават възможност да влизат в дискусии, обсъждане и съгласуване на залаганите цели, приоритети и мерки в ПИРО за периода 2021-2027 г.. Съществена част от Комуникационния план бе да се създаде възможност предоставяната информация да достигне до максимален брой представители на заинтересованите страни и да се осигури тяхното участие в обсъжданията и вземането на решенията. Съществената част от Комуникационният план за подготовка на ПИРО бе да се идентифицират и включат заинтересованите страни и гражданското общество чрез подходящи форми, в т.ч. и кампания за конкретизиране на проектни идеи, които да бъдат включени в програмата за реализация на плана. Поради тази причина от основно значение бе да се определи кои са заинтересованите страни, да се влезе в конкретни разговори с техни представители с цел да се уточнят техните потребности и очаквания за участието им по отношение на резултатите и ползите за общността от подготовката, планирането и прилагането на ПИРО. В тази връзка бяха определени целеви групи (представители на различните заинтересовани страни), с които чрез пряко взаимодействие бе извършен процеса по подготовка и изготвяне на ПИРО Елена.

Целеви групи (заинтересовани страни)

Целевите групи, към които комуникационният план бе насочен, са разделени на два типа - вътрешни и външни целеви групи, които взеха участие в организираните работни групи. Целта на работните групи е чрез тях да се даде възможност за представителност и участие на максимален брой засегнати страни, като за останалите се осигурява непрекъснат публичен достъп до информация и възможност за излагане на становища на всички етапи от разработването и реализацията на ПИРО.

При определяне на използваните канали за комуникацията бе взето предвид нивото на информираност на дадена група, поради което бе специфичен за всяка една от тях. В тази връзка публично на сайта на общината бяха представени и постоянно достъпни образци на анкетна карта и проектен фиш, чрез които гражданите имаха възможност да идентифицират проблемите, които виждат и усещат в средата около тях, както и да предложат решения, за да се постигне положителна реалната промяна на тези проблеми. Заинтересованите страни условно са разпределени на две целеви работни групи:

Вътрешна целева група – това е групата, която се формира със заповед на кмета на община Елена, съгласно методическите указания, отговаря пряко за подготовката и одобряването на ПИРО и включва: служителите на общинската администрация, заместник-кметове, директори на дирекции, специалисти от отделните звена. Тази работна група определя етапите, практическите действия и приема програма - график за изработването на ПИРО. Групата е съставена от експерти с широк спектър от социално-икономическите дейности на територията. Във връзка с цел обсъждане и анализ на резултатите от проучването на нагласите, очакванията и намеренията на заинтересованите страни, както и генерираните идеи за проекти бяха осъществени посредством работни срещи на тази

вътрешна работна група. В следствие на извършените обсъждания и анализ на получените резултати от проучването и генерираните от местните жители проекти на по-късен етап бе определена и стратегическата рамка на ПИРО Елена.

Външни целеви групи – в тези групи влизат широк спектър от представители на заинтересованите страни. С цел да бъдат максимално привлечени да участват и да им бъде поддържано вниманието върху ПИРО бе от съществено значение да бъдат идентифицирани, от една страна на база на статистическите данни се определи, кои са тези страни на територията на общината, а от друга максимално да се създадат условия, техните представители да бъдат привлечени да вземат активно участие в процеса по изготвяне на ПИРО. Външните целеви групи бяха определени по сфери на дейност, както следва:

- ✓ Представители на местната и държавната власт;
- ✓ Представители на структурите на гражданското общество, в това число НПО, сдружения, клубове, настоятелства и други, с дейност в сферата на културата, образованието, младежта, спорта, туризма, околната среда, равенство и основни права и т.н.;
- ✓ Представители на икономическия сектор, в т.ч. предприятия, земеделски производители, кооперации, дружества и т.н. независимо от дейността;
- ✓ Граждани.

В периода май – юли 2021 год. бяха проведени 11 фокус групи с участието на заинтересованите страни (външни целеви групи), в които взеха участие общо 154 техни представители, чието процентно съотношение е показано в следващата фигура:

Фиг. 33

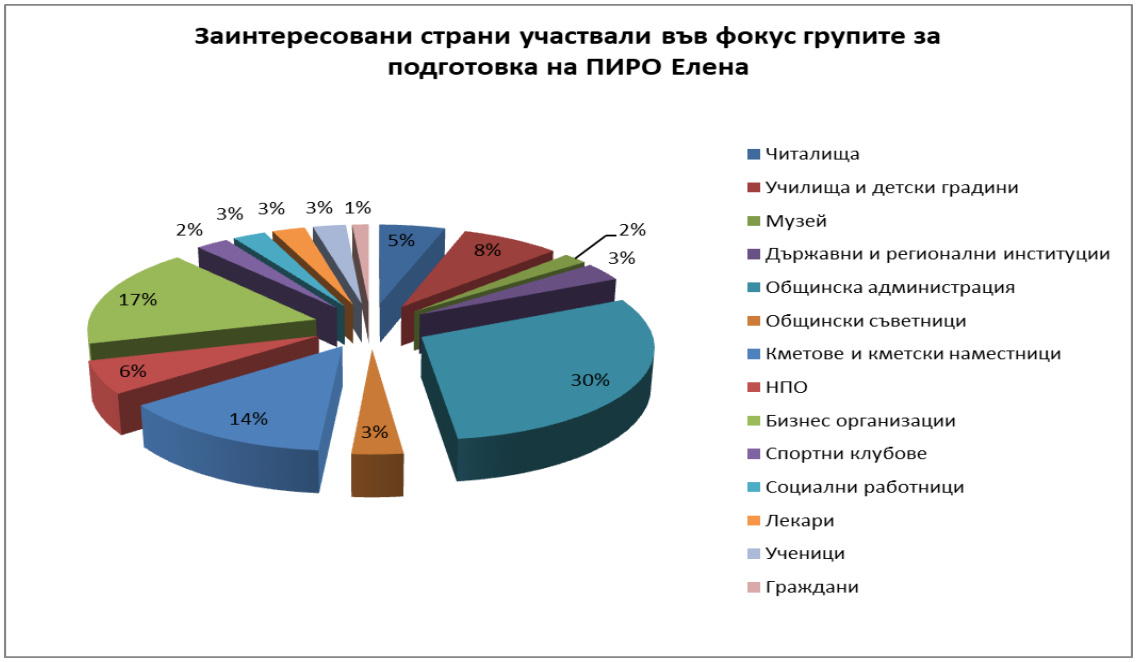

В рамките на теренното проучване, едновременно с фокус групите, се проведоха 12 интервюта с формални и неформални лидери, експерти и хора с мнение от различни области на социално-икономическия живот на общината: директорите на двете държавни горски

стопанства на територията, директора на училището в гр. Елена, директора на дирекция УТОС от община Елена, представител на туристическия център в града, председателя на местния съвет по туризъм, собственици на къщи за гости, представители на НПО сектора, производители и преработватели.

В духа на междусъседско сътрудничество бяха организирани и две срещи с представители на общинските администрации на съседните общини Златарица и Сливен. На тези срещи бяха обсъдени възможностите, които съществуват с цел планиране и изпълнение на съвместни проекти.

В последствие на база събраната обективна и субективна информация в рамките на 5 работни срещи на вътрешната група за подготовка ПИРО бяха прецизирани предмета, обхвата и бюджетите на част от генерираните проекти, други бяха отхвърлени, като в същото време се генерираха нови идеи и предложения.

Комуникационни дейности и канали

Комуникационните дейности и канали бяха избрани според спецификата на целевите групи, като целта бе да са осигури максимална възможност посланията да стигнат до желаната аудитория. Социологическите данни сочат, че намирането на информация чрез печатни материали, разпространявани официално, и чрез кореспонденция със служители от централната администрация е намаляло няколко пъти за разлика от намирането на информация чрез електронни и печатни медии, което остава почти непроменено. Получаването на информация чрез интернет и семинарно обучение се е увеличило и е станало доминиращо особено в условията на COVID кризата. Достъпът до интернет е както ценен източник, тъй като се използва интензивно, така и проблем, тъй като за много организации той не е сред основните им източници на информация. Практиката показа, че НПО са ориентирани към интернет и семинарите, докато бизнесът предпочита телевизията и пресата. В допълнение трябваше да бъде отчетено и наличието на значителна разлика в мотивираността за използване на видовете източници на информация, според това дали конкретните организации функционират в общинския център или в селата.

Под внимание бе взета и друга особеност на някои представители на заинтересованите страни, при които личният контакт остава ключов особено за тези групи, като хората с увреждания, жителите на селата, възрастните хора, хората с ниски доходи, представители на малцинствата и другите уязвими групи, тъй като често това са хора, които нямат уменията или средствата за достъп и ползване на тази информация. Вземайки тези факти предвид, в плана за комуникация се приложи балансирана комбинация от средства. В тази връзка, освен публикации в сайта на Общината, бяха отправени и директни покани до представители на отделните организации и представители на различните сфери от социално-икономическия живот на общината чрез директна комуникационна връзка.

С оглед на това използваните канали за комуникация в процеса на подготовка на ПИРО могат да бъдат разгледани като директни и индиректни, а именно:

- **Директни, които включват:**
  - Публични дискусии;
  - Работни /Фокус групи (16 бр./183 участници);
  - Партньорски срещи с експерти от съседните общини Златарица и Сливен;
  - Включени изследователски интервюта с местни формални и неформални лидери на обществено мнение (12 бр.);
  - Разпространяване на информационни съобщения за предстоящи срещи и обсъждания на ПИРО.

- **Индиректни, които включват:**
  - Анкетно проучване, обхващащо 101 души от споменатите по-горе ключови целеви групи;
  - Събиране на проектни фишове, отразяващи конкретните идеи в различни области на представителите на местните заинтересовани страни;
  - Поддръжка и регулярно обновяване с информация на интернет страницата на ПИРО.

В следствие бе събрана и обработена различна по характер информация за територията на общината, която:

- **отразява обективната реалност** под формата на статистическа информация за икономическото, демографското, социалното, културното и екологично развитие на общината, предоставената от местни и национални източници (НСИ, РИОСВ – Велико Търново, РЗИ, АСП, Община Елена и др.);

- **представя субективните мнения на хората от общността**, които са получени чрез: анкетно проучване (101 бр.), набрана информация от проведените работни срещи/фокус групи (11бр.) с 154 представители на заинтересованите страни и интервюта с лидери на местните социални и икономически групи (12 бр.);

- **дава представа за инвестиционните намерения на заинтересованите страни на територията**, установени чрез попълване на проектни фишове – предложени идеи за проекти (116 предложени проекта от 52 представители на заинтересованите страни).

Подробна информация за извършените проучване и анализ на нагласите и участието на целевите групи и заинтересованите страни в процеса по изготвянето на ПИРО Елена е представена в Приложение 4 към ПИРО, където е отразен и приносът на всеки един от участниците във връзка с разработката на плана за интегрирано развитие на общината.

Крайният резултат от всички срещи, интервюта, анализи и проучвания бе изборът на 67 броя инициативи и проекти, които са в интегрирана свързаност помежду си и се очаква

да имат най-голямо въздействие върху развитието на територията на община Елена за периода 2021 – 2027 г.

С цел да бъде осигурена максимална публичност и прозрачност относно процеса на подбор на проекти, протоколите от проведени срещи и фокус групи са публикувани на интернет страницата на Община Елена (https://elena.bg/section-217-content.html).

Част II – Комуникационна стратегия за реализиране на ПИРО

Успешната реализация на ПИРО Елена изисква Комуникационна стратегия (КС), която да съдържа набор от комуникационни цели и дейности, насоки за комуникация с различните целеви групи във връзка с неговото изпълнение за периода 2021 – 2027 г.

Комуникационната стратегия по отношение на ПИРО Елена (2021- 2027) е с предварително дефинирани цели, като в същото време трябва да има възможност да се обогатява и актуализира, съобразно променящата се среда и ефекта, която тази среда налага както в общината, така и на областно и национално ниво. Именно затова, за да се осигури актуалността и ефективността на комуникационните дейности, са предвидени и мерки за ежегодна актуализация на стратегията, когато това е наложително и необходимо.

Цели на Комуникационната стратегия

Основната цел на КС е да подпомогне изграждането и поддържането на положителен публичен образ на община Елена, както и да се осигури подкрепата и участието на различните заинтересовани страни по отношение дейността по реализация на ПИРО на общинската администрация. Основният метод, чрез който това може да бъде постигнато, е повишаването на публичността и прозрачността в управлението на местната власт, чрез разширяването на видовете използвани информационни дейности и стъпки, които имат потенциал да гарантират привличане на интереса на по-голям брой потребители към тях. Стремежът е от една страна да се постигне подобряване на взаимодействието и ефикасността в работата между служителите в отделните дирекции и отдели на общината, а от друга - осигуряването на по-добро взаимодействие и обратна връзка в отношенията между общината с гражданите, бизнеса, НПО и други заинтересовани страни.

Специфичните цели на КС при реализацията на ПИРО Елена са структурирани по следния начин:

- Информиране и образоване на всички заинтересовани страни за важните стратегически цели и теми, по които работи местната администрация при осъществяване на секторните политики на община Елена;
- Постигане на максимална прозрачност и публичност за начина на изпълнение на мерките от програмата за реализация, за резултатите от тях, както и за начина, по който се изразходват финансовите ресурси, по изпълнението на програмата за реализация на ПИРО.
- Осигуряване на надеждна и лесно проверима информация за мерките и инициативите на ПИРО на достъпен език за всички заинтересовани страни;

- Целенасочено стимулиране на активния диалог и дори търсене на съпричастност от всички заинтересовани страни на територията и търсене на обратна връзка за техните реакции и предложения.

Това може да се постигне чрез дългосрочна и ефективна комуникация по всички теми, отнасящи се до ПИРО. Изпълнението на специфичните цели зависи от изграждането на добри партньорски отношения с различни заинтересовани страни, лидери на мнение и ключови групи, свързани с функционирането и развитието на община Елена.

Необходимостта от определяне на целеви групи както при изготвяне на Плана за комуникация във връзка с изготвянето на ПИРО, така и при определянето на КС за прилагане на ПИРО, е от съществено значение. Дефинирането на целеви групи и очертаването на техните потребности дава насоки за посланията и подходите, чрез които да се осъществи най-ефективна комуникация, така че важните за община Елена теми не само да достигнат, но и да ангажират заинтересованите страни в процеса на реализиране на плана и отчитането на постигнатите резултати. С оглед на това са определени два вида целеви групи: външни и вътрешни.

Външни целеви групи

- **Жители на община Елена** – те са основните бенефициенти и потребители на услугите и политиките на общината. Въпреки че практиката показва известна пасивност от страна на тази целева група, трябва да се има предвид, че пряко или косвено за местните жители са важни всички дейности, които общината реализира в сферата на градоустройството, инфраструктурата, сигурността, чистотата и опазването на околната среда, здравеопазването, транспорта, образованието, формирането на местните данъци и такси, административното обслужване. Поради тази причина комуникационните канали, насочени към тази група, трябва да бъдат максимално активни и прозрачни. По този начин общината може да постигне необходимата подкрепа на местната общност за реализиране на избраната политика за развитие на територията и да поддържа добър имидж сред своите граждани;
- **Представители на бизнеса** – към тази група принадлежат представители на местния бизнес, инвеститори, предприемачи от страната и чужбина, които са заявили интерес към територията. За тях общуването и доброто сътрудничество с общината е важно, тъй като това влияе върху инвеститорския им интерес и тяхната стопанска дейност на територията на общината;
- **Представители на граждански организации** – обикновено подобни НПО представляват интереси на засегнати групи, които търсят форми за пряко общуване и партньорство. Затова и създаването на комуникационен канал с гражданския сектор е важно. При поддържането на комуникация с тях е важен специфичният подход към всяка отделна НПО, в зависимост от сферата на ангажираност;
- **Представители на политически и обществени общности** – тук принадлежат хората, които провеждат или участват активно във формирането на обществения

живот на територията на общината и които не са свързани задължително с местната власт на административно ниво. Това са културни и спортни активисти или ръководители на клубове, представители на професионални съюзи и гилдии, представители на местните политически сили, както и местни структури на национални институции;

- **Представители на медиите** – тази група е съществена поради факта, че основната ѝ функция е да се занимава с разпространението на информация. Поради тази причина медиите са важни канали за информация, по които се развива КС и по които необходимата информация може да достигне до целевите групи. В този смисъл медиите не са само потребители на информация, както всички останали групи, а и генератори – създават и трансформират важна за местното развитие информация, която стига до публиката. В тази връзка общината формулира медийна политика, основана върху регулярни събития, формати на общуване и интензивност, на които медиите са едни от основните участници.
- **Широка национална общественост, извън територията на общината** – в тази група влизат жители на други населени места, за които общината е потенциална дестинация за бизнес, туризъм, посещение на културни и спортни прояви и др. От съществено значение е да бъде приложения и ефективна комуникация с целеви групи (институционални, НПО, граждани и бизнес) извън територията на община Елена. ПИРО Елена (2021-2027) съдържа комплекс от политики, които ако бъдат успешно приложени и реализирани общината ще се превърне в привлекателно място за живот и бизнес. Ето защо е важно да се изгражда и поддържа позитивен имидж на общината на регионално, национално и международно ниво.

Вътрешни целеви групи

Служителите на общинската администрация и ръководителите и служителите на общински фирми често са в контакт с външните целеви групи. Това е част от работните им задължения. Реализацията на ефективна комуникация с външните целеви групи е в пряка зависимост от добрата вътрешна комуникация и организация на оперативните звена в рамките на администрацията. Затова именно вътрешните целеви групи на КС се определят като потребители на общата информация, генерирана от общината. Тази комуникация е важна, защото независимо от наличието на обща комуникационна политика на общината, именно тези представители на администрацията формират голяма част от представите за качеството на работа в администрацията. Тези представи могат да бъдат както позитивни, така и негативни и да предизвикват натрупвания в различни обществени слоеве, което да сложи отпечатък върху цялостната представа за общината.

Именно затова колкото по-добре служителите са запознати със сърцевината и целите на местните проекти и политики, с целите и работата на администрацията, толкова по-адекватно те ще могат да ги представят, защитават или обсъждат в т.ч. и в своето неформално обкръжение. Тези вътрешни групи могат да бъдат групирани като:

- **Заместник-кметове, директори на дирекции в общинска администрация** – това са фигурите в рамките на администрацията, за които въвеждането на вътрешни правила за комуникация е много важно, тъй като са ангажирани с професионално мотивиране на служителите и се предполага, че са заинтересовани да ги следват успешно и ефективно. Подходът към тази целева група трябва да е свързан с насърчаването на комуникацията на хоризонтално ниво в рамките на администрацията;
- **Кметове на кметства и кметски наместници** – информацията за действията на администрацията достига най-лесно до населението през кметовете и кметските наместници, тъй като това са хората, които са в пряк контакт с жителите на общината, особено валидно за селата, поради което тяхната роля нараства.
- **Директори на общинските предприятия** – това са хората, които влизат в интензивно сътрудничество с външните целеви групи, и затова тяхната комуникационна подготовка е важна. Изпълнението на някои от техните задачи например често провокира недоволства у гражданите заради дискомфорта, който създават, макар и временно. Точно на тази целева група се пада да „отработва“ напреженията и да обясни необходимостта от извършване на определени дейности по ремонт или поддръжка на определена инфраструктура напр.

Както е видно, вътрешните целеви групи имат съществена роля както за поддържането на висок рейтинг на администрацията при провеждането на общинската политика, която в най-голяма степен е отразена в ПИРО, така и за получаването на по-голяма подкрепа от местната общност при провеждането на тази политика. Затова и КС трябва да препоръчва провеждането на регулярни обучения по комуникация веднъж или два пъти годишно, да държи служителите на администрацията информирани по текущи и стратегически теми и да привлича успешно тази целева група в ефективна комуникационна политика.

Анализ на комуникационната ситуация

Тази част съдържа обобщение на състоянието на комуникацията между заинтересованите страни при формиране на местната политика в община Елена, както и на възможностите и ограниченията, пред които тя е изправена. Отчитайки факта, че планирането и прилагането на ПИРО, а и свързаната с този процес комуникационна стратегия са ориентирани към бъдещето, е избран за анализ на КС, основаващ се върху т. нар. SOAR analysis. Важното при този анализ, че той освен Силни страни и Възможности, съдържа и Стремежи и Резултати. Причините да бъде предпочетен този модел за анализ пред традиционния SWOT analiz са няколко:

- Моделът за комуникация чрез SOAR анализ се фокусира върху възможностите, докато SWOT анализът е силно зависим от вероятните заплахи. Този модел елиминира слабите страни и заплахите, които са съществена част от използвания SWOT анализ, като целта е да се даде предимство на положителните елементи – стремежи и резултати, върху които ПИРО може да окаже трайно въздействие;

- SOAR анализът изисква нива на отчетност чрез проверка на показателите във всеки един етап от реализацията на комуникационната стратегия, за да може резултатите да бъдат идентифицирани и следени постоянно във всеки етап от реализация на ПИРО.
- SOAR анализът е по-лесен за интегриране в цялата организация и за реализация на подхода „отдолу-нагоре“, докато при SWOT анализа подходът е обратен, тъй като се счита, че е инструмент за управление „отгоре-надолу“.

В тази връзка по отношение на комуникационната стратегия за реализране на ПИРО Елена се очертават следните силни страни, възможности, стремежи и резултати:

Силни страни	Възможности за развитие
Технически работеща комуникационна система във всичките й основни параметри;	Приемане на механизъм за размяна на идеи и конкретни предложения, отнасящи се до движението на информация по хоризонтала;
Нормативна база, създаваща възможности за активно участие на гражданите във формирането на политики и др.;	Запознаване на всички служители на администрацията с приоритетните теми и послания и ангажирането им в тяхното популяризиране;
Налични и широко прилагани практики за насърчаване на диалог с целевите групи, включващи: обществени обсъждания, анкети и срещи с представители на администрацията;	Дефиниране на ясни теми за комуникация с всички ангажирани в нея страни;
Наличие на мотивирани и активни служители в местната администрация за провеждането на прозрачна политика и управление на общината;	Подобряване на вътрешната комуникация с цел постигане на по-ефективна външна такава;
Прозрачен комуникационен стил по отношение на външните групи – регулярно изпращане на прессъобщения за събития и решения, актуализиране на уебсайта, възможности за присъствие на гражданите на срещи и обсъждания и др.;	По-широко използване на информационни табели, брошури, медии и други канали за популяризиране на дейностите на общината;
Добра работа с местните медии – в общината и на регионално ниво;	Превантивна комуникационна дейност по наболели теми и изготвяне на план за кризисна комуникация;
Активни групи в социалните мрежи, разпространяващи информация по местна тематика;	По-широко използване на различните социални мрежи и предаване на живо прояви, организирани от общината;
Наличие на много разнообразна културна програма и дейности, свързани с положителни поводи за комуникация.	Годишна актуализация на комуникационната стратегия.

Стремежи	Резултати при реализация
Отделяне на достатъчно финансови и човешки ресурси, които да обслужват информационните и комуникационните дейности;	Растящ финансов ресурс на годишна база за провеждане на комуникационна политика;
Допълнително активиране на общинската администрация и на общинския кмет в социалните мрежи при дебатиране на местни проблеми;	Регистриране на растящ дял на населението, което ползва интернет за комуникация на местната политика, чрез участието в дигитални дискусии, дебати и мини-референдуми;
Създаване на единен набор от стратегически комуникационни приоритети, пряко произтичащи от съществуващата Стратегия за отговорно и прозрачно управление;	Информацията за дейностите на общината винаги да достига едновременно всички заинтересовани страни;
Поддържане на постоянно усещане от страна на ръководителите на общинските предприятия и на кметовете на кметства, че са важни фигури в комуникацията на местната политика и инициативи;	Поддържане на високо ниво на съпричастност и разбиране от страна на служителите по отношение на комуникационните процеси в/на общината и формирането на имиджа й пред обществеността;
Гарантиране на приемственост при предаване на задълженията и на наличната информация, в случаите в които даден служител напуска работа, за да се поддържа прякото влияние върху комуникацията на общината с външни и вътрешни групи;	Регистриране на нарастващо желание и компетентност у служителите от администрацията да участват лично в комуникацията на общинските политики;
Създаване на постоянно действащ механизъм/алгоритъм за размяна на идеи и конкретни предложения между гражданите и общината – хоризонтална дискусионна платформа за предложения и идеи, която да се реализира във формата на разгърнато електронно управление.	Поддържане на траен интерес от страна на гражданите от други заинтересовани групи за провеждане на диалог; Елиминиране на възможни свръхочаквания в отделни целеви групи.

План за прилагане на КС

Планът за изпълнение на КС дефинира начина на провеждане на дейностите, свързани с комуникациите на община Елена, като се приложат няколко основни подхода, съобразени със спецификата на съответните целеви групи. Планът за прилагане включва:

- Формиране на екип за изпълнение на комуникационната стратегия в рамките на общинската администрация;

- Провеждане на неформални срещи и сплотяване на екипа, както и обучения за повишаване на комуникационната култура;
- Разработване на механизъм на вътрешна комуникация и размяна на идеи, предложения и информация между служителите в общината;
- Стартиране на дейностите по дефиниране на окончателните параметри на КС и разписване на годишен календар на основните дейности, които да са включени в плана за осъществяване на настоящата стратегия;
- Осъществяване на целите на комуникационната стратегия чрез определяне и избор на конкретни събития, които да се използват за постигане на целите, изработване на специфични информационни и рекламни материали, съобразени с целевите аудитории и избраните комуникационни канали;
- Разработване на система за мониторинг и анализ на изпълнението на дейностите и мерките, заложени в КС;
- Реализиране на информационни дейности, свързани с предоставяне на достъпен език на постоянен поток от информация, който е в съответствие с потребностите на различните целеви групи;
- Организиране на културни събития и прояви, спортни състезания, концерти и др., които дават възможност за позитивна комуникация между целевите групи.

Форми на комуникация при изпълнение на Плана за действие

- Съдържателна актуализация на уебсайта на общината, активизиране на дейности в социалните мрежи;
- Директна комуникация с цел стимулиране за участие в дискусиите на възможно най-голям брой хора и структури на гражданското общество в изграждането на позиция по въпроси от местно значение;
- Информационни кампании с цел запознаване на целевите групи с общинските политики, законовите изисквания, възможностите, условията, процедурите и др., свързани с участието на гражданите в процесите на местното управление и взимане на решения;
- Разширена комуникация с НПО с цел стимулиране инициативите на гражданското общество, насочени към групи, които трудно могат да бъдат достигнати чрез медиите;
- Популяризиране дейността на Общината чрез използване на печатни и електронни информационни и рекламни материали, които да обслужват целевите групи.
- Медийна комуникация чрез изготвяне и изпращане на прес-съобщения, организиране на пресконференции, брифинги и неформални работни срещи;

Отчитане и актуализация на Комуникационната стратегия

Процесът на актуализация се налага заради високата интензивност на комуникационните дейности, общите информационни и обществени процеси, както и

развитието на технологиите. Поради тази причина е необходимо всяка година да се прави оценка на нивото на реализация и изпълнение на комуникационните дейности, както и нейното отражението върху целевите групи, а при необходимост и промяна на комуникационния подход към всяка една от тях. При извършването на тези мерки годишният план за действие трябва да е съобразен с конкретни ключови проекти и теми от целите на общината за дадената година. Впоследствие при отчетена необходимост е от съществено значение да бъде извършено съответното коригиране на комуникационния подход към всяка една от заинтересованите групи, съобразно отчетените нужди с цел подобряване на нивото на общуване със съответната група.

Част IV. Определяне на зони за прилагане на интегриран подход за удовлетворяване на идентифицираните нужди и за подкрепа на потенциалите за развитие и на възможностите за сътрудничество с други общини - приоритетни зони за въздействие

Интегрираното развитие на община Елена в рамките на ПИРО се разглежда в няколко аспекта:

- Мерките, дейностите и проектите са така подбрани, че да са в интегрирана свързаност, взаимозависимост и допълняемост - развитието на една дейност да допринесе за развитието на една или няколко други дейности от социално - икономическия живот на територията и обратно.
- Една мярка се прилага върху една или повече зони за въздействие.
- В една зона са приложени повече мерки от различни сфери, което я формира като зона за прилагане на интегриран подход.

Общият устройствен план разделя територията на общината в съответствие с основното им предназначение на съществуващи и бъдещи урбанизирани територии и извънурбанизирани територии (земеделски територии, горски територии, защитени територии, нарушени територии за възстановяване, територии, заети от води и водни обекти, и територии на транспорта).

Урбанизираните територии обхващат съществуващите селищни територии на гр. Елена и селата в общината, както и предвижданията за създаване на селищни образувания (ваканционно селище, вилна зона) извън урбанизираните територии.

Извънурбанизираните територии обхващат всички земеделски, горски, нарушени и защитени територии, пътища, водни течения, междуселищни проводи на техническата инфраструктура, специални терени и терени с друго предназначение.

Представените по-долу зони за прилагане на интегриран подход са тези, които в най-голяма степен ще повлияят върху развитието на цялата община. Това са зоните, в които основно ще бъде съсредоточено изпълнението на мерките, предвидени в програмата за реализация на плана. Тези зони са по-скоро градски и други, върху които може да бъде поддържана и развита техническа инфраструктура с общи (идентични) характеристики и проблеми на териториите с потенциали за социално-икономически растеж.

Смесена многофункционална устройствена зона (Смф2). Това са територии с многофункционално предназначение със занижени параметри на застрояването, предназначени предимно за животновъдни комплекси и ферми и съпътстващите ги допълващи функции, безвредни производства или селски туризъм, без да се допускат обекти за дейности с вредни отделяния и влияния.

Важни за общината проекти (Приложение 1А):

- ✓ СЦ1, Приоритет 1, мярка 1, Проект 1.1: Инвестиции в ресурсна и/или енергийна ефективност в предприятията;

Смесена многофункционална устройствена зона (Смф). Това са територии предимно около входно-изходните комуникации на гр. Елена с многофункционално предназначение – обществено обслужване, търговия, логистика, безвредни производства, спорт, атракции и други допълващи функции. Не се допуска изграждане на обекти с отделяне на вредни емисии и влияние. Необходимо е изпълнение на всички изисквания за осигуряване на достъпна среда.

Терени за отпадъци. Това е зона, в която ще се реализират проекти за изграждане на площадка и съоръжения за сепариране и рециклиране на отпадъци.

Важни за общината проекти (Приложение 1А):

- ✓ СЦ2, Приоритет 4, мярка 4.2., Проект 4.2.1: Изграждане на площадка за сепариране, третиране (рециклиране) на отпадъци.

Предимно производствена устройствена зона (Пп1). Това се територии с предимно производствени функции. Основното предназначение е за производствено-складови дейности и допълващите ги административни, търговски, обслужващи и транспортно-комуникационни сгради и съоръжения. Териториите с режим на устройствена зона Пп1 са разположени предимно в землището на гр. Елена и са със занижени параметри на застрояването. Ограничението за височина на застрояването не важи за производствените сгради, чиято технология изисква по-голяма височина.

Важни за общината проекти (Приложение 1А):

- ✓ СЦ1, Приоритет 1, мярка 1, Проект 1.1: Инвестиции в ресурсна и/или енергийна ефективност в предприятията;

Устройствена зона за алтернативно земеделие (За). Зоната включва територии, подходящи за алтернативно земеделие с прилагане на високо технологични и екологични методи за земеделско производство. Предназначена е за биоземеделие, капково напояване и отглеждане на трайни насаждения, зеленчукопроизводство, билки, етерично- маслодайни култури и др.

Смесена централна устройствена зона (Ц). Зоната заема централните части на гр. Елена, представляващи територия с многофункционално ползване и наличие на различни по предназначение сгради – с обществено-обслужващи, административно-делови, жилищни и други допълващи функции. Не се допускат дейности с вредни отделяния и влияния. Задължително се изисква осигуряване на достъпна среда за хора в неравностойно положение.

Важни за общината проекти (Приложение 1А):

- ✓ СЦ 2, Приоритет 6, мярка 6.1, Проект 6.1: „Реконструкция и енергийна ефективност на сгради общинска собственост“;
- ✓ СЦ 2, Приоритет 6, мярка 6.3, Проект 6.3.1: „Благоустрояване на обществени територии“.

Устройствена зона за обществено-обслужващи дейности (Оо1). Това са територии, заети с обекти на социалната инфраструктура и услугите извън границите на гр. Елена и със занижени устройствени параметри. Предназначени са за изграждане на обекти за обществено-обслужващи дейности – образование, здравеопазване, социални грижи, култура, религия, административни и делови услуги, търговия и други видове дейности от третичния и четвъртичния сектор.

Важни за общината проекти (Приложение 1А):

- ✓ СЦ 2, Приоритет 6, мярка 6.3, Проект 6.3.1: „Благоустрояване на обществени територии“;
- ✓ СЦ 3, Приоритет 7, мярка 7.1, Проект 7.1.1: „Ремонт и енергийна ефективност на Център за грижа на пълнолетни лица с интелектуални затруднение в с. Илаков рът" и Проект 7.1.2: „Модернизация на Център за резидентна грижа за лица в надтрудоспособна възраст без увреждания в с. Тодювци“.
- ✓ СЦ 3, Приоритет 8, мярка 8.1, Проект 8.1.2: „Ремонт и енергийна ефективност на образователна инфраструктура в селата на община Елена“.

Устройствена зона за обществено-обслужващи дейности (Оо). Зоната е предназначена за осигуряване на обекти за обществено-обслужващи дейности – образование, здравеопазване, социални грижи, култура, религия, административни и делови услуги, търговия и други видове дейности от третичния и четвъртичния сектор (финансово-кредитно обслужване, спорт, отдих, забавления, информационно обслужване и други) съгласно чл.39, ал.1 от Наредба 7 за ПНУОВТУЗ на МРРБ.

Устройствена зона за озеленяване (Оз). Зоната заема предимно територии в гр. Елена с предназначение за изграждане на озеленени площи (паркове и градинки) без промяна на предназначението им.

Важни за общината проекти (Приложение 1А):

- ✓ СЦ 2, Приоритет 6, мярка 6.3, Проект 6.3.3: „Социализация на парк "Калето" в гр. Елена“, Проект 6.3.1: „Благоустрояване на обществени територии“.

Жилищна устройствена зона с преобладаващо комплексно застрояване (Жк). Зоната заема територията на кв. “Север“ в североизточната част на гр. Елена. Застрояването е изградено през 70-80 те години на XX век с колективни 5 етажни секционни жилищни сгради със строителните системи на едропанелни жилищни сгради и „пакетно-повдигани“ плочи.

Важни за общината проекти (Приложение 1А):

- ✓ СЦ 2, Приоритет 6, мярка 6.2, Проект 6.2.1: „Енергийна ефективност на многофамилни жилищни сгради“
- ✓ СЦ 2, Приоритет 6, мярка 6.3, Проект 6.3.2: „Благоустрояване на кв. „Север“ в гр. Елена“;

Жилищна устройствена зона с преобладаваща средна височина на застрояването (Жс). Зоната заема най-източните и югозападни квартали на гр. Елена, застроени през 70-те години на XX век със секционни колективни жилищни сгради, и единични застроени имоти в останалите части на града.

Важни за общината проекти (Приложение 1А):

- ✓ СЦ 2, Приоритет 6, мярка 6.2, Проект 6.2.1: „Енергийна ефективност на многофамилни жилищни сгради“

Жилищна устройствена зона с малка височина на застрояването и занижени устройствени параметри (Жм1). определени с „План-концепция за опазване и социализация на КИН“ (разработен от НИПК) като „архитектурно-исторически резерват“ и предложена с ОУПО за формиране като „историческа зона“ (съгласно ЗКН). Устройствена зона Жм1 е предвидена и за населените места, присъединени като улици към град Елена, и останалите малки населени места със съхранена специфична селищна структура в характерна природна среда.

Важни за общината проекти (Приложение 1А):

- ✓ СЦ1, Приоритет 2, мярка 2.2., Проект 2.2.1: „Реставрация на недвижими културни ценности в община Елена“; Проект 2.2.2: „Реконструкция и социализация на старото училище "Иларион Макариополски" в гр. Елена“; Проект 2.2.3: „Модернизация на Музея на Възраждането“. Тези проекти ще бъдат реализирани в сътрудничество със съседни общини и трансгранични партньори.

- ✓ СЦ 2, Приоритет 6, мярка 6.3, Проект 6.3.1: „Благоустрояване на обществени територии“.

- ✓ СЦ 2, Приоритет 6, мярка 6.1, Проект 6.1: „Реконструкция и енергийна ефективност на сгради общинска собственост“.

Устройствена зона за озеленяване, спорт, атракции и допълващи ги обслужващи дейности (Атр). Зоната заема територии предимно в границите на землището на гр. Елена. Допуска се застрояване само с обекти за спорт и атракции и конкретни допълващи дейности за обслужването им. Площта на откритите спортни съоръжения влиза в общата площ за усвояване.

Територии за транспорт и комуникации със забрана за промяна на предназначението. Това са различни видове терени извън границите населените места с предназначение за транспорт и комуникации по НТП от КВС, в тази част за пътища II, III и IV – клас, за местни пътища, за ЖП линии, за ЖП – гари и спирки, както и за горски пътища.

Важни за общината проекти (Приложение 1А):

- ✓ СЦ 1, Приоритет 3, мярка 3.1, Проект 3.1: „Реконструкция и/или рехабилитация на общински пътища на територията на община Елена“.

Територии с режим на превантивна устройствена защита. Това са чувствителни и уязвими зони, райони с потенциален риск от наводнения, свлачища, снегонавявания и др.

Нарушени територии. Това са зони, които включват свлачищата на територията, както и нефукциониращите/закрити сметища и депа за отпадъци в община Елена.

Терени за спорт. Това са терени, заети от обекти на спорта, и са със самостоятелен устройствен режим.

Територии за защита и опазване на НКЦ. Те включват терени с концентрация на: единични НКЦ с национално и местно значение (Ткин1); единични НКЦ с национално значение (Ткин2); НКЦ от местно значение и съхранена специфична урбанизирана среда (Тпуз3); НКЦ и съхранена специфична урбанизирана среда (Тпуз4). Територии без наличие на НКЦ, но със съхранена специфична урбанизирана среда (Тпуз5); за зони за археологическо наблюдение (Ткин6, Ткин7); за охранителни зони на военни и възпоменателни паметници и знаци и обекти исторически НКЦ (Ткин8); за културни обекти - черковища (Тпуз9).

Важни за общината проекти (Приложение 1А):

- ✓ СЦ1, Приоритет 2, мярка 2.2., Проект 2.2.1: „Реставрация на недвижими културни ценности в община Елена“; Проект 2.2.2: „Реконструкция и социализация на старото училище "Иларион Макариополски" в гр. Елена“; Проект 2.2.3: „Модернизация на

Музея на Възраждането“. Тези проекти ще бъдат реализирани в сътрудничество със съседни общини и трансгранични партньори

Терени на исторически места, археологически обекти и др. обект и на КИН. Това са имоти с НТП по КВС „исторически паметници и места“. За тях с ОУПО се запазва функцията им, а при наличие на обект НКЦ според регистрационните списъци на НИНКН, НАИМ-БАН и областния регистър „Военни паметници“ в област Велико Търново се определя и съответен специфичен режим за опазване.

Горски територии с допустима промяна на предназначението на плнински и зимен туризъм. Това са територии от северните склонове на централното било на Стара планина от хижа „Чумерна“ до Буржийска поляна. Тези територии са подходящи за изграждане на ски писти и инфраструктурните системи, свързани с развитие на зимни спортове и туризъм.

В селата на община Елена най-значимият проект ще бъде:

- ✓ СЦ 2, Приоритет 5, мярка 5.1, Проект 5.1.1: „Подобряване на водоснабдяването в населените места“;

В град Елена от голямо значение са проектите:

- ✓ СЦ 2, Приоритет 5, мярка 5.1, Проект 5.1.2: „Воден цикъл на гр. Елена“;
- ✓ СЦ 2, Приоритет 6, мярка 6.3, Проект 6.3.7: „Градска мобилност“.

Проектите, които ще окажат най-съществено значение за цялата община Елена, са:

- ✓ СЦ 2, Приоритет 6, мярка 6.3, Проект 6.3.4: „Модернизация и изграждане на енергоспестяващо улично осветление“, Проект 6.3.5: „Ремонт на улици в населените места“ и Проект 6.3.6: „Екоравновесие и подобряване на сигурността“. Проект 6.3.6. ще бъде изпълнен съвместно с Община Златарица.
- ✓ СЦ 3, Приоритет 10, мярка 10.2, Проект 10.2.1: „Подготовка на СВОМР на МИГ "Общините Елена и Златарица" за 2021 - 2027 г.. Този проект отново ще бъде реализиран с Община Златарица, като се очаква в него да се включи и Община Сливен.

В Стратегическата рамка на ПИРО са заложени 3 стратегически цели, 10 приоритета и 22 мерки, за реализирането на които са предвидени 67 проекта и инициативи.

Таблицата по-долу илюстрира интегрирания подход на планиране, при който в една зона за въздействие попадат мерки и дейности от различни приоритети и сфери на социално-икономическия живот.

Таблица 87: Интегрирана свързаност между устройствените зони в ОПУ и планираните мерки в ПИРО Елена

№	Зона по ОУП	Мерки и дейности
1	Смесена многофункционална зона (Смф2)	Мярка 1.1: Ресурсна и енергийна ефективност в предприятията
		Мярка 1.2: Подпомагане на предприемачеството и привличане на външни инвеститори
2	Смесена многофункционална зона (Смф)	Мярка 6.3: Градска среда и населени места
3	Терени за отпадъци	Мярка 4.2: Инвестиции в сепариране и рециклиране на отпадъци
4	Предимно производствена зона (Пп1)	Мярка 1.1: Ресурсна и енергийна ефективност в предприятията
5	Устройствена зона за алтернативно земеделие (За)	Мярка 1.2: Подпомагане на предприемачеството и привличане на външни инвеститори
6	Смесена централна устройствена зона (Ц)	Мярка 2.3: Туристическа инфраструктура и създаване на атракции
		Мярка 6.1: Публични сгради
		Мярка 6.3: Градска среда и населени места
7	Устройствена зона за обществено-обслужващи дейности (Оо1)	Мярка 6.1: Публични сгради
		Мярка 7.1: Модернизация на материалната база за предоставяне на здравни и социални услуги
		Мярка 8.1: Модернизиране на образователните институции
8	Устройствена зона за обществено-обслужващи дейности (Оо)	Мярка 6.3: Градска среда и населени места
		Мярка 7.2: Внедряване на нови социални и здравни услуги
		Мярка 8.1: Модернизиране на образователните институции
		Мярка 8.3: Условия за физическа активност и отдих
		Мярка 9.1: Културна инфраструктура
		Мярка 9.2: Културен обмен и сътрудничество
		Мярка 10.1: Повишаване капацитета на управление на общинската администрация
9	Устройствена зона за озеленяване (Оз)	Мярка 6.3: Градска среда и населени места
10	Жилищна устройствена зона с преобладаващо комплексно застрояване (Жк)	Мярка 6.2: Жилищни сгради
		Мярка 6.3: Градска среда и населени места
11	Жилищна устройствена зона с преобладаващо средна височина на застрояването (Жс)	Мярка 6.2: Жилищни сгради

12	Жилищна устройствена зона с малка височина на застрояването и занижени устройствени параметри (Жм1)	Мярка 2.2: Социализация и популяризиране на културно-историческото наследство
		Мярка 6.1: Публични сгради
		Мярка 6.3: Градска среда и населени места
13	Устройствена зона за озеленяване, спорт, атракции и допълващи ги обслужващи дейности (Атр)	Мярка 6.3: Градска среда и населени места
		Мярка 8.3: Условия за физическа активност и отдих
14	Територии за транспорт и комуникации със забрана за промяна на предназначението	Мярка 3.1: Общински пътища
		Мярка 5.2: Бедствия и свлачища
15	Територии с режим на превантивна устройствена защита	Мярка 5.2: Бедствия и свлачища
16	Нарушени територии	Мярка 5.2: Бедствия и свлачища
17	Терени за спорт	Мярка 8.3: Условия за физическа активност и отдих
18	Територии за защита и опазване на НКЦ	Мярка 2.2: Социализация и популяризиране на културно-историческото наследство
19	Терени на исторически места, археологически обекти и др. обект и на КИН	Мярка 2.2: Социализация и популяризиране на културно-историческото наследство
20	Горски територии с допустима промяна на предназначението на планински и зимен туризъм	Мярка 2.3: Туристическа инфраструктура и създаване на атракции
21	град Елена	Мярка 2.3: Туристическа инфраструктура и създаване на атракции
		Мярка 5.1: Водоснабдяване и пречистване на отпадните води
		Мярка 6.3: Градска среда и населени места
22	Селата на община Елена	Мярка 6.3: Градска среда и населени места
23	община Елена	Мярка 1.1: Ресурсна и енергийна ефективност в предприятията
		Мярка 1.2: Подпомагане на предприемачеството и привличане на външни инвеститори
		Мярка 2.1: Въвеждане на системен подход в управлението на туризма
		Мярка 2.2: Социализация и популяризиране на културно-историческото наследство
		Мярка 4.1: Разделно събиране и сметоизвозване
		Мярка 5.1: Водоснабдяване и пречистване на отпадните води
		Мярка 6.2: Жилищни сгради
		Мярка 6.2: Жилищни сгради

		Мярка 6.3: Градска среда и населени места
		Мярка 7.1: Модернизация на материалната база за предоставяне на здравни и социални услуги
		Мярка 7.2: Внедряване на нови социални и здравни услуги
		Мярка 8.2: Младежки дейности и личностно развитие
		Мярка 9.2: Културен обмен и сътрудничество
		Мярка 10.1: Повишаване капацитета на управление на общинската администрация
		Мярка 10.2: Партньорство и развитие на социалния капитал

Териториалният обхват и интегрирането на дейностите в ПИРО най-много се вижда от позиции 7, 8 и 23 по-горе. Това са зони, в които се прилагат мерки от почти всички аспекти на социално-икономическото развитие. Най-голямо разнообразие в това отношение са планираните мерки, които обхващат цялата територия на община Елена.

От една страна се вижда как една мярка се прилага върху няколко зони. В същото време от друга страна в една зона са приложени повече мерки от различни сфери, което я формира като зона за интегрирано развитие.

Описанието на интегрирания подход и обосновката на избраните мерки и дейности за реализация на стратегическите цели и приоритети са подробно описани в V-та и VI-та част по-долу.

Част V. Програма за реализация на ПИРО и описание на интегрирания подход за развитие

Програма за развитие на туризма

В член 11 от Закона за туризма (ЗТ) се посочва, че Общинският съвет определя политиката за развитие на туризма на територията на общината, като включва в програмата за реализация на общинския план за развитие самостоятелен раздел, съдържащ общинска програма за развитие на туризма.

Общинската програма за развитие на туризма трябва да бъде в съответствие с приоритетите на областната стратегия за развитие на туризма и стратегиите по чл.5, ал. 2 от ЗТ. Общинската програма за развитие на туризма трябва да предвижда конкретни проекти, включващи мероприятия за:

1. изграждане и поддържане на инфраструктурата, обслужваща туризма на територията на общината, включително местните пътища до туристически обекти;
2. изграждане и функциониране на общински туристически информационни центрове и организация на информационното обслужване на туристите;

3. изграждане и поддържане на туристически обекти, които са общинска собственост, или за които правото за ползване и управление е предоставено на общината;
4. организиране на събития и мероприятия с местно и национално значение, които допринасят за развитието на туризма;
5. провеждане на проучвания, анализи и прогнози за развитието на туризма в общината;
6. реклама на туристическия продукт на общината, включително участие на туристически борси и изложения;
7. взаимодействие и членство на общината в туристически сдружения и в съответната организация за управление на туристическия район;
8. подобряване качеството на услугите, предлагани в общинските туристически обекти;
9. благоустрояване, изграждане и поддържане на инфраструктурата - общинска собственост, в националните курорти, когато на територията на общината има такива.

Към настоящия момент община Елена няма изготвена и приета програма за развитие на туризма, поради което в програмата за реализация на ПИРО е планиран приоритет, мерки и дейности за подготовка на стратегия/програма за развитие на туризма, както и дейности, съгласно чл.11 от Закона на туризма, така че ПИРО да съответства на нормативните изисквания.

Описание на интегрирания подход за развитие и обосновка на целите, приоритетите и мерките

При извеждането на приоритетите и мерките на ПИРО изцяло е следван интегриран подход „отдолу – нагоре“, в рамките на който се извърши социално-икономическо проучване и анализ на територията в синхрон с едновременно протичане на процеси на информиране и консултиране, провеждане на работни срещи, фокус групи и обществени обсъждания. Така от една страна проучването установи и анализира обективни данни и фактори по отношение на социално-икономическия потенциал за развитие на територията, а от друга всички предвидени срещи, обсъждания и предложени проекти дадоха представа за потребностите, намеренията и нагласите на местните жители (Приложение 4). Този синхрон осигури баланс между желаното и възможното, субективното и обективното. Благодарение на това са зачетени всички заинтересовани страни, съобразявайки се с условията и ограниченията на Методическите указания за разработване и прилагане на планове за интегрирано развитие (ПИРО) на община за периода 2021 – 2027 г. на МРРБ. По този начин се идентифицира най-подходящата комбинация от ресурси и мерки (проекти, инвестиции, политики), които да бъдат използвани целенасочено за осъществяване на конкретна цел или приоритет.

Визия: Община Елена – територия с чиста природна среда, богата култура, дълга и вълнуваща история, популярна дестинация за културен, кулинарен и опознавателен туризъм, на която живеят хора с висок жизнен стандарт, непрекъснато развиващи своя човешки и социален потенциал, като създават добри условия за бизнес с висока добавена стойност.

Стратегическа цел 1: Създаване на условия за бизнес с по-висока добавена стойност в местната икономика

В основата на икономическото развитие на община Елена са: 1) Селско, горско и рибно стопанство; 2) Преработващата промишленост; 3) Търговия; Ремонт на автомобили и мотоциклети и 4) Хотелиерството и ресторантьорството. В тези 4-ри сектора функционират 74 % от всички предприятия, работят 62 % от всички наети лица, генерират 92% от нетните приходи от продажби и формират над 88% от инвестициите в местната икономика за 2019 г. Ето защо една от основните цели на ПИРО е създаване на условия за бизнес с по-висока добавена стойност.

Приоритет 1: Насърчаване към инвестиции в производствени дейности и подпомагане на предприемачеството

Местната икономика увеличава своята конкурентоспособност и производителност. Едновременно с това обаче намалява относителният дял на разходите за ДМА от нетните приходи. Това се дължи основно на намалените инвестиции в преработващата промишленост, която генерира над 50% от нетните приходи за всички дейности.

Продължаващото намаляване на разходите за ДМА ще доведе до понижаване конкурентоспособността на предприятията в сектора и от там на местната икономика, която осигурява заетост на по-малко хора, спрямо тази в областта. Ето защо е необходима подкрепа за повишаване на инвестиционната активност на предприятията към дейности с по-висока добавена стойност, която да осигури устойчива заетост и по-високи доходи. Това ще стане чрез насърчаване към енергийна и ресурсна ефективност, подпомагане на предприемачеството с фокус върху земеделските производители и стартиращи предприятия, които могат да предложат алтернативни форми на заетост и доход. В тази връзка ще се подпомогне прилагането на пасивни и активни мерки за енергийна ефективност в предприятията, включително и закупуване на ново технологично оборудване, което спестява енергия и ресурси. По този начин от една страна ще се повиши нивото на технологичност на производството и от друга, ще се започне преход към кръгова икономика в съответствие с европейските политики за опазване на околната среда и климата. За тази цел при подготовка на бъдещата Стратегия за ВОМР на МИГ „Общините Елена и Златарица“ може да се привлече финансов ресурс от Програма за конкурентоспособност и иновации в предприятията за периода 2021 – 2027 г. Така в голяма степен ще се оползотворят възможностите на СВОМР на МИГ за осъществяване на местни икономически политики.

Основна тема в много от дискусиите и интервютата при подготовката на ПИРО е липсата на достатъчно работна ръка на територията на общината, което се оценява като едно от най-сериозните препятствия пред развитието на местната икономика. Като основна причина за недостига на работна ръка се посочва устойчивата миграция на младите към големите градове и чужбина. Разговорите за човешките ресурси обикновено се свеждат до необходимостта образователната система да се обвърже с потребностите на местната индустрия. Преобладава мнението, че инициативата трябва да бъде поета от общината и от държавата в лицето на МОН. Бизнесът се разглежда по-скоро като пасивен бенефициер на образователните политики, но не и като активен и отговорен участник в процеса на изграждане и квалификация на кадрите, необходими за модернизиране на икономиката.

В изпълнение на СЦ 1 се планират дейности за насърчаване и подпомагане на предприемаческата активност с приоритет към младите. Ще се създаде център за подпомагане на хора, които искат да стартират собствен бизнес, където ще се предоставят консултации, обучения и техническа помощ за подготовка и управление на проекти. Това може да включва логистична подкрепа и помощ за младите хора при участия в програми като Еразъм + и др., както и осъществяване на формални или неформални инициативи за сътрудничество между заинтересованите страни за организиране на дуална форма на обучение, интегриране на икономическите дейности (производство, преработка, туризъм и услуги) и привличане на външни инвеститори. Привличането на външни инвестиции може да допринесе за диверсификация на производствата и услугите, създаване на добавена стойност, нови работни места и повишаване на доходите.

Приоритет 2: Развитие на интегриран туристически продукт

Броят на туристите посетили територията на община Елена за периода 2015 – 2020 г. е нараснал с повече от 2,5 пъти, а реализираните нощувки са се увеличили с 87%. Това най-вероятно се дължи на доброто съчетание на природно и културно-историческо наследство, както и на сравнително доброто ниво на предлагане на туристическите услуги.

Бурното и хаотично развитие на туризма през последните години и високата посещаемост води до увеличаване на доходите, но и до повишаване на дискомфорта за местните хора, увреждане на инфраструктурата и екопътеките, както и до замърсяване с отпадъци. По-голямата част от констатираните инфраструктурни проблеми (пътища и ВиК) попадат в зони с развит туризъм. В същото време сравнително ниските заплати в туризма, търговията и услугите може да доведе до икономическа миграция на трудоспособно население в търсене на по-висок доход. Освен това хотелиерството и ресторантьорството са едни от най-засегнатите от пандемията икономически дейности през 2020 г., причинена от вирусната инфекция COVID-19. Това изисква подпомагане на сектора чрез допълнителни стимули, информационна кампания и активна местна политика, която да допринесе за намаляване на последиците от инфекцията върху бранша.

В много от фокус групите за подготовка на ПИРО се забелязва тенденция туризмът да се разглежда като панацея за всички проблеми на община Елена. Същевременно масовизацията на туризма води до известни напрежения между местното население и

туристите. Липсва концепция и единна организация за създаване и развитие на интегриран туристически продукт, таргетиран към специфичния клас посетители, които общината иска да привлече. Една от основните причини за това е ниският социален капитал, подобно на повечето общности в България. Ето защо има необходимост от стратегия за развитие на туризма и социалния капитал, които да подобрят взаимоотношенията между заинтересованите страни с цел по-добра организация и по-висока добавена стойност.

Постигането на СЦ 1 мина през успешното реализиране на Приоритет 2: Развитие на интегриран туристически продукт. За тази цел е необходимо прилагането на мерки, които са в интегрирано взаимодействие, така че да се допълват и надграждат, като: Въвеждане на системен подход в управлението на туризма; Социализация и популяризиране на културно-историческото наследство; Туристическа инфраструктура и създаване на атракции.

Въвеждането на системен подход в управлението на туризма изисква сътрудничество между заинтересованите страни, подготовка на стратегия/програма за развитие на туризма и създаване на териториална марка за качество, която ще представя община Елена като уникално място с разнообразни възможности за отдих и дори бизнес. Тук е заложена идеята за междусекторно сътрудничество, през което да се рекламира и продава всеки един продукт или услуга с произход територията на община Елена. Важна роля в това отношение ще играе функциониращият на територията Туристически информационен център, за който са планирани дейности за подобряване на неговата работа, вкл.: използване на съвременни методи за маркетинг и реклама на възможностите за туризъм, организация на информационното обслужване на туристите и др.

Социализацията и популяризирането на културно-историческото наследство ще стане посредством реставрация, възстановяване и дигитализация на недвижими културни ценности в община Елена, модернизация на Музея на Възраждането и реконструкция на старото училище „Иларион Макариополски“. В резултат на това културното наследство на Елена ще добави стойност към туристическия продукт като се очаква да привлече нови групи туристи.

Развитието на интегриран туристически продукт се характеризира с осигуряването на разнообразие от дейности и занимания, които да създават по-добро ниво на удовлетвореност и по-високо качество на преживяването на туристите и гостите на Елена. Задължително условие за това са инвестициите в пътища, ВиК, облагородяване на населените места, поддръжка на туристическата инфраструктура и опазване на околната среда. В това отношение са планирани дейности за модернизиране на съществуваща и изграждане на нова инфраструктура за опознавателен и еко туризъм, възстановяване на трасето по мотокрос в гр. Елена (по Приоритет 8: Създаване на по-привлекателна среда за учене и спорт) и обособяване на ски зона от вр. Чумерна до Игликина поляна. Едновременно с това се предвижда създаване на посетителски център на еленския бут, който ще интегрира кулинарните и културни традиции на община Елена, заемайки водеща роля в провеждането на Празника на еленския бут. В допълнение към мярката за „Туристическа инфраструктура и създаване на атракции“ се планира създаване на реалистична скулптура „Сребърният елен“, изграждане и обзавеждане на компактен

планетариум с капацитет 15 посетители за туристи и обучение на ученици, които ще бъдат нови за територията на община Елена.

Приоритет 3: Подобряване състоянието на пътната инфраструктура и свързаност

Създаването на по-висока добавена стойност в местната икономика в голяма степен зависи от състоянието на пътната инфраструктура и свързаност на населените места.

Географското местоположение на Елена е сравнително благоприятно от гледна точка на свързаността, тъй като през нейната територия преминават частично 4 пътя от републиканската пътна мрежа. Община Елена граничи с общини, които попадат в 4 различни области. На територията на общината има само автомобилен транспорт. Основните пътища: В. Търново - Елена - Сливен е частично ремонтиран; Елена - Твърдица е с ограничена пропускливост и се образуват свлачища; Елена - Дебелец в посока запад е в лошо състояние и трафикът по него е доста слаб. За поддръжката и рехабилитацията на тези пътища обаче отговаря АПИ чрез финансиране от държавния бюджет. Важно е да се отбележи, че рехабилитацията и ремонтът на тези пътища ще допринесе за развитие на сътрудничеството с общините В. Търново, Сливен и Златарица, както и трансгранично и междусекторно сътрудничество със страните по поречието на р. Дунав и Черно море.

За разлика от републиканските пътища, общинската пътна мрежа е изцяло отговорност на община Елена. Тя се характеризира с голяма дължина и висока гъстота, свързваща всяко едно населено място на територията на общината. По-голямата част от междуселищните общински пътища са в незадоволително състояние. На места пътищата са еднолентови, тесни и дори неасфалтирани. На територията функционират много мостови съоръжения, по-голямата част от които имат нужда от ремонт и поддръжка.

Според немалка част от участниците в проучването за подготовка на ПИРО състоянието на междуселищната пътна мрежа и главните пътни артерии, свързващи община Елена със съседните на нея общини и техните центрове, е задоволително – нито добро, нито лошо (38%) към добро (36%). Въпреки това два от 7-те най-важни приоритета, посочени от хората, живеещи на територията, са: подобряване на междуселищната пътна инфраструктура и главните пътища, свързващи Елена със съседните общински центрове и областни градове (Елена – Велико Търново, Елена – Златарица, Елена – Сливен, Елена – Твърдица – Гурково). Пътищата на територията на общината бяха една от темите във фокус групите, при която имаше сблъсък между земеделските производители, горските стопанства, дърводобивните фирми и някои представители на туристическия бранш. Конфликтът произтече от твърдението на част от земеделците и гражданите, че дърводобивните фирми секат незаконно и поради липса на инвестиции използват тежки машини, които разрушават обработваема земеделска земя и пътната инфраструктура на територията на община Елена.

Предвид това в рамките на Приоритет 3 се планира реконструкция и/или рехабилитация на част от общинските пътища, особено в зони с потенциал за развитие на туризъм, както и ремонт и поддръжка на мостовите съоръжения.

Приоритетите и мерките за постигането на Стратегическа цел 1: Създаване на условия за бизнес с по-висока добавена стойност в местната икономика от ПИРО Елена са в съответствие и ще допринесат за изпълнение на Специфична цел 1.1: Провеждане на ефективна политика за привличане на инвестиции и насърчаване на предприемачеството, Специфична цел 1.3: Създаване на нови качествени работни места и подобряване достъпа до заетост и Специфична цел 1.4: Укрепване на регионалната конкурентоспособност чрез устойчиво развитие на туризма и селското стопанство от Стратегически приоритет 1: Постигане на икономически подем и трансформация на Интегрираната териториална стратегия за развитие на Северен централен регион (ИТСР на СЦР).

Стратегическа цел 2: Опазване на околната среда и подобряване условията за живот

Приоритет 4: По-добро управление на отпадъците

Сметосъбирането обхваща цялото население на община Елена. Събирането и извозването на битовите, опасните и строителните отпадъци е осигурено чрез външни фирми с лиценз за това. Депонирането на отпадъците на община Елена се осъществява в Регионално депо Велико Търново.

Количеството отпадък на човек от населението през последните години нараства, но с това се увеличават и отчисления за всеки тон депониран отпадък, което се отразява в таксата за населението. Отчисленията имат за цел да се намали количеството депонирани отпадъци и да се увеличи рециклирането и оползотворяването им. При изпълнение на целите за рециклиране и оползотворяване на битовите отпадъци отчисленията се намаляват с 50%, когато се изпълнят изискванията за рециклиране на битовите отпадъци от хартия, метал, пластмаса и стъкло, и с 50% – когато се изпълнят изискванията за намаляване на количествата депонирани биоразградими отпадъци. В тази връзка проучването установи, че не са оползотворени възможностите за разделно събиране и третиране на отпадъците.

Много от участниците в срещите за подготовка на ПИРО се оплакаха от нерегламентирани сметища, затрапване на отпадъци и ниска култура на населението и гостите на Елена, относно чистотата на публичните пространства. Оказа се, че това влияе не само върху развитието на туризма, но и на част от местните жители, които са натрупали недоволство от безразборното изхвърляне на отпадъци и образуването на нерегламентирани сметища. На територията на община Елена има регистрирани 9 нерегламентирани сметища на различни места. Освен това от фокус групите стана ясно, че тежките машини за извозване на боклука допринасят за разрушаване на пътната настилка на общинските еднолентови пътища, което оказва влияние върху развитието на туризма в някои населени места.

За изпълнение на СЦ 2 в обхвата на приоритет 4 се планират две мерки, в рамките на които ще се създаде общинско дружество за управление на отпадъците, което ще осигури повече съдове за разделно събиране на битовите отпадъци (контейнери, кофи и други) и инвестира в закупуване на нова техника за сметосъбиране, която да намали щетите по

еднолентовите пътища и да събира отпадъка по-регулярно. Едновременно с това община Елена възнамерява да изгради площадка за събиране, третиране (рециклиране), оползотворяване и временно съхранение на отпадъци. Тези организационни промени и инвестиционни намерения ще се съпътстват от информационни кампании и обучения за информиране и консултиране на обществеността и бизнеса по въпросите за управлението на отпадъците и ползите от това.

Приоритет 5: Опазване на водите и почвите

Опазването на водите и почвите е от първостепенно значение за пълноценен начин на живот и икономическо развитие. Природните ресурси на територията на община Елена са основен фактор за развитието на селското, горското и рибното стопанство, туризма и преработката на земеделски и горски продукти.

На територията на общината има наличие на достатъчно повърхностни и подземни води с добро качество, които в голяма степен задоволяват нуждите на населението и икономиката. Изградената водопроводна мрежа обхваща цялото население на общината, но поради промяна на подземните потоци намалява дебита и има недостиг на питейна вода в някои населени места. Освен това разпределителните мрежи са стари и амортизирани, което генерира големи загуби на вода. Това заслужава сериозно внимание, тъй като от една страна може да влоши условията на живот, а от друга показва уязвимостта на местната икономика, разчитаща на стихийното развитие на туризма. Най-сериозни проблеми с водоснабдяването имат селата, които са отдалечени от язовир „Йовковци“ и разчитат на собствени водоизточници. В следствие на разместване на земни пластове и на изсичането на горите, тези водоизточници постепенно пресъхват и има опасност водата да изчезне. Това ще окаже негативно влияние и върху туризма, тъй като в част от тези села населението е малко на брой (в някои почти липсва), но вече има действащи хотели и къщи за гости, които приемат много туристи. Липсата на вода или наличието на режим на водата би изгонило туристите и принудило собствениците на къщите и хотелите да прекратят своята дейност. Водоснабдяването през времето на засилен туристически поток поставя на изпитание водоснабдителната система, която е изградена през 60-те години на 20-век и не може да издържи на увеличеното натоварване.

За решаване на тези проблеми е необходимо проучване за нови водоизточници, намиране на технологични решения за гарантирано водоснабдяване на селата около язовир „Йовковци“, както и инвестиции в рехабилитация и ремонт на водопроводни мрежи в сътрудничество с ВиК дружеството.

Отпадните води в гр. Елена се отвеждат посредством канализационна мрежа, която е почти изцяло изградена. Голяма част от нея е амортизирана, остаряла и компрометирана. Град Елена няма пречиствателна станция за отпадни води (ПСОВ) и поради това те се заустват в р. Еленска и от там в р. Златаришка, която е обявена за защитена зона. В някои от по-големите села има местни локални канализационни мрежи, но в останалите населени места отпадните води се заустват в индивидуални водоплътни изгребни ями, реки и дерета.

Всичко това налага реконструкция на съществуващата канализация и доизграждане на нова, покриваща на 100% гр. Елена, както и изграждане на ПСОВ и довеждащ колектор, така че да не се замърсява околната среда. Успешното реализиране на тези инвестиции ще подобри качеството на живот и ще допринесе за икономическото развитие на община Елена.

През територията на община Елена преминават 5 сравнително по-големи реки, множество дерета и рекички, които се вливат в тях. Изградени са 9 язовира, които са в добро състояние, като в 3 от тях се развиват рибовъдни стопанства. При проливни дъждове някои от реките могат да причинят наводнения и щети. Причината за това е, че за повечето то тях има риск от задръстване със земни маси и дървесина. За да не се случва това, е необходимо периодично и организирано почистване на реките и дерета, преминаващи през населените места от територията на общината.

По приоритет 5 се предвижда мярка за бедствия и свлачища, в която, освен дейности по превенция за наводнения, се залагат и такива за овладяване на свлачища. Една от причините за образуването на свлачища е, че почвите са податливи на водна ерозия, а в земеделието се отглеждат монокултури (предимно житни), което допълнително ги изтощава. На територията на община Елена са регистрирани 40 свлачища. По-голямата част са овладяни и консолидирани. Въпреки това някои от тях, намиращи се основно по пътните артерии, често се активират и засягат пътната инфраструктура. По този начин пречат на свободното движение на хора, стоки и услуги.

Приоритет 6: Облагородяване на населените места

Според участниците в прочуването за подготовка на ПИРО развитието на населените места трябва да бъде един от основните приоритети за община Елена. Това включва облагородяване, поддръжка и привлекателност. Очевидно местните жители оценяват високо състоянието на населените места и държат на това те да се поддържат. Участниците във фокус групите споделиха за проблеми с улиците, осветлението и общите части в селата, както и необходимостта от ремонти на публични сгради като читалищата, църквите, училищата и детските градини, облагородяване на парк „Калето“, като поискаха повече зелени площи, градинки, грижа за детските площадки и като цяло за общия облик на населените места.

Публичните сгради, предоставящи административни услуги,, са в добро общо състояние. Една част от тези сгради се нуждаят от ремонтни дейности (особено в селата в т.ч. сградите на кметствата). Повечето от тях са енергоемки и се отоплявят с въглища, дърва и течни горива. Ето защо мерките включват реконструкция и енергийна ефективност на сгради общинска собственост, вкл. въвеждане на ВЕИ. Оказа се, че една част от тези сгради са със смесено предназначение – в сградата функционират кметство и читалище.

Жилищната площ покрива нуждите на населението на територията. Въпреки това се наблюдава сравнително запазена активност към строителство на нови жилища. По-големия брой жилищни сгради (88%) са построени преди повече от 20 години. Това означава, че има нужда от преглед на състоянието, заснемане и при необходимост ремонт и енергийна

ефективност. Инициативата за прилагане на мерки за енергийна ефективност на населението е сравнително ниска. Има нужда от повишаване на активността и информираността сред местните жители и използването на европейски средства за обновяване, енергийна ефективност, вкл. въвеждане на ВЕИ на жилищни сгради.

В това отношение за многофамилни жилищни сгради се планира прилагане на пасивни и активни мерки за енергийна ефективност, вкл. ВЕИ, а за еднофамилни жилищни сгради изграждане на слънчеви системи за битово горещо водоснабдяване и/или фотоволтаични системи до 4 kW.

Град Елена има добро градоустройство, което отговаря на нуждите на населението и бизнеса. Въпреки това улиците в централната част на града са тесни и на места липсват тротоари. Осветлението е енергоемко. Зелените площи са малки и имат нужда от разширяване и облагородяване. Има сериозен недостиг на паркоместа и няма много възможности за алтернативни форми на придвижване в града.

Териториално устройство на по-големите села в община Елена е добро. В някои от тях са реализирани подобрения на обществената среда, което повишава качеството на живот. Разпръснатостта на населението в малки селца и махалички обаче, затруднява тяхната поддръжка. Най-големият проблем в селата е състоянието на улиците и уличното осветление. Зелените и общите пространства в повечето села са занемарени.

Облагородяването на градската среда и населените места ще стане посредством благоустройство, реновиране и модернизация на междублокови пространства, улична мрежа и изграждане на енергоефективно осветление, публични пространства, общи части, обособяване на многофункционални зони, паркове, зелени площи, детски площадки и др. По проект „Градска мобилност“ се предвижда изготвяне на план за градска мобилност и при необходимост генерален план за движение (съгласно Приложението към Съобщение на Комисията COM(2013) 913) и ИТС на СЦР от ниво 2), създаване на повече места за паркиране, вкл. инфраструктура към тях, изграждане на велоалея, зарядни станции за елктромобили, закупуване на Е-мобил и др. За по-голяма сигурност на жизнената среда ще се изгради приют за безстопанствени животни в партньорство с Община Златарица.

В рамките на проучването за подготовка на ПИРО се откроии проблемът с „висящите“ регистрации на хората в малките населени места на територията на общината, където са останали по няколко постоянно живеещи местни семейства. В последните години освен “виладжиите” и туристите в китните селца и махалички се заселват много “млади пенсионери”, които си купуват имоти и живеят целогодишно, но запазват адреса си в града. Това се оказва сериозен препъни камък за местното развитие – нищожният брой регистрирани жители правят проектите за подобряване на остарялата пътна и ВиК инфраструктура, както и за облагородяване на населените места, нецелесъобразни и нерентабилни. Решението на този казус е, от една страна, да се насърчат новите жители да се регистрират в съответното населено място и от друга - всеки един проект, свързан с инфраструктура и облагородяване на населените места, да включва дейности както в селата, така и в града, за да се покрият изискванията на финансиращите организации – брой ползватели, разходи-ползи. Това е причината в приоритет 6 да няма разделяне на мерки за града и мерки за селата.

Реализацията на подобен тип проекти и инициативи ще повиши качеството на живот, което ще създаде предпоставки за задържане на младите хора и развитието на културата и туризма.

Приоритетите, мерките и дейностите за успешното изпълнение на Стратегическа цел 2: Опазване на околната среда и подобряване условията за живот ще допринесат за изпълнението на Специфична цел 1.4: Укрепване на регионалната конкурентоспособност чрез устойчиво развитие на туризма и селското стопанство от Стратегически приоритет 1: Постигане на икономически подем и трансформации, както и цел 3.2.2: Развитие на градовете от четвърто и пето ниво на Специфична цел 3.2: Интегрирано и устойчиво развитие и укрепване на полицентричната мрежа от селища. Вътрешнорегионално и трансгранично сътрудничество, Специфична цел 3.3: Опазване на околната среда. Развитие на екологосъобразна инфраструктура от Стратегически приоритет 3: Устойчиво териториално развитие и свързаност на ИТСР на СЦР.

Стратегическа цел 3: По-добра грижа за хората и развитие на човешкия и социалния капитал

Приоритет 7: Интегрирано взаимодействие и повишаване качеството на социалните и здравните услуги

По-голямата част от участниците в проучването за подготовката на ПИРО дават положителна оценка за качеството и обхвата на социалните услуги (над 85%). Не така обаче стои въпросът с достъпа и качеството на предлаганите здравни услуги. Преобладаващото мнение за тях е задоволително към негативно. Тази по-скоро негативна оценка се потвърди и от участниците във фокус групите, които споделиха, че специалистите в тази сфера не достигат, за да гарантират по-голям обхват и по-високо качество на предлаганите услуги. Освен това, поради пандемията от COVID-19 и проблемите с липсата на достатъчно линейки в спешната помощ и казусът със собствеността на бившата многопрофилна болница в Елена дават основание тези предизвикателства и проблеми да бъдат приоритизирани в ПИРО.

Основните социални услуги на територията на община Елена са добре развити с високо качество. Общината е натрупала богат опит в реализирането на проекти в социалната сфера, финансирани по различни донорски програми. В резултат на това е осигурена непрекъснатост при някои социални услуги като ДСП и услугите за деца. Социалната инфраструктура е в сравнително добро състояние. Някои сгради, като хосписът за палиативни грижи и ЦНСТЛДУИ в с. Илаков рът, имат нужда от ремонт. В същото време има наличие на неизползвани общински сгради, които могат да се ремонтират и оборудват за предоставяне на социални услуги. Това могат да бъдат услуги, насочени към възрастни хора, в това число и без увреждания, които не са достатъчно добре развити на територията. Освен това ДСП не е достатъчно мобилна, заради остарелия автопарк. Като цяло има

необходимост от предоставяне на нови социални услуги. Във връзка с това кадровата криза, произтичащата от застаряване на персонала, и ограниченият достъп до курсове за преквалификация и обучение са едни от пречките за подобряване на настоящите и предоставянето на нови социални услуги.

На територията на община Елена функционира център за извънболнична и спешна медицинска помощ. Спешният център обслужва общините Елена и Златарица и разполага само с една линейка. Това се оказа сериозен проблем за местните жители. Освен това сградата на бившата болница не се използва, поради несъстоятелност и неуредена собственост, което възпрепятства нейното ремонтиране и модернизиране. Няма рентгенова лаборатория за диагностика, а повечето практикуващи лекари са в предпенсионна възраст. По такъв начин местното население има затруднен достъп до специализирана медицинска помощ, особено жителите на селата, където липсват здравни услуги и аптеки. Това е довело до сравнително висока заболеваемост и ниска здравна култура на населението.

В отговор на проблемите, нуждите и предизвикателствата на територията, вземайки предвид организационните и финансови ограничения, в рамките на приоритет 7 са планирани две мерки: модернизация на материалната база за предоставяне на здравни и социални услуги и внедряване на нови социални и здравни услуги.

Модернизацията на материалната база предвижда дейности за реконструкция и/или ремонт, вкл. енергийна ефективност и оборудване на сгради за предоставяне на социални услуги, както и закупуване на автомобил за нуждите на ДСП и микробус (8+1 места), пригоден за планински пътища към ЦНСТ в с. Илаков рът.

Интегрираното взаимодействие ще стане посредством внедряването на нови здравни и социални услуги. За тази цел ще се разработи местна политика в подкрепа на здравеопазването на територията на община Елена, която да предложи решения за подобряване на достъпа и повишаване качеството на здравните услуги. За реализацията на тази политика е необходимо да се подобри професионалната компетентност и сътрудничеството със заинтересованите страни чрез провеждането на работни срещи и обучения. Предвиждат се и обучения на парамедици и създаване на мобилни екипи, които да предоставят интегрирана социална и здравна услуга на възрастни хора по селата. Тези екипи ще бъдат оборудвани със специализиран автомобил за социална и здравна помощ. Заедно с това община Елена има намерение да инвестира в придобиване на сграда, която да ремонтира и обзаведе за нуждите на съществуващия хоспис в гр. Елена.

Приоритет 8: Създаване на по-привлекателна среда за учене и спорт

Образователният процес на територията на община Елена е обезпечен с добра материално-техническа база и човешки ресурси. Образователната инфраструктура отговаря на основните потребности на населението. Отоплението на една част от образователните сгради се извършва на дърва, въглища и нафта. Освен това част от оборудването и обзавеждането на училищата в селата е остаряло и амортизирано. Наблюдава се тенденция за нарастване на неграмотността в следствие на нередовно посещение и липса на мотивация

за учене. Учениците в селата намаляват поради демографски причини. Има необходимост от повече иновативни и интерактивни практикти в образователния процес.

За тази цел се предвижда модернизиране и оборудване на образователна инфраструктура, прилагане на мерки за енергийна ефективност, вкл. въвеждане на ВЕИ. В рамките на проект за реновиране на околното пространство, оборудване, обзавеждане и дигитализация на някои от учебните зали на СУ „Иван Н .Момчилов“ в гр. Елена ще се създаде STEM среда, която ще даде възможност за въвеждане на повече иновации и дигитализация в образователния процес. В по-големите села като Майско, Константин, Каменари и Беброво ще се реновират и оборудват училища и детски градини, което ще създаде условия за реализиране на проекти за социална интеграция на малцинствените групи с участието на учителите, децата и техните родители.

Инфраструктурата за физическа активност и отдих е на добро ниво. Спортните съоръжения са концентрирани в град Елена, като една част от тях не се използват (плувния басейн в училището). Терените за спорт в по-големите села са в лошо състояние и имат нужда от рехабилитация. Практикуват се различни видове спорт. Ежегодно се провеждат състезания, което позволява провеждане на политика за масовизиране на спортните дейности. Въпреки това нивото на физическа култура сред младежите е сравнително ниско.

Създаването на по-добри условия за физическа активност и отдих ще стане чрез подобряването на спортната инфраструктура на територията на община Елена. По проект за модернизация на клуба по борба в гр. Елена се планира изолация на покрива на сградата, както и закупуване на тепих, спортни уреди и пособия. Заедно с това ще се разшири паркинга към градския стадион в гр. Елена и постави енергоспестяващо осветление. В допълнение по Приоритет 6: „Облагородяване на населените места“ се предвижда обновяване на детски площадки и поставяне на уреди за спорт на открито в гр. Елена, с. Майско, с. Константин, с. Каменари и др.

В рамките на програмния период Община Елена смята да възстанови трасето по мотокрос в гр. Елена. Успешното реализиране на този проект ще повиши атрактивността и популярността на територията и щеэдопринесе за развитието на туризма и съпътстващите го дейности (търговия и услуги).

Приоритет 9: Развитие на културните дейности и съхранение на местните традиции и обичаи

Община Елена е богата на културно-историческо наследство – паметници, развити традиции и обичаи. В повечето населени мяста се развива читалищна дейност с богат културен календар - празници, фестивали и събори. Добре развит е общинският музей с голямо разнообразие на експозиции, отразяващи културно-историческото наследство на територията.

Голяма част от сградите на читалищата имат нужда от ремонти и енергийна ефективност. Някои от археологическите обекти на територията не са достатъчно проучени. Наблюдава се сравнително слаба степен на социализация на паметниците на културата,

както и лоша инфраструктура за посещение при някои от тях. Това включва дигитализация и интерактивност в публичното и интернет пространство.

Над 80% от участниците в проучването за подготовка на ПИРО са дали много добра и добра оценка за състоянието на културно-историческото наследство на общината – паметници, народни традиции и обичаи. Освен това се забелязва, че една част от местните жители силно се идентифицират с възрожденското минало на Елена и виждат културното и природното наследство като основни ресурси за формиране на туристически продукт. Това предизвиква гордост, чувство за позитивна идентичност и принадлежност към родното място. Има опасност обаче всяка идея за развитие на нов туристически продукт да срещне съпротива, ако тя по един или друг начин не се свързва с историческото и културното наследство на Елена. Това е причината културните паметници, музеят и дейностите покрай тях да се разглеждат като източник за развитие на интегриран туристически продукт (Приоритет 2 по-горе).

Приоритет 9 се фокусира по-скоро върху дейността на читалищата – традициите, празниците и обичаите, които местните хора съхраняват и развиват. Планираните мерки са насочени към културната инфраструктура и културния обмен и сътрудничеството, вкл. и трансграничното с други общини. Тези мерки са в интегрирано взаимодействие с мерките по Приоритет 2 – Развитие на интегриран туристически продукт.

По отношение на културната инфраструктура се предвижда модернизация на градската библиотека. Тук е важно да се отбележи, че по-голямата част от читалищата в селата извършват своята дейност в общински сгради със смесено предназначение, които ще се модернизират по Приоритет 6 – „Облагородяване на населените места“. Поради тази причина в рамките на Приоритет 9 ще се реконструира самостоятелна културна инфраструктура.

Културният обмен изисква сътрудничество, което при подготовката на ПИРО генерира проект за организиране и провеждане на съвместни празници и фестивали, популяризиране и дигитализация на културно-историческо наследство и развитие на туризма на територията на общините Елена, Златарица и Сливен. Това сътрудничество може да бъде разширено чрез провеждане на съвместни пленери по изобразително изкуство, скулптура и керамика, където могат да се включат и международни партньори и участници. Посредством културни и образователни инициативи се цели интеграция и на децата от малките населени места и обогатяване на тяхната култура и знания. Това може да стане чрез съвместни инициативи на Музей на Възраждането, ЦПЛР и други образователни институции от гр. Елена.

Приоритет 10: Подобряване на местното самоуправление

Община Елена има добре изградена структура на управление с административен капацитет и технически ресурс за обезпечаване на своите дейности. Общината много добре си сътрудничи с местни и държавни органи на управление на ниво област, СЦР и национално ниво. Администрацията има натрупан опит в управление на проекти, но няма много реализирани трансгранични проекти, в които има потенциал, който до край не е оползотворен.

Бързо променящите се нормативни разпоредби и условията на финансиращите програми изискват непрекъснато обучение на пресонала и актуализиране на работните процеси. В това отношение не са достатъчно добре използвани възможностите за финансиране на общински проекти от фондове на ЕС.

Общинска администрация предоставя добро ниво на предлагане на административни услуги. Създадена е ел. среда за Е-община. Ниската култура и умения на населението за работа в електронна среда обаче, оказва влияние върху потреблението на дигиталните услуги предоставяни от общината, което е сравнително слабо. В това отношение е необходимо проучване на нагласите и адаптиране на административните услуги.

В много от фокусните групи за подготовка на ПИРО се засяга по един или друг начин темата за затрудненото и блокирано партньорство между заинтересованите страни. Става ясно, че ниският социален капитал е сред основните проблеми на развитието в Елена, подобно на повечето общности в България. Вместо партньорство и обединяване на ресурсите за намиране на решения, преобладава противопоставяне и конкуренция за ограничените ресурси, която понякога ескалира в конфликт. Ниският социален капитал се проявява в липсата на грижа както за социалната и природната среда, така и в отношенията между съседните общини. Това означава че развитието на сътрудничеството и социалния капитал както в местната общност, така и с други общности е от първостепенно значение за подобряване на местното самоуправление.

Във връзка с това за подобряване на местното самоуправление са планирани две мерки: повишаване капацитета на управление на общинската администрация; партньорство и развитие на социалния капитал.

По отношение на капацитета на управление се планира повишаване на квалификацията на персонала и разширяване на дигиталните услуги на общината. Освен това се предвижда дигитализация на управлението на общинска администрация, което вкл.: дигитализация на вътрешния документооборот в общинска администрация, базата данни, внедряване на софтуер за Е-управление на администрацията и процесите за вземане на решения и др. В резултат на това ще се подобри взаимодействието между отделните звена, като се намали обменът на вътрешни документи на хартия. Така ще се намали бюрокрацията, ще се спести време за вземане на решения, като едновременно с това се повиши ефективността на управлението като цяло. Дигитализацията ще допринесе за опазване на околната среда.

Развитието на социалния капитал ще става посредством разработване и прилагане на механизми за участие на гражданите и бизнеса в процеса по вземане на решения. Това ще бъде много добра предпоставка за създаване на ефективни партньорства и трансгранично сътрудничество за съвместни проекти и политики на регионално и национално ниво между държавните структури, местната власт, бизнеса и гражданите. Едновременно с това при подготовката на СВОМР на МИГ „Общините Елена и Златарица“ за 2021 - 2027 г. ще се обмисли възможността за разширяване на обхвата на стратегията с включването на съседни села от община Сливен.

Приоритетите, мерките и дейностите за постигане на Стратегическа цел 3: По-добра грижа за хората и развитие на човешкия и социалния капитал ще допринесат за изпълнението на Специфична цел 2.1: Подобряване на достъпа до образование и

повишаване на образователното равнище на населението и Специфична цел 2.2: Инвестиране в здравна и социална инфраструктура, култура и спорт от Стратегически приоритет 2: Развитие на човешкия потенциал и постигане на социален растеж от ИТСР на СЦР. В допълнение ще се подпомогне и изпълнение на цел 3.2.2: Развитие на градовете от четвърто и пето ниво на Специфична цел 3.2: Интегрирано и устойчиво развитие и укрепване на полицентричната мрежа от селища. Вътрешнорегионално и трансгранично сътрудничество, както от Стратегически приоритет 3: Устойчиво териториално развитие и свързаност на ИТСР на СЦР.

Планираните мерки и дейности обхващат и засягат цялата територия на общината, но голяма част от тях са фокусирани в зоните за градско развитие. Тези мерки и дейности са в интегрирано взаимодействие и допринасят за това Елена да стане **„Територия с чиста природна среда, богата култура, дълга и вълнуваща история, популярна дестинация за културен, кулинарен и опознавателен туризъм, на която живеят хора с висок жизнен стандарт, непрекъснато развиващи своя човешки и социален потенциал като създават добри условия за бизнес с висока добавена стойност“.**

Програма за реализация на ПИРО

При планирането на мерките и дейностите се взе предвид проектната готовност и необходимостта от повече време и финансови средства за подготовка на някои от проектните предложения, което зависи от: техническата готовност на проекта; административната готовност и осигуреното финансиране за реализиране на проекта.

За целите на проучването и подготовката на ПИРО са определени четири степени на проектна готовност, подробно описани в Приложение 4, както следва:

- **нулева проектна готовност** - това са проекти на идейно ниво, за които не се знае със сигурност дали има причини и предпоставки за тяхната подготовка и изпълнение. Те обаче не бива да бъдат пренебрегвани, тъй като всеки успешно изпълнен проект започва с добра идея. При избора на идея за такъв проект е добре с по-голяма точност да се уточни проблемът, който той решава, очакваният резултат и ползите от него, потенциалът на изпълняващата го организация и какви дейности ще се предприемат за неговото осъществяване във времето.
- **ниска проектна готовност** - това са проекти, които отразяват проблемите и желанията на заинтересованите страни, има основателни причини и предпоставки за тяхната подготовка. Много често за тези проекти са направени някакви предварителни разчети, но почти винаги няма изготвена проекто-сметна документация (технически чертежи, количествени сметки, оферти и др.);
- **средна проектна готовност** - средната проектна готовност означава, че за проекта има изготвена проекто-сметна документация, откъдето е видна стойността на инвестицията и времето, за което може да бъде реализирана;
- **висока проектна готовност** - за проекта има изготвена проекто-сметна документация, откъдето е видна стойността на инвестицията и времето, за което

може да бъде реализирана. При проект с висока готовност е направено проучване, събрани са оферти от изпълнители и доставчици, а в някои случаи е разработен бизнес план/финансов анализ.

Проектната готовност е важна при изготвяне на ПИРО, тъй като реализацията на проектите трябва да стане във времето до 2027 г. В тази връзка проектите, които са с висока и средна готовност, ще бъдат реализирани в първите години, а тези с ниска и нулева - в следващите години на програмния период.

Подробният списък от мерки, дейности и тяхната проектна готовност са включени в Приложения №1 - Програма за реализация на ПИРО на община Елена и №1А - Индикативен списък на важни за общината проекти, включени в ПИРО на община Елена за периода 2021-2027 г.

Индикативната финансова таблица (Приложение № 2) представлява обща оценка на необходимите ресурси за реализация на приоритетите на плана и описва финансовата рамка на поетите ангажименти по изпълнението на плана от страна на всички партньори в местното развитие при водещата роля на органите на местното самоуправление, подпомагани от общинската администрация.

Ресурсите за реализацията на плана включват всички планирани средства за реализацията на идентифицираните за развитието на общината мерки и проектни идеи. В този смисъл индикативната финансова таблица включва в прогнозен план пълния обем на финансовите ресурси (собствени и привлечени) за инвестиции, текущи разходи, средства, получени като безвъзмездни помощи, субсидии (трансфери) или друг вид публични и частни средства и разходи, които ще бъдат реализирани на територията на общината и ще допринасят за развитието ѝ през периода до 2027 г., в съответствие с приоритетите и целите на ПИРО.

Част VI. Мерки за ограничаване изменението на климата и мерки за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от бедствия

Изменението на климата е заложено като основна тема на устойчивото развитие. В тази посока е създадена нова стратегия за растеж - Европейски зелен пакт, която е утвърдена от ЕС. В този пакт са включени стратегии от различни области. Основната цел е превръщането на Европейския съюз в справедливо и благоденстващо общество с модерна, ресурсно ефективна и конкурентоспособна икономика, при която икономическият растеж не зависи от използването на ресурси, а отделените нетни емисии на парникови газове бъдат сведени до нула до 2050 г.. Зеленият пакт е неразделна част от стратегията на Европа за изпълнение на програмата ѝ до 2030 г. в отговор на дефинираните от ООН цели за устойчиво развитие. Ангажиментът на България в тази посока е по силата на Рамковата конвенция на ООН за изменението на климата (РКООНИК, 1999 г.), Протокола от Киото (2002 г.), новото рамково международно споразумение (2012 г.), както и по Парижкото споразумение (2015 г.). Представената рамка поставя изисквания за целенасочено и последователно планиране и реализиране на мерки, свързани с изменението на климата, както и адаптацията към

настъпилите вече изменения. По дефиниция адаптацията не е само „предвиждане на неблагоприятните последици от изменението на климата и предприемане на подходящи действия за предотвратяване или свеждане до минимум на щетите, които те могат да причинят“, но и „възползване от възможностите, които могат да възникнат“. В тази посока общите хоризонтални мерки са два основни вида:

- **Мерки за ограничаване изменението на климата** - представляват предприемането на превантивни мерки, свързани с ограничаване на вредното въздействие на човешката дейност, допринасящо за парниковия ефект. Превенцията означава на първо време да се извърши анализ, както и да се оцени въздействието на антропогенните фактори, които довеждат до увеличение на вредните емисии на парникови газове. Впоследствие на базата на тези анализи и оценки да се определят и необходимите превантивни действия, които постепенно да доведат до неутрализиране на локализираните източници на негативното въздействие;
- **Мерки за адаптация към изменението на климата** – това са основно мерки, които имат за цел да предвидят и определят негативните социални и икономически последици, свързани с измененията на климата, да водят до преодоляване на възникналите вече щети, както и да определят възможностите, които се появяват вследствие климатичните изменения. За разлика от предишните мерки, чиято цел е да ограничат вредното влияние върху околната среда и съответно върху климата от антропогенните фактори, то тези са насочени в посока адаптацията към изменението на климата с фокус към вече възникналите изменения. В тази връзка тези мерки се насочват към възможностите, които възникват вследствие на климатичните изменения, като включват и точно предвиждане на предстоящите негативни явления и процеси, застрашаващи производството и потреблението на обществата. Поради тази причина мерките се разглеждат като действия, които не само реагират спрямо настоящата ситуация, но и предхождат появата на бъдещи щети.

В световен мащаб антропогенното влияние върху околната среда е съществено. Именно това налага развитието на цивилизацията да бъде преосмислено и реорганизирано, така че задоволяването на нуждите на настоящето, да не застрашава възможностите на бъдещите поколения да задоволяват своите нужди. С цел това да бъде постигнато при устойчивото развитие се търси взаимосвързаността между трите основни направления: социално, икономическо и екологично. Взаимосвързаността на тези направления е заложена като хоризонтална политика в ЕС и е определяща при взимането на решения на всички нива – европейско, национално, регионално и местно.

На национално ниво зададената рамка от действия за адаптиране към изменението на климата (АИК) и приоритетни направления до 2030 г., е определена в Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие (НСАИКПД) с хоризонт 2030 година(https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1294.), която е приета от МС през 2019 г. Включените в нея сектори са: „Селско стопанство“, „Биологично разнообразие и екосистеми“, „Енергетика“, „Гори“, „Човешко здраве“, „Транспорт“, „Туризъм“, „Градска среда“ и „Води“, като управлението на риска от бедствия се разглежда като междусекторна тема.

Основните стратегически цели на НСАИКПД са:

- ✓ Интегриране на адаптацията към изменението на климата във всички сектори: укрепване на правната рамка и политиките;
- ✓ Изграждане на институционален капацитет: чрез изграждане на експертни познания, база от знания, мониторинг и отчитане;
- ✓ Повишаване на осведомеността: подобряване на образованието, приемане и участие на обществото в действията за адаптация;
- ✓ Изграждане на устойчивост: чрез укрепване на инфраструктурата, защита на природния капитал, водоснабдителната и енергийната инфраструктура, опазване на екосистемните услуги и т.н.

За постигането на тези генерални стратегически цели в НСАИКПД са определени стратегически цели за всеки сектор, които произтичат от специфичния секторен контекст и нуждите от адаптиране, разгледани в секторните доклади за оценка. С цел да бъдат спазени поетите ангажименти са определени хоризонтални мерки, които водят до намаляване емисиите на парникови газове, като: повишаване на енергийната ефективност; повишаване на дела от енергията от възобновяеми източници; улавяне и оползотворяване на метан; залесяване, повторно залесяване и промени в земеползването; насърчаване преминаването към видове транспорт с ниски емисии; насърчаване използването на обществен транспорт; развитие на научноизследователска дейност с оглед развитието на ефективна „зелена" икономика; повишаване на административния капацитет за изпълнение на екологична политика; повишаване на осведомеността на гражданите по въпросите за изменението на климата.

Голяма част от изследванията, посветени на климатичните промени, отчитат постепенно покачване на средногодишните температури на Земята, което се дължи на т.нар. „парников" ефект. При изследване на парниковия ефект се наблюдават онези човешки дейности, които водят до отделяне на значителни количества от различните по вид парникови газове, като се търси прилагането на мерки, които могат да доведат до неговото свеждане до нула. Причините за появата на парниковия ефект са комплексни като най-голям дял се пада на отделените т нар. парникови газове (ПГ), които могат да имат както естествен произход (напр. вулканите), така и антропогенен характер – вследствие на различни икономически и битови дейности. Поради факта, че количествата на естествено отделяните парникови газове не са под контрола на човека, то фокусът е насочен към тези ПГ, които се отделят в атмосферата вследствие човешката дейност. Изследванията показват, че в България секторите, които имат най-голям принос за общите емисии на ПГ са: „Енергетика" и „Транспорт", следвани от други два сектора, а именно „Бит и услуги" и „Отпадъци".

Най-голям дял в общите емисии на парникови газове в страната има сектор „Енергетика". Производството на електрическа и топлинна енергия от въглища допринася за над 90% от емитираните парникови газове в сектора, където е съсредоточен и основният потенциал за намаление на емисии. Именно в този сектор са фокусирани по-голяма част от мерките за намаление на емисиите.

Важността от предприемане на мерки в сектор „Транспорт“ се обуславя от факта, че той е един от най-големите емитери на ПГ, бележещ постоянен растеж. Най-значителни емитери на парникови газове са личните автомобили, следвани от тежкотоварните. В тази връзка основните мерки в сектора са насочени към оптимален баланс в използването потенциала на различните видове транспорт и са обособени в четири приоритетни оси: намаляване на емисиите от транспорта; намаляване на потреблението на горива; диверсификация на превозите; информиране и обучение на потребителите.

Сектор „Бит и услуги“ се характеризира с нарастване на емисиите на парникови газове, предопределено от повишаване стандарта на живот, което от своя страна води и до увеличаване на енергийно потребление при домакинствата, както и методите на отопление. Мерките в този сектор са насочени към повишаване на енергийната ефективност и използването на ВЕИ.

Особено значим сектор с изключително голям потенциал за намаление на емисии е сектор „Отпадъци“. Секторът се явява един от главните източници на парникови газове в три основни направления – емисии от депониране на отпадъци, третиране на отпадъчни води и изгаряне на отпадъци. Мерките са съсредоточени основно в подсектора „Депониране на отпадъци“, който е с най-голям дял в нивата на емисии.

ПИРО Елена 2021-2027г. включва мерки, които ще допринесат за намаление на натиска върху околната среда, който е в резултат от различните по вид антропогенни дейности на територията на общината.

По отношение на стремежа за намаляване на ПГ, отделяни вследствие на дейности в сектор „Енергетика“, приносът на местната икономика ще бъде в посока намаляване на енергопотреблението и увеличаване на ресурсната активност на местните предприятия. В тази връзка е планирана и мярка **Мярка 1.1 „Ресурсна и енергийна ефективност в предприятията“ по Приоритет 1** заложени в ПИРО Елена. От една страна изпълнението на тази мярка ще повиши конкурентоспособността на местните предприятия, като по този начин ще се подобри икономическият климат на територията. В същото време от друга страна, реализирайки дейности за увеличаване на енергийната и ресурсната ефективност от местните предприятия, ще се намали консумацията им на електрическа енергия, която в по-голямата си част в страната се произвежда именно от въглища. В същото време по тази мярка са планирани и дейности с цел насърчаване за преход към кръгова икономика, което ще доведе до намаляване на отделяните от тях отпадъци, допринасяйки по този начин и за реализиране на мерки за опазване на околната среда попадащи в сектор „Отпадъци“.

Друга съществена част от планираните мерки по различни приоритети в ПИРО Елена, които ще допринесат за намаляване на ПГ, отделяни при антропогенните дейности в секторите „Енергетика“ и „Бит и услуги“, са част от Стратегическа цел 2 по Приоритет 6 и Стратегическа цел 3 по Приоритети 7 и 8, а именно:

- ✓ **Мерки 6.1 „Публични сгради“ и 6.2. „Жилищни сгради“** – съществена част от дейностите, планирани в тези мерки, са насочени към подобряване на енергийна ефективност на сгради общинска собственост, както и енергийна ефективност на многофамилни и еднофамилни жилищни сгради. Това от една страна ще доведе до намаляване на консумираната енергия както в сградите, в които се предоставят

обществени услуги, така и в частните домове на местните жители. В допълнение посредством мярка 6.1 ще се извърши промяна и на методите за отоплението на част от обществените сгради, което към момента в голямата си част е все още на твърдо гориво. В същото време в обхвата на мярка 6.2 е планирано и повишаване на активността и информираността сред местните жители за ЕЕ, което ще увеличи знанията и уменията на местното население в посока използване на възобновяеми енергийни източници с цел замяна на отоплението на въглища и дърва с методи, които щадят природата и не отделят ПГ в атмосферата. **Комбинацията от тези мерки ще допринесе за подобряване чистотата на въздуха, която през отоплителния сезон е нарушена**.

- ✓ Освен това са планирани и дейности за подобряване на енергийната ефективност на сградния фонд на обществени сгради в социалната и образователната сфери, както и въвеждане на ВЕИ и по мерки: **7.1. „Модернизация на материалната база за предоставяне на здравни и социални услуги“, 8.1. „Модернизиране на образователните институции“**. Това ще доведе до подобряване на условията за предоставяне на социални и образователни услуги на територията на общината, ще намали консумацията им на енергия, както и ще даде възможност за подмяна на отоплението, което към момента в голяма част е на конвенционални горива;
- ✓ Освен мерки за подобряване на енергийната ефективност на частни и обществени сгради в ПИРО Елена са планирани и дейности за модернизация и изграждане на енергоспестяващо улично осветление както в града, така и в по-големите села. Това ще стане посредством изпълнение на част от дейностите в обхвата на мярка **6.3 „Градска среда и населени места“** по Приоритет 6.

С цел намаляване на отделяните парникови газове, както и на замърсяването на въздуха с ФПЧ вследствие на активности от сектор „Транспорт“, в ПИРО са заложени няколко мерки по Приоритет 3 „Подобряване състоянието на пътната инфраструктура и свързаност“ и по Приоритет 6 „Облагородяване на населените места“, посредством мерките:

- ✓ **Мярка 3.1 „Общински пътища“** – чрез тази мярка ще бъде реконструирана и/или рехабилитирана общинска пътна мрежа на територията на община Елена. В допълнение по **мярка 6.3 „Градска среда и населени места“** са планирани и дейности за ремонт на улиците в населените места. Комбинацията от тези мерки ще подобри свързаността и комуникацията както между отделните населени места в общината, така и при вътрешното движение на жителите в отделното населено място. Трябва да се отбележи, че добрата пътна настилка лесно се почиства и поддържа, като не позволява задържането на прах и ФПЧ, които могат да бъдат завихряни във въздуха при преминаването на автомобилите по нея, като освен това и скъсява времето, за което автомобилите преминават по съответния пътен участък или улица, а това допринася за намаляване и на вредните газове отделяни от тях.
- ✓ Друга съществена част, която ще допринесе за намаляване на отделяните ПГ от сектор „Транспорт“, е проект "Градска мобилност" по **мярка 6.3 „Градска среда и населени места“**. Реализирането на този проект ще даде възможност на местните

жители в т.ч. и гостите и туристите в град Елена да се възползват от алтернативни методи на придвижване и да намалят ползването на личните си автомобили при движението си в общинския център, а проучванията показват, че именно леките автомобили са един от основните емитери на ПГ.

- ✓ С цел подобряване на обществените пространства по **мярка 6.3** са планирани и дейности за облагородяване и разширяване на зелените площи в урбанизираните територии. По този начин, освен че ще се създаде по-добра среда за социални контакти и отдих за местните жители и туристите, тези дейности ще допринесат и за повишаване качеството на въздуха, както и за намаляване на акустичното натоварване.

Както бе отбелязано по-горе, сектор „Отпадъци“ се явява един от главните източници на парникови газове. Предвид неговата значимост, както за условията на живот на една територия, така и от гледна точка на намаляване на щетите, които се нанасят върху околната среда (както по отношение на отделяните ПГ, така и по отношение на замърсяване на почвите и водите), в ПИРО Елена е планиран отделен Приоритет 4 „По-добро управление на отпадъците“. Посредством реализирането на двете мерки по този приоритет: **мярка 4.1 „Разделно събиране и сметоизвозване“** и **мярка 4.2 „Инвестиции в сепариране и рециклиране на отпадъци“** ще се постигне, от една страна, подобряване на инфраструктурата за събиране, сепариране, третиране и рециклиране на отделните в общината отпадъци, а от друга - ще се проведат дейности за повишаване на знанията и културата на гражданите за отпадъците. Освен това предвид факта, че на територията на общината са отчетени не малко нерегламентирани сметища, ще се извършат дейности по тяхното премахване, както и рехабилитация на замърсените с отпадъци терени. По този начин ще се подобри системата за депониране и обработка на отделяните отпадъци, ще се повиши културата на гражданите в т.ч. и с цел предотвратяване на възникване на нерегламентирани сметища, като в същото време ще се подобри качеството на местната почва (чрез възстановяване на нарушени терени и предотвратяване на последващо разрушаване в следствие на неправомерно изхвърляне на отпадъци), както и ще се намалят вредните вещества от сметищата, отделяни в атмосферата и водите.

Във връзка с мерките, отнасящи се до адаптация към изменението на климата, които следва да бъдат взети в сектор „Води“, предвид покачването на температурите, което може да предизвика засушаване, в ПИРО Елена по Приоритет 5 „Опазване на водите и почвите“ са планирани дейности с цел подобряване на водоснабдяването в населените места. Посредством дейностите по **мярка 5.1 „Водоснабдяване и пречистване на отпадните води“** ще бъдат изградени нови водопроводи в населените места, които имат проблем с водоснабдяването, както и ще бъдат извършени ремонт и подмяна на стари водопроводи. По този начин не само ще се осигури чиста и качествена питейна вода за местното население и туристите, но и ще се намалят големите загуби, които се отчитат вследствие на амортизираната водоснабдителна мрежа на територията на общината. Това ще даде възможност за пълноценно използване на водните ресурси с грижа за човешкото здраве и околната среда. Именно във връзка с опазването на околната среда в обхвата на тази мярка

е планиран и проект „Воден цикъл на гр. Елена“. При успешното му реализиране общинският център ще получи цялостно изградена и ремонтирана канализационна мрежа, градска пречиствателна станция за отпадни води (ПОСВ) и довеждащ колектор. Благодарение на създадената цялостна канализационна съвременна инфраструктура качеството на живот в града ще се повиши. Най-същественият ефект от проекта ще бъде фактът, че отпадните води, които в момента директно се изливат в р. Еленска, а от там достигат до защитена територията р. Златаришка, ще бъдат пречистени и няма да водят до замърсяване на водите и почвите в района на града и двете реки, което от своя страна ще доведе и по-добра грижа и опазване на биоразнообразието в посочените райони.

В посока АИК е планирана и **мярка 5.2 „Бедствия и свлачища“** по Приоритет 5, като са взети предвид и фактите за зачестилите в последните години наводнения вследствие на проливните валежи. Дейностите по тази мярка предвиждат овладяване на аварийна ситуация на свлачище на път VTR 1079 - Елена - Лазарци – Мийковци, както и превенция на наводнения, посредством почистване на реките и деретата, преминаващи през населени места от територията на общината.

Както е видно, в обхвата на няколко мерки като: Мярка 1.1 „Ресурсна и енергийна ефективност в предприятията“, Мярка 4.1 „Разделно събиране и сметоизвозване“, Мярка 6.2 „Жилищни сгради“ са планирани информационни кампании, семинари, консултантска и техническа помощ, чиито кумулативни резултати ще допринесат до постигане на една от основните стратегически цели на НСАИКПД, а именно – „Повишаване на осведомеността: подобряване на образованието, приемане и участие на обществото в действията за адаптация“. За да бъде постигнато това обаче, е необходимо знанията и уменията в посока опазване на околната среда и АИК на местната администрация да бъдат подобрени и осъвременени в крак с новите технологии, които се използват както на регионално, така и на международно ниво. Реализирането на тази цел ще бъде изпълнено чрез дейностите: трансфер на добри практики в областта на местното самоуправление, развитието на регионите в т.ч. и трансграничните, както и изграждане на партньорства (общински и др.) за съвместни проекти и политики на регионално и национално ниво, които са планирани по мярка **10.2 „Партньорство и развитие на социалния капитал“** по Приоритет 10 „Подобряване на местното самоуправление“ от ПИРО. В обхвата на същата мярка е заложено и развитието на социален капитал, даващо възможност за пълноценна комуникация между администрацията и местната общност. Изграждането на този социален капитал има потенциал за създаване на доверие, както и споделяне и прилагане на съвременните добри практики в областта на опазване на околната среда и адаптация към изменението на климата. По този начин на местно ниво ще се допринесе за постигане на стратегическата цел „Изграждане на институционален капацитет: чрез изграждане на експертни познания, база от знания, мониторинг и отчитане“ заложена в Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие (НСАИКПД).

Част VII. Необходими действия и индикатори за наблюдение и оценка на ПИРО

Изпълнението на ПИРО и постигането на заложените цели и приоритети ще бъдат предмет на наблюдение и оценка. Това ще стане чрез отчитане и анализ на постигнатите резултати от реализирането на мерките и проектите, включени в Програмата за реализация на плана, за което са определени индикатори за наблюдение.

Видът и стойностите на индикаторите за наблюдение са представени в Приложение № 3 „Матрица на индикаторите за наблюдение и оценка на ПИРО Елена за периода 2021 – 2027 г.“, което е неразделна част от настоящия документ.

Индикатори за наблюдение

При разработването и прилагането на системата от индикатори за наблюдение и оценка на изпълнението на ПИРО се взеха предвид общите индикатори в областта на регионалната политика и на ЕС през периода 2021-2027 г. Системата от индикатори за наблюдение на изпълнението на ПИРО, въз основа на събраната обективна информация и данни, отчита напредъка и степента на постигане на целите и приоритетите за развитие на общината по физически и финансови характеристики. Индикаторите за наблюдение обхващат физическите параметри по отношение реализацията на поставените цели и приоритети за развитие. За целите на плана ще се използват **два вида индикатори: за продукт и за резултат**.

- ✓ **Индикаторите за продукт** се отнасят до наблюдението и оценката на изпълнението на определените приоритети и/или мерки за развитие на общината. По някои от приоритетите индикаторите се отнасят за предвидени или изпълнявани конкретни проекти с важно значение за развитието на територията на общината. Дефинираните индикатори са количествено измерими и осигуряват обективност по отношение на оценките и изводите за конкретните постижения при реализацията на приоритетите и постигнатото пряко въздействие в съответната област.
- ✓ **Индикаторите за резултат** отчитат изпълнението на стратегическите цели и имат значение за цялостната оценка на ефективността на избраната стратегия и политика за устойчиво интегрирано местно развитие за съответния период. Степента на въздействие се отчита с количествено измерими индикатори.

Като цяло може да бъде обобщено, че индикаторите за продукт измерват напредъка по отношение на приоритетите и мерките, а индикаторите за резултат – по отношение на целите.

Система за управление и наблюдение на ПИРО

Освен набора от индикатори, посредством които ще се оценяват и отчитат постигнатите резултати, от съществено значение е да бъде създадена необходимата организация за работата по наблюдение и оценка на ПИРО. За тази цел Община Елена ще създаде система за управление и наблюдение, която включва: организационна структура, роли,

отговорности и комуникационни канали, които ще осигурят нейното ефективно функциониране. Ще бъдат изготвени правила за работа на ПИРО, които са в съответствие със Закона за регионално развитие (ЗРР) и правилника за неговото прилагане. В тях ще бъде определена организацията и методите за управление и наблюдение на програмата за изпълнение на съответните органи и звена. Правилата следва да бъдат утвърдени със заповед на Кмета на община Елена.

Общинска администрация Елена има водещата роля, основана на законови права и отговорности по подготовка, изготвянето и изпълнението на Плана за интегрирано развитие на общината за периода 2021-2027г. Поради тази причина очаквано е и основната структура, която ще осъществява организацията по наблюдението и оценката на ПИРО да бъде изведена чрез дирекциите и звената от самата администрация. Това се предопределя от факта, че провеждането и реализирането на политика за развитие на територията е най-съществената част от нейните задължения и отговорности. При определянето на конкретната структура от съществено значение е да се вземе предвид, че за голяма част от проектите освен финансов ресурс, ще бъде необходимо предоставянето на определен вид експертиза в т.ч. и сериозно време за подготовка и управление на проектите. Предвид това, с цел постигане на по-висока гаранция за успешно реализиране на заложените мерки, цели и приоритети в ПИРО, е необходимо да бъдат определени конкретни служители, чиито основни задължения ще бъдат управление на проекти с европейско финансиране към общинската администрация. Те ще бъдат организирани като „специализирани експертни екипи за управление на проекти“ (посочени в Приложение 1). В диаграмата по-долу е представена структурата за управление на ПИРО, като са посочени кои са участниците, техните йерархични връзки и взаимодействието им по между си:

Фиг. 34 Структура на управление и наблюдение на ПИРО 2021-2027г.

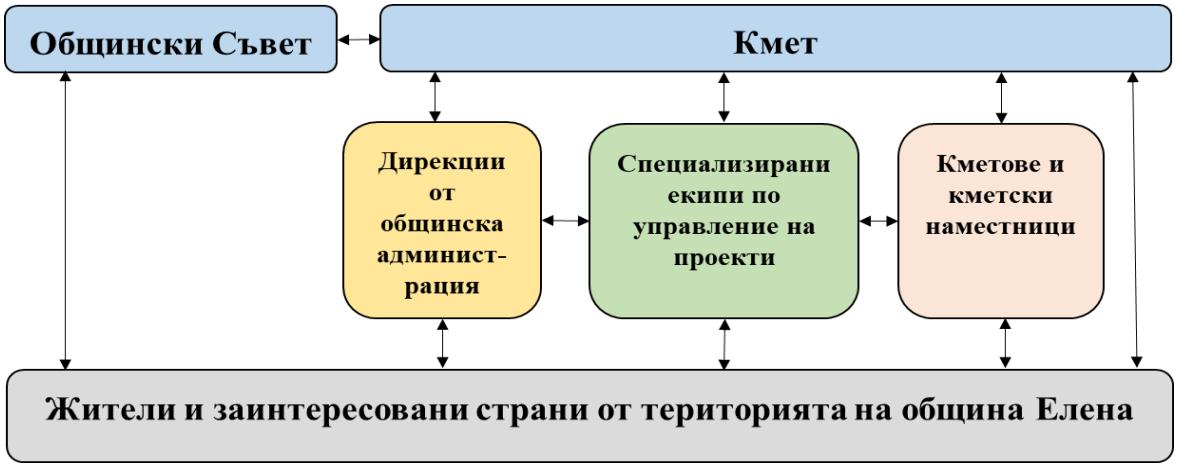

Освен тези конкретни лица в цялостния процес на наблюдение и оценка при спазване на принципа за партньорство участват и общинският съвет, кметът на общината, кметовете на кметства и кметските наместници, общинската администрация, социалните и икономическите партньори, неправителствените организации, представителите на гражданското общество в общината.

Общинският съвет е органът за наблюдение на плана за интегрирано развитие на общината, съгласно чл.70 от Правилника за прилагане на ЗРР, който и одобрява по предложение на кмета на общината Годишен доклад за наблюдението на неговото изпълнение. В процеса на наблюдение изпълнението на плана за интегрирано развитие на общината общинският съвет осигурява участието на заинтересованите органи, организации, физически и юридически лица при спазване на принципа за партньорство, публичност и прозрачност при неговото изпълнение. За целта следва да се осигурява участие на заинтересованите страни в извънредни или редовни заседания на общинския съвет, посветени на напредъка за изпълнение на ПИРО, което е и в съответствие със Закона за местното самоуправление и местната администрация. В допълнение Председателят на общинския съвет може да инициира организиране на специализирани срещи, на които да се да се обсъждат проблеми, свързани с изпълнението на ПИРО.

Кметът на общината, съгласно чл. 72 от Правилника за прилагане на ЗРР организира наблюдението на изпълнението на ПИРО. За резултатите от наблюдението на изпълнението на плана се разработва годишен доклад, който се изготвя по определен от общинския кмет ред, който го внася за одобрение от общинския съвет. Това става в рамките до 31 март на всяка следваща година, като годишния доклад съдържа информация за изготвяне на междинната и последващата оценка на плана. В рамките на 7-дневен срок от неготово одобрение на ниво общински съвет, документът се изпраща на председателя на областния съвет. С цел спазване на принципа за публичност и прозрачност, документът се оповестява на интернет страницата на общината.

Годишният доклад за наблюдението на изпълнението на ПИРО следва да съдържа информация за:

- общите условия за изпълнение на плана за интегрирано развитие на общината;
- постигнатия напредък по изпълнението на целите и приоритетите на плана за интегрирано развитие на общината въз основа на индикаторите за наблюдение;
- действията, предприети от компетентните органи, с цел осигуряване на ефективност и ефикасност, като: мерките за наблюдение и създадените механизми за събиране, обработване и анализ на данни; преглед на проблемите, възникнали в процеса на прилагане на ПИРО през съответната година, както и мерките за тяхното преодоляване; мерките за осигуряване на информация и публичност и прилагане на принципа за партньорство; мерките за постигане на необходимото съответствие на ПИРО със секторните политики, планове и програми на територията на общината, включително мерките за ограничаване изменението на климата и за адаптацията към вече настъпилите промени; резултатите от извършени оценки към края на съответната година;
- изпълнението на проекти, допринасящи за постигане на заложените в ПИРО цели и приоритетите, съответно с размера на усвоените средства за отчетния период и източниците на тяхното финансиране;

- заключения и предложения за подобряване на резултатите от наблюдението на плана за интегрирано развитие на общината.

Дирекциите на община Елена със своите експерти в различни области, където са планираните интервенции с цел развитие на общината в ПИРО, са съществена част от процеса по изпълнение на плана. От тяхната активност, експертно ниво и оперативната работа, както и доброто взаимодействие със заинтересованите страни в зависимост от конкретния проект в голяма степен ще зависи успешното реализиране на планираните мерки и проекти. В тази връзка по отношение на ПИРО тези дирекции имат за задача:

- да събират и обработват информация за подготовка на проектите;
- да организират работни срещи с участието на външни експерти и екипи, които имат отношение към подготовката на проектите и реализация на дейностите;
- активно да участват, насърчават и подпомагат работата за подготовка на проектите по мерките, за които отговарят;
- да подават необходимата информация за напредъка по мерките на гл. експерт „Стратегическо планиране, икономическо развитие и партньорство“, която е важна за подготовката на годишния доклад за напредъка по реализацията на ПИРО.

Главен експерт "Стратегическо планиране, икономическо развитие и партньорство" (СПИРП), отговаря и за изпълнението и реализирането на ПИРО Елена. Той координира дейностите по управление и изпълнение на плана, като:

- организира и провежда работни срещи с участието на ресорните дирекции в общинска администрация и заинтересовани страни за подготовка на проекти в изпълнение на плана за интегрирано развитие на общината;
- подпомага, координира и насърчава работата по подготовка на проектите чрез консултации и логистика. По този повод комуникира с управляващите органи на оперативни програми, Регионалния съвет за развитие на СЦР, други партньори и общини, имащи интерес към реализация на проекти в рамките на ПИРО;
- наблюдава изпълнението на проектите и в случай на проблеми, информира кмета и заинтересованите страни, като прави предложения за решения;
- следи за изпълнение на заложените цели, приоритети, мерки и индикатори, като събира, обработва и анализира текуща информация и изготвя Годишен доклад за напредък, който представя за одобрение пред кмета на общината;
- за своята дейност той се отчита ежемесечно пред кмета на общината;
- популяризира дейностите и инициативите, свързани с възможностите, които предоставя ПИРО, и комуникира със заинтересованите страни;
- отговаря за изпълнението на комуникационната стратегия.

Експертите към „Специализираните екипи по управление на проекти“ са специалисти в различни сфери, като техните задачи и отговорности, според експертността им ще бъдат насочени от една страна към подготовката и реализация на мерките и

дейностите, а от друга към наблюдението и оценката на плана. Някои от тези експерти могат да бъдат и външни за общината, като се назначават от кмета. Тези експерти ще могат да комуникират с ресорните дирекции, като предлагат консултантска и техническа помощ при подготовката на проектите и реализация на дейностите. При възникване на проблеми с реализацията на мерките и дейностите, експертите, участващи в наблюдението и оценката на ПИРО, могат да предложат решения, които да адресират към гл. експерт на СПИРП, който на свой ред да ги отнесе до кмета и съответно да бъдат разгледани и от общинския съвет при необходимост.

Разпоредбите на Правилника за прилагане на Закона за регионално развитие (ППЗРР) ще бъдат основни нормативни правила, по които ще бъде осъществявано управлението и наблюдението на ПИРО Елена. В изпълнение на изискванията на ЗРР не по-късно от една година след изтичането на периода на действието на ПИРО за неговото изпълнение ще се извърши последваща оценка, която включва:

- оценка на общото въздействие;
- оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси;
- оценка на степента на постигане целите и устойчивостта на резултатите;
- изводи и препоръки относно проведената политика за регионално и местно развитие.